

JÁSZSÁGI FESTÉSZET A XX. SZÁZADBAN

Általában mindenki számára fontos a szülőhely, még inkább a gyerekkor, az első iskolaévek színhelye.¹ Amikor az ember magára eszmélésében elér odáig, hogy felteszi a kérdést ki is vagyok én? Óhatatlanul keresni kezdi a gyökereket. Ám úgy látszik ez fordítva is igaz: a szülőföld is keresi neves szülőtteit, múltjának, hagyományainak megőrzéséhez szükséges híres elszármazottainak feltérképezéséhez.

A Hamza Múzeum évek óta dédelgetett álmak egy Jász Galéria létrehozása. Mindazoknak a művészeknek a képviselőjével, akik itt látták meg a napvilágot, ide kapcsolja őket hosszabb-rövidebb ideig munkásságuk, vagy hasonlóképp éreznek, mint Hamza D. Ákos, aki nagyapai kötődésével szerette meg a Jászságot, s életművét felajánló levelében azt írta: „munkásságom végső értelmét jelentené, ha annak minden eredménye a forráshoz, az eredethez kerülne vissza. Eleimtől, Apámtól, Nagypapámtól a Jászföld mélységes szeretetét kaptam indító és alapot képező ösztönzésül...”

Nem új keletű ötlet a Jász földén élő-dolgozó művészek számbavétele. Tudjuk, Sáros András elkezdte kutatásait ebben az irányban, sajnos ő maga már nem tudta elképzeléseit megvalósítani. Az ő első adata a 19. Század elejéről való, mely szerint Jászberényben 1805-ben a Parókiái Templomban a helybeli lakos és „kép-író” Horning István végzett munkálatokat.

A Jász Múzeum indította Jász történelmi arcképcsarnok kiadványában Sugárné Koncsek Aranka Polgáry Géza festőművészről ír, aki 1862-ben született Jászberényben és a Mintarajziskola elvégzése után egy ideig ott is fest. Növelve a 19. Századi festők számát az Éber Lexikon tesz említést a két jászsági Hunyadi Lászlóról, az idősebbnél megjegyyezve, hogy táj-és arcképfestő volt. A kiállításon szereplő képünk feltehetően az ő munkája.

A 20. század első felében művészeti szempontból Jászberény mellett két település hívta fel magára a figyelmet. Elsősorban Jászapáti, ahol a hírneves Vágó Pál festőművész szülővárosában művésztelepet létesített.

A jászapáti nyári telepet két okból is érdemes megemlíteni. Elsősorban azért, mert a főiskolások nyári studiózását szolgáló alkotó telep egzisztálását egy művészetkedvelő közösség példaadó társadalmi összefogása biztosította. A kolónia az állam részéről semmiféle támogatásban nem részesült, a főiskola csupán a minimális modellköltséget térítette. 3 éven keresztül minden egyebet, étkezést, szállást, betegellátást, kedvezményes volt vásárlási lehetőséget Jászapáti közönsége biztosított a művésztelep résztvevői számára. Tegyük hozzá, hogy minden a korona értéktelenedésének inflációs időszakában történt, egyre rosszabb gazdasági helyzetben. A nyári munka végén kiállításon számoltak be a résztvevő eredményeikről. Ezeket a számadó tárlatokat általában a szolnoki művésztelep művészei is megtekintették, s nem egy esetben az itt látottak alapján ajánlották a tehetségesebb fiatalok vendégtagságát. Ez történt Chiovini Ferenc és Gecse Árpád esetében is. Mindketten elnyerték a szolnoki művésztelep vendég tagságát, Chiovini mint tudjuk haláláig ott dolgozott, Gecse Árpád viszont Alattyánba költözött, ott élte egész életét.

Jászszentandrás plébánia templomának freskóival hívta fel magára az ország sőt a sajtóvitában résztvevő olasz lapok figyelmét. Aba Novák Vilmos és Chiovini Ferenc freskói révén Jászszentandrás nemzetközi hírnevet kapott. Olgyai Ferenc jászberényi születésű, a szolnoki művésztelep alapítója, 1902-től kezdve törzstagja. A jászladányi születésű Antal

¹ Elhangzott 2002. augusztus 1-jén a Jászsági festészet a XX. században c. kiállítás megnyitóján.

Sándorról annyit tudunk, hogy 1905-ben a nagybányai festőiskolában dolgozott, és a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult. Telkessy Valéria jászberényi, szintén Nagybányán és Budapesten tanult. A kiskunhalasi születésű Thorma János iskoláit Jászberényben kezdte, s 1884-ben költözött Nagybányára. A Zazar parti telepalapító mester így kötődik a Jászsághoz. Kapos Nándor Jászfényszaru szülöttje, nevét festő-restaurátorként jegyzik. Rudnay Gyula rokonsága révén kapcsolódik Jászberényhez, Lehel Mária és Hamza D. Ákos hagyatékuk révén. Beöthy István Jászapatiból indult és absztrakt szobrászatával Étienne Beöthy néven vált világhírűvé Franciaországban ugyan úgy, mint Hamza D. Ákos Braziliában.

A nemrégiben újra felfedezett absztrakt szürrealista festőnk Orosz Gellért jászladányi születésű, a Képzőművészeti Főiskolán Szőnyi István és Barcsay Jenő voltak tanárai. A szintén Szőnyi tanítvány Bakky Sándor Jászberényben látta meg a napvilágot. Laki Idát Jászfákóhalma köti születése óta. Demény Miklós jászkeszéri, Litkei József Jászberényben született. Egy ideig az Iparművészeti Főiskola alakrajz tanára is volt.

A lexikonok eligazítást adnak a művészek legfontosabb adatairól, de csak az elindulásnál segítik a kutatást. Hossza és aprólékos munkával kell az itt-ott elszórt adatokat összegyűjteni, különösen azoknak a művészeknek az esetében, ahol a család, az ismeretségi kör már nem tud segíteni. Nagyon fontos forrásul szolgálnak a helyi és fővárosi napilapok, az országos művészeti folyóiratok.

B. Simon Ferencről és Rác Kálmánról például nem írnak a lexikonok. Pályaképük megrajzolása igencsak nehéz feladat. A korabeli jászberényi lapok azonban sokat segítenek. A jászberényi festő és rajzoló művészek 1936 áprilisi kiállításáról a Jász Hírlap több tudósítást is közöl. A „Jászberényi Nyolcak” néven beharangozott művészek a kiállítás megnyitásakor már csak heten mutatták be alkotásaikat. Közöttük a most szereplők közül Benke László és Simon Ferenc műveiből láthatott a özönség.

Ugyancsak a Jász Hírlap 1936 áprilisában „Új rovat”-ot indít. Néhány bemutatott alkotás részletes műelemzésével tér vissza a kiállításra, ami a művészek képeire vonatkozó adatgyűjtés, egy-egy előkerülő mű azonosítása szempontjából jelentős. A hosszabb írásból Rác Kálmán, Benke László és Simon Ferenc munkáról tudunk meg többet. A lap szorgalmas művészeti munkatársa ifj. Fecske László sok értékes adatot rögzít. Egyik 1941-ben közölt írásából megtudjuk, hogy a Tavasz Tárlat „hozzánőtt Jászberény életéhez”. „Odaértünk végre, - írja – hogy van egy művészi megmozdulás, amely utat jelöl, és értéket képvisel nálunk és bebizonyítja, hogy városunk a képzőművészet terén a legelső vidéki városok között van. Van egy művészcsoporthoz, amely irányt szabott, és amely kialakította a jászberényi művészek iskoláját. Ez az iskola öt éves múlta tekinthet vissza és nagy erénye, hogy minden évben új és új művészt mutat be és ismerteti meg azok művészetét a közönséggel.” Fecske közli melyik jászberényi művész hol állított ki, és milyen sikerrel szerepelt az országos eseményeken.

Gy. Riba János festőművész kortársairól írott cikkei is sokat jelentenek a jászsági művészet kutatásában. Maleticsné Riba Magdolna apjáról írott könyvében mellékel ezekből a kritikákból is. Az Ugar 1942. 10. számában „A katona, a festő és a közönség” címmel Simon Ferenc műveiről ad érzékletes leírást. Magyarazza képeinek apró ecsetvonalkákkal festett „impreszionista” stílusát, amelyet Segantinihez hasonlít. Az Ugar 1943. 5. számában a „Jászsági festők kiállításai” kapcsán Benke László, Gecse Árpád mellett Rác Kálmán önálló kiállítását elemzi. Igen tanulságos, amit akvarell stílusáról, technikájáról ír. A Múcsarnok 1943-as Téli kiállításáról a Szépművészet folyóirat kritikusa szintén kiemeli Rác Kálmán finom vízfestményét. Nem véletlenül, hiszen néhány oldallal később ugyanebből a lapszámból azt is megtudjuk, hogy Rác Kálmán festőművész nyerte az Akvarell-, és pasztellfestők kiállításán „Budapest Székesfőváros ez idei vízfestészeti díját.”

A háború után már vidéki tudósítói révén a Szolnok megyei Néplap is rendre tájékoztat a Jászságban történt művészeti eseményekről. A Hamza Múzeum megalakulásával pedig végre gazdát kaptak az ilyen jellegű kutatások. A múzeum kitűnő kiállításával, könyvsorozatával igyekszik feldolgozni a Jászsághoz kapcsolható művészet történetét. Monografikusan és lexikálisan. Ebben a sziszifuszi munkában a Hamza Múzeum munkatársai B. Jánosi Gyöngyi vezetésével hatalmas feladatot vállaltak. Hogy milyen türelmet, kitartást követel az ilyen sehol egy helyen de mégis mindenhol található aprócska adatok összegyűjtése azt csak az tudja igazán, aki maga is próbálta. És az érzi át igazán munkájuk célját, aki Hamza Ákoshoz hasonlóan azt szeretné, ha mindazoknak akiket valamivel valaha gazdagított a Jászság, minden eredménye a forráshoz, az eredethez kerülne vissza.

Kelényi István

PORTRÉ EGY FOTÓSRÓL

Lukács Feri arcúja és fénykép-grafikái...

Napok óta hiába keresem Bakáts téri lakásán, nyilván Angliában van, s azon a szeptember végi esős nap midőn fölkeresem, valóban mondja is, épp a minap jött meg, ott is esett, itt is esik

Mozgékony, kisfiús alkat, s aki a nevéből következtet azt hihetné egy leendő fiatalember arcélét rajzolom meg, téved. *Lukács Feri* már régóta nyugdíjas. Bejárta a világot, többnyire Angliában élt, de India, Hong-Kong „élet-képei” is feltűnnek fotói között, miként a világsztárok is felbukkannak, valamint a manökenek, modellek, akiket nagyon szeretett fényképezni, s akiknek világát is jól ismeri. Őt is jól ismerték és szerették ebben a különös modell-világban, ám mindig vigyázott, hogy megőrizze függetlenségét. A civil élet és a fotós életmód szinte azonos benne önmagával, de sosem keverte össze a munkát és az érzelmeket. De a fényképezéshez is - tudja - nem csupán szem, szív is kell. Talán ezért látják szívesen régi barátai odakint, ha így ötévente kiruccan, visszamegy oda, ahol életének mintegy négy évtizedét töltötte el.

Az előszobája falán is szebbnél szebb nők képei, ott van a margitszigeti első is, még egyszerű természetességgel, szinte amatőr módon tekint le ránk. S az az érdekessége Lukács Feri művészetének, mert mesteri módon bánik a látvány komponálásával, hogy nála a profi modellek is mesterképtelenül, természetes életszerűséggel adják önmagukat. Mint elmesélte, olykor órányit, másfél órát is hagyta, beszéltette őket, hogy aztán újabb félóra alatt elkészüljenek az ügynöksége számára a lányokról a képek. Amelyekkel aztán ők ott Angliában bemutatkozhattak, pénzt kerestek, hisz megbízásokat kaptak. Miként maga a fotós is, aki minden szakmai fogást magától sajátította el. Honnan volt ez az érdeklődés, talán édesapjától látta? Igen, bár a jászapáti kisdiák, a katolikus gimnázium növendéke először a képzőművészettel ismerkedett, festett, rajzolt, hogy aztán az 1950-es években Kőbányán a gyógyszergyárban legyen dekoratőr, s fényképek nyomán fesse meg, nagyítsa föl a kor „politikai” sztárjait, a fölvonulók számára. Bejárt az Epres-kertbe, fotózott a szobrászoknak élmunkás alakokat, hogy aztán annak alapján azok megmintázzák őket. 1956 után már Anglia következett, ahol ugyancsak fotózott építészeknek, vagy PR-szakembereknek és önmaga kedvére is. Megélt belőle. Angliában nem azt kérdezték, hol tanulta, hanem hogy tud-e fotózni. Bizonyított újra és újra. Az ügynökség ahová került jóllehet a Beatlesek kedvelte fényképezni, neki a Rolling Stones volt a kedvence, s máig is az. Mondom neki Bálint György szerint nem a gép teszi a fotóst, hanem „*az ember a gép mögött!*” No meg, teszi hozzá a gép előtt. Mindig elsősorban az emberi alak, az arc érdekelte, pedig gyerekkorában látta, hogy édesapja miként fotóztatja le a természetett növényt, a kaprot, a zöldséget, - valamiféle egykori termék-fotózás lehetett ez, de ő a természeti szépségekben is a legszebbnek az emberi, s főként a női szépséget tartotta.

A belső szobában a falon egy-egy dekoratív részlet, szikla felülete, rusztikus, erőteljes amott egy fatörzs, s szemközt velük már-már festői, művészi megoldások... Mondja, ezek a kedvencei. Egy-egy női arc, arcél különleges fotós-eljárásokkal előhívott, szinte impresszionista festményekként ható képek sorozata. Ez tónuskép, amaz expresszív foltként szétterülő hajzuhataggal, amott az árnyéka keretezi az alakot. Lukács Feri fénykép-grafikái, ahogy ő nevezi őket. Bravúrosak. Ezek már a szakmai magabiztosságon túl a művészi ambícióit mutatják, s azt, hogy a képzőművészeti kezdetekhez visszatért.

Mi lehet az *ars-poetikája*, vagy ha jobban tetszik ekként, az ARC-poetikája egy illetén fotósnak, aki szépséggel körülvéve csak a szépséget kereste, s rögzítette a mulandóság maradandó „termékeny” pillanatait. Vallja, nem arra törekedett sosem, hogy jó képet csináljon, hanem, hogy ne legyen rossz a kép! S ez máris megadta számára egyfelől a művészi szabadságot, s a szakmai precizitás pedig megadta a biztonságot, hogy valóban ne legyen „rossz” a kép. Nem szerette a beállításokat sosem, s a modellek is akikkel munkakapcsolatba került megérezték, s tudták ezt, élték és adták önmagukat. Akadt jónéhány férfi-sztár is, akiket persze lencsevégre kapott, de százalékában alighanem többnyire nőket fotózott. Gyönyörű és izgalmas nőket. Olykor különleges helyzet is adódott, hisz Cher-nek a régi arcélét is lekapta egyszer egy taxiban véle ülve, még mielőtt többször át-nem operáltatta magát a világsztár. Őrzi is az ügynöksége ezt a képet, s ha leköznél maga a művész se venné zokon, mert akkori arca is Lukács Feri jóvoltából, fotóján „jó kép!” Az alak inspirálja tehát, de tudni kell az előtér és háttér dramaturgiáját is a fotósnak, hogy ne nyomja el a háttér a fő témát, az emberi figurát. Mit nehezebb fekete-fehér képkockákkal visszaadni vagy színessel? Szereti mindkettőt. De például a színesbőrű arcot nagyon-nagy szakmai felkészültséggel tudja csak a fotós lekapni, visszaadni annak fény-árnyék játékát, és ami mögötte van, az egyéniséget. Diana Ross máig is emlékezetes „feladat” volt, s mint megtudom az inspiratív alkalom, az ihlet a *fény-képezőnek* is kell. S néhány másodpercnyi az egész, - igaz, hogy egész élet kell a felkészüléshez, hogy sikerüljön a felvétel. Mindig arra törekedett, hogy ne szokványos legyen, amit láttat. Olykor persze maga az idő, ami elröppen is segíti, hogy már-már mára csak az a rögzített kép őrizze a múltat, akár Nápoly egykori utcáit, vagy egy indiai koldus mosolyát. Mára már tovatűnt ez is, az is. Az az utca is más már. Az a koldus sincs sehol. Nem, nem - az emberi nyomorúságot nem szerette maradandóvá tenni képein sosem. S főként nem megalázni azzal, hogy „leképezi” annak esendőségét, szegénységét. Hanem, a koldust is csak akkor, ha a mosoly derűje fényesíti tekintetét. Az ember fontos neki - s általa nekünk is azzá léssen. Ha piacon jár-ke, akkor is – (nem annyira a vevő) - inkább a portékáját kínáló izgatja, s az arcok, az alakok, s a *miliő*. A környezet. A pillanat varázslatát megragadni. A festőnek megadatik, hogy magába gyűjtse a vizuális-élményt, a látványt magában hazavigye és felidézve majd később is akár rögzíthesse ecsetjével, színeivel. Néki az egyetlen pillanat marad, ama bizonyos fausti perc, hogy mi „oly szép vagy, maradj velem” - s ezt kell eltalálnia.

Végül arról ejtünk néhány szót, hogy Angliában a humor is más, fanyarabb, s olykor itthon tán el is idegenedik a hazatért fotós, a hazai nyersebb és harsányabb viccek világától. De most „otthon”, Angliában járva is azt kellett látnia, tapasztalnia, hogy ott is megváltozott minden, még olykor az ismerős hajdani környék hangulata, jellege is átalakult. „Tempora mutantur” - mondom magamban, változik az idő, s mi is változunk benne, ahogy a régiek tudták. És ebben a változékony időben a fotós képei megragadják a pillanatot, egy alak libbenésében, egy arcon átsuhanó árnyékban vagy egy felsejlő mosolyban, megmutatják igazi önmagunkat, a *fény-kép* rögzíti, ami elmúlt immár, a *jelenlétünket* hangsúlyozza, örökíti a mindenkori jövődőknek.

RÉSZLETEK A PALOTÁSY JÁNOS VEGYESKAR TÖRTÉNETÉBŐL¹

1862-ben Palotásy János és Riszner József, a két zeneszerző elhatározza, hogy a zene- és dalművészet művelésére tagokat fognak toborozni. Törekvésüket siker koronázza, mert hamarosan rajtuk kívül még 6 férfiból és körülbelül 10 nőből álló műkedvelői társaságból sikeresen létrehoznak egy kis zenekart és dalárdát *Úri zene- és dalkör* névvel, melynek első elnöke Palotásy János zeneköltő, karigazgatója pedig Riszner József nőnevelde-tulajdonos lesz.² A helyi szereplések sikerei révén az alakulást követő néhány esztendőben lassanként emelkedett a dalárda taglétszáma is, 1866-ban 19 működő tagról van tudomásunk.³

1867. aug. 9-én az Aradon rendezett országos dalosverseny szereplő résztvevői között már ott találjuk a jászberényi dalárdát is. Ugyanitt kapott a dalárda ettől az időtől kezdve megerősített alapszabályokat, és belépett az itt megalakított Országos Magyar Daláregyesületbe.

Ez a szervezeti megerősítés néhány évig komoly serkentője volt a dalárdának, s egyre gazdagodó programot is biztosított számára. Ezt követően már nemcsak helyben, hanem más városokban is egyre többször szerepel a dalárda.

1868. aug. 20-án rendezte a szolnoki dalárda nyilvános zászlószentelési ünnepségét, amelyen a debreceni, nagyváradai és kecskeméti dalárdák mellett a jászberényi férfikar is résztvett, s az egész napos ünnepség során igen aktív szerepe volt.⁴

Ugyanebben az évben szeptember 18-tól 21-ig volt az Országos Magyar Daláregyesület rendezésében Debrecenben a negyedik országos dalosverseny, amelyen a résztvevő 63 dalárda között a jászberényi férfikar is szerepelt.⁵ Ekkor 31 működő tagja volt a Palotásy Dalkörnek. A debreceni dalosversenyt megelőző hetekben a Palotásy Dalkör helyben több alkalommal rendezett hangversenyt, amelynek bevételéből fedezték a tagok utazási költségeit.⁶

A debreceni dalosverseny közgyűlésén létrejön egy határozat, amely szerint az országos dalosversenyeket ezentúl kizárólag az Országos Magyar Daláregyesület fogja rendezni. 1868 után általában kétévenként került sor ezekre a rendezvényekre más-más nagyobb városban. 1870-ben Budapesten, 1872-ben Nagyváradon, 1874-ben Kolozsvárott, 1876-ban pedig Szegeden rendezték az országos dalosversenyt.⁷

Írásos adatot nem ismerünk arra vonatkozóan, hogy e dalosversenyeken részt vett volna a jászberényi dalárda, de a helyi szájhagyomány szerint ezt valószínűnek tarthatjuk.

A dalárda helybeli szereplései leginkább a nagyobb városi ünnepélyekre korlátozódtak. 1871. szeptember 8-án például a jászkerületi 50-ik honvédzászlóalj zászlószentelési ünnepségét rendezte meg a város fényes külsőségei között, s az ünnepségek fényének emelésében a Palotásy Dalkör szereplésének is jelentős része volt.⁸ Hasonló jellegű rendezvények ezidőben egymást érték a jászok fővárosában. Ezekon kívül a dalárda évenként rendezett egy egész estét betöltő hangversenyt és 4-5 *dalestélyt*.

¹ Részletek a szerző monográfiájából

² Jász Hírlap 1929. júl. 7.; 4.

³ A Jász Múzeum Adattárában őrzött fényképes tabló alapján.

⁴ Jász-Kunság 1868. 35. sz. 285.

⁵ Sztára: i. m. 149.

⁶ Jász-Kunság 1868. 39. sz. 316, 392.

⁷ Ábrányi Kornél: A magyar zene a 19-ik században. [Budapest, 1900] 327-330.

⁸ Jász-Kun naptár az 1872-ik szökő évre. [Jászberény, 1872] 54.

1878-ban a dalárda alapítója és elnöke, ekkoriban Jászberény és az egész Jászság büszkesége, Palotásy János zeneköltő tragikus körülmények között meghalt. A dalárda azonban folytatta működését s az alapító iránti kegyeletből ekkor vette fel a Palotásy Dalárda nevet. Ez alkalommal Riszner József karigazgató is lemondott a dalárda vezetéséről s helyébe id. Beleznay Antal fiát, ifj. Beleznay Antal gimnáziumi énektanárt választották meg karnagyul.

Ifj. Beleznay Antal, aki igen tehetséges és képzett muzsikus volt, tanulmányai befejezése után, néhány évvel korábban került vissza a szülővárosába, Jászberénybe.⁹ Fiatalos energiával látott hozzá a dalárda újjászervezéséhez.¹⁰ Vezetése alatt a dalárda már 1880-ban nagy sikerrel szerepelt Nagyváradon, majd a Kolozsvárott rendezett országos dalosversenyen,¹¹ ahol egy díszes ezüstkupát nyert.¹² A rendszeres helyi szerepléseken kívül 1884-ben a Miskolcon rendezett országos dalosversenyen vett részt a dalárda. Nagysikerű szereplésükkel elnyerték *Szöllősy Sámuel marosvásárhelyi iparos-polgár versenydíját*, egy díszes ezüstserleget. Miskolcra hazatérve Jászberény társadalma kitörő lelkesedéssel fogadta a *fehér kalapos dalárdát*, s tiszteletükre a város egyetlen szabadtéri színpadán, a Bathó-kertben színpompás díszünnepséget rendezett. A *Palotásy szellemét éltető* dalárdáról a helyi költők dicshimnuszokat zengtek, s a tiszteletükre rendezett ünnepségről, mint egyik legfőbb városi eseményről a helyi sajtó is terjedelmes cikkben számolt be.¹³

Az 1886. aug. 11-15 között megrendezett pécsi országos dalünnepen ugyancsak részt vett a dalárda Beleznay Antal és Riszner József vezetésével, ahol összesen 49 dalosegyesület versengett egymással.¹⁴ A jászberényi dalárda pécsi szereplésének eredményéről nem maradt fenn adat.

Beleznay Antal kereken 10 évig ténykedett a dalkör élén, de 1888-ban Jászberényből Nagyváradra költözött. Bár a dalárda működése ezt követően erősen lecsökkent, a dalosok alkalmanként összejöttek, s egyre ritkábban ugyan, de egy-egy nyilvános fellépésre is sor került.

Tény, hogy a korabeli sajtóban egyre ritkábban lehet találkozni a dalárda szerepléseiről, egyáltalán pusztán létéről szóló híradásokkal. Az 1889-es év végétől ezek a szereplések már kizárólag városon belüli fellépésekre, mindössze március 15-ének megünneplésére és halottak napjára korlátozódnak. Ez utóbbi alkalmakkor a daloskör tagjai mindig lerótták kegyeletük adóját alapító elnökük, Palotásy János sírjánál. Már az 1889-es szegedi országos dalárünnepélyen — ahogyan a Jászberény és Vidéke c. hetilap tudósítója megjegyzi — sem vett részt a jászberényi dalárda. 1890-ben a halottak napján tartott megemlékezéssel kapcsolatban még 15 tagú rögtönzött dalárdáról tudósít az újság¹⁵, de ettől kezdve nem említik a dalárda nevét. Ebben az időben csak a főgimnázium énekkarának és a katolikus legényegylet dalárdájának szerepléseiről van néhány adatunk. Ebből az időszakból a dalárdának még egy jelentős szerepléséről van tudomásunk: 1894-ben a Fiumében rendezett

⁹ Beleznay Antal karnagy, zenetanár, zeneszerző (Jászberény, 1857. jan. 13. - Budapest, 1915. szept. 26.) Szülei: Beleznay Antal, Jászberény főkántora és Szele Johanna. Elemi- és gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte. Zenei tehetségét apjától örökölte. Jászberényben tanítómesterei voltak Riszner József, majd Bastl József karmesterek.

¹⁰ Katholikus Kántor 1915. okt. 15. 154.

¹¹ Ábrányi: i. m. 327-330.

¹² A kupát jelenleg a Jász Múzeum őrzi. Lelt száma: 56.6.1. Felirata: „*Kolozsvári Dalkör versenydíja, adományozta Kibédi Biasini Domokosné zászlóánya, 1880.*”

¹³ Jászberény és Vidéke 1884. aug. 17. (A Szöllősy-féle nyereményserleget a Jász Múzeum őrzi, 56.6.2. leltári szám alatt.)

¹⁴ Jászberény és Vidéke 1886. szept. 5.; 2. – szept. 12.; 3. – szept. 19.; 2-3. – szept. 26.; 3. – okt. 3.; 2.

¹⁵ Jászberény és Vidéke 1890. nov. 9.; 2.

országos dalosversenyen vett részt a jászberényi dalárda Beleznay Antal karnagy vezetésével.¹⁶

1894 után a dalárda karnagya, Beleznay Antal végleg megváltik a jászberényi dalosoktól, s az így vezető nélkül maradt kórus hosszú ideig alig hallat magáról.

Valószínűnek tarthatjuk, hogy még néhány évi vergődés után a századforduló táján beszüntette rendszeres működését. Újjászervezését a helyi sajtó több alkalommal sürgette, mígnem a dalárda egyik alapító tagja, Mallár József¹⁷, Beleznay Móric kántor bevonásával „*a honi zene: a Palotásy-dalkultusz megörökítése célzatával 1901-ben újra ébresztette a »dal és zene városának« művelvezeti sikereit, megalakította a három éven át vezérlete alatt lelkes enthusiasussal működő Palotásy-dalkört.*”¹⁸ 1903 után, amikor Beleznay Móric lemondott a dalkör karvezetéséről, ismét a pangás korszaka következett. Ettől kezdve a korabeli sajtóban ismét ritkábban lehet találkozni a dalárda tevékenységéről szóló híradásokkal. Alkalmas vezető hiányában az újjáélesztési próbálkozás két évtizeden át sikertelen marad, s a dalárda tevékenysége a világháború kitöréséig évenként alig 1-2 alkalmi jellegű helyi szereplésre korlátozódik.

Az első világháború után, az 1920-as években Jászberényben ismét mozgalom indul meg a Palotásy dalárda feltámasztása érdekében. Ennek eredményeképpen 1927-ben Kele István apátplébánosnak¹⁹ sikerül megszerveznie egy férfikórust, amely a továbbiakban újból Palotásy Dalkör néven működik. A karnagyi feladatot a Tanítóképző egyik fiatal zenetanára, Berzátzy László vállalja.

A dalárda repertoárját kezdetben többnyire Farkas Nándor és Révfy Géza népszerűbb férfikari szerzeményei alkották, majd Lányi Ernő műveinek gyakrabbi műsorra tűzésével a kórus karnagya a hagyományos „dalárda stílus” mellőzésére törekedett. Ezidőben a Lányi-szerzemények előadása jelentette a kórus képességeinek tetőfokát, s ezen a színvonalon túljutni csak hosszas fejlődés után tudott a kórus. Helyi szereplések alkalmával a közönség és a dalárda tagjainak igényei szerint a Palotásy-kultusz táplálása érdekében néhány népszerűbb Palotásy-dalt minden esetben énekeltek. A dalárda rövidesen az Országos Magyar Dalosszövetség által is elismert, s általa hivatalos alapszabályokkal megerősített férfikarrá növekedett. Ekkor a kórus 48 tagot számlált.

Az Országos Magyar Dalosszövetség 1929. június 28. és 30. között rendezte meg a XXII. Országos dalosünnepélyt Debrecenben, amelyen a résztvevő 205 dalárda között már újból szerepelt a jászberényi Palotásy Dalkör is, ráadásul a népdalcsoporthoz kívül benevezett a kormányzói díjra is. Ez alkalommal Zöld Károly: Derül-borul a Dunáról kezdetű pályadíjnyertes népdalegyvelegével hatalmas sikert aratott a kórus, s első lett a népdalcsoporthoz kormányzói versenyében és a népdalversenyben is. Ezért megkapta a népdalcsoporthoz nagy vándordíját, egy művésziesen kidolgozott nagy ezüst serleget s a karnagy egy művészi kivitelű karmesteri pálcát. A kormányzói díj fejében szintén egy nagy ezüstserleg jutott, s 42 érem a szereplő dalosok részére. Ezen kívül a vándordíj mellé megkapta a dalárda a kultuszminiszter ezüstplakettjét.²⁰

¹⁶ Ábrányi: i. m. 327-330., továbbá: Katholikus Kántor 1915. okt. 15., 154.

¹⁷ Mallár József (Kiskunfélegyháza, 1839 – Jászberény, 1914) m. kir. törvényszéki bíró, maga is zeneköltő. 1861-ben települt át Jászberénybe, szinte azonnal társul szegődött a Jászberényben akkoriban gyakori vendég, Simonffy Kálmán országos hírű zeneköltő és Palotásy János mellé, s közös szervezéssel megalakították a dalárdát és zenekört.

¹⁸ Jász Újság 1914. márc. 22.; 2.

¹⁹ Kele István apátplébános, később pápai prelátus (Karcag, 1881. dec. 16. – Jászberény, 1959. aug. 22.). 1905-ben szentelték pappá, 1926-ban helyezték Jászberénybe plébánosnak. Papi tevékenységén kívül Jászberény társadalmi életében is igen jelentős szerepet játszott, a Palotásy Dalkör újjáélesztője és elnöke, a Katholikus legényegylet elnöke és számos más társadalmi egyesület tevékeny részvevője

²⁰ Jász Hírlap 1929. júl. 7.; 1.

A következő hónapban a vármegyei dalosszövetség társelnökévé és kerületi karnaggyá választotta meg Berzátzy Lászlót.²¹

Még ugyanebben az évben, 1929. szept. 1-én Jászárokszálláson rendezték meg II. Jász Dalosversenyt, amelyen - versenyen kívül, vendégként - részt vett a Palotásy Dalkör is.²² Ottani szereplésük emlékét az árokszállási Ipartestületi Dalkörtől kapott szép kivitelű serleg őrzi, mely ugyancsak a Jász Múzeumban található.

Sajnos anyagi okokkal magyarázható, hogy a tervekkel ellentétben - amint az a korabeli választmányi ülési jegyzőkönyvekből kiderül²³ -, a dalkör nem vett részt az 1932. augusztus 20-án Békéscsabán rendezett kerületi dalversenyen. Újabb országos versenyre 1933. júliusában került sor Budapesten, a XXIII. országos dalosünnepen. Az itt résztvevő 162 dalárda között a jászberényi Palotásy Dalkör ismét kiválóan szerepelt, s ezúttal két ezüstérmet nyert.²⁴ Ezekkel a sikerekkel a dalárda helyben is nagy elismerést vívott ki magának s a helyi sajtó is egyre több alkalommal szentel helyet a kórus működéséről szóló lelkes hangú tudósításoknak.²⁵ Mindezeknek talán nagy szerepe van abban is, hogy a kórus taglétszáma ebben az időben emelkedett, s megnövekedett az érdeklődés az énekkari munka iránt.

A dalárda életében ekkor vált hagyományossá az évenkénti két hangverseny megrendezése, amelynek során egész estét betöltő énekkari műsorral szerepelt a Palotásy Dalkör. Évenként rendezték meg a „Jász dalosversenyeket” alkalmanként más-más jászszági helységben. Ezidőben ugyanis a Jászság több községében működött helyi dalárda: Jászárokszálláson az Ipartestületi Dalkör, Jákóhamán a Rk. Dalkör, Jászdózsán a Rk. Dalegylet, Jászapátin az Iparos Daloskör, Jászkiséren az Iparos Dalárda és Jászszentandráson az Iparos Dalkör.²⁶ A jász öntudat és a területi együvé tartozás lehetőséget adott ezeknek az együtteseknek az évenkénti rendszeres találkozók megrendezésére.

1935 májusában Bathó Károly alelnök egyéb sokoldalú elfoglaltságára hivatkozva lemond tisztségéről, s kilép a dalkör működő tagjai sorából. Ekkor határoz úgy a választmány, hogy a továbbiakban az alelnöki tisztelet nem tölti be, hanem alapszabály-módosítással „*ügyvezető elnöki állást szervez*”. A soron következő közgyűlésen ekkor választják meg ügyvezető elnökké Fazekas Ágoston gimnáziumi tanárt, aki egyben a hetente megjelenő Jász Hírlap szerkesztője is volt.²⁷ Ettől kezdve Kele István — bár a továbbiakban is támogatja a dalkör működését, s akit a hálás dalostársak az *örökös díszelnöki* címmel is megtiszteltek —, a napi munkáktól visszavonul, ezután a választmányi üléseket, és gyakran a közgyűléseket is Fazekas Ágoston elnöklete alatt tartják.

A dalárda 1935. június 29-én részt vesz a Szolnokon rendezett kerületi dalosversenyen, melyen 16 dalkör mintegy 600 dalossal szerepel, és ott a II. díjat, egy ezüstplakettet, Berzátzy László karnagy pedig tiszteletdíjat, egy aranyplakettet nyer. A dalosversenyt követően Berzátzy László megállapítja, hogy „*a dalárda nem érte el azt a sikert, melyet tőle joggal el lehetett várni. Ennek oka a dalosok nagyfokú fegyelmezetlensége volt. Ez kitűnt már hónapok óta, mert a dalosok nagy része nem járt el rendszeren próbákra s többen voltak, akik csak az utolsó 1-2 próbán vettek részt. Kitűnt a fegyelmezetlenség a dalverseny napján is, amikor a dalosok a karnagy és vezetőség engedélye nélkül szétszéledtek s a bevonuláskor nem állottak rendbe stb.*”²⁸ A karnagy kritika és a választmány intézkedései hatásosnak bizonyultak, mert bár az 1936. június 29-én Szombathelyen megtartott országos dalosversenyen, ahol a dalkör a Kormányzói díjas férfikari versenycsoportban II.

²¹ Jász Hírlap 1929. aug. 4.; 2.

²² Jász Hírlap 1929. aug. 18.; 2.

²³ Közgyűlési és választmányi ülési jegyzőkönyv 1935. máj. 18.

²⁴ Sztára: i. m. 152-154.

²⁵ Jászság 1929. júl. 1., 6. továbbá: Karácsonyi Könyv, a Jász Hírlap ajándéka [Jászberény, 1934] 137.

²⁶ Sztára: i. m. 163.

²⁷ Közgyűlési és választmányi ülési jegyzőkönyv 1935. máj. 6. és 1935. máj. 18.

²⁸ Közgyűlési és választmányi ülési jegyzőkönyv 1935. júl. 12.

helyezettként oklevelet nyert, az Aranyérmes férfikari versenycsoportban pedig IV. helyezésként végzett, Fazekas Ágoston elnök a választmány egyhangú állásfoglalása mellett megállapítja, hogy „a dalárda úgy az aranyérmes, mint a kormányzói csoportban megállta helyét. Rajta kívül állók azok az okok, melyek miatt nem érte el azt a helyezést, mely teljesen idegen szakemberek (karnagyok) véleménye szerint is megillette volna.”²⁹ Tény, hogy a szombathelyi zsűri értékeléseivel sokan nem értettek egyet.

Az 1938-ban kihirdetett első bécsi döntés értelmében visszacsatolt Felvidék déli részének visszatérését a magyar közvélemény kitörő lelkesedéssel fogadta. Nemcsak a hivatalos Magyarország ünnepelt, hanem annak ellenzéke is. Nem véletlen, hogy a soron következő országos dalostalálkozót is éppen a frissen visszatért Kassa városában rendezték. Az 1939 júliusában rendezett dalostalálkozón a jászberényi Palotásy Dakör is részt vett Fazekas Ágoston és Berzáty László vezetésével.³⁰

1940-ben a Palotásy Dalkör életében döntő fordulat következett be. A kórus karnagya, Berzáty László, aki két évtizeden át lelkes és odaadó munkásságával elévülhetetlen érdemeket szerzett Jászberény zenei életének és énekkari kultúrájának fellendítésében, ekkor leköszönt karnagyi tisztségéről. Ebben az időben ugyanis a háborús hangulat következtében előállott körülmények miatt erősen lecsökkent az érdeklődés az énekkari munka iránt, s a korábban nagy létszámmal működő férfikarnak alig maradt néhány tagja.

Az így munkaképtelenné vált, halódó töredék-kórusnak, mintegy süllyedő hajónak a szakmai vezetését vette át 1940-ben Berzáty László volt karnagy egyik fiatal, tehetséges tanítványa, Bakki József, aki a mostoha körülmények dacára is méltó utódja lett a jeles elődöknek.

A háborús évekből nem sok adat maradt a kórus működéséről, ezekben az években csak néhány helyi fellépésről van tudomásunk. Ekkoriban választott a dalkör új vezetőséget, Fazekas Ágostont Koncsik László váltotta föl az elnöki poszton. A háborús események folytán a létszámában erősen megfogyatkozott, működési gyakorlatában majdnem teljesen szünetelő énekkar új életre keltése igen komoly feladatnak bizonyult, ám Bakki József³¹ és Koncsik László fáradozása újra talpra állította az énekkart.

A II. világháborút követően a szovjet befolyás egyre fokozódott, s a „fordulat évében” teljesedett ki. Ez a folyamat jól követhető az egyes körök, egyletek felszámolásának tükrében. Országszerte először a félkatonai jellegű, vagy nacionalistának bélyegzett és reakciónak minősített egyesületeket szüntették meg. Belügyminiszteri rendelet függesztette fel a Palotásy Dalkör működését is. Ám a dalkör vezetősége mindent elkövetett, hogy megtalálják további működésük lehetséges módját. Az előzmények ismeretében különösen jelentős vállalkozás volt 1946 októberében a nagymúltú Palotásy Dalkör újjászervezése.³² Új alapszabályt állítottak össze, és 1947. március 7-én az alakuló közgyűlés kimondta, hogy „*másfél évi kényszer szünet után az énekkar a demokratikus követelményeknek megfelelően tovább akar működni, ezért az újjáalakuló közgyűlést összehívta.*”³³ Koncsik László elnök bejelentette, hogy a belügyminiszteri leiratra a szükséges iratokat beszerezte, s ennek alapján az egyesület folytathatja munkáját. A dalkör támogatásához, a háború során Kolozsvárra került zászlójuk visszaszerzéséhez,³⁴ a város zenekultúrájának újraélesztéséhez a város akkori vezetősége is segédkezet nyújtott. A Palotásy Dalkör megérdemelte a törődést, mert 1947. május 15-én már szép sikerrel szerepeltek Szolnokon, ahol a kultúrnapok alkalmából számos énekkar lépett fel.

²⁹ Közgyűlési és választmányi ülési jegyzőkönyv 1936. júl. 29.

³⁰ A dalostalálkozó eredményéről eddigi tudomásunk szerint nem maradt fenn adat.

³¹ Bakki József (*Jászberény, 1912-†Jászberény, 1967) Nemcsak mint karnagy volt igazán nagy zenei egyéniség, de munkásságának gyümölcse a jászberényi önálló állami zeneiskola és a zenei tagozatú általános iskola létrehozása is.

³² Jászkürt 1946. okt. 19., 2.

³³ Közgyűlési jegyzőkönyv 1947. márc. 7.

³⁴ Jászkürt 1947. jan. 11., 2.

A sajtó véleménye szerint a szolnoki kórus „nem tudott olyan kóruskultúrát jubileumi hangversenyén felmutatni, mint amilyennel a Horváth Ottó egyházkarnagy által vezetett Jászberényi Főtemplom Vegyeskara, vagy a Bakki József vezetésével működő Palotásy Dalkör lepte meg a hallgatóságot.”³⁵ Május 23-án már fővárosi művészek közreműködésével Jászberényben is szép műsort adtak.³⁶ Ettől kezdve munkásságuk - különösen 1948-ban, a centenáriumi ünnepek alatt és után (május hónapban már Budapesten is szerepeltek³⁷) - a népművelésnek, a város zenei életének ismét fontos részévé vált.

Bakki József karnagi működése kezdetén a körülmények miatt, főképpen pedig az országos irányzatnak megfelelően az eddigi férfikart vegyeskarrá szervezte át. Az ilyen módon ismét életre keltett Palotásy Dalkör rövid idő alatt minden eddiginél magasabb színvonalra fejlődött. Az átmeneti szünetelés után a háborút és az újjáépítést követő időkben működési lehetőségei még fokozottabb mértékben bontakoztak ki. Folyamatos tevékenységét számos helyi és országos jellegű rendezvényen való rendszeres részvétele jelzi.

A helyi szereplések és országos dalostalálkozók maradandó élményei, szakmai tanulságai minden esetben hatásos ösztönző erőként jelentkeztek a további énekkari munkában.

A Palotásy Dalkör egyik legkiemelkedőbb teljesítménye és nagyon kedves emléke az 1949-ben Kecskeméten rendezett országos dalostalálkozóhoz fűződik. Ez alkalommal egyebek között Kodály egyik ritkábban hallható művét, a „Norvég lányok” c. kórusművét adta elő a Kórus igen nagy sikerrel, s maga Kodály Zoltán is elismerően nyilatkozott a Palotásy Dalkör munkájáról és itteni produkciójáról.

1950-ben került sor az első névváltoztatásra, a kórus hivatalos neve Jászberényi KIOSZ Palotásy János Dalkör lett. Ekkor az énekkar létszáma 45 fő volt, ebből 22 férfi és 23 nő.³⁸

1956-ban az egri dalostalálkozón is nagy sikerrel szerepelt a Palotásy Kórus. A szereplés után a Forrai Miklós elnöklete mellett működő zenei szakbizottság a következőképpen jellemezte a kórust: „Egységes hangvétel, fegyelmezett, de nem merev, művészi előadás, kitűnő szövegmondás, rendkívül igényes műsor az ereje ennek az együttesnek. Az ötletes összeállítású, tervszerűen Kodály: *Biciniumában csúcsosodó és az élő parlando-rubato módon előadott népdalcsokrok minden elismerést megérdemel. A Kodály: Öregek-je nemcsak dicséretes vállalkozás, hanem nagy művész teljesítmény is volt. A rendkívül kényes Bárdos mű még nem bizonyult elég érettnek. Az együttes munkája minden öntevékeny kórus példaképe lehetne.*”

1960 szeptemberében Paul Robeson, a világhírű néger énekes és békeharcos Jászberénybe látogatott. A szabadtéri színpadon a tiszteletére rendezett díszünnepségen a Palotásy Kórusal együtt énekelt Kern: Néger dalát — felejthetetlen élményt nyújtva ezzel mind a közönség, mind pedig a Palotásy Kórus számára.

1962-ben a kórus fennállásának 100. évfordulóját ünnepelte. Ez alkalomból ünnepi díszhangversenyt rendeztek.

A kórus névadójára emlékezve ekkor leplezték le a zeneiskola udvarán Palotásy János mellszobrát, mely Petri Lajos szobrászművész alkotása.

A karnagy és a több mint hatvan fős énekkar Jászberény zenei életének kiemelkedően fontos szereplőjévé vált. A kórus színvonalas műsoraival emelte a nemzeti és a társadalmi ünnepek fényét, öregbítette a város hírnevét, részt vett a zenei közízlés formálásában és a zenei értékek iránti igényesség kialakításában.

1967. február 8-án 55 éves korában elhunyt a megye zenei életének kiemelkedő egyénisége, Bakki József. A karnagi munka mellett meg kell említenünk, hogy az ő nevéhez fűződik a jászberényi önálló zeneiskola és a zenei tagozatú általános iskola létrehozása. E

³⁵ Tiszavidék 1947. máj. 18.; 1.

³⁶ Jászkürt 1947. máj. 24., 3.

³⁷ Jászkürt 1948. jún. 5., 3.

³⁸ A Jászberényi KIOSZ Palotásy János Dalkör munkaterve 1950. ápr. 20.

tragikus esemény a kórust ismét „hullámvölgybe” sodorta. 16 tagja maradt a híres Palotásy Kórusnak.

Az ugyanebben az évben Szolnokon megrendezésre került országos dalostalálkozón ez a maroknyi ember fergeteges sikert aratott, ami bizonyította lelkesedésüket, közösségi szellemüket. Meg kell említeni, hogy az előbbieken emlegetett „hullámvölgy” csak a létszámra vonatkozott, mert a kórus szakmailag a régi maradt.

Bakki József karnagy halála után többen is pályáztak a kórus vezetésére, többek között Horváth Ottó, a főtemplom kántora, aki szintén aktív tagja volt a kórusnak. Ekkoriban a karnagyot még a városi tanács művelődési osztálya jelölte ki. Mivel Bakki József még halála előtt úgy hagyatkozott, hogy a kórus vezetését lehetőleg valamelyik gyereke vigye tovább, a művelődési osztály választása ifjabb Bakki Józsefre esett, tekintve, hogy neki volt a legmagasabb zenei képesítése, ráadásul a Zeneakadémián tanított.

1972-ben ünnepelte a kórus fennállásának 110. évfordulóját. A nagyszabású rendezvényen a Palotásy Kórus mellett országos hírű kórusok is szerepeltek és tették emlékezetessé ezt az eseményt. Időközben az énekkar megkapta a Magyar Rádiótól a „Kóruspódium” c. műsorban sorozatosan nyújtott kiváló teljesítményéért az emlékplakettet.

1973-ban vette fel az énekkar a Palotásy János Össz-Szövetkezeti Vegyeskar nevet. Ez a kisebb névváltozás a hagyományokat továbbra is őrzi, és a kórus „mecénásai” iránti tiszteletet is kifejezi. Ugyanis 1973 óta támogatták az ipari szövetkezetek - a műszeripari-, a cipőipari-, a ruházati- és az építőipari- - az énekart. Támogatta még a kórust a megyei KISZÖV és országos részről pedig az OKISZ. Természetesen ezek a támogatások elsősorban anyagi jellegűek, ugyanis a legjobb kórus tevékenységét is nagymértékben megsabják a pénzügyi feltételek. Ez szereplésüket korlátozhatja vagy segítheti.

A kórustalálkozókon elért sikerek, az elismerések és a kórus fejlettségi szintje, műsorainak művészi színvonala lehetővé tette 1973-ban a külföldi vendégszereplést is. Ezt megelőzően már 1973 májusában a kórus meghívására Jászberényben vendégszerepelt a Drezdai Pedagógus Szakszervezeti Új Kórusa. A Székely Mihály Zenei Napok alkalmával a vendéglátó kórossal együtt egy egész estét betöltő, a közönségnek is maradandó élményt nyújtó hangversenyt adtak.

1973 nyarán tehát a drezdaiak meghívására először szerepelt az énekkar külföldön. A látogatás egy hete alatt két jelentős hangversenyre került sor, Bad Schandauban és Pilnitzben. A drezdai napilapok elismeréssel írtak a hangversenyéről, kiemelve a magasfokú technikai tudást, az egészséges hangzást és a művészi előadást.

1973-ban minősült először az énekkar, aranykoszorús fokozatot ért el.

A Palotásy énekkar kapcsolatba lépett Szolnok megye testvérvárosa, Tallinn Politechnikai Főiskolájának kórusával. Először a Tallinni énekkar látogatott el Magyarországra. Nagysikerű szereplésük 1975-ben a Székely Mihály Zenei Napokon volt. Még ebben az évben, 1975 októberében viszonzta a látogatást az énekkar.

1975-ben ifj. Bakki József a fővároshoz kötődő elfoglaltsága miatt kénytelen volt lemondani a kórus vezetéséről, így helyébe testvére, a szintén zenetanár Bakki Katalin lépett a dobogóra. Jelenleg is Bedőné Bakki Katalin vezetése alatt működik az énekkar.

A kórus másodszori minősítő hangversenye is ebben az évben volt. Az eredmény: fesztivál fokozat, ami híven tükrözi azt a színvonalat, amely megközelítette a hivatásos énekkarok szintjét énektechnikában, pontos, kifejező művészi átélésben.

1977 októberében a Palotásy Kórus Krakóba utazott vendégszereplésre, a krakkói Hejnal Kórus meghívására. Itt sajnálatos esemény történt, ugyanis Bakki Katalin karnagyot közvetlenül a megérkezés után kórházba kellett vinni. Ekkor mutatkozott meg a kórus közösségi szelleme. Teljesítették a feladatukat. Igaz, nagyobb izgalommal mint más esetekben, de annál nagyobb lelkesedéssel énekeltek végig műsorukat egy kórustag - azóta másodkarnagy - Husznay Mária vezetésével. A siker itt sem maradt el.

1978 decembere is fontos dátum. Ekkor a Budapesti Kamarakórus Napokon szerepelt az énekkar a Zeneakadémián, ahol a karnagy, Bakki Katalin megkapta a karnagyi díjat.

1982-ben ünnepelte a kórus fennállásának 120. évfordulóját. Ezt a jeles napot is sikeres hangversennyel tették emlékezetessé.

Ez az év országos sikereket is hozott az énekkarnak. Elnyerték a Kiváló Együttes címet, majd a Szocialista Kultúráért kitüntetését. Még ugyanebben az évben a vegyeskar Jászberény zenei életében betöltött szerepéért, a kóruskultúra fejlesztéséért, példamutató munkájáért megkapta a Szolnok megyei tanács Művészeti díja plakettet és oklevelet, melyet a karnagy Bedőné Bakki Katalin vett át.³⁹

1984-ben ismét minősült a kórus. Az énekkar történetében most sikerült először a legmagasabb elismerést elérniük, a Hangversenykórus minősítést.

1985-ben a sok sikeres szereplés és országos elismerés után ismét külföldre utazhatott az énekkar. Jambol város Gusla kórusának meghívására utazhatott a Palotásy Kórus egy hétre Bulgáriába. Igényesen összeállított műsoruk megerősítette a magyar zenekultúra híret Bulgáriában is.

1986-ban a Palotásy Kórus ismét elnyerte a Kiváló Együttes címet. Ez is bizonyítja, hogy évről-évre nagy lelkesedéssel, sok munkával és időnként áldozatvállalással igyekezik megtartani az énekkar jó hírét, hagyományait, és szolgálni a magyar zenekultúra szép és nemes ügyét.

1987. február 28-án nagy megtiszteltetés érte az énekkart. A Magyar Rádió Kóruspódium című műsorának nyilvános hangversenyén szerepelhetett az ország legjobb énekkarai között.

Az 1987-es év valószínűleg felejthetetlen marad a kórustagok számára, ugyanis május 31-én Finnországba, Tamperébe utaztak egy nemzetközi kórusfesztiválra. A finnek „rokoni” szeretettel fogadták az énekkar tagjait, és rövid idő alatt igyekeztek országuk szépségeit is megmutatni nekik.

Tamperében a nemzetközi kórusfesztiválon a Palotásy Kórus nagy sikert aratott, a nemzetközi zsűri elismerően nyilatkozott szereplésükről. Ezt bizonyítja az Aranydiploma, amit ezen az versenyen nyertek.⁴⁰

1987 eseményekben gazdag év volt. Ez év novemberében Karai József Erkel- és SZOT-díjas zeneszerző 60. születésnapja alkalmából a város szerzői estet rendezett. Ezen nagy sikerrel szerepelt a Palotásy Szövetkezeti Vegyeskar is. Itt mutatták be a szerző Tiszai tájak című művét, amit Karai József ennek az énekkarnak írt.

1987 decemberében ünnepelte az énekkar fennállásának 125. évfordulóját. Egy egész estét betöltő díszhangversennyel emlékezett meg a kórus erről a nevezetes eseményről. Az ünnepi eseményen megjelentek az országos és a megyei zenei élet jeles személyiségei. Képviseletették magukat további sok sikert kívánva a drezdai és a tamperei énekkar vezetői is. A város kórusai - Vasas Munkásénekkar, ÁFÉSZ Vegyeskara, Lehel Vezér Gimnázium Kórusa, a Tanítóképző Főiskola Nőikara - ezen alkalomból emlékszalagot kötöttek a Palotásy Kórus zászlójára.

A magyar kórusmozgalomban betöltött folyamatos magas színvonalú tevékenységéért a „Szocialista Kultúráért” kitüntetését adományozták a kórusnak és Bedőné Bakki Katalinnak, Thormanné Husznay Mária miniszteri dícséretet kapott.

A 125 éves jubileum után a kórus több külföldi meghívásnak is eleget tett. 1989-ben Görögországban Kardista városában rendeztek nemzetközi énekkari fesztivált. Az örök napfény hazájában a Palotásy Kórus szép sikert aratott a néhány profi énekessel versenyző csoport között. Itt természetesen görög nyelven is énekelni kellett, ami elég nehéz a mi nyelvjárásunknak.

1989-ben ismét minősült a kórus, ezúttal a Fesztiválkórus minősítést sikerült elérni.⁴¹

³⁹ Szolnok Megyei Néplap 1982. nov. 7., 4.

⁴⁰ KÓTA 1987. 9;

1990-ben Thormanné Husznay Mária másodkarnagyot Déryné- emlékéremmel tüntették ki. Kitüntetésével tizenhét munkás esztendő nyerte el jutalmát.⁴²

A finn énekkarral olyan szorossá, barátivá vált a kapcsolat, hogy 1991-ben ismét eljutottak Tamperébe. Most is – mint ahogy 1987-ben – nemzetközi fesztiválra hívták meg a Palotásy Kórust, ahol a nagyon nívós mezőnyben ezüst minősítést szereztek.

1992-ben Piccardia megye meghívására 10 napot töltöttek Franciaországban, ahol négy hangverseny keretében sikerült a magyar kórusművek gyöngyszemeit felsorakoztatniuk. A 4 hangverseny mellett lehetőség volt az ország e részének jobb megismerésére és egy újabb baráti kapcsolat kiépítésére is.⁴³

1992. december 12-én, a 130 éves jubileum alkalmából rendezett hangversenyükön kicsiny, de annál lelkesebb közönség vastappsal köszöntötte őket. Itt vehetett át a kórus nevében a két karnagy a város elismerését, a Pro Urbe Jászberény-díjat.⁴⁴

1994. április 17-én nagy sikerrel szerepelt a kórus Budapesten, a Zeneakadémia Liszt Ferenc Kamaratermében, ahol a Bárdos Lajos Zenei Hetek keretében lépett fel, legnagyobb sikere Mozart: C-dur miséjének volt, melyből a Kyrrie, a Sanctus és az Agnus Dei tételt adták elő. Szólisták voltak: Virágné Hamar Nóra, Horti Zsuzsanna, Bartókné Gruttó Gabriella, Virág László és Lipták Zoltán. Zongorán kísért Jankura Miklós, vezényelt Bedőné Bakki Katalin.⁴⁵

Még ugyanebben az évben Bedőné Bakki Katalin karnagy vezetésével a spanyolországi Torrevieja városába utazott a Palotásy János Vegyeskar, hogy az ottani, 40. alkalommal megrendezésre kerülő nagyszabású nemzetközi kórusversenyen részt vegyen.⁴⁶

Hatalmas sikert könyvelhetett el a kórus 1995. július 29-én, a Jászok Világtalálkozójának megnyitónapján Beethoven IX. szimfóniájával, amelyet a Jászsági ÁFÉSZ Székely Mihály Kórusával és a Szolnoki Szimfonikus Zenekarral együtt adtak elő a főtemplomban. *„Amikor lehanyaglott a karnagy kezében a pálca, a hallgatók szünni nem akaró tapssal köszönték meg Gál Tamásnak, a zenekarnak, Csavlek Etelka, Németh Judit, B. Nagy János, Kováts Kolos szólistáknak, valamint a Palotásy János Vegyeskarnak és a Jászsági ÁFÉSZ Székely Mihály Kórusának az élményt.”*⁴⁷

1999-ben Törökbálinton megalakult a Seprődi János Kóruszövetség⁴⁸ Magyarországi Egyesülete, melynek alapítói között van a Palotásy János Vegyeskar is. A Seprődi János Kóruszövetség működéséhez kapcsolható a Millennium tiszteletére 2000. máj. 28-án Szentesen megrendezett VIII. Egyházzenei Találkozó, melyen a Kárpát-medence kórusai vettek részt, a Palotásy kórus Bárdos-, Halmos-, Liszt-, Szokolay- és Kodály-művekkel lépett fel. A kóruszövetség több nagy összkaros hangversenyt is rendezett már Magyarországon (Törökbálinton, Debrecenben), ugyancsak az ő szervezésükben került sor a Zeneakadémián 2001. október 28-án megtartott hangversenyre, amelyen a Palotásy kórus is részt vett Zwinz Károly F-dúr miséjével.

Az idők folyamán a kórus összetétele folyamatosan átalakult. Az énekkar magját a régi „törzscsapat” alkotja, de a fiatal generáció is békésen megfér mellettük. Munkájukat két karnagy, Bedőné Bakki Katalin és Thormanné Husznay Mária irányítja. A szervezési munkát az 5 tagú vezetőség segíti.

⁴¹ Jászkürt 1989. dec.; 8.

⁴² Jászkürt 1990. okt.; 2.

⁴³ Jászkürt 1992. dec. 19.; 9.

⁴⁴ Új Néplap 1992. dec. 16.; 7.

⁴⁵ Jászkürt 1994. máj. 6.; 13.

⁴⁶ Jászkürt 1994. júl. 30.; 4.

⁴⁷ Jászkürt 1995. aug. 5.; 10.

⁴⁸ A Seprődi János Kóruszövetség egyesületi formában működő nemzetközi szakmai, amely a Kárpát-medence kórusainak és zenekarainak tevékenységét fogja össze. Folytatója az 1867-ben Aradon megalakult Országos Daláregyletnek, amely a XIX. században összefogta a térség dalköreit.

A 140 éves kórus Jászberény szellemi értékeinek egyike. Kívánjuk, hogy őrizték hagyományait, öregbítsék a város zenei hírnevét itthon és a határainkon túl is, egyre bővülő repertoárjuk bemutatásával.

A ZENETUDOMÁNY GYORSVONATÁN
– beszélgetés Somfai László akadémikussal

Amikor beszélgetésre kértem Somfai László Széchenyi-díjas akadémikust, azzal próbálta meg elhárítani az interjút, hogy az ő tudománya legfeljebb csak nagyon keveseket érdekel. Sajnos, Kodály országában a zenei nevelés, érdeklődés nem olyan, mint amilyen lehetne, ha a zeneszerző nevelési módszere itthon is megvalósult volna. Somfai László neve viszont igen jól cseng az egyetemes zenetudományban, nemzetközi hírű Haydn-kutató, Bartók Béla életművét, művészetét pedig aligha ismeri jobban bárki a világon, mint ő. A professzor budavárbeli kicsiny dolgozószobájában, az MTA Zenetudományi Intézete Bartók Archivumában, ahol minden a zeneszerzőről mesél, előbb egy kicsit Jászladányánál időzünk, ahol Somfai László született, s gyermekkorának élményekben gazdag nyarait töltötte:

- Nem foglalkoztam sohasem családfakutatással, csak a közvetlen elődeim életét ismerem. Szüleim pedagógusok voltak, apám polgári iskolai, anyám gimnáziumi tanár. Mint fiatal pályakezdőket Jászladányba helyezték őket. Anyai ágon ha nem is jászok, de mindenképpen jászladányi a családuk, ahol nagyapám órás és ékszerész volt. Édesanyám naponta járt át vonattal a jászapáti gimnáziumba. Egyébként ott is voltak rokonaink. Két-három éves koromban költöztünk át Székesfehérvárra - odahelyezték a szüleimet - de a nyarakat továbbra is Jászladányban töltöttem. Ott tanultam meg kerékpározni, ott ismertem meg a cséplést s más mezőgazdasági tennivalókat, s kicsit betekinthesem az állattenyésztésbe is. Nagyon szép emlékeim vannak a falusi nyarokról, bár meglehetősen nehéz, háborús években voltam gyerek. Mi nem éhezünk, de a városokban nemigen volt ennivaló. A nagyszüleim halála után sokáig nem jártam Jászladányban. Csak jóval később, már felnőtt fejjel, amikor már gyermekeim voltak, egyszer autóval elmentünk Jászladányba, Jászapátiba, de nagyon megváltozott minden. A ház sem úgy nézett ki már, mint régen. Csak az emlékek éltek bennem elég élesen. A diplomáról például eszembe jutott, hogy ott kereszteltek meg. Apámék a Levente nevet akarták adni, de a plébános, Kiss Imre azt mondta, ilyen név nincs. Ósmagyarak lehet, hogy ósmagyar, de nem keresztény név - mondta. Így aztán miután apám is László volt, a László Levente nevet kaptam. S sok emlék él bennem nagyapámról is. Gyakran mesélt nekem arról, hogy a század elején, mint mesterlegény bejárta az egész Nagy-Magyarországot. Elmondta milyen volt Fiume, milyen volt Erdély, ahol kétszer is járt fiatal legényként a mesterládájával. Második útján, tizenöt év múlva elképedve tapasztalta, mennyire elrománosodtak a települések. Egyébként nagyapámnak némi zenei érdeklődése is volt. Nála láttam először fuvolát, nem volt annyi billentyű rajta, mint a maiakon, régi típusú fafuvola volt, s néha játszott is rajta. Sőt cimbalma is volt.

- *S a szülei? Ők is foglalkoztak zenével?*

- Mindketten humán érdeklődésűek voltak, apám magyar-történelem szakos, anyám földrajz-történelem szakos volt; sokat emlegette Cholnoky tanár urat, akinél az egyetemen tanult, s akinek neve eszembe jut valahányszor térképet látok. Ők nem voltak aktív zenészek, ugyanakkor apám műkedvelő módon sok mindent nagyon jól csinált. Székesfehérváron egy kollégájával, Szemere Gyulával, aki később az ELTE-n tanított, közösen alakítottak egy kamarakórust, s számos alkalommal szerepeltek a városban. Valószínűleg innen is származhatott a zenei hajlamom. Később aztán apámat kinevezték a szegedi tanárképző főiskola tanárának, könyvet írt a nyelvtanításról, s megjelentek szépirodalmi írásai a Tiszatájban is. Szegeden én már egyértelműen zenei pályára készültem, s onnan kerültem fel Pestre, a zenei gimnáziumba.

- *Hangszeres szólistának készült?*

- Zongoristának készültem, illetve zongorázni kezdtem el tanulni, hiszen volt otthon zongoránk. S egyébként is szinte minden muzsikusként számomra a zongora az alaphangszer. Egy darabig úgy nézett ki, hogy zongorista leszek, de minden tavasszal, hol az egyik körmöm, hol a másik gyulladt be - akkoriban még nem volt penicillin - s ez rendre elrontotta a záróvizsgáimat, koncertjeimet. Tanárom Zempléni Kornél azt tanácsolta, hogy próbáljam meg a zenetudományi szakot a főiskolán, ott tanít

Szabolcsi Bence, aki fantasztikus egyéniség, mellesleg remekül zongorázik. Fel is vettek a főiskolára, s ott ismerkedtem meg a feleségemmel, aki szintén Zempléni-tanítvány volt.

- *Nem sajnálja, hogy mégsem zongoraművész lett?*

- Nem. Azt gondolom, hogy csak nagyon jól szabad csinálni, amit az ember választ. S ha valaki nem tartozik az első vonalba, lehet éppen boldog ember, de az egy más típus. Később azt sajnáltam, hogy nem kerültem kapcsolatba vonós hangszerekkel. Az érdeklődésem ugyanis a bécsi klasszikus zene, elsősorban a vonósnégyesek felé fordult, s ehhez mindenképpen jó lett volna, ha van gyakorlati képzettségem is. Ez viszont sajnos kimaradt az életemből, s azzal kárpótolom magam, hogy három unokám is játszik vonós hangszeren.

- *A főiskola után egyből a zenetudományi intézetbe került?*

- Nem ment ilyen egyszerűen a dolog. Az ötvenes években jártam főiskolára, 1957-ben végeztem. 1956 őszén egy főiskolai delegációval, két professzor vezetésével, hallgatóként Weimarban voltam, csak decemberben keveredtem haza. Távollétemben megválasztottak a forradalmi bizottság tagjának, s ennek aztán később mindenfajta következményei lettek. Örültem, hogy egyáltalán álláshoz jutottam. Bartha Dénes, kedves professzorom segítségével kerültem az Országos Széchényi Könyvtár zeneműtárába. Máig nagyon boldog vagyok, hogy ott kezdhettem a pályámat. A zeneműtárban óriási, lényegében feldolgozatlan anyagot találtam Joseph Haydnról. Egyébként a diplomamunkámat a vonósnégyeséről írtam. S miután én egy ideig még nem írhattam kritikát, a kutatásnak éltem. Hozzáférhettem minden forrásanyaghoz, addig felfedezetlen kincshez; a könyveket csak le kellett emelnem a polcra. Ráadásul elmélyedhettem olyan segédtudományokban is, mint például az írás- vagy a papírkutatás. Egy idő után meg tudtam állapítani a vízjelek alapján, hogy honnan származik a kotta, s sikerült „kinyomozni” az idegen írás gazdáját a partitúrában. Máig vallom, hogy az a szerencsés zenetörténész, aki a források közelében élhet, ahol állandóan új kutatható, feladat és problémát talál. Nem tudnék elvonulni például egy alkotóházba, és megírni soron következő könyvemet. Kell az anyag kézközeli jelenléte, amely újabb és újabb inspirációkat ad.

- *Mi motiválta a Haydn iránti érdeklődését?*

- Mindenkinek, előadóművészeknek, zeneszerzőknek megvannak a kedvenceik. Nem biztos, hogy meg tudják válaszolni, miért. Ma már érett fejjel tudom, hogy azért szeretem Haydnt, mert zenéje a kortársaihoz mérten rendkívül tömör. Nagyon fontos számára, hogy eredetiségeket tartalmazzon, hogy olyan például hat műből álló opuszokat komponáljon, amelyekben fölvonultatja a maga egész palettáját, tételtípusait, s mindig legyen benne valami új is, meg régi is. Haydn kapcsolata a közönséggel, a tervezése, a szándékai, amelyek leolvashatóak a művekből, kezdettől fogva nagyon érdekesek voltak számomra. Egy idő után foglalkoztam Mozarttal, majd Haydn öccsével s a kor más kisebb mestereivel is, s megerősödött bennem az a hit, hogy Mozart talán univerzálisabb zseni, de néhány műfajban Haydn jelentősebb, s az utókor talán többet köszönhet neki, mint bárkinek ebből a bécsi klasszikus körből. S ha a későbbi kutatásaimat nézem, hogy milyen mesterek érdekeltek a XX. századból - ebből a szempontból Bartókot kivéve - Weber, Stravinsky, öbennük is látok hasonlóságot a Haydn-típusú szerzőhöz. Emellett természetesen inspirált a Széchényi könyvtár hatalmas Haydn-gyűjteménye is. S mint zenetörténésznek - nem szeretem a zenetudós szót, a tudós inkább a természettudományokkal foglalkozókhöz illik. Meggyőződésem, hogy a zene kutatása olyan szakma, amelyet csak nemzetközi színvonalon szabad művelni; még ha magyarul is jelenik meg egy könyv vagy tanulmány, az adott témának a nemzetközi kutatáshoz kell kapcsolódnia. Jó negyven éve foglalkozom Haydnnal, ismerek szinte mindenkit, aki az ő zenéjének specialistája, némelyek atyai jó barátaim is. Egy-egy nemzetközi konferencia egyébként mindig nagy hajtóerő, mert az ember megpróbál egy lépéssel tovább menni, valamit másként csinálni, mint amit a külföldi kollégák sejtetően csinálni fognak. A Haydn-kutatás, amikor én bekapcsolódtam, még nem volt olyan érett stádiumban, mint a Bach- vagy Beethoven-kutatás, de óriási ütemben fejlődött, úgy érezhettem magam, mint a gyorsvonaton, amelybe az ember belekapaszkodhatott, s maga is gyorsan haladt előre. Egyébként ugyanígy érezhetem magam a Bartók-kutatásban is. A Bartók kutatás, számos okból, jó ideig hátrébb volt, mint a Schoenberg-kutatás, s most megint ott állok azon a bizonyos gyorsvonaton, sőt talán az egyik masiniszta én vagyok mostanában. Ez igen nagy serkentő erő: az ember tudja, hogy

kitűnő kollégái mit csinálnak, s ha meg észreveszi mások gyengéit, megpróbál belőle tanulni, okulni a saját munkájában.

- *Lezárt, kész életművet kutatnak. Lehet-e még újat mondani ráta?*

-Természetesen. Több mint huszonöt éve tanítok a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán, s mindig azt mondom a leendő zenetudósoknak: nekünk megadatott, hogy zsenik életművét tanulmányozzuk, de mi magunk természetesen nem vagyunk zsenik, mert ha azok volnánk, akkor nem zenetörténészek lennénk, hanem nagy zeneszerzők, olyanok, akiből egy évszázadban jó ha kettő-három születik. Ha az ember ezzel tisztában van, tudnia kell, hogy olyan nagy életművet, mint például amilyen Bartóké, vagy az irodalomban Adyé, Aranyé, sok tudós egy életen át kutat, s ennyi idő sem elegendő, évszázadon túl is ad munkát. Nekünk nem az a dolgunk, hogy reprodukáljuk az életművet, hanem az, hogy közvetítsük a következő generációnak. Mindez rendkívül szerteágazó munka. Példaként elmondom, hogy akadémiai székfoglalómat a kottakép és jelentése témakörből tartottam. A téma nemcsak a kívülálló, hanem a szakmabeli számára is meglepő lehet. Végére ott van a kotta, el kell olvasni, el kell játszani, esetleg értelmezni s persze kell hozzá a közönség. Bizonyos fokig igaz, bizonyos fokig hibás a kör, amely azon alapul, hogy a szerző is, meg az előadóművész is ugyanúgy olvassa a kottát; az előadó megérti a zeneszerző szándékát, s már csak az a dolga, hogy saját tehetségével és kreativitásával olyan széppé és érdekessé tegye, hogy a mostani közönség is szeretettel fogadja a múltbéli alkotást. Én nem így látom a dolgot, ennél sajnos sokkal bonyolultabb. Tudniillik a kottairás nem olyan, mint a betűírás. A kotta nagyon nagy mértékben gyorsírás, emlékeztetőírással írásfésülés. Igaz ugyan, hogy a hangmagasságokat s a ritmust általában precízen megadja a zeneszerző, de ezzel nem ér véget egy darab. Képzelnék el, hogy valaki szintetizátoron jó tempóban, ám rossz hangminőségben előadja Bach szóló hegedű szonátáját, s tegyük mellé ugyanazt Bach korabeli hegedűn! Egy kottasornyi zene után érezzük, hogy az első egy fura, élettelen pötyögés, míg a másik érzelmekkel, jelentéssel teli üzenet. Az a probléma, hogy az emlékeztetőírást, gyorsírásfésülést minden generáció egy csomó konvencióval, szabállyal együtt tanulja meg. S ez még egy-egy koron belül sem azonos. Példaként említhetném Mozartot és Haydnt; akik egy időben alkottak, jól ismerték egymást, de egyikük az olasz, másikuk a német kottázási tradícióhoz csatlakozott. Mindketten el tudták olvasni a másik művének pontos üzenetét, az utánuk jövő generációk azonban már sok részletet félreértettek. De említhetném Bartókot, aki olyan kottairást használt, amelyről azt hitte mindenki megérti, ám legnagyobb megrökönyödésére egészen másként játszotta az, aki Berlinben, Péterváron vagy Párizsban tanult. S itt az olvasásról, az alapvető szövegértésről van szó, nem az interpretációról. Bartók fiatal korában rengetegszer leírta, hogy rubato, tehát kötetlenül szabad előadást kér. S miután látta, hogy mi lett ebből mások kezében, egyre kevesebbszer írta le, helyette inkább *espressivo* utasítást adott. Sőt főiskolai tanárként didaktikus kottakiadásokban részletezte, hogyan tanítsák a tanárok a növendékeket Haydn, Mozart, Bach, Schumann muzsikájának előadására, de miután a vizsgákon azt tapasztalta, hogy mégsem igazán úgy játsszák ezeket az alkotásokat, ahogyan az ő kottakiadása előírta, részben revideálta, még részletesebbé tette közreadásait.

- *Ezek szerint a zene sem közös nyelve az emberiségnek?*

- A nyelvekhez képest a zene valóban egyetemes. Főként a nyugati világon belül, ahol régóta azonos kottairást használunk. A mű általában jól visszaolvasható. De én most a felső szintről beszélek: van-e ideál alakja egy kompozíciónak. El lehet-e játszani egy Beethoven-művet úgy, ahogyan azt a zeneszerző hallani szerette volna? Valószínűleg csak megközelíteni lehet. Engem mindig az érdekelt, hogy egy kicsikével közelebb jutunk-e ahhoz, hogy mit akart a szerző. Megmondom őszintén, az az érzésem, hogy a régi idők zenéi nagyobbak, erősebbek, mint ahogyan manapság általában látjuk. Ha Bach zenét szólaltatunk meg például egy zongorán, a billentyűzetnek csak a felét használjuk, Bartók- vagy Prokofjev-műnél viszont az egészet, s a hangszer természete miatt Bartók és Prokofjev hatásosabbnak, erőteljesebbnek tűnik, mint Bach. Az igazság érdekében Bach műveit korabeli hangszeren kellene megszólaltatni, amelynek lehetőségeit ő ugyanúgy kihasználta, mint Bartók a saját korának zongorájáét. Természetesen, ha Szolnokon vagy a szülőfalumban, Jászládányon játszik egy előadóművész egy nem túl jó hangszeren, megtalálja az elfogadható előadás módját, de ettől függetlenül az ideál formához kell állandóan közelednünk. Bár sokat változott az ember, de a XVIII. század emberének is iszonyú fájdalmai, hatalmas örömei voltak,

a lelki világunk nem változott döntően. Lássuk be: Bach zenéjét sohasem fogjuk ugyanúgy érteni, mint az ő idejében azok a szerencsés lipcsei polgárok, akik német anyanyelvűek s protestánsok voltak. Ezek az emberek egyetemi szinten értették Bach zenéjét, míg ma egy zeneakadémiai tanár, még ha tud is németül, ennek egy részét már nem tudja.

-Bartókkal, nekünk magyaroknak nyilván könnyebb a dolgunk, de milyen a népszerűsége a nagyvilágban?

- A közönség és az előadóművészek Bartókot a XX. század legnagyobb zeneszerzői között tartják számon. Van aki az első három közé sorolja Stravinsky és Schoenberg társaságában. Óriási sikere van, talán nem túlzás, a közönség egyik kedvence, természetesen a zenei legképzettebb, tájékozottabb hallgatóság körében. Ezzel szemben a zenetudomány bajlódik a Bartók-jelenséggel. Jóval több doktori disszertációt írtak például Schoenbergről, mint Bartókról, mert Bartók életművében sokkal több a világ számára kiismerhetetlen tényező. Érthetetlen számukra a paraszti népzenei háttér, amiről sok mindent lehet olvasni, egyet s más Bartók is elárul, de a történész nemigen tudja, mi volt a konkrét parasztzenei tapasztalat. Egyébként valóban nem könnyű Bartóknál megragadni az inspiráló forrást, a gondolatmenetet. Egy-egy új műve formálódásának első szakaszában ő maga sokat rögtönzött zongorája mellett, és csak akkor ült le az íróasztalhoz, ha legalább a kompozíció kezdete kialakult, értékesnek-eredetinek bizonyult. Tulajdonképpen nem az a legfontosabb, volt-e saját kompozíciós „módszere” (amit lehet katalogizálni, rendszerezni, mint valamely nyelv szavait, a nyelvtan alapjait), hanem hogy mitől nagy és eredeti egy-egy Bartók-kompozíció. Úgy hiszem, ez a lényeg Bartók kompozíciós módszerének megismerésében; egyébként mindezt behatóan vizsgáltam 1996-ban Amerikában megjelent könyvemben, amely a közeljövőben idehaza is megjelenik, magyarul.

-1972 óta a Bartók Archivum vezetője. Mennyire teljes mára a gyűjtemény?

- A legfontosabb dokumentumok kilencven százaléka a két nagy gyűjtemény egyikében; a budapesti archívumban illetve Amerikában Bartók Péter tulajdonában van. Egy évtizeddel ezelőttig a két gyűjtemény két külön vár volt, nem volt átjárható, s anyagokat sem tudtunk cserélni. Bartókné Pásztory Ditta halála után Bartók Péter kezébe került a kinti hagyaték, s fotókópián mindent elküldött, s ez igen nagy gazdagodást jelentett archívumunk számára. Persze itt-ott még ma is felbukkannak Bartók kéziratok, -levelek, s méregdrágán kelnek el főleg külföldi aukciókon. A hagyaték nagyja azonban ma már egyben fellelhető, a kutatást kell eljuttatni arra a szintre, ahogyan az a klasszikusokhoz illik.

-A századból Bartókon és Kodályon kívül, még kiknek a zenéjét vesszük át a következő évszázadra?

- Ezt nagyon nehéz megmondani. Akik az úgynevezett kisebb mesterekkel, egyébként jelentős mesterekkel; Weiner Leóval, Lajtha Lászlóval, Veress Sándorral s másokkal foglalkoznak, azt mondják, hogy sajnos ezeket az alkotókat Bartók és Kodály árnyéka sokáig igazságtalanul háttérbe szorította. Ez valószínűleg így is van, egy ilyen kis nemzet, mint a miénk, nem bír el nagyon sok nagy zeneszerzőt úgy, hogy a koncerteken rendszeresen megszólaltassák őket. Elképzelhetőnek tartom, hogy az értékek egy idő után átrendeződnek. Azt gondolom, hogy a század második felében alkotó Kurtág György nagyon nagy név lesz a következő időszakban. Egyébként sokan úgy vélik, hogy a század harmadik legnagyobb magyar zeneszerzőjévé nőheti ki magát.

-Nehéz előre jósolni, mégis arra kérem, mondja el, milyennek gondolja a XXI. század zenéjét?

-Fiatal koromban abban a koncepcióban nőttem fel, hogy az új, a kortárs zenében van egy progresszív, modern fő áram, s ez viszi előre a zenét. S persze voltak a különutasok, akik nem álltak be a sorba, komponálták a maguk zenéjét. Újabban kitalálták a posztmodern szót, s ennek keretében minden polgárjogot nyer; szabad a közönség által kedvelt művet írni, múltba nézni stb. Azt azonban nem hiszem, hogy a maradandót a mai hallgató ízlése szabná meg. Attól, hogy Beethoven késői vonósnegyesei soha nem tartoztak a legnépszerűbb zenék közé, ezeket a műveket a zenetörténet legmagasabb csúcsai között jegyzik. A művészetben mindig vannak ilyen csúcsok, s minden zeneszerző szeretné megírnia maga Beethoven késői vonósnegyeseit, és amíg születnek ilyen művek, lesz zenetudomány is, mert lesz mivel foglalkozni.

Varga Imre

MAGYAROK, JÁSZOK EGY FRANCIA VERSGYŰJTEMÉNYBEN

Rendkívüli jelenség, hogy egy külföldi költő kötetnyi verset írjon Magyarországról, hazánk tájairól, városairól, történelmének számos mozzanatáról, népéről, hogy saját élményei alapján rajzoljon rokonszenves képet, és hogy mindezzel kedvet keltsen más országokban még mindig kevésbé ismert múltunk és jelenünk felfedezésére.

Ezt tette Bonnerjea René 384 lapos, két részben megjelentetett, 257 költeményt tartalmazó versgyűjteményében. (Az első rész impresszuma Budapest-London, 1998. 182 lap; a másodiké Budapest - London, 2001. 202 lap) A kiadvány címe: *Utam feléd. Költemények Magyarországról. (MA ROUTE VERS TOL POEMES SUR LA HONGRIE)*

A kötet az eredeti versek mellett 6 magyar vers francia és 29 költemény angol fordítását is tartalmazza. (Ez utóbbiak között 13 József Attila, 12 Ady Endre, 3 Szabó Lőrinc, 1 Illyés Gyula költeménye).

A kötet 222 eredeti darabja - természetesen - nem mind magyar vonatkozású. A legkülönbözőbb témákról személyes, lírai hangú vagy elbeszélő vers alkotja a többséget. Sok a szerelmi tárgyú, az öregségről vagy más problémáról elmélkedő, családi, történelmi, természeti stb. téma. Ezek jó része is azonban magyarországi élmények, visszaemlékezések felidézése, kapcsolatban áll hazánkkal. A magyar tárgyú versek a gyűjteménynek mintegy harmadát alkotják. Köztük jász vonatkozásúak is. A szerző 1936-1942 között sokszor tartózkodott Jászberényben, itt sok barátot szerzett. Elsősorban a nyári vakációk idejét töltötte itt. Ezek az alkalmak nagyban hozzájárultak magyar nyelvi ismereteinek elmélyítéséhez. Illőnek tartjuk, hogy a magyar nép és föld szeretetéért a külföldiekhez és hozzánk egyaránt szóló költő nem szokványos életéről, és legalább magyar tárgyú verseiről röviden szóljunk.

Olvasóira gondolva, a franciául verselő szerző maga is különösnek tartja, hogy egy angol anyától, hindu apától származó személy, aki nyelvész, az eszkimókról szóló tudomány szakembere, Magyarországról írjon. De hát életének nagy részét töltötte itt, költeményeit ez a szép ország inspirálta - írja az Előszó - ban. Bemutató versében (*Felvilágosítás*) hasonlóan szól:

Angol - hindu ember, franciául verselt.

Költőként nem ismert, Magyarországon élt.

Sakkozott, töprengett, s eszkimó nyelvész lett.....

Akit az Isten egyben úgy teremtett,

Hogy idegen testbe zárt francia lelket.....

A továbbiakban azonban csak magyar vonatkozású, magyar tárgyú szerzeményeivel foglalkozunk. Mellőzzük a személyes jellegű lírai (szerelmi, bölcselkedő, családi stb.), az idegen témájú leíró, elbeszélő, történeti verseit, valamint költészetének esztétikai jellegű, verstani értékelését.

Érdeemesnek tartjuk azonban, hogy előbb nem mindennapi életéről, életpályájáról szóljunk. Londonban született, angol anyától és hindu apától 1914-ben. Apja 1912-től kezdve élt Londonban, előbb jogot tanult, majd nyelvtudománnyal foglalkozott. 1920 és 1926 között Berlinben dolgozott, hindi nyelvek oktatójaként és etnológusként. Fia, René, itt végezte el az elemi iskolát és sajátította el a német nyelvet. 1926-ban a család Párizsba költözött. Bonnerjea gimnáziumi tanulmányait a neves Henri IV. liceumban végezte, 15 éves korában érettségizett. A bengáli nyelvből disszertációját író apjának 1929-ben a George Washington egyetemen tanári állást ajánlottak fel. A család az Egyesült Államokba költözött. Bonnerjea a washingtoni egyetem állat- és növénytan szakára járt, bár a francia irodalom jobban érdekelte. Az egyetem addigi történetében legfiatalabb hallgatóként szerzett B. A. diplomát. Az egyetemi újság külön cikkben ünnepelte a fiatalember teljesítményét.

1935-ben visszatértek Párizsba. Itt az iráni nyelvek iránt erősen érdeklődő magyar mérnök, Hevesy Vilmos, felhívta Teleki Pál gróf figyelmét Bonnerjea apjára. Az ő segítségével kapott szanszkrit nyelvtanári állást a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen. Fia az Eötvös Kollégium tagjaként a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészkarán irodalmi tanulmányokat folytatott; francia és angol nyelvből, nyelvészetből doktorátust szerzett. Ebben az időben magántanítványok nyelvtanításából élt. A második világháború alatt az Eötvös Kollégiumban és az Alliance Française-ban is franciát oktatott. Apja 1940-ben meghalt, anyja pedig a háború befejeztével visszatért Angliába. Költőnk Magyarországon maradt, mivel 1945-ben itt megnősült. (A házasságból egy leány és egy fiúgyermek született). Budapesten Nagy Britannia követségén létrehozott egy nagyszerű könyvtárat. A hatóságok azonban nem nézték jó szemmel, hogy az emberek az angol követségre járnak, ezért a könyvtárat a British Council épületébe telepítették át. Könyvtárosként dolgozott, emellett a követség alkalmi tolmácsa, fordítója volt. Sem munkája sem személye nem élvezte a rendszer rokonszenvét. A kisebb-nagyobb zaklatások egymást követték. Mikor ezek személyét és családját komolyan veszélyeztették (a felesége is a brit követség alkalmazottja volt!), az angol külügyminisztérium a családot 1971-ben kimentette Londonba. 1971-ben nyugalomba vonult, bár Londonban a British Council még évtizedeken át igénybe vette széles körű nyelvismeretét. Ezekben az években mélyült el a nyelvészeti tanulmányokban. Az ural-altaji, finnugor, indoeurópai nyelvek és népek története érdekelte, főleg pedig az ezen népek közti kapcsolatok, nyelvük fejlődése, rokonsága. Így vált fokozatosan a szamojéd, majd az eszkimó nyelvek és népek specialistájává. Több részproblémával foglalkozó tanulmánya jelent meg nyomtatásban. Az eszkimókról szóló vaskos kötete most van nyomtatás alatt.

A költészettel egész fiatalon, Franciaországban kezdett foglalkozni. Korábbi verseiből azonban nyomtatásban csak budapesti egyetemi tanulmányai befejezése után jelent meg francia nyelvű költeményeiből (*Alexandrins barbares* címen) válogatás. Ezek részben még Párizsban, részben

Budapesten írt szerzemények. Ekkorra már jól ismerte nyelvünket, melynek megtanulására különös hévvel vetette rá magát, mivel a magyar nyelv - az általa beszélt nyugati nyelvektől nagyban eltérő - nyelvi rendszere izgalmas élménnyé tette számára annak megismerését. Olvasmányai elsősorban a modern magyar költők voltak. Nemsokára Ady 62 költeményének angol nyelvű műfordítását tette közzé (Endre Ady: *Poems*, Budapest, 1941.)

Ekkortájt is, később is franciára, angolra fordított magyar költőket. Ezek kiadására nem került sor. A fordítások nagy része ma is íróasztala fiókjában hever kiadásra várva. Megkereséseire a kiadók azt a választották, hogy kiadásuk „nem kifizetődő”.

Magaszülte, eredeti versekről hosszú idő óta nem beszél. Illetőleg mostani versgyűjteményében életének rövid *Epilógusában* mond annyit, hogy 30 év óta „egyetlen verset sem írt”.

Egy másik versében (*Újraszületés*) azt írja meg, hogyan tért vissza régi-régi álmához, hogy költő legyen. Az egyik délután, öreg, fáradt testét pihentetve, váratlan vihar támadt. A fekete felhőből mintha villámcsapás érte volna, s valami sámánszerű démon az asztalához kényszerítette. Tollat fogva, az öregség keserűségétől megszabadulván, takaróját elhajítva írni kezdett. Csaknem három hónapon át írt, csak írt, szinte alvás nélkül, delíriumos állapotban. Ekkor ettől az időtől fogva születtek részben a most nyomtatásban megjelent szerzeményei.

Jórészt visszaemlékezések. Minthogy ifjúságát, férfikorának javarészét hazánkban töltötte (1935 - 1971), többször énekelt az itt átélt élményeiről, a látott tájakról, városokról, az emberek életmódjáról, szokásairól, egyes vidékek növény-, állatvilágáról.

Kedvelt témája az Alföld, melyet időnként a Pusztá szóval cserél fel, bár a két szónak tartalma nem azonos. Az utóbbinak képe legtömörebben a *Hortobágy* című versben található meg. A költőt megnyugtatja a végtelen tér. Este felé jár az idő, a hőség csillapultával a végtelen rónán jár-kél. Itt egy racka juhnyáj, távolabb egy vágató csikós. A látóhatár szélén gémeskút, nagyszarvú szürke ökrök. Egy puli ugatása hallatszik csupán, ennek az irreális világnak a csendjében.

Ugyanaz a csend, békesség ez, mint amelyik az éjszakai tűz mellett békével tölti el a háborút megjárt csikós lelkét, mikor a tüzet, parazsat piszkálva azokra a bajtársakra gondol, akik elestek a háborúban hősként, de feleslegesen. Boldogan él ő, hála Isten, a pusztá békés csendjében. (*Az Alföld nyugalma*) Bonnerjea verseiben az ország más tájairól is énekel. Ezek azonban sokszor személyes vonatkozású lírai darabok. (*A Balaton tündére; Alba Regia; Éjjel a Szent Gellért hegyen; Húsvétkor Szegeden*) Több városunkról általában valamilyen történelmi eseménnyel összefüggésben szerez verset.

Kizárólag a magyar történelemből nem sokszor merített témát. A legkorábbi történelmi alak, aki megihlette, Géza fejedelem (*Géza fejedelem Esztergomban*). Jól látja történelmünkben játszott fontos szerepét, hogy véget vetve a kalandozásoknak, és kibékülve a nyugati országokkal, behozta a kereszténységet. Az ország székhelyévé tett Esztergomban templomot építtetett, akárcsak Pannonhalmán.

A török hódoltság korából, a magyarság számára oly végzetes, gyászos mohácsi csata és a 25 évvel később, a törököktől ostromlott Eger hős védőinek győzelme szolgált költőnknek témául (*A mohácsi csata; Eger*).

A második világháború idejéből való megható elégiában Teleki Pált, a nemzet tragikus mártírját gyászolja (*Elégia*). 1956 szelleme sugallta a *Budapesti balladá*-t. A három részből álló költemény a sokarcú várost ünnepli. Itt lehet boldog vidámságban igazán nevetni, itt lehet nyugalmasan, békésen élni, a bajban, ínségben legjobban sírni, a szabadság szent örületében lázadni, bátran a legszebben meghalni.

Költőnknel több városunk úgy vált történelmi szintérré, hogy az események idején még nem is éltek ott magyarok. Az előadott esemény még a honfoglalás előtt történt, csak a későbbiek során lett a hely Magyarország része. Jellemző, hogy a versekben ezeket a helyeket is mindig mai magyar nevükön említi a szerző.

Esztergomban évekig tartózkodott, írt, harcolt a barbárok ellen Marcus Aurelius császár. (*Marcus Aurelius császár utolsó gondolatai Esztergomban*) A Carolint királyok is hosszú időt töltöttek itt, míg kiszorították az avarokat, hunokat Pannóniából. (*Nagy Károly és Pépin Pannoniában*) Nagy Károly csodálta a magyar íjászokat, seregében az ő harcmódozatát is alkalmazta. Nyilvánvaló, hogy az ilyen történetek részben a szerző olvasmányélményeiből, részben fantáziájából származnak. Jól látjuk ezt a Tours püspöke, Szent Mártonról szóló históriájában. Szombathelyen született a IV. században. Előbb Constantinus császár katonája, majd aszkéta remete, akit akarata ellenére a francia Tours város püspökévé tettek. A szerző, a múlt szenvedélyes bűvára, az eseményekkel egykorú vagy közelkorú források fáradhatatlan olvasója, tanulmányozta a Nagy Károly (782-814) korában keletkezett krónikát, mely szerint Szent Márton Florus, magyar király fia volt és Nagy Károly feleségének volt a testvére. Tanítványai, olasz bencések francia szerzettársaikkal jöttek Magyarországra, hogy Szent Márton tiszteletére templomot építsenek. Géza fejedelem helyezte el az alapkövet Szent Márton hegyének a tetején. Fia, Vajk, aki a keresztségben az István nevet kapta és tapasztalta Szent Márton segítségét, 1001-ben szentelte fel a templomot és gazdag adománnyal látta el a pannonhalmi bencés kolostort. A gallok védőszentjének tisztelője volt Kálmán király is. Ma itt még híres gimnázium is hirdeti a szent püspök nevét.

A törökök ellen harcolni érkezett Magyarországra, Szegedre, egy francia lovas 1433-ban. A róla szóló versben érdekes leírást olvashatunk a korabeli városról. (*Egy francia lovas Magyarországon 1433-ban*). Említsük meg még a magyar - francia kapcsolatokról szóló versek közül a *Lancelot* címűt, mely V. László és VI. Károly lányának házassági tervéről szól. Huszonhat szekéren érkezett a magyarok küldöttsége francia földre. Létre is jött az egyezség, de csak a fényes lakomára és egy esti ünnepségre került sor. Bekövetkezett a királylány szomorú előérzete: váratlanul megérkezett az ifjú király pestis vagy mérgezés által okozott halálának gyászos híre.

Zsigmond magyar király is járt egyszer Párizsban. A versszerző az uralkodó reális portréjának megfestése után azt a meghökkentő tettet beszéli el, hogyan mentett meg egy francia közembert a

bírák igaztalan ítéletétől azzal, hogy mint uralkodó, lovagjává emelte a tárgyalás helyszínén (*Zsigmond és a francia közember*).

Egy másik versében érdekes szerkezeti felépítésben, eredeti módon beszéli el egy alföldi parasztember „élményét” (*Egy bugaci parasztember álma*). Ez a bugaci ember telenként sokat olvasott Párizsról és arra vágyott, hogy láthassa egyszer „a világ királynőjét”.

Az aratás idején történt, mikor falujától távoli földjén búzáját aratta, ahová pulikutyája kíséretében lovas kocsijával érkezett. Már beesteledett, mikorra learatta búzáját. Fáradtan telepedett le, hogy éhségét a tarisznyájában magával hozott szalonnával, kenyérrel elűzze. A hőség még mindig nagy volt, fáradt testét elnyomta az álom. Álmában meglepő helyzetben látta magát. Ötös fogaton, két fehér ló hátán száguldott át Európán és Párizsba érkezett. Látta mindazt, amiről olvasott. Bőszárú gatyája lobogott amint árvalányhajás kalapjában, ötös fogatával végighajtott a Champs Elysées-n, a Concorde téren, a Rivoli utcán, stb. A franciák csodálkozva bámulták, tapsoltak. Ő meg azt kiáltozta: „Éljen Magyarország! Éljen Franciaország!” Ekkor billent félre feje és felébredt. Már sötét volt. Gyorsan összeszedte holmiját, lovát befogva pulijával hazakocsikázott. Otthon még egyszer megnézte Párizsról szóló könyveinek képeit. Soha nem járt faluja határán túl, de ha aztán délibábot látott, másfelé fordította fejét.

Akad a kötetben néhány turistát csalogató vers is. Nemcsak a török ellen Egert védő fáradt katonákat biztatja a szép visszatérő refrénje, hogy frissítő, erősítőként igyanak egri bikavért. Bizonyára a verset olvasó francia turistákat is ennek a fogyasztására ösztökéli a refrénnel.

A *Turista ballada* határozottan turistahívogató. A világ fényes nagy városain kívül van egy ország és egy nép, mely megéri, hogy megismerjék. Utazzanak hát Ausztrián, Bécsen túl a világjárók, nézzék meg Magyarország városait, a visszatérő refrén szerint „Budapest, Debrecen, Szeged, Eger és Győr” városát, keressék fel Tokajt, Herendet, a porcelán hazáját, az Alföldet, a délibáb földjét, no meg a Balaton üdítő vizét.

Magyarországra csalogató vers a *Ballade gastronomique* című is. A szegedi halászlé, a gulyás, cigánypecsenye, őzragu libamáj Budapesten egy Duna parti vendéglőben, kitűnő borokkal és süteményekkel és az elragadó panorámával minden igényes turista kívánságát kielégíti. A pesti Gerbaud cukrászdáról hasonló elragadtatással versel (*Egy híres cukrászda*).

A szerző többször emlegeti az ételízesítő paprikát. Meg kell említenünk a paprikával kapcsolatban gazdag képzeletének szellemes, talán leghumorosabb szüleményét, *A paprika eredete* című versét. Az Úr a teremtés munkájával már egy héten át fáradozott, amikor teremtésében gyönyörködni egy fa alá ült le pihenni. Ekkor, fejét a majd egykor élő Szent Péter felé fordítva, véleményét kérdezte eddigi munkájáról. Dicsérő szavaiból valami elégedetlenséget érzett ki. Péter, aki nem messze tőle egy kövön ülve eszegetett, alázatosan vallotta be, hogy míg az Úr pihent, azon gondolkodott, mit fog majd enni a megteremtendő millió és millió ember. A Teremtő szavaira, hogy táplálni fogja a világot, Péter azt kérdezte, mit tesz azokkal a népekkel, melyek különféle ízű ételeket kedvelnek majd. Az Úr megnyugtatta, minden népnek meglesz a kedvenc étele; az angoloknak a félig nyers beefsteak, az

olaszoknak a tészta, a dánoknak a hering, stb. Szelíd hangon kérdi az apostol, nem felejtette el véletlenül a magyarokat? Felnevetve, az Úr a földről egy fehér dobozból piros és zöld zacskót vesz elő, mondván: „Ez az én derék magyarimé, az én felséges paprikám.”

Talán a különös, ritkaság számba menő emlékek iránt érdeklődő turisták figyelmét is felhívni akarta a szerző, mikor megverselte Jászberénynek, a jászok fővárosának múzeumában féltve őrzött kincset, a Lehel kürijét. A kentaurok harcát és egyéb figurákat ábrázoló művészi faragásokkal díszített elefántcsont kürt eredete máig sem bizonyított kétségtelenül. A legenda Lehel vezérhez köti, az ő tulajdonának tartja. A költő elmondja a kalandozó magyarok csatájának, vereségének történetét, a kürt megcsorbulásának körülményeit. Mindezt olyan módon, hogy Lehelt és a kürt történetét párhuzamba állítja Nagy Károly vezérének, Rolandnak és kürtjének hasonló sorsával.

Bonnerjea, ahogy fentebb már említettük, amikor csak tehetette, vakációit leginkább Jászberényben töltötte.

*Fiatal éveim, ifjúságom városa Jászberény,
Benned annyi szép nyarat töltöttem én.
Öregségemben most, hogy rád gondolok,
Az évek megálltak, mert újra itt vagyok.*

Itt a Zagyva. Benne tanult meg úszni, egyszer majdnem belefúladt – mondja. Pedig milyen szelíd, lassú folyású. Újra látja a várost, a porfelhőt az utcáján. Hallja egy kuvasz mérges ugatását. Nem gondolja azonban, hogy az emberek mostani írásából tudomásul veszik, hogy testükben indoeurópai vér is kering.

Egy másik versében is megemlékszik a Zagyváról. Az Alföldön otthonos legszebb szomorúfüzek a Zagyva partján nőnek hatalmas fákká. Éjszakánként ágaik remegve zizegnek, régi harcok emlékét keltve. Jazigok – a költő szerint a régi jászok – seregei többször küzdöttek a fák alatt a rómaiakkal. A kiontott vértől lettek ilyen fenségesekké (*Az Alföld szomorúfüze*).

Bonnerjea ugyanis egy hosszabb énekben verselte meg a hajdani jászok őstörténetét: (*A jazigok*). Nem foglalkozik a jászok eredetének, nyelvének bonyolult, sokat vitatott problémáival. A mai jászokat az ókori jazigok (Jazyges) utódainak, velük azonos népnek tartja és a jazigok történetének folytatásaként, szól a magyarországi jászok történetének néhány mozzanatáról. Az első fejezetben, az előjátékban (Prélude) munkájának keletkezéséről beszél. Még Párizsban egyik magyar ismerőse kérte meg, hogy mivel Magyarországra jön, bizonyítsa be, amit ő régóta sejt, hogy ti. az ősmagyarok és az indo-irániak rokon népek, azonos eredetűek. A szerző már itt bevallja kárba vesztett fáradságát, de mégis felderített érdekes mozzanatokot. A második fejezetben (A Zagyva folyó) arról tájékoztat, hogy a régmúltban 450 évig élt a Zagyva tájain ez az indoeurópai jazig nép, mely talán hagyott itt leszármazottakat. A Kárpátokon túlról érkeztek, a rómaiaktól szkítáknak vagy szarmatáknak nevezett testvérnépek üzték

őket délnyugat felé. A következő részben Hérodotosz alapján ír arról, hogy a történetíró szerint a Fekete-tenger tájékán indo-iráni népség élt. A szarmaták átkeltek az Alsó-Dunán, a Fekete-tenger mentén a római birodalom határvidékén telepedtek meg együtt a jazigokkal.

A 4. rész érdekessége Ovidiushoz kapcsolódik. Ismeretes, hogy Augustus császár őt, Tomiba (ma Constanca), a Fekete-tenger mellé, a római birodalom e távoli városába száműzte, ahol akkor már éltek jazigok más perzsa, uráli néppel keveredve. Ovidius tíz évet töltött köztük. Bonnerjea igen részletes képet rajzol róluk, részletesen beszámol életükről. Ügyes lovasok, bátor emberek. Lóháton a Duna, a tenger jegén is. Éktelen kiáltozással, íjaikból kilőtt nyilakkal villámgyorsan, tömött sorokból képzett csoportokban támadnak. Egyaránt túrik az éhséget, szomjúságot. Vadászásból, halászatból szerzik táplálékukat. Sátorral fedett szekereken élnek.

Ovidiust a jazigok befogadták, szerették, sajnálták. Tudták, hogy nagy költő és elítélték a császárt, hogy nem bocsát meg neki, nem engedi meg a római számára szokatlan klímától, a hidegtől, magánytól szenvedő ember hazatérését. Ovidius ott halt meg közöttük; tisztességgel temették el, latin nyelvű sírfeliratot helyeztek sírhalmára.

A jazigok idővel, elhagyták a Fekete-tenger vidékét. Pannóniában állapotok meg, s olyan merészek voltak, hogy ismételten harcba keveredtek a római birodalommal, át-átcsapva annak időről-időre változó határain. Az ellenségeskedésből olykor fegyverbarátság, harci szövetség alakult ki közöttük. Midőn Hadrianus legyőzte Decebált, bizonyára a jazigokkal egyetértésben alapították meg Jasi városát. Hadrianus megbízott a jazigokban, legbensőbb szolgája közülük került ki. Mikor öngyilkosságra szánta magát, azt kívánta tőle, hogy ő végezzen vele. Szolgája, Mastor azonban nem bírta ezt megtenni urával.

Marcus Aurelius császár (161–180), biztosítani akarván birodalmának a Dunától és Rajnától védett határait, éveken át háborút viselt a birodalmat háborgató barbárok ellen. A szarmatákat kiűzte Pannóniából. Mikor pedig a jazigok a Rajnán túl akartak maguknak lakóhelyet szerezni, cselt vetett nekik és a Rajna jegén legyőzte a lovaikról leszállni kényszerített seregüket, visszaűzte őket a Rajnán túlra. A jazigoknak olyan békekötést kellett elfogadniuk, hogy el kell hagyniuk a Duna és Rajna táját. 5500 jazig lovast beosztott légioi sorába.

Ammianus Marcellinus, római történetíró a IV. században még beszél a jazigokról. De aztán mintha évszázadokig eltűntek volna az emberek emlékezetéből.

Bonnerjea IV. Béla magyar királlyal kapcsolatosan folytatja a „jazigok” történetét. Szerinte a király a tatárdúlás után hívta be őket Magyarországra és a Tisza mentén adott nekik szálláshelyet és kiváltságokat. A volt perzsák a magyarok barátaivá lettek, ma pedig „magyarok a magyarok között”. Ezt mutatja, hogy II. Rákóczi Ferenc függetlenségi harcában övele harcoltak.

A magyarországi jászok történetének mai kutatói, általában említik az antik világ jazigjait, de inkább azért, mert nem azonosítják velük a mai jászokat. Ez azonban nem lehet érv arra, hogy ne méltányoljuk Bonnerjea munkáját. Aki azt szeretné, hogy öregségében a derék magyarok, a vendégbarát Magyarországra visszaemlékező költő hangját meghallják. Nem felejtenék el, hogy

nagyon szerette a magyarokat, muzsikájukat, dalaikat, a délibábos Alföldet. Az elmúlására gondolva, kíván nekünk bő gyermekáldást, jó kenyeret és bort, hősi életet és jobb sorsot (*Köszönet*).

EGYHÁZI INTERNÁLÓTÁBOR 1950-BEN JÁSZBERÉNYBEN

Egyházipolitikai küzdelmek 1948-1950 között

Az egyházak elleni harc taktikáját az MDP 1948. novemberében dolgozta ki és 8 oldalas javaslatukat 22-én készítették el. Ennek többsége megvalósításra került. Javaslatuk lényege: kiszorítani a reakciós befolyást a munkásság és a parasztság köréből. Mindszenty tevékenységét és a mindszentizmust rendőrileg, politikailag, gazdaságilag lehetetlenné kell tenni, elő kell készíteni az egyház és az állam különválását, fokozni kell a közvetett vallásellenes propagandát. Papok, szerzetesek, apácák az üzemekbe nem mehetnek be, lakóterületeken akcióbizottságokat kell alakítani az egyházi reakció elleni munkára, a vasárnapokat meg kell hódítani, főleg az ifjúság körében: szórakoztató, kulturális és sportrendezvényeket kell szervezni, az egyházközségekbe be kell hatolni csoportosan, ott vitákat kell szervezni.

A fokozódó politikai nyomás, a belső ellenség akciói és adminisztratív eljárások következtében a protestáns egyházak vezetőit tárgyalóasztalhoz kényszerítik. A protestáns vezetők többsége, belátva lehetetlen helyzetüket, önként visszavonult.

A kormány a református és az unitárius egyházzal, - külön-külön - 1948. október 7-én megegyezett. Súlyos konfliktusok után a megegyezés az evangélikus egyházzal is aláírásra került 1948. december 14-én. Ezen a napon megtörtént az izraelita felekezettel való megállapodása és mindkét fél részéről történő elfogadása is.

Hátra volt még a legnagyobb létszámot képviselő és a legerősebb egyház, a katolikus egyház „megtörése”.

1948-ban a katolikus egyház híveinek száma 6 585 928 fő, az egyház 7522 hitbuzgalmi szervezetet tartott fenn 702 584 fő részvételével. Ez óriási erőt jelentett abban az időben főleg pedig vidéken. Ezt kellett „megtörni”, beleértve a szerzetesek erejét és hitbuzgalmát is.

1948. december 26-án Mindszentyt letartóztatták, 1949. február 8-án életfogytiglani börtönre ítélték, koncepciós perrel eltávolították a magyar egyház éléről az új hatalom legkeményebb ellenfelét. Ezt követően egyre nyíltabb támadás indult a szerzetesrendek ellen is.

1949. őszén és 1950. elején eltávolították az egészségügy területéről a betegápoló szerzetesrendeket. Korábban már eltávolították a tanítást végző szerzetesrendeket az iskolákból. – A kormány ezzel elérte a nem titkolt célját, bebizonyítja, hogy sem a tanítás, sem a betegápolás területén nincs szükség a szerzetesekre. Az, hogy ez milyen szakmai visszaesést okozott, a párt és állami vezetésben senkit nem érdekelt. Az ideológia volt a fontos, az győzött és nem a szakmai érdek.

Az MDP közben készült arra, hogy rákényszerítse a katolikus egyházat a tárgyalásra. Május végén erről határozatot is hoztak, ami tulajdonképpen a szerzetesrendek feloszlását készítette elő. A Szabad Nép

1950. június 6-i számában jelent meg az ezt magyarázó cikk Révai József aláírásával. Ez a cikk mintegy jeladó volt a szerzetes rendek elleni durva beavatkozásra. A rendek feloszlását két lépcsőben hajtották végre. Először kitelepítésekre került sor, saját rendházukból elhurcolták őket és az ország egy másik rendházba lettek elszállítva, oda lettek internálva. A kitelepítési indok: közbiztonsági és közrendészeti okokra való hivatkozás. Az MDP KV Titkársága 1950. április 17-én határozatilag utasította a Belügyminisztérium illetékes főosztályát, hogy hozzon ilyen rendelkezést. A második lépésben pedig 4 rend részleges meghagyása mellett feloszlatták a szerzetesrendeket.

A kitelepítéseket is több fokozatban hajtották végre. Az első elhurcolások 1950. június 9-éről 10-re virradó éjjel történtek, a jugoszláv határ menti részokról, olyan indokkal, hogy a jugoszláv imperializmus veszélyezteti a dolgozó magyar népet, és hogy a szerzetesek az imperialistáknak kémkednek. Az akciót széleskörű előkészítés előzte meg, a BM és az AVH részletes kimutatásokat készített a kiürítendő rendházakról, névre szóló kiutasítási határozatokkal. Ez a kitelepítés péntekről-szombatra virradó éjjel történt, a jugoszláv határ menti járásokból 579 női és 315 férfi szerzetest szállítottak el. Elhelyezésük az ország más részén, egyházi intézményekben, főleg kolostorokban történt.

A nyomásgyakorlás fokozásaként a hatalom június 18-19-én (vasárnapról-hétfőre virradó éjjel) újabb kitelepítést hajtott végre. Forgatókönyvet a kulturális tárca javaslatára a BM és az AVH készített el. Ez célzott kitelepítés volt, egyrészt kollégiumi férőhelyeket akartak szerezni, másrészt megfélemlíteni a rendeket és nyomást gyakorolni a püspöki karra, hogy kezdjen tárgyalásokat az állammal. Ezen az éjszakán 1074 szerzetest (férfit és nőt) távolítottak el otthonából.

Ez a két kitelepítés meghozta a hatalom által várt eredményt, a püspöki kar kénytelen volt tárgyalásokat kezdeményezni a kérdés megoldása érdekében. Az a tény, hogy a hatalom nem az egyház közéleti funkciójára és szervezeteire mér csapást, hisz ezek jórészt ekkorra már fölszámolták, - hanem az egyház szerves részét képező szerzetesrendekre, ez kényszerítette tárgyalóasztalhoz a püspököket. A kitelepítéseket megalázó, embertelen és durva körülmények között végezték, voltak olyan helyek, ahol nyilván provokatív céllal, férfiakat és nőket zártak össze egy kolostorba. A szerzeteseknek rövid idő volt adva a csomagolásra és csak kis csomagot vihetek magukkal, a kolostor ingóságaiából mindent hátra kellett hagyniuk.

A tárgyalások 1950. június 28-án kezdődtek és augusztus 24-én értek véget. A tárgyalások ideje alatt még két kitelepítést hajtottak végre. Július 11-12-én (szerdáról-csütörtökre virradó éjszaka) a nyugati határ menti kolostorokból 199 szerzetest hurcoltak el. Ez is egy újabb nyomásgyakorlás volt a püspöki karra. – Július 31- augusztus 1-én (hétfőről-keddre virradó éjszaka) az északi és keleti határvárosokból telepítették ki a szerzeteseket. Arra hivatkoztak, hogy a baráti államok tiltakoztak amiatt, hogy a határ mentén megbízhatatlan szerzetesek élnek. – Ez már egy kifárasztási akció volt, ugyanis ezen szerzetesek zöme olyan volt, akiket korábban vittek oda. Pszichikailag nehéz elviselni a többszöri meghurcoltatást, a durvaságot és embertelenséget. Lehet, hogy ez lehetett a cél. 661 főt telepítettek át 4 nagy rendházba, melyek közül az egyik jászberényi volt.

Az internáló táborokban megjelentek az agitátorok, igyekeztek a szerzeteseket rábírní a rendből való kilépésre, azonban gyenge eredménnyel jártak, nem érte el a 10%-ot, akik elhagyták a rendet.

A nehezedő nyomás következtében 1950. augusztus 30-án kénytelen volt aláírni a püspöki kar az ún. állam és egyház között „egyezményt”. A szerzetesrendekre vonatkozóan a megállapodás csupán csak annyit tartalmaz, mely szerint a kormány hozzájárul 8 egyházi iskola (6 fiú és két leány) visszaadásához és engedélyezi a tanítás ellátásához szükséges szerzetesrendek működését, a feladat ellátására szükséges létszámmal. Két bencés (Pannonhalma, Győr), két piarista (Budapest, Kecskemét), két ferences (Esztergom, Szentendre) és két iskolanővérek által fenntartott (Budapest-Debrecen) középiskola kezdte meg működését 1950. őszén.

1950. szeptember 7-én megjelent az Elnöki Tanács rendelete, mely az említett négy rend kivételével megvonta a szerzetesrendek működési engedélyét Magyarországon. Ezen a napon feloldották az internáló tábort. A szerzeteseknek 3 hónapot adtak arra, hogy elhagyják házaikat. Az „elbocsátott” szerzetesek közül 288 fő maradt a négy tanító rendben. 400 szerzetest a püspökségek vettek át világi papi szolgálatra. 1000-1200 idős, beteg szerzetest szociális otthonokban helyeztek el. A többit szó-szoros értelmében szélnek eresztették. Ezeknek a világi életben kellett elhelyezkedni, legtöbbjüket csak fizikai munkára vették fel, vagy még oda sem nagyon, mivel akkor ők a rendszer ellenségeinek számítottak.¹

A jászberényi internálótábor

A nagy történelmi múlttal rendelkező Ferences rendház 1472. óta fejtette ki áldásos tevékenységét a Jászság és Jászberény, lelki épülése szolgálatában. Az emeletes kolostor hatalmas épületében kisebb megszakításokkal kb. 150 évig Szerafi Collegium működött, ahol a ferences papságra készülő fiatalok laktak és középiskolai tanulmányaikat a helyi gimnáziumban végezték. A Collegium utolsó időszaka az 1930-as évektől 1949-ig tartott. 1928. és 1941. között itt működött a Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Rendtartomány Hittudományi Főiskola bölcséleti tagozata. 1936/37-es tanévben itt volt a kispapok lelki vezetője az 1946-ban mártírhalált halt híres hitszónok, P. Kiss Szaléz. A feloszlítás időszakában itt működött a rend laikus noviciátusa. (Ők nem felszentelt papok hanem dolgozó testvérek lettek.)

1950-ben az alábbi rendtagok éltek Jászberényben.² P. Tóth Ottokár házfőnök, a Historia Domus írója, a Rózsafüzér Társulat igazgatója, hitoktató, hitszónok és gyóntató, P. Máriaöldi Lukács házfőnökhelyettes, a templom plébánosa (1944-től a Barátok Temploma önálló plébánia), a ferences harmadrend igazgatója, hitszónok és gyóntató, P. Szántó Konrád hitszónok és gyóntató. P. Merk Tibor, P. Szita Gergely, P. Simon Antal káplánok. A rendház munkáit 8 dolgozó testvér látta el, névszerint Fr. Kanizsai Nagy Márton, Fr. Geröcs Gáspár, Fr. Kohajda Cyrus, Fr. Gáspár Vulnár, Fr. Plank Protáz, Fr. László Bencius, Fr. Borbély Bentinus és Fr. Varga Valens. Laikus noviciusok a következők: Fr. Fekete Kassián, Fr. Vass Viktor, Fr. Kakukk Kornél, Fr. Pásztor András, Fr. Kovács Norbert, Fr. Kovács Kristóf.

¹ A Jászságban az alábbi intézmények szűntek meg ebben az időszakban.

Jászberényben: Ferences kolostor, Paulai Szent Vincéről Nevezett Szatmári Irgalmasnővérek

Iskolája, Szegénygondozó Nővérek Szeretháza;

Jászdózsán: Szervita Nővérek Magyar Kongregációja Intézete; Jászárokszálláson: Isteni Megváltó Leányai Kongregáció Iskolája;

Pusztamonostoron: Krisztus Királyról Nevezett Népművelő Testvérek Társasága Intézete; Jánoshidán: Csornai Premontrei Kanonokrend Rendháza

² A Jászberénybe történő internálásra vonatkozó adatok többségét a Te meztelen Krisztus... c. műből vettem át – B.V.

A rend tagjait befogadó kolostort feltehetőleg méretei következtében jelölték ki a telepítési tervben internáló táborrá.

Az internáltak első csoportja végtelenül kimerült, két leponyvázott autóban 1950. június 10-én érkezett Szegedről, 35 fő jezsuita szerzetest hoztak. Névszerint: P. Gyenis András, P. Merényi József, P. Turzó István noviciusmester és P. Zborovszky Ferenc atyák, testvérnoviciusok: Feigl Vilmos, Lukács Imre, Müller József, Póta László, Simó Zoltán, Szatmárhegyi Lajos, Vanó Károly, papnak készülő skolasztikus noviciusok: Babos István, Bárdos Domonkos, Bejczy Antal, Bencsik József, Bernáth Kálmán, Brunner Tibor, Cseke Lajos, Enesey György, Jámbor Ottó, Kiss Ottó, Leskó Béla, Loór Péter, Miklósházy Attila. Morlin Imre, Nagy Ferenc, Nemesszeghy Ervin, Palkó László, Renkey Miklós, Rényes Imre, Romhányi József, Szabó János, Szucsák József, Tegye Gábor, Terescsényi Ágoston. A rendház gazdasági udvarán a rendőrök átadták őket a házfőnököknek „megőrzésre” és „felterelték őket” az emeleti szintre.

Röviddel utána újabb leponyvázott teherautó érkezett, Nagykanizsáról és Kiskanizsáról hozott ferenceseket. Nagykanizsáról: P. Szórádi Béla házfőnök, P. Csohány Cirill, P. Királyfalvi Jenő, P. Horváth Szergiusz, P. Hajdú Antal, P. Bischoff Artur, Fr. Mandl Dániel, Fr. Tonomér Adjut, Fr. Garamvölgyi Sziveszter, Fr. Süköcz Leander, Fr. Barabás Leó, Kiskanizsáról: P. Tóth Lukács házfőnök, P. Pflieger Farkas, P. Pócza Árpád, P. Szabó Cirjék, Fr. Bene Didák lettek „jászberényi lakosok”.

Egy óra múlva újabb leponyvázott teherautó érkezett. Szegedről és Nagyatádról hozta a ferences atyákat. Szegedről: P. Kelemen Alán házfőnök, P. Andocidesz Teofil, P. Horváth Adorján, P. Andresk Felicián, P. Huszár Jeromos, Fr. Horváth Alfréd, Fr. Berkes Ottó, Nagyatádról: P. Ambrus Máté házfőnök, P. Érdi Vazul, P. Süly Szaléz, P. Németh Joachim, P. Szakály Celentin, P. Móroc István, Fr. Révfy Kornél, Fr. Matuzsák Özséb és Fr. Bontó Szerafin kerültek az internáltak közé.

Ugyanezen a napon hoztak Sopronból 3 domonkos szerzetest is. Közülük Mohos Gábor neve ismert, a másik kettő közül egyik a Tádé, másik az István nevet viselte.

Június 12-én újra hoztak 4 személyt, a szaléziak pélíföld-szentkereszti rendházából. Teológiai tanárok voltak, papnövéndékeiket előzőleg sikerült külföldre menekíteniük. Nevezettek névszerint: P. Deli Béla, P. Pintér József, P. Kurucz Károly, P. Réfy Lajos.

Június 18-ról 19-re virradó éjszaka Budapestről hurcoltak két piarista szerzetest az internálótáborba. Egyikőjük neve ismert P. Szűcs Vincze. Ők már a második kitelepítési hullám áldozatai.

Néhány nappal a jezsuiták ideszállítása után P. Csávossy Elemér tartományfőnök felkereste az itt tartózkodó rendtársait és azt az utasítást adta ki részükre, hogy feltétlen meg kell szökniük, ugyanis olyan hírek terjengenek, melyek szerint a Szovjetunióba akarják őket szállítani. Távozása után a jezsuiták három napos lelkigyakorlatot tartottak és utána a papnak készülő noviciusok letették a fogadalmukat. Június végén és július elején két csoportban sikerült elhagyniuk a kolostort és Jászberényt.³ Két atya, Merényi József és Zborovszky Ferenc, valamint 3 dolgozó testvér nem merte vállalni a kalandos utat. Többségüknek sikerült nyugatra szöknie, vagy az országban elrejtőzni. Néhányukat viszont elfogták, majd börtönbe zárták őket.

³ Ott 1950 júniusában éltem meg az ÁVO által végrehajtott nagy éjjeli elhurcoltatást. Jászberénybe hoztak, ahol a ferences kolostorban zsúfoltak össze bennünket. Innen tovább kellett menekülnünk, ki-ki az akkor jóval szélesebb Zagyvát úszta át, mások kötélen ereszkedtek le a kőrusból. – emlékezett vissza Nemesszeghy Ervin a vele 1992-ben készült interjújában. Pethő László: Nincs Jogunk az elkeseredésre – Új Magyarország 1991. április 21.

A szökés rövidesen tudomást szerzett a hatalom. Július 4-én este a rendőrség ellenőrzést tartott. A házfőnököt vallaták, miért engedte meg ezt a „gyalázatot”, hiszen aláírásával szavatolta, hogy megőrzi a 35 internáltat. A házfőnök megijedt, mentegetőzni próbált. Ekkor a rendőrök annyira megverték, hogy ájultan esett össze. Másnap be kellett mennie a berényi rendőrségre, ahol esküt tetettek vele, hogy többet ilyen nem fordul elő.

Július közepe táján újabb szerzetesek kerülnek Jászberénybe és ekkor már apácákat is hoztak. A szerzetesek a premontrei kanonok rend tagjai voltak. Budapestről a tanulmányi házukból (Norbertinumból) június 18-ról 19-ére virradó éjszaka Piliscsabára a lazaristák rendházába vitték őket a háztartásukat vezető Szalvator Nővérekkel együtt. Az atyák: P. Labancz György és Páter Keserű Szilárd, a nővérek: Sztrálya Veronika Éva, André Katalin Aranka, Butás Rozália Angelika és Pásztor Mária Norberta. A hatalom „a kifulladás módszer”-t alkalmazva egy hónap múlva Jászberénybe szállítja őket.

Ugyancsak július közepén két kapucinus szerzetes (mindkettő szakállas) P. Juhász Imre és P. Temesi Paszkál is a jászberényi internálótábor lakója lett. Őket Békéscsabáról hozták ide.

Az utolsó kitelepítési július 31-éről augusztus 1-re virradó éjszaka következett. Széchényből ferenceseket hoztak: P. Kiefel Szilvér házfőnököt, P. Martinov Fortunát, P. Iglói Ignác hitoktatót, P. Szabó Lipót novicius magisztert, továbbá néhány fogadalmas testvért, 5 noviciust: Kádasi Lőrincet, Tölgyesi Menyhértet, Kalniács András, Bicskei Aport és Posta Benjaming. Mátraverebélyből Mátraverebélyből: P. Tamás Krizant, Fr. Varga Adjuszt, Fr. Sándor Szalvator, Salgótarjánból pedig P. Kóczián Attila, P. Buczkó Atanáz, P. Fütő Gergely, Fr. Tarjányi Berard ferencesek érkeztek.

Önálló csoportot alkottak az Isteni Ige Társaság tagjai: P. Farkas Antal, P. Szemeter János, Patakfalvi Géza újonc, Surányi Tibor újonc, Fr. Bíró Paszkál, Fr. Lukács Márk, Fr. Harsányi Agnus, Fr. Zoltán Ottokár, Fr. Tellinger Vince, Fr. Varga Szerafin, Fr. Koczka Antal. (Előzőleg Kőszegről Nyírbátorba vitték őket Július 10-én és innen augusztus 1-én kerültek átszállításra Jászberénybe)

Érkeztek továbbá annunciata nővérek: Göncz Mária Alfonza, Göncz Rozália Bartalomea, Matyók Margit Anakleta. (Kőszegen az Isteni Ige Társasága háztartását vezették. Őket is Nyírbátorba vitték június 10-én, s onnan hozták Berénybe őket); minorita házfőnök Nyírbátorból: P. Juhász András Jenő; lazaristák Piliscsabáról: P. P. Szabó Lajos, P. Kulcsár László, Fr. Spilák József; lazaristák Szobról: P. Kiss Árpád, P. Tóth István, P. Harkány István, Fr. Fábíán Viktor, Fr. Fehér László, Fr. Pulai László.

Ezzel befejeződött a jászberényi internálótábor „feltöltése”. Végeredményben 17 helyiségből 121 férfi és 7 női szerzetest internáltak a jászberényi kolostorba. Megosztásuk: férfiak esetében: jezsuita 35, domonkos 3, ferences 52, szalézi 4, piarista 2, premontrei 2, kapucinus 2, verbita 11, lazarista 9, minorita 1 fő. Nők esetében: salvator nővér 4, annunciata 3 fő. Összesen tehát: 128 fő. Közülük kb. 30 fő jezsuita szerzetes megszökött, a megmaradt létszámhoz hozzáadva a helyben lakók számát láthatjuk, augusztus 1-e után kb. 118-120 fő elhelyezéséről és ellátásáról kellett gondoskodni. Ez nem kis feladat elé állíthatta a berényi barátokat.

A szerzetesek elhurcolása rendházukból minden esetben éjjel történt. Felfegyverzett ávósok kíséretében leponyvázott teherautó vagy teherautók jelentek meg a kolostoroknál, felzörgették az ott lakókat, aláírták velük a kényszerlakhely kijelölésére vonatkozó dokumentumot, rövid időt hagytak

(általába 20 percet) az öltözködés és a személyes csomagok összeállítására. (Kis csomagot vihettek magukkal fehérnemű, tisztálkodási eszközök, esetleg civil ruha, ritkán ágynemű, breviárium, Szentírás, ki mit tudott hirtelen összeszedni.) A csomagokat az ávosok átnézték. Több helyen előfordult, hogy amikor a Bibliát meglátták, mondták, többet érne, ha helyette orosz szótárt vinne, célozva erre, netán a Szovjetunióba viszik majd őket. Fegyveres őrök kíséretében tehergépkocsin szállították őket, és útközben csak akkor álltak meg, amikor a természetes szükségleteiket már nagyon kellett végezniük, de akkor sem engedték meg, hogy félre vonuljanak, hanem az őrök jelenlétében kellett a dolgaikat elvégezni. Volt olyan eset, amikor női és férfi szerzeteseket szállítottak együtt és akkor sem tettek kivételt, szinte megalázták az apácákat. Útközben beszélgetni sem nagyon lehetett.

Hosszú utazás után kimerülten érkeztek az egyes csoportok Berénybe, hisz még vizet sem kaptak az úton, nem még ételmet. A kolostor udvarán belül fegyveres őrök fogadták őket, létszámellenőrzést tartottak és átadták a csoportot a házfőnököknek, akinek személyes felelősséget kellett vállalni értük, majd a fogva tartók kijelölték az épületen belül a lakhelyüket. A helyi atyák testvérként fogadták őket, étellel itallal kínálták a kimerült szerzeteseket és fekhelyet készítettek számukra. Volt, akinek jutott ágy, volt, akinek csak matrac, de sokan feküdtek szalmán a cellákban, termekben vagy a folyosókon. Többeknek már csak ott akadt hely, és nekik még ágynemű sem jutott.

Az első internálásoknak híre ment az országban, így ezek után több helyen a szerzetesek kis csomagjaikat előre elkészítették, ha menni kell, ne kelljen pakolni, csomagolni. A váci nyomdában kis zsebkönyvet nyomtattak ki, melyben kettő mise szöveg volt, felkészülve arra, akárhová kerülnek, tudjanak misézni. A Szovjetunióba való kerülés rémképe nagyon is reális lehetőség volt, a szerzetesek féltek attól, ha az állam és az egyház nem tud megegyezni, könnyen Csenger felé irányítják őket. – És ez akkor csak vagon kérdése volt.

Az internáló tábor rendőri őrizet alatt állt, Buczkó Atanáz visszaemlékezése szerint mintegy 8-10 rendőr tartózkodott a kerítésen belül. A helyben lakó szerzetesek kijárhattak a városba, míg a többiek, az idehozottak nem. Július 4-e után szinte minden éjjel éjfél körül megszólalt a convent csengő és le kellett menni az ebédlőbe létszámellenőrzésre. Szabó Lipót atya kérte, hogy Marinov Fortunát atyának idős korára való tekintettel ne kelljen lemenni, ezt megengedték.

A rendőrség sokszor zaklatta és fenyegette őket, egyéni kihallgatások is voltak. Ezekben a rendszer dicsértére és arra akarták rávenni őket, hogy lépjenek ki a rendből. Szabadulást, a tábor elhagyását, sőt elhelyezkedési segítséget is kilátásba helyeztek részükre. A berényi internáltak közül Fr. Sándor Szalvator írta alá ezt a papírt és másnap haza is engedték. Utóbb Salgótarjánban helyezkedett el sekrestyésnek. A rend részéről ezen aláírásnak semmi jogi következménye nem lett.

Az internáltak közül egy személy lett beteg. Kádasi Lőrinc vakbélgyulladásra kapott. Rendőri felügyelettel kórházba szállították. A műtét és a gyógyulás után újra visszavitték a kolostorba.

A visszaemlékezések szerint fizikai terrort főleg a fiatalabbakkal szemben alkalmaztak. Surányi Tibor és P. Farkas Antal visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a kihallgatásokon az volt a cél, hogy rábíráják őket a rend elhagyására és ehhez az aláírásukat akarták kicsikarni. A kihallgatások lefolyása egyénenként változott. Függett a kihallgató szadizmusától és egyház iránti gyűlöletétől. Eszközökben sem volt gátlás,

ígérgetés, megfélemlítés, fenyegetés, fényhatás-vakítás, ütlegetés, rúgás. Így vallatták a fiatal Patakfalvy György noviciust is, aki a bezártság, az állandó rettegés, a kihallgatásoktól való félelem, az éjszakai ellenőrzések, az állandó stressz hatása következtében megbetegedett. Az elszenvedett test-lelki megpróbáltatások alá ástak egészségét és 5 év múlva, 1955. június 4-én meghalt. „Vértelen vértanú” halált halt, vértelen vértanúja lett a szerzetesek ellen elkövetett igazságtalanságnak.

A táborban kötött napirend nem volt. Kezdetben nem engedték a templomba őket. A szentmiséket mindig elvégezték az emeleten lévő oratóriumban vagy később a templomban. Imaéletüket nem zavarták, de közös imádságot nem tudtak tartani, mivel az oratóriumban nem fértek el. A porciunkulai búcsú alkalmával a felszentelt papok a gyóntató folyosón segítettek a gyóntatásban. A közös együttlétet felhasználták teológiai továbbképzésre. Előadásokat és lelkigyakorlatot tartottak. Volt közös énekkaruk is.

A noviciusok elzártan éltek. Ellátták az ebédlőt és az emeleti folyosó takarítását. A nővérek mostak, takarítottak, a verbiták a konyhai munkában segédkeztek, a többiek pedig a kertben dolgoztak. Szabadidejükben sétálhattak és játszhattak.

Az étkeztetés két turnusban történt, először a ferencesek, majd a többi szerzetes. Cirusz testvér a kolostor pincemestere az ebédhez még bort is adott, mondván: „inkább mink igyuk meg, mint az ávósok”.

Az ellátásról a helyben lakó szerzetesek gondoskodtak. Mikor elfogyott az övéké, a hívek gondoskodtak arról, hogy legyen. A lakosság igen sok élelmiszert vitt a kolostorba, azt, ha másképp nem tudták beadni, a gyóntató folyosó ablakán keresztül adták át. Szinte kivétel nélkül minden visszaemlékező megköszönte a jászberényi híveknek ezt az áldozatvállalását, melyre most 50 év távlatából is hálásan emlékeznek.

Mosakodni főleg lavórból tudtak. Szerencsére nyár volt, a Zagyvában úszni, fürödni is lehetett.

Látogatókat fogadhattak, az ide érkezőket terrorizálták a rendőrök. Váraztatták őket, csak korlátozott idejig beszélhettek a rendőrök. a hozott csomagokat is átvizsgálták. Akadtak, akiknek sikerült kijátszani a procedúrát. Előfordult, hogy valaki a gyóntató folyosón találkozott a látogatójával és olyan olyan is akadt (Athanáz atya), aki fél kezét feltartva úszta át a Zagyvát, és a túloldalon találkozott a látogatójával. Ő így még levelet is ki tudott juttatni.

Az internálás ideje alatt a jezsuitákon kívül más nem távozott el, nem „szökött el” a kolostorból.

Az Elnöki Tanács 1950. évi 34. számú törvényerejű rendelete értelmében szeptember 8-án szabadult fel a jászberényi internálótábor. A rendelet 3 hónapot biztosított a rendház elhagyására. A tartózkodási helyet csak civil ruhában lehetett elhagyni. Az eltávozás rendőri ki- és bejelentőlap alapján történhetett meg és családtagjaikhoz, vagy rokonaikhoz utazhattak, de a déli és nyugati határsávba és régi rendházukba nem. Kötelesek voltak rövid időn belül munkát vállalni. Kivételt képeztek azok, akik a rendelet értelmében egyházi szolgálatot vállaltak. A ferences noviciusok, eltávozásuk előtt letették a fogadalmukat. Az internáltak néhány nap múltán elhagyták a kényszertartózkodási helyüket.

A kolostor későbbi sorsa

A jászberényi kolostor is a megszűntek listájára került. A ferences rendi közösség ingatlanvagyonát a Magyar Állam tulajdonába került. 1950. október 7-én történt a kolostor leltározása, de a jogi procedura elhúzódott. A Szolnok Megyei Tanács Végrehajtó Bizottság elnöke Juhász Imréné 1951. március 5-én erről értesítette a jászberényi Járásbíróságot, mint telekkönyvi hatóságot és kérte a tulajdonjog soron kívüli bekebelezését. 1952. február 19-én újabb levelet intézett a hatósághoz, mert a berényi telekkönyvi hivatal addig azt nem hajtotta végre.

Az itt maradottaknak az emeleten az udvar felőli folyosóra kellett visszavonulniuk. A régiek közül Szántó Konrád, Tóth Ottokár és Simon Antal megmaradt ferencesnek. Tóth Ottokár és Szántó Konrád októberben Pasarétre került, míg Simon Antal, mint hitoktató december 4-ig maradt Jászberényben, ezen a napon utazott el Esztergomba.

A Ferences Plébánia, Jézus Neve Plébánia néven működött tovább. Szeptember 27-vel Zentai Károly volt gyöngyösi ferencest nevezte ki az egri érsek plébánosnak, aki október 2-án költözött Jászberénybe. A régi szerzetesek közül Merk István Tibor és Szita Imre Gergely világi papként itt maradt.

A kolostornak 4500 kötetes gazdag könyvtára volt, melynek további sorsa homályos. 1950 július 22-i, az Országos Könyvtári Központ számára készített jelentésében Kaposvári Gyula, a szolnoki Városi Könyvtár és Múzeum vezetője a könyvtár anyagát zárta. Nem sokkal utána Dörnyei Sándor az OKK munkatársa Jászberényben járt és megegyezett Komáromy József múzeumigazgatóval, hogy válogatás után megőrzi az államnak maradó könyveket. 1951. február 14-15-én végezték el a könyvek átválogatását, melyről nem maradt fenn jegyzőkönyv. Tudjuk viszont, hogy a válogatást az OKK két munkatársa Reményi Andrásné és László Borbála végezték. Mintegy 500 db könyvet az épületben lévő plébániának adtak át, míg a többi 4000 db-ot teherautóval Komáromy József és hivatal segédje a Jász Múzeumba szállította át, majd azt zárt letétté nyilvánították.

A könyvek túlnyomó része nincs meg. A Plébánián őrzött könyvek lényegében megvannak, nem mondható el ez az állomány többi részéről. A Jász Múzeumban semmilyen írásos bizonyíték nincs arra vonatkozóan, hogy a ferences könyvtárat zárt letétként átvették volna.⁴ Annak sincs nyoma, hogy a könyvek további sorsa hogyan alakult.

1996. áprilisában Kaposváry Gyulától tudtam meg, hogy a berényi szerzetesi könyvtár jó része a Debreceni Egyetemi Könyvtárba került. Ostori Eszter a Debreceni Egyetemi Könyvtár kutatója. A Debreceni Egyetemi Könyvtár 1601-1650 közötti külföldi nyomtatványai és possessoraik című könyvében 7 olyan könyvről tesz említést, melyek Jászberényből származnak. Ezek könyvében az alábbi sorszámmal találhatók: 37, 48, 104, 124, 199, 210, 252. A könyv 1996-ban jelent meg. Ezek közül még két darab Jászberényből származó antikva került a Debreceni Egyetemi Könyvtár tulajdonába. Lehetséges, hogy további Jászberényből származó könyvek is akadhatnak még Debrecenben.

Nemrégiben a Jász Múzeumban is találtam néhány olyan könyvet, melyekben a jászberényi Ferences egyház pecsétje található. 1999-ben a szolnoki antikváriumban láttam egy 30 darabból álló

⁴ A Historia Domus és Wix Györgyné: A szerzetesi könyvtárak sorsa Magyarországon 1950-1952. című könyvében ezt egyértelműen igazolja.

sorozat - Szent István könyvek – melyek mindegyikében ott volt a jászberényi Ferences Egyház pecsétje. Feltételezhető tehát, hogy magánemberekhez és máshova is kerülhettek könyvek.

A rendház levéltárának egy része bekerült az Országos Ferences Levéltárba, a többinek nyoma veszett. A szolnoki levéltárban jászberényi ferences anyag nincs.

1950. november 5-ével a kolostor egyházi jellegű állami szociális otthon lett. Az Egyházi Szeretetszolgálat működtette és tartotta fenn, de az állam is támogatta. Az intézményben 60 év feletti szerzetesnőket helyeztek el, november 8-án rendőrségi teherautókkal 80 idős apácát hoztak a kolostorba. December 15-vel az egri érsek P. Szabó Brúnót kinevezte az idős szerzetesnők lelki vezetőjének. Ő lett az otthon első lelki gondozója. November 11-én elfalazták a templom kórusa és a kolostor közötti ajtót, majd 1951. január 23-án elvették a volt házfőnöki sarok kettős szobáját, így befejeződött az otthon, a plébánia és a templom szétválasztása, ill. elkülönítése. (Az elfalazott ajtó kibontására 2000. október 20-án került sor.)

Az intézet a rendszerváltás óta, 1991-től önálló egyházi szociális otthonként működik. Gondozott kertje az elmúlt 50 év alatt egészben maradt. A fő épületet az elmúlt években felújították és új tetőszerkezetet kapott. A férőhelyeket korszerűsítették, egyes részeken szinte szállodai luxus körülmények között élnek a gondozottak. A konyhát modernizálták. Az épület külső és belső műemlékjellege megmaradt, az ebédlő bútorzatát, berendezését eredetiben megőrizték. A kolostor harangtornyát felújították és új harangot öntettek bele. A gyönyörű barokk kápolna ugyancsak eredeti szépségében pompázik és áll a gondozottak szolgálatára, kiknek gondozását a bent lakó világi atya végzi. A kívülről látszólag rideg épület, belülről a mai igényeknek megfelelő korszerű életét és nyugalmat biztosít az élet próbáltatásaitól megviselt, gyakor üldözött és sok megaláztatást elviselt idős szerzetes nővéreknek.

Hála ezért az intézet valamennyi dolgozójának. –Isten áldása kísérje további munkájukat.

Felhasznált irodalom

A jászberényi Ferences Templom Historia Domusa 1944-től

Borsodi Csaba: A szerzetesek kitelepítése 1950 nyarán. Harc a klerikális reakció ellen Magyar Nemzet 2000. június 10.

B. Szilvia: A vértelen vértanúk egyike Patakfalvy György Új Ember 2000 október 15.

Elemér István: A nyugodtságot édesapámtól, a buzgóságot édesanyámtól örököltem. Isten nem talált nálam nyomorultabb embert. Új Ember 2001. május 27.

Gergely Jenő: Az 1950-es egyezmény és a szerzetesrendek feloszlata Magyarországon

Vigilia Kiadó, Budapest

Kamill testvér kalandozásai a XX. században – Fr. Kovács Kamill ferences testvér önéletrajza Szent István Társulat Budapest 1989.

Ojtozi Eszter: A Debreceni Egyetemi Könyvtár 1601-1650 közötti nyomtatványai és possessoraik

Debrecen - 1996.

Óriási veszteség érte az egész társadalmat. Püspöki körlevél a szerzetesrendek feloszlásának 50. évfordulóján Új Ember 2000. június 4.

Szántó Konrád. A jászberényi ferences templom története Ecclesia 1974.

Te meztelen Krisztus, hogy hagytad az ingedet? Ferencesek a feloszlás idején

Vigilia Kiadó, Budapest - 2000.

Wix Györgyné: A szerzetesi könyvtárak sorsa Magyarországon 1950-1952

Budapest - 1997.

Adatokhoz jutottam Huszár Jeromos ferences atya, Benkő Athanász ferences atya, Tóth István lazarista atya, Kálmán Celevin ferences atya, Varga Szerafin missziós atya, Farkas Antal missziós atya, Surányi Tibor orvos, Földiné Patakfalvi Erzsébet visszaemlékezései, és Varga Kapisztrán ferences atya valamint Fáy Zoltán hozzám írt levelei alapján.

Czettler Antal

HATALOMÁTVÉTEL “SZALÁMITAKTIKA” ÚTJÁN

A Magyar Demokrácia felszámolása 1945 és 1947 között

A II. világháború befejezése után a megszálló orosz hatalom Lengyelországban, Romániában és Bulgáriában kommunista irányítás alatt álló ún. “népfrontkormányokat” juttatott hatalomra. Szabad választások megtartására csak Csehszlovákiában és Magyarországon került sor. Míg a csehszlovákiai - 1946 májusában megtartott - választások a szovjet kormány szempontjából nézve “kedvezően” alakultak, ugyanis a kommunista párt 38 %-ot (Cseh-és Morvaországban 44 %-ot) ért el, addig Magyarországon a legnagyobb polgári párt a budapesti – 1945. október elején tartott - községi választáson több mint 50 %-ot, az 1945 november 4-én tartott országos választáson közel 60 %-os többséget szerzett a kommunista párt 17 %-ával szemben. Ennek ellenére 1947 végén már nyilvánvalóvá vált, hogy az ország feltartóztathatatlan lépésekkel halad a kommunista egypártrendszer felé. E kis értekezés célja annak elemzése, miként volt lehetséges e taktika, amely hosszú évtizedekre megakadályozza az ország demokratikus fejlődését.

Magyarország helyzete a háború befejezése után

1944/45 fordulóján az ország egész területén véres harcok folytak két totalitárius nagyhatalom: a végső megsemmisülés felé támolygó harmadik Birodalom és a nyugati hatalmakkal szövetséges, a győzelmet rövid időn belül kivívó Szovjetunió között. A magyar állami és közigazgatási szerkezet e megsemmisítő csaták folyamán szinte teljesen összeomlott. A Szovjetuniónak módjában állott volna az ország szovjet minta szerinti “gleichschaltolása”, de a jaltai háromhatalmi nyilatkozat kötelezte őt arra, hogy az általa megszállt országokban elősegíti demokratikus választások útján szabadon választott kormányok megalakulását. Amint említettük, elkötelezettségét Romániában és Bulgáriában megszegte, de Magyarországon ideiglenesen és bizonyos korlátozásokkal tartotta magát a jaltai határozatokhoz. A Vörös Hadsereg felügyelete mellett - az 1944. március 19-re - tehát az ország német megszállása előtt működő ellenzéki pártok és az addig illegális, de számszerűleg jelentéktelen kommunista párt jelöltjeiből, úgynevezett Nemzeti Bizottságokat alakítottak, amelyek ideiglenesen átvették a helyi

közigazgatás irányítását. 1944. Decemberében a nemzeti bizottságok az oroszok által megszállt országrészekén nyílt választások útján megszervezték az Ideiglenes Nemzetgyűlést, amelynek elnöke Zsedényi Béla miskolci jogakadémia professzor, az ideiglenes parlament által megválasztott Ideiglenes Nemzeti Kormány miniszterelnöke pedig Dálnoki Miklós Béla vezérezredes lett, aki Horthy kormányzása utolsó heteiben az 1. Hadsereg parancsnoka volt. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány, amely három Horthy-tábornokból (Miklós Bélán kívül Vörös Jánosból és Faragho Gáborból), valamint a Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Kommunista Párt két-két tagjából állt, és amelyben a kultusztárcát gróf Teleki Géza, a tragikus halállal elhunyt Teleki Pál fia töltötte be, 1945 januárjában fegyverszüneti küldöttséget küldött Moszkvába, hogy a Horthy-féle sikertelen kísérlet után végleges fegyverszüneti egyezményt kössön a győztes hatalmakkal.

1945 január 20-án Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezmény feltételei rendkívül szigorúak voltak. Magyarország szuverenitását messzemenően korlátozták és a fegyverszünet betartása az e célból létrehozott Szövetséges Ellenőrző Bizottságra (SZEB) bízta. A nyugati hatalmak javaslatát, amely szerint az orosz elnöklet alatt álló SZEB ne hozhasson direktívát az angol és amerikai képviselők egyetértése nélkül, a szovjet fél elutasította, de olyan kompromisszum született, amelynek értelmében az oroszok konzultálnak az amerikaiakkal és a britekkel, *de a direktívák kiadása nem függhet az ő beleegyezésüktől*. Ez a kompromisszum a későbbi események során súlyos következményekkel járt. A SZEB elnöke Kliment Vorosilov marsall, első alelnöke Szviridov altábornagy és a szovjet kormány politikai megbízottja G. M. Puskin diplomata lett. Az amerikai misszió vezetője Key altábornagy, majd 1946 júliusától kezdve Weems dandártábornok lett, az USA politikai megbízottja, majd követe Arthur Schoenfeld, az angol misszió vezetője Edgcumbe marsall, az Egyesült Királyság politikai megbízottja, majd követe J. Gascoigne lett.

Különösen szigorúak voltak a fegyverszüneti egyezmény gazdasági határozatai. Az egyezmény Magyarországot arra kötelezte, hogy a Szovjetunióknak 200 millió US-dollárt, Csehszlovákiának 30 millió US-dollárt, Jugoszláviának pedig 70 millió US-dollárt fizessen jóvátételként.

A harci cselekmények, a rendkívül magas jóvátételi összeg, a visszavonuló németek, de főleg a győztes orosz szoldateszka fosztogatásai a gazdasági helyzet szinte teljes összeomlását eredményezték.

E kedvezőtlen jelenségek ellenére a magyar nép 1945 nyarától kezdve mégis némi bizalommal

kezdett a jövőbe nézni. A győztes hatalmak Potsdami konferenciája által kötött 1945. augusztus 2-i egyezmény arra kötelezte a Szovjetuniót, hogy a két nyugati hatalomnak szélesebb jogkört biztosítson a Szövetséges Ellenőrző Bizottságban. A "felszabadított Európáról" szóló jaltai nyilatkozat rendelkezései értelmében az Ideiglenes Nemzeti Kormány előkészítette az 1945 őszi megrendezett nemzetgyűlési választásokat. E választások célja volt, eldönteni, hogy Magyarországon a jövőben egy történelmi hagyományainak megfelelő nyugati demokrácia legyen a kormányforma, vagy pedig az úgynevezett "népi demokrácia", amely 1945 után Közép-Kelet-Európában a kommunista pártidiktatúra álcázását szolgáló megjelöléssé vált.

A kommunisták hatalmi pozíciói

A Vörös Hadsereg Magyarországra történt bevonulása után a konzervatív Horthy-rendszer által betiltott Kommunista Párt – amely Kun Béla erőszakos terrorrendszere miatt csak kis, jelentéktelen sejtekből állott és a munkásság széles tömegeiben kevés híve volt – a szovjet megszálló hatalom aktív segítségével lázasan kezdte kiépíteni hatalmi bázisát. A helyhatóságokban megalakult "nemzeti bizottságok" többsége e kis párt soraiból került ki. Az úgynevezett "kis nyilasoknak" adott amnesztia következtében a Nyilaskeresztes Párt egykori tagjai tízezrével léptek be a Kommunista Pártba. A szovjet haderők magyarországi főparancsnoksága rendeletére 1945 márciusában rendeleti úton végrehajtott földosztástól a KP azt remélte, hogy tömegek tódulnak soraikba. Egy átfogó földreform Magyarországon már évtizedek óta esedékes volt. Az 1920-as évek elején végrehajtott un. Bethlen-Nagyatádi-féle földreform nem kielégítő: csak a "nadrágszj-parcellák" számát szaporította. A Teleki-kormány 1940-ben kidolgozott egy földreform javaslatot, amelyet a háború kitörése miatt a közellátás biztosítása érdekében a háború utánra halasztottak. Ennek az volt a lényege, hogy magánszemély kezében 250 hektárnál több föld nem maradhatott volna. A Kállay-kormány ennek kiegészítésére új javaslatot dolgoztatott ki, bevonva a felosztásba az egyházi, községi és állami birtokokat is. A végeredmény az lett volna, hogy az ország szántóterületének mintegy 90 %-a ötven hektárnál kisebb birtokból állt volna. Ennél még radikálisabb reformokat dolgozott ki a Független Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a népi írók kezdeményezésére alakult Nemzeti Parasztpárt.

A Vörös Hadsereg és magyar kommunista szövetségeseik által a 600/1945 sz. rendelet alapján

végrehajtott földosztás – amelynek radikális jellege mind a kisgazdapárt Nagy Ferencet, mind a parasztpárti Kovács Imrét meglepte, az ún. “úri birtokból” – amennyiben 1000 holdon aluli volt – 100 holdat hagyott meg a tulajdonos kezében, az ezer holdat meghaladó birtokokat teljes egészükben kártalanítás nélkül elkobozta, az ún. “paraszti birtoknál” a 200 holdon felüli területet kellett kisajátítani, “antifasiszta” ellenállók 300 holdat tarthattak meg. Félmillió úgynevezett szegényparaszt kapott 5 holdat, vagy annál is kisebb mértékű földterületet. Ez a földosztás, amelyet a szovjet hadsereg a kommunistákkal karöltve hajtott végre, nem egészséges agrárstruktúra kialakítását és a háború előtt is meglévő erős középparaszti és kisbirtokosi réteg megerősítését célozta, hanem életképtelen kisbirtokok létrehozásával a későbbi időpontra tervezett kollektivizálás alapjait teremtette meg és időlegesen súlyos helyzetbe hozta az ország közellátását. A Kommunista Párt ezen túlmenően hatalmi bázisa kiszélesítését remélte e rendeleti úton idegen hatalom utasítására végrehajtott földosztástól.

A Kommunista Párt legfontosabb hatalmi szerve azonban a szovjet biztonsági szervek segítségével megalakított és Péter Gábor parancsnoksága alatt álló politikai rendőrség volt, a később hírhedtté váló AVH elődje. E szervre sem a kormánynak, sem a parlamentnek nem volt befolyása. “Fasiszták” és “háborús bűnösök” üldözése ürügyén a politikai rendőrség százával tartóztatta le az embereket anélkül, hogy valódi bűnösségüket kivizsgálták volna. A háborús bűnösök felelősségre vonása érdekében életre hívott “népbíróságok” is többnyire olyan embereket ítéltek el, akik a kommunisták útjában álltak. Ilyen körülmények között került sor 1945 őszén az Ideiglenes Nemzetgyűlés feloszlására és a végleges nemzetgyűlési választások kiírására.

Az 1945 őszi választások

A választásokat két lépcsőben tartották meg 1945. október 7-én a budapesti törvényhatósági, majd 1945. november 4-én az országos választásokat. A budapesti törvényhatósági választásokon a kommunisták és a német fogságból hazatért Peyer Károly helyére lépő Szakasits Árpád vezette szociáldemokraták közös listán indultak. Ezek a pártok arra számítottak, hogy Budapest hatalmas munkástömegei a választáson olyan többséget biztosítanak, amelynek az eredményei kihatással lesznek az országos választásokra is. Amint említést nyert, a budapesti törvényhatósági választások 1945. október 7-én vasárnap zajlottak le. A Kommunista Párt vezetői 75 %-os

többségre számítottak. Estére azonban már kiderült, hogy leszámították magukat, és súlyos vereséget szenvedtek. A Független Kisgazdapárt a szavazatok 51 %-át szerezte meg, ami 121 mandátumot jelentett, a két munkáspárt közös listája 42,7 %-ot kapott s ezáltal 103 mandátumot. A maradék mandátumok több kisebb párt között oszlottak meg.

Kovács Imre szerint a budapesti választásból Moszkvában azt a tanulságot vonták le, hogy a teljes listakapcsolás és mesterséges osztozkodás nélkül a kommunisták képtelenek befolyásukat érvényesíteni. Ezért Vorosilov marsall, a SZEB elnöke október 16-án magához kérte az összes pártok vezetőit s azt javasolta, hogy a kormányzásban résztvevő pártok és a Polgári Demokrata Párt közös listával lépjenek fel az országos választásokon, hogy "kiküszöböljék a pártharcokat". Valamennyi párt – a Kommunista Pár vezetésével – s a SZEB nyugati képviselői tiltakoztak a közös lista ellen. Október 19-én Schoenfold amerikai követ felkereste Tildy Zoltánt a Kisgazda Párt vezérét, felszólította a közös lista elutasítására és biztosította őt az amerikaiak támogatásáról. E lépéshez csatlakozott Gascoigne is, az angol misszió vezetője. A közös lista terve ellen felemelte szavát a kommunisták kivételével valamennyi párt, Mindszenty bíboros, hercegprímás körlevélben foglalt ellene állást s erőteljes akcióba kezdett ellene az angol és amerikai diplomácia is. Vorosilov belátta, hogy a tervet nem lehet keresztülvinni. Ezt közölte Sztálinnal is, s a közös lista terve lekerült a napirendről.

Az 1945. november 4-én megtartott országos választáson az abszolút többséget a Független Kisgazdapárt szerezte meg 57 %-al (275 mandátum). 17-17 %-ot a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt (70-70 mandátummal) és 6,87 %-ot kapott a Nemzeti Parasztpárt. A többi szavazat a Polgári Demokrata Párt és a kis, jelentéktelen Radiális Párt között oszlott meg.

A polgári oldal győzelme nemcsak a magyar közvéleményt, de a nyugati országok közvéleményét is örömmel töltötte el. E győzelem több okra volt visszavezethető. A Vörös Hadsereg borzalmas kilengései (elhurcolások, fosztogatások, nők megerőszakolása stb.) a Szovjetunió által támogatott Kommunista Pártot az ország lakossága körében eleve népszerűtlenné tették. Ezen túlmenően Magyarország 1944/45-ben már nem ugyanez az ország volt, mint 1918/19-ben, a Tanácsköztársaság idején. A húszas és harmincas évek folyamán folytatott óvatos, de következetes szociálpolitika eredményeként, nemcsak a középosztály, a kispolgárság és a birtokos parasztság széles rétegei, hanem a munkásság felső, jobban kereső rétegei is konzervatív felfogásúvá váltak és a kommunistákkal szemben, akik ugyan ebben az időben a hatalmi monopóliumra irányuló igényüket tagadták, és ateizmusukat palástolták,

bizalmatlanok voltak. A Lengyelországban, Romániában és Bulgáriában szovjet segítséggel végrehajtott hatalomátvétel is elriasztólag hatott. Magyarország az 1945 őszi választásokkal a Nyugat mellett döntött – írta lelkesedéssel a nyugati sajtó.

A koalíciós kormány megalakulása – a SZEB beavatkozása a belügyekbe

A választási eredmények alapján a Kisgazdapárt egyedül is képes lett volna a kormányzásra. Vorosilov marsall, a SZEB elnöke azonban Tildy tudomására hozta, hogy a SZEB szovjet missziója semmilyen körülmények között nem támogatna egy kizárólagos kisgazdapárti kormányt s emlékeztetett arra, hogy Magyarországot a Vörös Hadsereg tartja megszállva. Ha azonban a Kommunista Párt, a Parasztpárt, a Szociáldemokrata Párt és esetleg a Polgári Demokrata Párt is részt vesz egy koalícióban, egy ilyen kormányt a SZEB is támogatna. Ezután megkezdődtek a kormányalakítási tárgyalások. Mivel a Kommunista Párt eleve kijelentette, hogy 50 %-osnál nagyobb kisgazda-részvételt nem fogad el, a Független Kisgazdapárt belement ebbe a kompromisszumba. A Kisgazdapárt Nagy Ferencet akarta miniszterelnöknek, de a kommunisták és a SZEB nyomására Tildy lett a miniszterelnök. Miniszterelnök-helyettesek Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád lettek, egyébként a tárcák arányosan oszlottak meg a koalíció pártjai között.

A legnagyobb küzdelem a belügyi tárcaért indult meg. Ez érthető volt, hiszen a belügy alá tartozott a városi, községi és megyei közigazgatás, s akié a belügyi tárca, az rendelkezett az országon belül a legaktívabb fegyveres erővel, a rendőrséggel. A kommunisták eleinte beleegyeztek látszat szerint abba, hogy kisgazdáké legyen a belügyi tárca, de amikor kiderült, hogy Kovács Bélát, a Kisgazdapárt főtitkárát jelölik e posztra, Vorosilov marsall segítségét kérték s a marsall nyomására a kisgazdák kénytelenek voltak átengedni a belügyi tárca a kommunistáknak. Három hónapig Nagy Imre állt a belügyi tárca élén, 1946 február 1-től Rajk László lett a belügyminiszter. Vorosilovnak, mint a SZEB elnökének nem lett volna joga ilyen mérvű beavatkozáshoz, hatásköre csak a fegyverszünet ellenőrzésében állott, azonban a marsall olyan durva módon fenyegetőzött, s ezúttal a Kisgazdapárt a nyugati misszióktól sem kapott támogatást, úgyhogy a párt vezetősége úgy látta, hogy egyelőre engedni kell a szovjet nyomásnak. A későbbi események bebizonyították, hogy ez az engedmény végzetes módon járult hozzá a magyar demokrácia bukásához, de ezt 1945/46 fordulóján még nem lehetett előre látni. A kommunista párt vezetési – Rákosi, Gerő, Kádár és a többiek – szinte naponta erősítették, hogy

nem törekednek a hatalom teljes átvételére, úgyhogy számos polgári politikus és közéleti ember – így többek között Bibó István is, a naív parasztpárti közíró – hitelt adott ezen ígéretéseknek. E hiedelmükben abból indultak ki, hogy a Kommunista Párt – amelyik nyilvánosan elítélte a Tanácsköztársaság uralma alatt elkövetett “hibákat” – az idők folyamán olyan párttá alakult át, amelyik betartja a demokrácia játékszabályait.

A SZEB szovjet elnöke nyomására a Nemzetgyűlés 1946. február 1-én Magyarországon bevezette a köztársasági államformát. Köztársasági elnökké a gyenge és a kommunistákkal való együttműködésre hajló Tildy Zoltán választották meg, utóda mint kormányfő, Nagy Ferenc lett.

A magyar nép túlnyomó része a nagy többséggel megválasztott Független Kisgazdapárttól a jogállam mielőbbi helyreállítását várta. A párt főtitkára, Kovács Béla a bátor parasztvezér követelte a községi választások mielőbbi megtartását - községekben még mindig a kommunisták által dominált nemzeti bizottságok kormányoztak - az internáló táborok feloszlását és a rendőrség politikamentességét. Rákosi Mátyás, a Kommunista Párt főtitkára, aki egyúttal a miniszterelnök-helyettesi tisztséget is betöltötte - megígérte, hogy e kívánságokat teljesíti, mihelyt a Kisgazdapárt eltávolítja soraiból a “jobboldali”, “reakciós” és “fasiszta” elemeket. Fasisztának minősítettek mindenkit, aki a Kommunista Párt egyeduralmi törekvéseit ellenezte, még akkor is, ha az illető éppen német koncentrációs táborból tért vissza.

Rákosi és a kommunista pártvezetőség ekkor új taktikához folyamodott. A drágulás és a féktelen infláció elleni jogos küzdelem jelszavával tüntetésekre szólították fel az embereket, úgynevezett “direkt akciókra.” Nagy Ferenc emlékiratában így ír erről: “A vidéki városok tüntetői népítéleteket tartottak. A tüntető tömegek betörték a hivatali helységekbe, kihurcolták onnan a nem marxista tisztviselőket, ezeket agyba-főbe verték és kihirdették ezeknek a tisztviselőknek népítélet alapján való erőszakos eltávolítását...”

De a parasztság és a polgárság oldalán is fokozódott a nyugtalanság. Éles felszólalásokat intéztek a Kommunista Párt erőszakos politikája ellen. Ezek közül kiemelkedő volt Sulyok Dezső 1946. február 8-i felszólalása, amelyben kifejtette, hogy az ország kormánya a Párizsban folyó béketárgyalásokon nem védelmezi eléggé a magyar érdekeket, holott indokolt lenne azon területek visszacsatolása Magyarországhoz, ahol magyarok zárt területen élnek idegen uralom alatt. A kommunisták és a baloldal viharos közbeszólásokkal zavarták meg Sulyok szerintük sovinszta beszédét. Másnap a miniszterelnök átiratot kapott a SZEB elnökétől, amelyben a fegyverszüneti egyezmény többszöri megsértésével vádolta a magyar kormányt és azzal

fenyegetőzött, hogy felmondja a Budapest fővárosnak nyújtott szovjet élelmiszerkölcsönt. Mindezen fenyegető hangvételű jegyzékekkel a SZEB szovjet missziója azt akarta elérni, hogy a magyar kormány engedjen a Kommunista Párt követeléseinek.

Az 1946 márciusi válság és a Baloldali Blokk megalakulása

A Kisgazdapárt elleni támadást Rákosi Mátyás 1946. március 3-i mecsekaljai beszédével nyitotta meg. Rákosi a Független Kisgazdapárról így nyilatkozott: “Itt jelentős reakciós csoport tömörült, amelyben képviselve van a klérus és a köztársaság minden ellensége.” Ezt követően a kommunisták érintkezésbe léptek a Nemzeti Parasztpárt és a Szociáldemokrata Párt vezetésével a Kisgazdapárt ellen irányuló Baloldali Blokk létrehozása érdekében. A Baloldali Blokk, amelyhez a Szabad Szakszervezetek Szövetsége is csatlakozott, március 6-án az alábbi határozatot fogadta el:

“A Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Szakszervezeti Tanács és a Nemzeti Parasztpárt együttes erővel veszi fel a harcot az előretörő reakcióval szemben, amely elsősorban a Független Kisgazdapárt jobbszárnyán gyülekezik és amely a magyar demokrácia vívmányait veszélyezteti, az ország gazdasági helyreállítását hátráltatja és hazánk elszigetelésével demokratikus szomszédainktól a béketárgyalások küszöbén károkat okoz a nemzet külpolitikai érdekeinek.” Ezután kijelentik, hogy nem hajlandók együttműködni a Független Kisgazdapárt “reakciós jobbszárnyával”. Egyúttal 1946. március 7-re, csütörtökre tüntetésre szólították fel Budapest dolgozó népét.

A tüntetés március 7-én a kora délutáni órákban kezdődött. Csepelről, Pesterzsébetről és a külső kerületekből óriási tömeg vonult be a Hősök Terére. A nagygyűlés a baloldali pártok vezetőinek meghallgatása után határozatot fogadott el s felszólította a Kisgazdapártot: zárja ki soraiból “mindazokat a reakciós jobboldali elemeket, amelyek a demokratikus haladásnak és ezzel az ország újjáépítésének ellenségei.” E felszólítást másnap, március 8-án átadták Nagy Ferenc miniszterelnöknek és választ kértek március 12-én déli 12 óráig. Ezt követően több fenyegető jegyzék érkezett a SZEB szovjet missziójától, amelyben azzal vádolták a magyar kormányt, hogy nem teljesíti a Vörös Hadsereg ellátására irányuló kötelességeit s kilátásba helyezték, hogy a Szovjetunió bizalmatlansága, a SZEB jegyzékek célzásai a “reakció erősödésére”, a nyugati missziók passzivitása kihatással voltak a belpolitikai fejleményekre is.

Nagy Ferenc március 12-én a kisgazdapárti képviselők előtt tartott expozéjában ezekre a "reálpolitikai" érvekre hivatkozott, s hivatkozott arra is, hogy "felelős" angolszász tényezőktől is azt a baráti tanácsot hallottam, hogy Magyarországnak mindent meg kell tennie a Szovjetunióval való bensőséges viszony érdekében." A kisgazdák tehát némi pozíciót és elvet feladva – a Kommunista Pártnak és a Szovjetunióknak tett engedmények árán – megoldották az első koalíciós válságot. A párt közölte a Baloldali Blokk végrehajtó bizottságával, hogy soraiból kizárt húsz úgynevezett "jobboldali" képviselőt, többek között Nagy Vincét, Sulyok Dezsőt, Drozdy Győzöt, Vásáry Istvánt, Vásáry Józsefet, Stühmerné Oberschall Ilmát és másokat.

Minden tárgyilagos szemlélő előtt nyilvánvalóvá vált, hogy az 1946 márciusi válságban a Kisgazdapárt vereséget szenvedett és a krízisből a Kommunista Párt vezette Baloldali Blokk győztesen került ki.

A Független Kisgazdapárt konszolidációs kísérletei. Különböző vélt vagy valódi „összeesküvések”

1946 tavaszán a Kisgazdapárt megkísérelte magához ragadni a kezdeményezést. Május 21-én Nagy Ferenc memorandumot adott át a Baloldali Blokknak, amelyben követelte az önkormányzati választások mielőbbi megtartását, valamint az államhatalmi és törvényhatósági tisztségek pártok szerinti arányosítását, mivel mind a törvényhatóságokban, mind a községi nemzeti bizottságokban a kommunisták számarányukat jóval meghaladó tisztséget töltöttek be. A Baloldali Blokk elutasította a kisgazdák javaslatait, egyedül az önkormányzati választások szükségszerűségét ismerték el. A Baloldali Blokk május 26-i kaposvári gyűlésén a kommunisták újabb támadást intéztek a Kisgazdapárt jobbszárnya ellen, amely fedi a „fasiszta összeesküvéket”. A politikai rendőrség ugyanis nyomozást indított Kiss Szaléz szerzetes és csoportja ellen, akik állítólag nőket megerőszakoló szovjet katonákat öltek meg. A politikai rendőrség szerint ezeket a cselekményeket Gyulay László és Fillér László kisgazdapárti képviselők irányították, akik mentelmi jogának felfüggesztését a nemzetgyűlés kisgazdapárti többsége megtagadta. Miután több tárgyalás a kisgazdák és a Baloldali Blokk vezetősége között eredménytelen maradt, Nagy Ferenc a kisgazdapárti képviselők előtt június 4-én beszédet mondott, amelyben bejelentette, hogy a tárgyalások sikertelensége miatt lemond, de „új alapon hajlandó új kormányt alakítani”.

Puskin szovjet követ még ugyanazon a napon magához kérte Nagy Ferencet, s közölte vele, hogy a szovjet kormány nem nézné jó szemmel az eddigi koalíció felbomlását. Rákosi másnap reggel Szakasits Árpáddal, Kéthly Annával és a parasztpárti Erdei Ferencel együtt Leányfalura utazott Tildy Zoltánhoz, ahol megegyeztek abban, hogy a Kisgazdapárt az eddigénél jóval több rendőrkapitányi és főispáni tisztséget kap. Abban is megegyeztek, hogy az önkormányzati választásokat „a legközelebbi időpontban” megtartják. Nagy Ferenc e nélkül kötött kompromisszumot elfogadta és június 8-án vezetésével magyar kormányküldöttség utazott Washingtonba és Londonba a béketárgyalások előkészítése céljából. A küldöttség tagjaként vele utazott Rákosi Mátyás is.

A magyar delegáció nyugati útja idején súlyos incidens történt Budapesten, az Oktogon téren, helyesebben a Teréz körútnak az Oktogon és az Edison kávéház közötti részén. A hivatalos jelentés szerint egy orosz katona golyótalálat következtében holtan esett össze és több bajtársa megsebesült. Rövid időn belül a helyszínre kiszállt a politikai rendőrség több vezetője és az orosz városparancsnokság tisztjei. Ezek a Teréz körút 15. számú félig romos épület padlásán megtalálták a „tettes” részben elégett holttestét. Az azonosítás szerint a feltételezett gyilkos Dénes István 17 éves tanuló volt, akinél megtalálták a KALOT katolikus ifjúsági egyesület igazolványát. Kovács Imre emlékirata szerint a diák féltékeny volt az Edison kávéház egyik csinos pincérmőjére s ezért lövést adott le a neki láthatólag erőszakosan udvarló orosz tisztre. A diák azonban nem látta, hogy a pincérmő miatt két ittas szovjet tiszt egymással veszekedett, majd lőttek egymásra, az egyik holtan összeesett, a másik a kórházban halt meg. A halálos lövés nem a diáktól származott, de ezt politikai okokból a rendőrség nem engedte nyilvánosságra hozni. A Baloldali Blokk az esetet újabb támadásra használta fel a Kisgazdapárt ellen. A meggyilkolt orosz katonát dísztemetéssel temették el, a koporsónál Szviridov altábornagy mondott gyászbeszédet. E beszédében azt hangoztatta, hogy a Vörös Hadsereg katonái elleni merényletek annak következményei, amiért a kormány nem folytat harcot a fasiszta és a reakciós elemek ellen. A temetés utáni napokban az orosz politikai rendőrség, az NKVD számos magyar állampolgárt elhurcolt, többek között Filler László kisgazdapárti képviselőt. Az elhurcoltak nyomtalanul tűntek el.

A magyar kormányküldöttség hazatérés után Szviridov magához kérte Nagy Ferencet, kitért a Teréz körúti esetre is, de megállapította, hogy 1946 január 1-e óta „több mint 50 szovjet katonát gyilkoltak meg orvul”. E gyilkosságokkal Szviridov a Kisgazdapárt ifjúsági szervezetét, a

„Független Ifjúságot”, a Cserkészszövetséget, valamint a KALOT, KIOE. KDSZ nevű „antidemokratikus” keresztény egyesületeket vádolta és követelte betiltásukat, valamint a vezetők internálását. Követelte továbbá újabb jobboldali képviselők eltávolítását a Kisgazdapárt soraiból valamint azt is, hogy a magyar kormány tiltsa meg a katolikus papságnak, „hogy a Szovjetunió és a Vörös Hadsereg ellen propagandát folytasson”.

Szviridov e jegyzéket az angol és amerikai misszióval való előzetes konzultáció nélkül adta át, ezért mind az amerikai, mind az angol misszió vezetője élesen tiltakozott a szovjet lépés ellen. A SZEB e célból összehívott ülésén Szviridov az angol és amerikai fél meglepetésére közölte, hogy a tiltakozás céltalan, mert a magyar kormány teljesítette a szovjet misszió követeléseit. A magyar kormány ugyanis 7330/1946 sz. rendeletével felhatalmazta Rajk belügyminisztert, „megtorló intézkedések” foganatosítására. 1946 július 8-án Rajk feloszlatta a KALOT, KALÁSZ nevű ifjúsági egyesületeket, a Katolikus Dolgozó Nők és Lányok Egyesületét valamint a Cserkészszövetséget. Mindszenty bíboros tiltakozó levelének hatására azonban engedélyezték az újjáalakított KALOT és a Cserkészszövetség működését. Mindezeket az eseményeket és lépéseket elemezve megállapíthatjuk, hogy 1946 őszére patthelyzet alakult ki Magyarországon. A Független Kisgazdapárt az eddig folytatott politikájával erőteljesebben tört lándzsát egy nyugati típusú polgári-paraszti berendezkedés mellett.

Az Országos Magyar Parasztnapok és a mezőgazdasági érdekképviselet

Miután a Kommunista Párt állandóan tüntetésekkel és felvonulásokkal fitogtatta erejét Budapest népének, a Kisgazdapárt vezetői elérkezettnek látták az időt egy budapesti országos parasztyűlés megtartására. Az Országos Magyar Parasztnapok megrendezésével a Parasztszövetséget bízták meg, a rendezvény fő eseményeit Szent István napjára, augusztus 20-ra tervezték. Mivel országos megmozdulásról volt szó, előzetes engedélyt kellett kérni a SZEB elnökétől. Szviridov Nagy Ferencsel folytatott megbeszélésén először ellenezte a Parasztnapok megtartást, „polgárháborús veszély”-re hivatkozott, de Nagy Ferenc ezúttal energikusan lépett fel, s Szviridov beleegyezett a Parasztnapok megtartásába, de nem Szent István napján, hanem későbbi időpontban. Így a rendezőbizottság 1946 szeptember 7-9-re tűzte ki az Országos Parasztnapok időpontját.

Már szeptember 7-én megrendezték a magyar népfőiskolások első országos találkozóját, valamint az újjászervezett Gyöngyösbokréta gálaestjét a Városi Színházban. A Parasztnapok központi

rendezvénye azonban a Hősök Terén szeptember 8-án tartott gyűlés volt. A Gerő Ernő vezetése alatt álló Közlekedési Minisztérium előzetes ígérete ellenére előbb megtagadta különvonatok indítását, de később Nagy Ferenc határozott fellépése következtében csökkentett számban rendelkezésre bocsátott különvonatokat. Így is több mint 300 ezer ember vett részt a Hősök Terén tartott tömeggyűlésen, nemcsak parasztok, de ipari munkások, értelmiségiek, diákok is. Az utcák ezúttal nem a szokásos vörös lobogókkal, de magyar nemzeti zászlókkal voltak fellobogózva. Kiss Sándor a Parasztszövetség elnöke nyitotta meg az ülést, aki minden prominens jelenlévőt üdvözölt. Az angol és amerikai missziók vezetőit dörgő tapsvihár fogadta, de a legtöbb tapsot Sulyok Dezső, a nemrég megalakult Magyar Szabadságpárt elnöke kapta. Szviridov altábornagynak csak a hivatalos személyiségek tapsoltak.

A gyűlés fő szónoka Nagy Ferenc miniszterelnök volt. Hangsúlyozta, hogy Magyarországnak tovább kell haladnia a demokrácia teljes kiépítése irányában. „Politikai biztonságra és félelem nélküli életre van szükség, törvényességre és társadalmi igazságosságra.” Követelte az önkormányzati választások mielőbbi megtartását, valamint a mezőgazdaság érdekképviseleti szervének létrehozását. A tömeggyűlés egy „Határozati javaslat” elfogadásával ért véget. Ebben leszögezték, hogy a parasztság munkája nélkül nem lehetett volna az értékálló új pénzt megteremteni. Ennek ellenére osztályharc akadályozta meg a parasztságot abban, hogy szava legyen az ország sorsának formálásában. Majd így folytatódott: „Ezért határozottan kinyilvánítjuk, hogy szemben állunk azokkal, akik a régi világot akarják visszaállítani, de azokkal is, akik a demokráciát osztályok, pártok vagy egyéb érdekcsoportok kedvéért meg akarják hamisítani. A Nemzetgyűlésnek mielőbb el kell fogadnia a Mezőgazdasági Érdekképviselet létrehozásáról szóló törvényjavaslatot.”

A mezőgazdasági érdekképviseletről szóló törvényjavaslat gondolatát először Z.Nagy Ferenc kispárti képviselő vetette fel 1945 decemberében, a következő hónapok során a Kisgazdapárt, a Parasztpárt és a szociáldemokraták helyeslően foglaltak állást, úgyhogy a Földművelésügyi Minisztérium 1946 április 6-án elkészítette a törvényjavaslatot. A tervezet szerint az érdekképviselet neve Országos Mezőgazdasági Szövetség lett volna, amelynek feladata a mezőgazdaság és a mezőgazdasági népesség érdekeit képviselni minden illetékes fórum előtt. „Ezért az OMSZ tanulmányozza és értékeli a mezőgazdasági viszonyokat, a termelést, értékesítést, a mezőgazdasági népesség helyzetét, a mezőgazdasági munkáviszonyokat és mindezek alapján a mezőgazdaság érdekeit érintő törvények és rendeletek kiegészítésére

javaslatot tesz.”

1946 áprilisától az év augusztusáig folyt a vita pártközi értekezleteken és a minisztertanácsban a törvényjavaslatról. A Kommunista Párt minden módon meg akarta akadályozni a javaslat törvényerőre emelését. Nyomást gyakorolt a Parasztpártra és a szociáldemokratákra, hogy elodázzák a törvényjavaslat parlamenti megvitatását. A Kisgazdapárt ennek ellenére úgy döntött, hogy önálló indítványként a nemzetgyűlés elé terjeszti a törvényjavaslatot. A javaslatot Kiss Sándor nyújtotta be 1946. augusztus 23-án. A Szociáldemokrata Párt is helyeselte a javaslat tárgyalását, egyedül Marosán György és Schiffer Pál képviselők elleneztek.

Kiss Sándor javasolta a törvényjavaslat ügyében a Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Parasztpárt egységfrontja kialakítását. Az erre irányuló tárgyalások 1946 őszén már meglehetősen előrehaladtak, s így a Kommunista Párt teljesen elszigetelődött. Rákosi azonban tudta, hogy amennyiben a nemzetgyűlés elfogadja ezt a törvényt, a parasztság érdekképviselete teljesen kicsúszik az MKP kezéből.

Ekkor közbelépett a Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet missziója. Szviridov október 2-án magához kérte Nagy Ferencet és a fegyverszüneti egyezményre hivatkozva megtiltotta a javaslat parlamenti tárgyalását. Elhatározását azzal indokolta, hogy az érdekképviseleti rendszer korporatív jellegű, hasonlít Salazar portugál vezér fasizmusának hivatásszerkezeteihez. Ezért tanulmányozni kell, míg megengedheti a parlamenti tárgyalást. Fölösleges ehhez hozzáfűznünk, hogy a javaslat tárgyalására soha több nem került sor. Kiss Sándor, a Parasztszövetség elnöke erről így emlékezik vissza: „A Kommunista Párt elszigetelődött és a szovjet beavatkozását kérte. Az akció győzelem és vereség volt egyszerre, amely előrevetítette a bekövetkező események súlyos árnyékát. Mutatta, hogy a szovjet megszállás és beavatkozás nélkül Magyarországon demokratikus középkoalíció jött volna létre és gyorsan megszilárdult volna a parlamenti rendszer.”

A Magyar Közösség és a „Köztársaság elleni összeesküvés”

A SZEB gyakori beavatkozása és a Kommunista Párt szovjet segítséggel elért sikerei ellenére Magyarország 1946 őszén összehasonlítva a többi szovjet uralom alatt álló országokkal még mindig polgári demokrácia volt. Rákosi Mátyás azonban már 1946 novemberében egyik beszédében úgy nyilatkozott, hogy „Magyarországon is mihamarabb el kell jutni a fejlettebb népi

demokráciák szintjére”. Ez gyakorlatilag a Kommunista Párt uralmának kiépítését jelentette volna. Amikor Rákosi e beszédét tartotta, már biztos lehetett abban, hogy a Szovjetunió minden eszközzel támogatni fogja a magyar kommunisták törekvéseit. Ennek realizálása érdekében tervelték ki „A Magyar Köztársaság és demokrácia elleni összeesküvést”, röviden a „Magyar Közösség” ügyét.

A Magyar Közösség azokhoz a konzervatív, jobboldali szellemiségű és faji alapon álló titkos szervezetekhez tartozott, amelyek erős politikai befolyást gyakoroltak a Horthy-korszakban. Ilyenek voltak az Eckhardt Tibor, Gömbös Gyula és Bajcsy-Zsilinszky Endre által alapított Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME), vagy a Teleki Pál és Bajcsy-Zsilinszky által irányított Etelközi Szövetség (EKSZ). A Magyar Közösség a 30-as évektől kezdve szerepet játszott a náci befolyás visszaszorításában, a német megszállás alatt pedig az ifj. Horthy Miklós vezette „Kiugrási Iroda” támogatásával. Alapító tagjai közé tartoztak: Arany Bálint mérnök, aki 1945 után a Kiszgazdapárt budapesti szervező irodáját vezette, Donáth György, aki 1943-ban a kormánypárt, a Magyar Élet Pártja alelnöke volt, de 1945-ben belépett a Kiszgazdapártba, Szent-Iványi Domokos diplomata, a Horthy által Moszkvába küldött fegyverszüneti küldöttség egyik tagja, Szent-Miklóssy István vezérkar őrnagy valamint Csomóss Miklós fogorvos, aki egy ideig rejtegette Bajcsy-Zsilinszky Endrét. Csomóss alapította a húszas években az első magyar nemzeti szocialista pártot, majd 1928-ban a Nyilaskeresztes Párt igazgatója lett, de 1939-ben a túlzott német befolyás miatt felháborodva kilépett a pártból és Bajcsy-Zsilinszky Endre táborához csatlakozott.

Arany Bálint, Donáth, Csomóss, Szent-Iványi és Szent-Miklóssy irányításával 1945 után a Magyar Közösség újjászerveződött, főként azzal az elképzeléssel, hogy az oroszok kivonulása után „igazi magyarok” vegyék át az ország vezetését. Míg 1945 előtt a Közösség politikája főként a sváb befolyás háttérbe szorítására irányult, addig politikájukat 1945 után bizonyos enyhe antiszemita velleitás jellemezte, ami azonban nem zárta ki azt, hogy kapcsolatban álltak jelentős és köztisztelőben álló zsidó származású polgári politikusokkal. A mozgalom inkább antikommunista volt, semmint antiszemita. A Közösség vezetői 1945 nyarától kezdve Arany Bálint lakásán találkoztak. Aranyhoz főként az alábbi közösségi tagok jártak: Héder János mérnök, Kiss Károly mérnök, Saláta Kálmán kiszgazdapárti képviselő, Szent-Iványi Domokos, Donáth György és Szent-Miklóssy István. Összeesküvésről nem volt szó, inkább bizalmas baráti beszélgetésekről. Főleg arról tanácskoztak, miként lehet újjáalakítani az országot az oroszok

kivonulása után s főleg arról, miképpen lehetne megakadályozni egy esetleges fegyveres kommunista puccskísérletet. E célból a tanácskozásaikba bevontak néhány régi, Horthy-korszakbeli tisztet, így Dálnoki Veress Lajos vezérezredest és András Károly vezérőrnagyot. 1946 október elején bizalmas körben kiadtak és köröztettek egy illegális röpiratot, amely rövidesen a Pálffy-Oesterreicher tábornok vezetése alatt áll katonapolitikai osztály kezébe került, s ürügyül szolgált a Magyar Kommunista Pártnak egy nagyarányú koncepciós per kidolgozására. 1946 decemberében – néhány nappal karácsony előtt – Kovács Béla főtitkár arról informálta Nagy Ferencet telefonon, hogy a katonapolitikai osztály letartóztatta Arany Bálintot és Szent-Iványi Domokost. Nagy Ferenc magához kérte Bartha Albert honvédelmi minisztert, aki még semmit sem tudott a letartóztatásokról. A miniszterelnök azután hívta Pálffy Györgyöt, a katonapolitikai osztály vezetőjét s felelősségre vonta, amiért e letartóztatásokat nem jelentette be felettesének. Megállapodtak abban, hogy Bartha elmegy a katonapolitikai osztály fogdájába és személyesen beszél a foglyokkal. Másnap azonban Pálffy azt közölte Barthával, hogy Szviridov nem engedi meg, hogy a honvédelmi miniszter beszéljen a foglyokkal. Amikor Nagy Ferenc ezért szemrehányás tett Szviridovnak, utóbbi letagadta, hogy bármilyen utasítást adott volna Pálffy-Oesterreichernek. Ettől felbátorodva Nagy Ferenc elrendelte fegyelmi bizottság összehívását Pálffy ügyének kivizsgálására. Ekkor Nagy Ferencet felkereste Kondratov tábornok, a SZEB mellé beosztott NKVD-tiszt és közölte a Pálffy elleni fegyelmi eljárás azonnal beszüntetését. Hozzátette: „Amennyiben miniszterelnök úr nem rendeli el a vizsgálat megszüntetését, akkor az egész összeesküvés ügyet a szovjet katonai rendőrség fogja kézbe venni.” Nagy Ferenc ezután leállította a Pálffy elleni vizsgálatot.

1947. január 10-én Rajk László belügyminiszter Tildy Zoltán köztársasági elnök irodájában tájékoztatta a kormány tagjait a nyomozás állásáról. Követelte Jaczkó Pál, Saláta Kálmán, Gyulay László, Hám Tibor, Horváth János, Kiss Sándor és Vörös Vince kiscsapatparti képviselők mentelmi joga felfüggesztését valamint bejelentette, hogy Mistéth Endre újjáépítési miniszter is részt vett az összeesküvésben. Mistéth Nagy Ferenc kérésére azonnal lemondott miniszteri állásáról.

A Rajk által említett képviselők Saláta Kálmán kivételével – aki külföldre szökött – Nagy Ferencék nyomására lemondtak mentelmi jogukról. Ezzel elindult egy lavina, mert a politikai rendőrség és az ügyészség szinte hetente újabb és újabb kiscsapatparti képviselők mentelmi joga felfüggesztését kérte.

A SZEB 1947. január 17-i ülésén foglalkozott az úgynevezett „összeesküvés” ügyével. Szviridov válaszolt az angolszász hatalmak képviselőinek kérdéseire, ők azonban e válaszokat nem tartották őszintének s ezért nem látták értelmét a további kérdéseknek. Helm, a brit misszió tagja január 28-án felkereste Nagy Ferencet, aki szerint a „Magyar Közösség” tagjainak tevékenysége alig tekinthető összeesküvésnek, hiszen csak tervezgetésekről volt szó. Ennek ellenére Nagy kijelentette, kerülni akarja a kommunistákkal való konfrontációt, mert célja addig fenntartani a koalíciót, amíg az oroszok el nem hagyják az országot.

Kovács Béla letartóztatása

A Kommunista Párt 1947 februárjában kezdte meg koncentrált támadását a Kisgazdapárt széttűzésére. Az eddig elfogott képviselők nem voltak valójában fontosak a számukra. Végző céljuk elérése érdekében - ami a polgári demokrácia megsemmisítése volt – erősebb lépésekre volt szükségük. 1947. február 7-én a Budapesti Népbíróság ötös tanácsa arra kérte Varga Bélát, a Nemzetgyűlés elnökét, intézkedjen Kovács Béla mentelmi jogának az előzetes letartóztatását is magában foglaló felfüggesztéséről. Péter Gábor, a politikai rendőrség főnöke ugyanis átíratot küldött a népügyészségnek, amely szerint Kovács Béla, a Kisgazdapárt főtitkára tudott az összeesküvésről, sőt támogatta annak célkitűzéseit. Elfogadta a Magyar Közösség javaslatát, hogy legyen tagja egy új ellenkormányának.

A mentelmi bizottság február 21-22-én tartott ülésén úgy döntött, hogy nem adja ki Kovács Bélát. A kisgazdapárti és Sulyok-párti képviselők leszavazták a mentelmi bizottságban a két munkaspártnak a kiadatásra irányuló indítványát. Rákosi Mátyás e döntés után rádióbeszédet tartott, elítélte a mentelmi bizottság döntését, kijelentette, hogy a kommunisták a népre fognak apellálni és új választások kiírását fogják követelni. Nagy Ferenc egyrészt úgy látta, hogy Kovács Béla személye a magyar demokrácia központi kérdésévé vált. „Az ország népe úgy fogta fel, hogy Kovács Béla olyan fontos bástya a demokráciában, amelyet ha engedünk ledönteni, semmi sem állíthatja meg a kommunista törekvések elsöprő áradatát” – írja emlékiratában. Az angol és amerikai missziók vezetői egyrészt kemény magatartásra akarták rábírní Nagy Ferencet, de Schoenfeld amerikai követ arra is figyelmeztette Nagyot, hogy függetlenül a pártharcoktól, végül is megszálló szovjet hadsereg kezében van a döntés joga.

Valóban a szovjet hadsereg döntött. Miután a parlament nem adta ki Kovács Bélát, Nagy Ferenc és Szakasits, a szociáldemokraták vezére úgy döntöttek, hogy február 24-én Kovács Béla jelenjen

meg a rendőrség államvédelmi osztályán. Bejelenti, hogy őrizetbe nem vehető, de egyébként minden korlátozás nélkül a nyomozó hatóság rendelkezésére áll. A Belügyminisztérium a február 25-i kihallgatásról közleményt adott ki, amely szerint a szembesítés folyamán a letartóztatásban lévő Szent-Iványi Domokos, Jaczkó Pál és Gyulay László terhelő vallomásukat Kovács Bélával szemben fenntartották. Ugyanezen a napon - 1947 február 25-én - szovjet politikai tisztek jelentek meg a magyar politikai rendőrség Andrassy út 60 sz. háza irodájában, s Kovács Bélát letartóztatták. A letartóztatás tényét másnap Varga Béla, a parlament elnöke jelentette be a nemzetgyűlés ülésén. A Világ, a Polgári Demokrata Párt lapja erről kommentár nélkül így számolt be:

„A szovjet megszálló hatóságok 1947 február 25-én Budapesten földalatti szovjetellenes fegyveres terrorista csoportok alakításában és a szovjet hadsereg ellen irányuló kémkedés szervezésében való részvétel miatt letartóztatták Kovács Bélát, a Független Kisgazdapárt főtitkárát.” A politikát figyelő közvéleményben ezután szomorú letargia, a minden mindegy állapota uralkodott el. Kézzel fogható valósággá vált, hogy Magyarországon minden lényeges kérdésben a Szovjetunió mondja ki a döntő szót. Itt az történik kizárólag, amit a szovjetek akarnak. Felmerül még utólag is a kérdés, meg lehetett volna-e akadályozni e tragikus fordulatot, ha Nagy Ferenc, Varga Béla és Tildy Zoltán elnök kezdettől fogva keményebb magatartást tanúsítanak? A történelem csak a megtörtént eseményekkel foglalkozik. A „Mi lett volna, ha?” kérdése hipotézis és kizárólag elméleti szempontból nézve érdekes. Ha mégis felvetjük itt a kérdést, a válasz valószínűleg nemleges lesz. Charles Gati magyar származású amerikai történész állításával szemben le kell szögeznünk:

A szovjet megszálló hatalom kezdettől fogva arra törekedett, hogy Magyarországon – akárcsak a többi szovjetek által megszállt országban - a Kommunista Párt diktatúráját készítse elő. Ezt látszanak alátámasztani a Kovács Béla letartóztatását követő éles hangú amerikai és angol jegyzékek is, amelyeket részben Szviridov altábornagyhoz, részben a szovjet kormányhoz intéztek Kovács Béla ügyében. Szviridov 1947 március 20-i utolsó válaszjegyzéke határozottan visszautasított minden további „angolszász beavatkozást Magyarország belügyeibe” és a szovjet megszálló hatóság jogkörébe tartozó ügyekbe. A nyugati nagyhatalmak fellépése nem érte el célját. Nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarország a szovjet érdekszférába tartozik.

Kovács Bélát 1947 márciusában a Szovjetunióba deportálták, ahol 20 évi kényszermunkára ítélték. Sztálin halála után hazaszállították Magyarországra, de csak 1956 tavaszán bocsátották

szabadon. A Donáth György és 12 társa elleni kirakatper 1947 február 27-én kezdődött. A Népbíróság 1947 április 16-án hozta meg a perben az elsőfokú ítéletet. Donáth Györgyöt, Dálnoki Veress Lajost, András Sándort kötélt általi halálra, Szent-Miklóssy Istvánt és Arany Bálintot életfogytiglani kényszermunkára ítélték, Szent-Iványi Domokost 14 évi fegyházra. A Népbíróságok Országos Tanácsa 1947. július 2-án részben mérsékelte az ítéletet. Egyedül Donáth György halálbüntetését hagyták jóvá. Dálnoki Veress Lajost 15 évi fegyházra, András Sándort 10 évi, Arany Bálintot 12 évi kényszermunkára ítélték. Az első pert további hat per követte, amelynek során összesen 260 személyt vontak büntető jogi felelősségre.

Nagy Ferenc lemondása, a „kékcédulás választások” és a magyar demokrácia végső veresége
Amint már céloztunk rá, Kovács Béla letartóztatása a szovjet megszálló hatóságok által fordulóponthoz jelentett a háború utáni Magyarország történetében. Kiinduló pontját képezte a kommunista hatalom átvételi politikának. Amikor 1947 májusában Nagy Ferenc miniszterelnök néhány hetes szabadságra Svájcba utazott, a politikai rendőrség leleplezte, hogy ő is részese az összeesküvésnek. Mivel kisfia Magyarországon maradt, csak azzal a feltétellel engedték a gyermeket kiutazni, ha Nagy Ferenc aláírja lemondó levelét. Nagy engedett a zsarolásnak, annál is inkább, mivel jogosan tételezte fel, hogy hazatérése esetén őt is letartóztathatják. Miután fiát a határon átvette, családjával együtt Amerikába távozott. Varga Béla, a Nemzetgyűlés elnöke és több képviselő, aki joggal félt a letartóztatástól, szintén külföldre szökött, így sulyok Dezső, Pfeiffer Zoltán és Peyer Károly, a Szociáldemokrata Párt egykori elnöke. Az új kormányfő, a gyenge jellemű és a kommunistákkal kollaboráló Dinnyés Lajos lett, aki engedett Rákosi nyomásának és kiírta az új választásokat.

Az új választójogi törvény nemcsak az egykori nyilasokat, „fasisztákat” és volksbundistákat zárta ki a választói névjegyzékből, de az egykori kormánypárt, a MÉP vezetőségi tagjait, tisztségviselőit, Horthy-korszakbeli magasabb rangú tisztviselőket, összesen az eddig választásra jogosultak 10 %-át. De mivel a választói névjegyzék összeállítása a kommunista belügyminisztérium instrukciói szerint készült, számos polgárt minden jogalap nélkül zártak ki. De a választások kimenetelét leginkább az ún. „kék cédulás” rendszer biztosította. A Kommunista Párt által mozgósított szavazók magyar és szovjet rendszámú teherautókon keltek útra leadni hamis szavazataikat. Elég, ha ennek bizonyítására Veszprém megye kisgazdapárti főispánja jelentéséből idézünk:

„A megyében százával járnak az orosz és magyar teherautók, s hamis kivonatokkal, hamis névre,

hamis választási sorszámmal szavaznak. Egy teherautón lévő 20-30 ember száz-százötven szavazatot is leadhat. A pápai rendőrséget ebben az ügyben felszólították letartóztatások foganatosítására, de a rendőrség e kérelmet megtagadta”.

Az 1947 augusztus 31-én tartott választások végeredményeként a kommunisták 22,3 %-ot kaptak, a Független Kisgazdapárt 14,6 %-ot, a szociáldemokraták 16,3 %-ot, a Parasztpárt 8,7 %-ot, a Pfeiffer Zoltán vezette Függetlenségi Párt 11,9 %-ot, a Barankovics István vezette Demokrata Néppárt 16,5 %-ot, a Balogh István vezette Magyar Független Demokrata Párt 4,4 %-ot, a Keresztény Női Tábor 1,5 %-ot, a Polgári Demokrata Párt 1,5 %-ot. Tehát a kommunisták nyílt csalással is csak a szavazatok 22 %-át kapták meg. A polgári pártok tehát – ha összefognak – képesek lettek volna kormányt alakítani. A Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Parasztpárt vezetői ekkor azonban már mind társutasok vagy beépített kommunisták voltak, akik az ún. Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban egyesülve 60 %-os többséget alkottak s így Dinnyés Lajos elnökletével és a Kommunista Párt irányításával ők alakítottak kormányt. Az 1945-ben még abszolút többséggel bíró Kisgazdapártot a Rákosi által később „szalámitaktikának” elnevezett módszerrel, az „összeesküvők” elleni koncepciókkal, a SZEB nyílt beavatkozásával sikerült jelentéktelen, kollaboráns párttá leszorítani. A „Függetlenségi Front” 60 %-os abszolút többségével – valamint a kommunista ún. „R-gárdisták” gyakran durva akcióival a Pfeiffer vezette Függetlenségi Pártot kiszorították a parlamentből, a Barankovics-párt feloszlott, a Szociáldemokrata Pártot Szakasits Árpád és Marosán György kényszer alkalmazásával egyesítették a Kommunista Párttal s az új párt neve Magyar Dolgozók Pártja (MDP) lett. Ezáltal a magyar munkásosztály több évtizedes pártja megszűnt önálló pártként létezni. A kommunisták által dominált parlament 1948 júniusában megszavazta az egyházi iskolák államosításáról szóló törvényt. Újabb erőszakos lépés volt az Ordass Lajos evangélikus püspök ellen 1948 őszén indított kirakatper, majd Mindszenty bíboros letartóztatása 1948 decemberében s végül a bíboros életfogytiglani szabadságvesztésre való elítélése 1949 februárjában. Magyarországon az 1947-es „kékcédulás” választások után megszűnt véglegesen a jogállam, 1948-ben, a „fordulat évében” már totalitárius berendezkedésű diktatúrává lett, s mint ilyen a szovjet birodalom csatlósává vált. Ezt az állapotot csak az 1989-90-ben bekövetkezett rendszerváltozás szüntette meg.

Értékelés

Milyen okokra lehet e végzetesnek bizonyult politikai változást visszavezetni? Véleményem

szerint több tényező okozta a magyar parlamentarizmus bukását:

- Mindenekelőtt a legdöntőbb tényező a szovjet párt- és állami vezetés arra irányuló akarata volt, hogy Magyarországot beolvassza a Szovjetunió vezetete totalitárius táborba. Az 1945 őszi szabad választásokat az akkori kisgazdapárti vezetés és a nyugati missziók, valamint a magyar közvélemény határozott fellépése kényszerítette ki s Vorosilov marsall „reálpolitikusként” engedett e többszörös nyomásnak. A SZEB-nek az 1945 őszi választások utáni magatartása azonban döntő módon bizonyítja, hogy a Szovjetunió kezdettől fogva nem volt hajlandó Magyarországon egy „finn alternatívát”, vagyis egy parlamentáris demokráciát eltérni.
- A nyugati missziók néha erélyes, néha mérsékelt, de végső soron mindig eredménytelen tiltakozásai azt bizonyítják, hogy Anglia és az USA e formális tiltakozásokon túlmenően nem volt arra elszánva, hogy a jaltai nyilatkozat és a fegyverszüneti egyezmény rendelkezéseinek betartását erőszak kilátásba helyezésével érvényre juttassa.
- Rákosi Mátyás és a kommunista pártvezetés állandó fogadkozásai, hogy a Kommunista Párt nem törekszik a hatalom átvételére, hanem hajlandó együttműködni a többi „demokratikus” párttal, amennyiben azok eltávolítják soraikból a „jobboldali”, „reakciós” elemeket. Ezt sok polgári politikus el is hitte. Elég, ha itt Tildy elnök, Oltványi Imre vagy Bibó István nevét idézzük emlékezetünkbe. 1952-ben maga Rákosi Mátyás dicsekedett azzal, hogy „reálpolitikai okokból” kénytelen volt a Kommunista Párt végső célját, vagyis a hatalom teljes átvételét palástolni és azt a látszatot kelteni, mintha betartaná a „polgári demokrácia” játékszabályait.

Felhasznált irodalom:

Földesi, Margit: A Szövetséges Ellenőrző Bizottság Magyarországon, 1945-1947. Budapest, 1995.

Gati, Charles: Hungary and the Soviet Bloc Durham, USA, 1986

Nagy, Ferenc: Küzdelem a vasfüggöny mögött. 1-2. kötet. Budapest 1990.

Ungváry, Krisztian: Két röpirat – Politikai hangulat Magyarországon 1945-1946-ban. In: 2000, Irodalmi és társadalmi havi lap, 2002. május szám 59-67.old.

Fózerné Sándor Ildikó

A HŰTŐGÉPGYÁR LÉTESÍTÉSÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ (1951-1954)¹

Ma már ellenőrizhetetlen legendák is keringenek a városban arról, hová is kerültek a gyár első éveinek termékei. A ma élő, akkor és ott dolgozóknak viszont semmi érdekük nem fűződik ahhoz, hogy most valótlan állítsanak. Emlékeznek ilyen mondatokra: „*Messzire megy ez, úgy csináljátok, megnézi a Fekete-tengert... nincs is ilyen ágyú nálunk, ez hadiflottának való*”.

A Hűtőgépgyár - ezen a néven 1964 –1991-ig működött - valóban hadiüzemként indult. Óriási összeget ruháztak be, hogy felépülhessen. Az első évek termékeire viszont – mivel hazánk és a Varsói Szerződés tagállamai nem kerültek háborús helyzetbe – csökkent a kereslet. A gyár fokozatosan állt át a polgári életben használatos termékekre, melyek közül a legjelentősebb a hűtőszekrény. A lőszerhüvely gyártásának lehetősége 1991-ig megvolt. A gyártmányok pontos méreteit tartalmazó idomszereket karbantartották, megőrizték. Az autósifon gyártásához használt gépek egy-két napon belül képesek lettek volna újra lőszerhüvelyt gyártani.

Az alapítás történetének forrásairól

A városunk történetével foglalkozó könyvek írnak a gyárról, de szinte kizárólag a termékeket vizsgálva, s a termelés szempontjából. Az 1950-es évek elejét éppen hogy érintik. Az alapítás 20., 25., 30. és 40. évfordulóira jelentek meg évkönyvek. Ezek röviden összefoglalják a termékszerkezet változásának folyamatát, s az ehhez kapcsolódó fejlesztéseket. Gazdag képanyagot és különböző diagrammokat tartalmaznak mellékletként. 1967-től jelenik meg a Hűtőgép újság, melyben a korábbi időszakokra vonatkozóan is találhatóak cikkek, ezek többnyire visszaemlékezések, s így inkább egy szociográfiai jellegű kutatásnak jelentenek forrást. A gyár belső életét bemutatják ezek az írások, persze csak azt a részt, amelynek ”látszódnia lehetett”. Nagyban segítette munkámat az újság főszerkesztője, Horti János, aki sok forrásra hívta fel figyelmemet.

1967. július 27-én kapott megbízást Hegedüs Kálmán nyugalmazott rendőr-alezredes, hogy elkészítse a jászberényi Hűtőgépgyár üzemtörténetét.² 1970. szeptember 24-

¹ A tanulmány a Miskolci Egyetem történelem szakán készült szakdolgozat rövidített változata.
Konzulens: Németh Györgyi egyetemi docens.

én kelt az a levél, melyben jelenti, hogy elkészült a művel. Ez a 280 oldalas tanulmány kéziratban maradt. Mindössze 4 példány készült belőle és a „SZIGORÚAN TITKOS” minősítést kapta a gyár titkos ügykezelési osztályától. Hegedüs Kálmán részletesen foglalkozott a gyáralapítás, a helykijelölés kérdésével; levéltári anyagra is hivatkozott, a Középgépipari Minisztérium titkos ügykezelésében levő iratokra. Ezek közül néhányak hiteles másolatát mellékletként csatolta.

1977 és 1980 között Kunszabó Ferenc író gyűjtött anyagot vezérigazgatói engedéllyel. 1980-ban jelentette meg szociográfiáját.³ A gyár vezetősége örült annak, hogy irodalmi jellegű mű készült, amikor aztán végigolvasták, öröm is vegyült az örömbé.⁴ Kunszabó nem minden szempontból láttatta szépnek és jónak a helyzetet, s olyan dolgokról is írt, amelyeket még másutt még szándékosan nem publikáltak. Ráadásul egyes vezetőkről kimondottan negatív képet festett. Mindezt úgy, hogy apró helyzetképeket, párbeszédet írt le, nem konkrétan jellemezte szereplőit.⁵

A Jász–Nagykun–Szolnok Megyei Levéltárban 1,08 m anyag található.⁶ Ezt összesen 9 dobozba rendezték. Áttekintésüket akadályozza, hogy a csoportosítás nem időrend szerint és nem is tematikusan készült, hanem a titkos ügykezelés szempontja szerint: bizalmas, titkos és szigorúan titkos iratok kerültek egymás mellé. Valószínűnek tartom, hogy létezett valamilyen belső szabályzat arról, hogy milyen iratot melyik csoportba kell sorolni, de erről nem találtam semmit. Eddig nem jelent meg olyan mű, amely ezeket az iratokat dolgozta volna fel.

A tervezés

Az egykori jászberényi Hűtőgépgyár alapító határozatát 1952. június 17-én írták alá. Ez a nap lett később a gyár születésnapja. Az alapítási határozat⁷ szerint a cél: fémnyomás és lemezáru-készítés. A leendő termékeket nem nevezték meg. A vállalat székhelye Jászberény lett, irányító szerve pedig a Középgépipari Minisztérium.

Voltaképpen nem új alapításról van szó. A Kohó- és Gépipari Minisztériumban már 1950-ben elhatározták egy új hadiipari üzem létesítését, ahol lőszerhüvelyeket

² Hegedüs Kálmán: 15 éves a jászberényi Hűtőgépgyár Szolnok 1970. (kéziratban, a továbbiakban: Hegedüs i.m.) A megbízólevél eredeti példányát a bekötött kézirat belső fedőlapjára ragasztották.

³ Kunszabó Ferenc: Jászföld Budapest, 1980. (továbbiakban: Kunszabó i.m.)

⁴ Szóbeli forrás – adatok a szerzőnél

⁵ Szóbeli forrás – adatok a szerzőnél

⁶ Jász – Nagykun – Szolnok Megyei Levéltár XXIX. Vállalatok 11. A Jászberényi Hűtőgépgyár iratai 1952-1964. (A továbbiakban: J – N - SZ ML. XXIX.11. 1952-1964.)

gyártanak. Eredetileg a Bükk-hegység lábánál Kerecsendhez közel találtak egy megfelelőnek látszó helyet, a 22. számú országút mentén az 5. km kőnél, Heves megyében. A leendő gyár telephelye a közelben folyó Laskó és Eger patak által határolt hegyes, dombos, erdős vidék lett volna. A telephelyül kijelölt építési pont a biztonsági követelményeknek megfelelően a leendő gyár rejtését volt hivatva megalapozni, hogy lakott helyről, országútról és vasútról ne legyen áttekinthető. Hogy miért nem ott épült meg, azt egy 1951. febr. 28-án az Építésügyi Minisztériumban felvett jegyzőkönyvből tudhatjuk meg.⁸ A tervbíráló értekezleten 30 olyan gazdaságossági érvet jegyeztek le, amely végül a kerecsendi beruházás ellen szólt.

Ilyen előzmények után 1951. május 16-án a Béta Vegyiművek Beruházási Vállalatnál egy Tervfeladatot Jóváhagyó Bizottság jelölte ki egy Jászberényben építendő Élelmezéssipari Gépgyár helyét.⁹ A fennmaradt jegyzőkönyv 9 pontot tartalmaz, az ötödik adja meg a gyár pontos helyét:

„Az üzem kijelölt helye: Jászberénytől észak – nyugatra, a várostól 2,5 km-re, a Zagyva kanyarulatában.”

A berényiek „Felsőmuszájnak” nevezik ezt a részt. Valamelyik földosztás során itt is osztottak földet. Nem akarták elfogadni a parasztok, de adót kellett fizetniük akkor is, ha nem művelték meg. Így aztán „muszáj lett” megművelni.¹⁰ Nem akarták elfogadni, mert a másé volt, s mert „úgyis vissza kell adni”. Előbb vagy utóbb... Igazuk lett.

Az idézett jegyzőkönyv első pontja szerint a beruházás tervezett összege 99.158.000.- Ft.¹¹ Ez az összeg három tényezéből tevődik össze: magas- és mélyépítés, gépészet és egyéb. A második pont tartalmazza a gyár megépítendő 23 létesítményét és a kapcsolódó infrastruktúrát.

A terv szerint kijelölt főbb épületek a következők voltak. (1. sz. ábra)¹²

1. 4 gépterem
2. 1 rezsiműhely
3. 1 igazgatósági épület
4. 2 raktárépület
5. 1 széntároló

⁷ J-N-SZ ML. XXIX.11. 1952-1964. Alapítási határozat Középgépipari Minisztérium Ü.T. 56/35/1952. sz. határozat Bp., 1952. június 17.

⁸ J-N-SZ ML. XXIX.11. 1952-1964. Jegyzőkönyv Építésügyi Minisztérium VII/Település- és Épülettervezési Főosztálya (Bizalmas tervbíráló értekezlet)

⁹ J-N-SZ ML. XXIX.11. 1952-1964. Jászberényben építendő Élelmezéssipari Gépgyár beruházásának engedélyezése Országos Tervhivatal, Bp., 1951. május 16.

¹⁰ Kunszabó: i. m. p. 91.

¹¹ J-N-SZ ML. XXIX.11.

¹² Korabeli térképet nem találtam. Egy 1986-ban kiadott tájékoztatót használtam az ábrán látható gyáralaprajz elkészítéséhez- szerző megj.

6. 1 kazánház
7. 1 személyautó- és targoncagarázs
8. 1 tűzoltószertár
9. 1 laboratórium
10. 1 konyhaépület
11. 2 kerékpárszín
12. 2 trafóház
13. 1 órszoba a gyáron belül (20 személyes)
14. 1 laktanya a gyáron kívül (50 személyes)
15. 1 órségi épület (10 személyes)
16. 1 óvóhely (1000 személyes)¹³
17. 1 lakóépület (48 lakásos)
úthálózat (bekötőút és épületközi)
iparvágány

„A létesítendő üzem kapacitása olyan természetű legyen, hogy a következő mennyiségű és méretű tűzérési hüvelyek legyártását biztosítsa évente:

815000	37 mm Ø
691000	45 mm Ø
481000	57 mm Ø
995000	76 mm Ø
576000	85 mm Ø
502000	122 mm Ø
245000	152 mm Ø
25000	203 mm Ø ¹⁴

Ez összesen 4.330.000 darab. Ennyit sohasem gyártottak Jászberényben^{2,3}, s nem is minden típust vezettek be.¹⁵ A jegyzőkönyv tartalmazza még a tervezett munkáslétszámot, az 5 darab fűrt kutat, s azt hogy az energiát a Szolnok és Hatvan közötti elektromos távvezetékéről nyerik majd.

¹³ Az óvóhely megépülésére vonatkozólag semmiféle dokumentumot nem sikerült felkutatnom. Szóbeli adatközlők valószínűsítik, hogy a négy gépterem alatti pincében vagy más épületek alatt kialakítottak e célra helyiségeket. Légvédelmi gyakorlatról nincs tudomásuk.

¹⁴ J–N–SZ ML. XXIX.11.

¹⁵ J–N–SZ ML. XXIX.11. Mérlegbeszámolók, Romhányi András: Hűtőgépgyár 1952-1982 Jászberény én.

Az építkezések és az épületek

A minisztériumi titkos iratokban a jászberényi létesítmény KGM-D1-Főosztály GH jelű-7056. számú gyárként szerepelt. A beruházást a Generáltervező Intézet végezte, négy alvállalat bevonásával. A kivitelező pedig a 22. számú Állami Építőipari Tröszt 22/8. számú Építőipari Vállalata volt, amelynek vezetői: Herr Ferenc igazgató, Fold Ferenc főmérnök, Witzesbergen István főépítésvezető.¹⁶

Az építkezés kezdete 1951, befejezése pedig 1953. Párhuzamosan kezdték építeni a gyár épületeit és a kapcsolódó bekötő utat a 31-es főútról. A létesítmény fontosságára való tekintettel egyidőben kezdték meg a munkát a beruházó, kivitelező al- és fővállalkozó szervek és vállalatok, amelyek több száz munkást foglalkoztattak. A szögesdróton belül munkaszolgálatosak dolgoztak, az építési területet őrbódékból figyelték. A kerítésen kívüli munkahelyeken civilek dolgoztak.

1951-ben megindult a felvonulás és az I., II., III., és a IV. üzem, valamint a raktárépületek alapozása. Egy 1952. február 9-én kelt beruházási jelentés szerint 1951 végén még nem volt beépített légköbméter. Készen állt viszont 2.229 m bekötőút a gyárhoz a 31-es főútról, valamint 1.182 m vasút. Megérkezett 33 szerszámgép belföldről, 20 pedig külföldről, s megépült 1800 m csatorna. A vállalatok az 1951-es beruházási tervet 91-96%-ra teljesítették.¹⁷

1951. január 1-től havonta készítettek beruházási jelentést, amit göngyölítettek. A fent említett (1952. február 9-én kelt) iratban a „...*tételében felvett alapárok tényleges földkiemelése 148.337 m³*” volt. Ez az alapárok, amely körbevette az építkezést, Kerecsenden is megépült.¹⁸

A 7018. számú Beruházási Vállalat 1952. május 23-án kelt levelében jelentette a gyár területének kisajátítását.¹⁹ Ez a levél említ mellékként egy vázrajzot, de ez nem található meg az iratok között. Az építés alatt álló üzem országos jelentőségére hivatkozva kéri további területek tartalékolását. A gyár várostól való távolságát több tényező is befolyásolta. A hadiipari jelleg miatt valószínűleg központilag szabályozták milyen messze legyen lakott területtől. A leendő vezetők azt is tudták hogy külterületi pótlék és különböző

¹⁶ Hegedűs i. m. p. 28.

¹⁷ J-N-SZ ML. XXIX.11. 1952-1964.1951.évi beruházási jelentés 7056. sz. vállalat Bp., 1952.február 9.

¹⁸ Szóbeli forrás – adatok a szerzőnél

¹⁹ J-N-SZ ML. XXIX.11. 7018. sz. Beruházási Vállalat levele a Középgépipari Minisztériumba 1952. május 23.

kedvezmények járnak egy olyan munkahely estén, amely bizonyos meghatározott km-re van a legközelebbi város vagy község központjától.²⁰

1952-ben elkészültek az üzemcsarnokok, a negyedik negyedévben, már termelés folyt.²¹ Ahogy haladt az építkezés, úgy kerültek felszínre a tervezés bizonyos hiányosságai. Ez egyrészt az üzemeltetőknek okozott gondot, másrészt olyan utólagos munkálatokat kellett elvégezni, melyekkel tolódott az objektum befejezési határideje.²²

Az első lakótelep

A városba – főleg Pestről - érkező szakemberek számára lakást kellett biztosítani. 1951 tavaszán kijelölték az első lakótelep helyét. A helykijelölő jegyzőkönyv szóhasználata szerint a dolgozókat idetelepítik.²³ Ez a „lakótelep” nem más, mint egy L alakú ház. A terület, melyre ez a ház épült, állami tulajdonban volt, kisajátítására nem volt szükség.²⁴ Korábban a szomszédos mezőgazdasági szakiskola használta ezt a telket gyakorlati oktatás céljára. Később ez a szakiskola lett a gyár első óvodája, 1953-ban kezdte meg működését, s ma is óvodaként működik.

A lakótelep két ütemben épült, először 48 lakás készült el, majd 24-et toldottak hozzá. Az első ütemben elkészült rész a 31-es főút mellett, a második ütemben felépült pedig a vasút mellett található. Rendkívül szoros volt az építkezés határideje, az első 48 lakás még 1951-ben elkészült. A második ütem tervdokumentációját 1953 áprilisában hagyták jóvá, a kivitelezés határideje pedig 1953. december 31. volt. A teljes épület összesen 6 millió 600 ezer forintba került.²⁵ A kivitelezést a BÉTA Vegyiművek Beruházó Vállalat végezte, a házat ma is csak „bétá”-nak emlegetik a városban.

A gépek

A termeléshez szükséges gépek listáját 1951 júliusában elküldte az Általános Géptervező Iroda a Béta Vegyiműveknek.²⁶ A levéltárban fennmaradt irat címe: Gépszükséglet a GH üzemekhez. A listán 98 pontban felsorolt gépek mindegyike köthető az új gyár profiljához, de hogy pontosan mind megérkezett-e, azt nem tudjuk. A 98 tételnél

²⁰ Szóbeli forrás – adatok a szerzőnél

²¹ J–N–SZ ML. XXIX.11. Mérlegbeszámoló 1952.

²² Hegedűs i. m.

²³ J–N–SZ ML. XXIX.11. Jegyzőkönyv, Országos Városrendezési és Helykijelölő Bizottság Bp. 1951. május 15.

²⁴ J–N–SZ ML. XXIX.11. Béta lakótelep területi kisajátítása Jászberény 1951. június 29.

²⁵ J–N–SZ ML. XXIX.11 Beruházási objektumok jegyzéke, 1953. évi beruházási keretszámok Jászberény 1952. augusztus 23.

szerepel a gép neve, műszaki adatai, értéke, a szükséges darabszám, a típusjelzés és a gyártó vagy forgalmazó cég neve. Összesen 81 db présgépre és 86 db esztergapadra tartottak igényt. A présgépek között volt hidraulikus, forgattyús, könyök mechanikus és excenterprés. Ezek közvetlenül a gyártmány előállításán dolgoztak. Az esztergapadoknál nem ilyen egyértelmű, azokat a szerszámkészítő üzemben is használták.

A 86 eszterga közül 41 revolvereszterga, amelyek egy feltöltéssel munkadarab formálására alkalmasak. A revolveresztergák mindegyike a hüvelygyártásnál volt használatos. Ez a géptípus a félautomata célgépek közé tartozik, egyszerűbb munkadarabok megmunkálására tervezték. Termelékenysége nagyobb, mint az ún. egyetemes esztergáé, s nagyobb szériák előállításánál gazdaságos.

Előnye még, hogy kezelése nem igényel szakmunkást. A munkadarab nagyságától függött, hogy nők dolgoztak-e rajta. Nehéz gyártmány esetén férfiak kezelték, míg kisebb, könnyebb termékeknél nők. A gép helyfoglalása kisebb, ára alacsonyabb az általános esztergapadénál. A rézhüvelyeknél és az autósziponoknál mélyhúzás után a végleges szájméretek kialakítása ilyen gépeken történt.

A gépalapozási munkálatok még 1953-ra is áthúzódtak. Az üzemcsarnokok alapozásakor ugyanis a külföldről érkező gépek rajzait, leírásait még nem tudták megszerezni. A gépalapozást így csak a csarnokok felépítése után, már jóval nehezebb körülmények között lehetett elvégezni.²⁷ A munkálatokat egyrészt a cementhiány, másrészt a magas talajvíz akadályozta. A cementszükséglet erre a célra 1500 tonna volt. Ez csak különböző vállalatok bevonásával lehetett megszerezni. A talajvíz szintje alatti betonozást csak állandó szivattyúzás mellett tudták megoldani. 1953-ban az egyes üzemben 32 különböző nagyságú gépalapot készítettek el, ezek voltak a legköltségesebbek, mert a legnagyobb gépek itt dolgoztak.²⁸ A nagy zajszint és rázkódás miatt a munkakörülmények ebben az üzemben voltak a legrosszabbak. Mondogatták is a dolgozók: „*Jobb kettesben lenni, mint az egyesben.*”

Jelentős többletköltséggel járt az is, hogy a gépeket 1953 második felére ígérték. A Német Demokratikus Köztársaságból az első présgép 1954. január 29-én érkezett, s márciusra szerelték össze.²⁹

Nem indult zökkenőmentesen a gyártás ezekkel a német gépekkel, bizonyos esetek anekdotákban is fennmaradtak.³⁰ Gyakori volt bizonyos alkatrészeiknek törése. Német

²⁶ J-N-SZ ML. XXIX.11. Gépszükséglet a GH üzemekhez Bp. 1951. január 15.

²⁷ J-N-SZ ML. XXIX.11. Feljegyzés Bp. 1953. február 18. Csaba László

²⁸ J-N-SZ ML. XXIX.11. Beruházási jelentés Bp. 1953. február 23.

²⁹ J-N-SZ ML. XXIX.11. Jegyzőkönyv Lipcse 1955. március 8.

mérnökök ugyan beüzemelték ezeket, de azután hazamentek. Később magyar szakemberek utaztak ki eszmecserére az NDK-ba. Nézeteltérés alakult ki közöttük. A németek azt állították, hogy kifogástalanul működő berendezéseket adtak át Jászberényben. Az itteni feltételek nem megfelelőek, nem jó az alapozás, a gépkezelők nem értik a dolgukat és a magyarok nem tudják karbantartani ezeket a gépeket.³¹

Mindezen nehézségek ellenére a termelés fokozatosan megindult. A mérlegbeszámoló az 1954-es évet tekintik bázisévnek. A későbbi eredményeket ehhez az esztendőhöz viszonyítják.

³⁰ Kunszabó Ferenc is lejegyzett egy anekdotát: „A gépeket orosz kiskatonák hozzák. Német jóvátételből szállítják egyenesen hozzánk. Egyszer is megérkezik egy teherautó, az emberek nekihuzakodnak, de akkor a vezetőfülkéből kiugrik egy szőke kis őrmester, és elkezd ám nagy mérgesen kiabálni, hogy: «Szicsász, mátyár! Kolja, Kolja!» És veri a gép oldalát. Mire valaki azt találja mondani: «Eriszd magyar, majd Kolja megmarkolja.» És a jókedv csak fokozódik, mikor kiderül, hogy Kolja fent aludt a platón, a gép alatt.

³¹ Kunszabó i. m. 104. p.

A termelés megindulása

1952 elején Budapesten megalakult a leendő Fémnyomó és Lemezárugyár szerszámüzeme. Itt készítették a gyártáshoz szükséges szerszámokat, formákat, s mikor 1952 augusztusában leköltöztek Jászberénybe a gyár első üzemeként indultak. Mivel a berényi építkezésnél a szerszámüzemnek szánt épület kilencedikként készült el, így a IX-es nevet kapta. A dolgozók ma is így nevezik az üzemet.

Az Országos Tervhivatal szerint a 7056-os létesítmény célja: a tüzérségi vashüvelygyártás gazdaságos és korszerű gyártási módszerekkel történő kivitelezése különböző típusokban.³² Magyarországon eddig vashüvelygyártás nem volt, még kísérletek sem történtek.³³ Hazai nyersvassal akarták kiváltani az importból származó rezet. Ez a cél nem valósult meg. Kiderült, hogy a vasból készült lőszerhüvely előállítására ugyan gazdaságosabb a rézénél, de ellentétben azzal használat után nem felújítható, lövéskor jobban deformálódik, s anyaga igen rideggé válik. A rézhüvelyt viszont felújították. Jászberényben is folyt ilyen munka, különböző forgácsolási munkafolyamatokkal felszabályozták a méreteket.

A gyártás megindulása előtt a legfőbb problémát az adta, hogy a gyártandó hüvelyek különböző méretűek voltak, s különböző mennyiségben kellett legyártani őket. Gondoskodni kellett minden méretből a gyártás folyamatosságáról is. Jól meg kellett fontolni a gépek elhelyezését, csoportosítását, biztonságos üzemeltetés és gazdaságos kihasználását. Egy esetleges meghibásodás esetén a gépeket minél előbb javítani vagy cserélni kellett.

A fenti indokok alapján a legmegfelelőbbnek látszott a különböző méreteket két csoportra osztani és a gyárban egy úgynevezett „nagy sort” és egy „kis sort” létesíteni. Így alakult ki, hogy a nagy sor gépeit három gyártmányra állították be. Különválasztották a présüzemet a forgácsoló üzemektől. A préselési folyamat során az ún. fémfogácsából henger formájú üreges test jön létre. Ez az alakítás a mélyhúzás, mely hidegen történt. Ezt követte az így nyert henger egyik végén a keresztmetszet csökkentése. Ezt a folyamatot nevezik szájbehúzásnak. Ezen a részen a végleges belső átmérőt forgácsolással alakítják ki. A gyártmányok termék számát a szájnál kialakított végleges, huzagolt belső átmérő adta, melyet mm-ben mértek. Ez megegyezett a lőszerhüvelybe behelyezendő mag külső méretével.

³² J–N–SZ ML. XXIX.11. 1952-1964. Jászberényben építendő Élelmezésipari Gépgyár beruházásának engedélyezése Országos Tervhivatal, Bp., 1951. május 16.

³³ Hegedűs i. m. p. 38.

A préselés és a forgácsolás folyamata és jellege olymértékben különbözik, hogy célszerű volt ezeket külön épületben elhelyezni. A gépek magassága és az épületszerkezet is így kívánta meg.³⁴

A gyártástechnológia szétválasztása után a gyártást négy épületben helyezték el.³⁵

1. épület (76., 85., 122., 203. gyártmány) nagy sor sajtolóüzem
2. épület (76., 85., 203. gyártmány) nagy sor forgácsolóüzem
3. épület (37., 45., 57. gyártmány) kis sor sajtolóüzem
4. épület (37., 45., 57. gyártmány) kis sor forgácsolóüzem.

A gyár dolgozói

A termelés megindulásának alapfeltétele a megfelelő dolgozói létszám volt. A Fémnyomó és Lemezárugyár jelentős számban foglalkoztatott segédmunkásokat és betanított munkásokat. 1952-ben még mindössze 86 szakmunkásuk volt.³⁶ Ők többségükben fővárosi gyárakból, üzemekből visszatelepülő vagy eddig ingázó járszágiak voltak. Gorjanc Ignác igazgató sokszor emlegetett mondása volt, hogy „*Mi csepeliek tartunk össze!*”. Nem voltak ők csepeliek, még pestiek sem, hanem a háború utáni munkanélküliség, bizonytalanság miatt Pestre került környékbeliek.³⁷

1952 végén a vállalat dolgozóinak létszáma 520 fő volt.³⁸ Az első néhány évben nagy volt a fluktuáció, télen, amikor a mezőgazdaság kevesebb munkaerőt igényelt, sokan elhelyezkedtek a gyárban, s tavasszal kiléptek.³⁹ Ez természetesen nem volt előnyös a termelés szempontjából, hiszen tavasszal munkaerőhiány keletkezett. Ha sikerült is újra embereket toborozni, azokat ismét be kellett tanítani. Előny volt a dolgozók szempontjából a biztos kereset, s hogy munkájukat nem teheti tönkre a természet szeszélye, ugyanakkor a másokhoz való alkalmazkodás kényszere, s a rosszabb munkakörülmények taszították őket. Hosszú távon érvényesülő a „megszoksz vagy megszöksz” elve. Sokan önkényesen távoztak

³⁴ Hegedűs i. m. 30. p.

³⁵ Hegedűs i. m. 30. p.

³⁶ Nagy József – Tóth János: Jászberény város története a felszabadulástól napjainkig Jászberény 1970. p. 144.

³⁷ „... Sorra vattatóra fogtam hát embereimet, azokat a kezdő csepelieket. És akkor jött a meglepetés: születtem Apátin. Születtem Sülyön. Árokszálláson. Alattyánon. – ezt egy darabig jól tűrtem, de úgy a tizedik eset után, fellázadtam: de hát hol van az a legendás csepeli gárda!...«Mi vagyunk azok» - mondta csendes öntudattal egy tömzsi, barnaképzű, szüros fekete szemű férfi, kinek neve hatodik helyen szerepel a gyár dolgozóinak legelső névsorában.” – Kunszabó i. m. p. 123.

³⁸ J–N–SZ ML. XXIX.11. 1952-1964. Jelentés a munkaerő hullámzásáról a KSH-nak 1953. január 22.

³⁹ Nagy-Tóth i. m. p. 144.

a gyárból.⁴⁰ A termelés felfutása várható volt, hiszen bőséges mennyiségű megrendelésük volt.⁴¹ Jászberény új gyárai (az Aprítógépgyár és a Fémnyomó- és Lemezárugyár) közösen kezdték meg az ipari tanulók képzését. Tanműhely először az Aprítógépgyárban létesült, ahol 1953-tól a „fémnyomós” inasok is itt tanultak. 1955 végén a gyár alkalmazotti létszáma 1072 fő volt, s ebből 420 volt szakmunkás.⁴²

Kiemelt szerepe volt a szerszámüzemnek, hiszen az ott folyó munka befolyásolta legközvetlenebbül a termelés folyamatosságát. A műszaki és vezető állású adminisztratív dolgozók premizálása a szerszámüzem eredményessége alapján történt.⁴³ 1953 augusztusában létszámuk 101 fő volt.⁴⁴

Sok irat maradt fenn a rendészeti osztály működéséről. 1954 áprilisában 54-en tartoztak az osztályhoz.⁴⁵ Közülük 25-en fegyveres örök. Ők géppisztollyal járták a gyár területét, néha a „biztonság kedvéért”, műszakváltás idején a levegőbe lőttek, hogy kipróbálják fegyvereiket. Bizonyos ünnepek idejére fokozott védelmet írtak elő. Ilyen volt pl. május 1-je, a hagyományos munkásünnep.⁴⁶

Bibliográfia

- Hegedüs Kálmán: 15 éves a jászberényi Hűtőgépgyár (kézirat) Szolnok, 1970.
Tóth János (szerk.): Hűtőgépgyár 1952-1972 Jászberény, 1973.
Romhányi András: Hűtőgépgyár 1952-1977 Jászberény, é. n.
Romhányi András: Hűtőgépgyár 1952-1982 Jászberény, é. n.
Romhányi András - Tóth János (szerk.): Hűtőgépgyár – magyar, német, angol és orosz nyelvű tájékoztató kiadvány h. n., é. n.
Kunszabó Ferenc: Jászföld Budapest, 1980. Szépirodalmi kiadó
Nagy József – Tóth János: Jászberény város története a felszabadulástól napjainkig Jászberény, 1970.
- Hajnal József (szerk.): Nagytakarítás – egy igaz történet dokumentumai h. n. 1997.
Horti János (szerk.): 40 éves a Lehel Hűtőgépgyár Kft. h. n., é. n.
Ozsvári Ferencné (szerk.): Tájékoztató a Hűtőgépgyárról h. n., 1986.

⁴⁰ Hegedüs i. m. p. 36.

⁴¹ J–N–SZ ML. XXIX.11. 1952-1964. Mérlegbeszámolók

⁴² Nagy-Tóth i. m. p. 145.

⁴³ J–N–SZ ML. XXIX.11. Alapberek és prémiumok jelentése 1953. július 3.

⁴⁴ J–N–SZ ML. XXIX.11. Létszámjelentés a Kohó- és Gépipari Minisztérium részére 1953. augusztus 12.

⁴⁵ J–N–SZ ML. XXIX.11. Rendészeti létszám módosítása 1954. április 22.

⁴⁶ J–N–SZ ML. XXIX.11. Megerősített biztonsági szolgálat elrendelése Kohó- és Gépipari Minisztérium Bp. 1954. április 26.

Hubai László

VÁGÓ PÁL MEGHURCOLTATÁSA ÉS ELÉGTÉTELE Történelmi visszaemlékezés, Jászapáti 1920

Az itt közölt visszaemlékezés hőse Vágó Pál, a 19. utolsó harmadának világszerte ismert és elismert festője. A világ persze ekkor elsősorban Európát jelenti, de már létezik a távíró, napilapok ezrei jelentek meg szerte az öreg kontinensen. Vágó Pál a zajos világváros Párizsból hazatér kis szülővárosába, hogy kipihenje magát, s új erőt merítsen az alkotáshoz. Nyugtalan, szebbítő szándéka még kellő megfontoltság esetén is törvényszerűen ütközik a befogadó helyi társadalom hagyományaival és szokásaival. Az első világháborút követő gyors és kemény rendszerváltások újabb konfliktussal terhelik a művész és a városka lakóinak kapcsolatát. Itt lép be a képbe 1920 késő nyarán Rassay Károly, hogy segítsen rendezni Vágó Pál és a helyi – elsősorban katolikus – elit között elmérgesedett viszonyt.

Rassay ekkor még nem a későbbi fővárosi liberális pártvezér, hanem a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjának egyik parlamenti képviselője, mi több vezető politikusa. Rassay Károly (1886-1958) tekintélyes jogász és politikus. 1915-től az igazságügy-minisztériumban minisztériumi titkár. Politizálni 1919 tavaszán kezdett, amikor a tisztviselők között mozgalmat szervezett abból a célból, hogy tagadják meg az együttműködést azokkal a politikusokkal, akik a Tanácsköztársaság véres eseményeiben részt vettek. Innen már egyenes út vezet a politika magasabb köreibbe, 1919 őszétől 1920 tavaszáig a Huszár-kormány igazságügyi politikai államtitkára. Az ötvenes évek elején írt visszaemlékezésében mély megértéssel beszél Vágó Pálról, a számára is idegen művészvilág jeleséről. A visszaemlékezés e részlete 1920 őszének elején indul, amikor Rassay hazatér nyári szabadságáról.

* * *

Első utam a közös ügyvédi irodánkba vezetett. Tudtam, hogy nem nagyon hiányoztam. Öttömössy és kitűnő régi jelöltje nélkülem is elintézték az iroda ügyeit. Az én révémen még bizony kevés kliens jelentkezett. Annál több panaszos fél, akik „a képviselő urat keresték.., Senkit sem küldtek el. Mindenkin igyekeztek segíteni. Nagy örömmel fogadtak. Elmesélték a legújabb politikai pletykákat. Majd az irodai ügyekről tájékoztattak. Egyelőre semmi sürgős dolog sem várt rám.

„De van itt valami, amit neked magadnak kell elintézned – mondotta barátom. A Vágó-ügyben kitűzték Jászapátiban a járásbírói tárgyalást. Eddig elhalasztottuk. Nem mertünk helyetted megjeleni a tárgyaláson, mert féltünk, hogy az öregúr rossz néven vette volna a távolmaradásodat.” Betegségem és üdülésem alatt megfeledkeztem a „Vágó-ügyről, ami nem ügyvédi eset, hanem politikai természetű szolgálatvállalás volt a részemről. Természetesen készséggel vállalkoztam az utazásra. Még a nemzetgyűlés első hónapjaiban történt, hogy K.P.L. [K. Pethes László kispárt, Jászapáti választókerület – HL] képviselőtársam felkeresett a képviselőház folyosóján. „Egy nagy szívességet szeretnék kérni tőled, – mondotta. Akkor fogamzott meg bennem a gondolat, amikor Sch. K. [Schandl Károly kispárti képviselő, Csongrád választókerület –HL] támadását utasítottad vissza a házban és a kommunista vádak megítéléséről beszéltél. Azt mondtad, hogy ezeknek az ügyeknek az elbírálásához sok megértés és szív kell. Nos, én egy ilyen ügyben kérem a segítségedet.”

Sok bajban levő ember keresett már fel akkor, ezekre a szavaimra hivatkozva. Ahol csak tudtam, segítettem. Egy elítélt dunántúli orvos ügyében még a szegedi csillagbörtönben is jártam. Most is megígértem, hogy amit tudok, meg fogok tenni. Érdeklődéssel hallgattam az

esetet. Képviselőtársam elmondotta, hogy egy öreg rokona él Jászapátiban, akinek a nevét bizonyára ismerem. Úgy hívják, hogy literáti Vágó Pál, néhány évtized előtt az ország egyik ünnepelt festője.

A név valóban ismerős volt előttem. Diákkorunkban bevitték bennünket Szegedre és a kultúrházban megmutatták a nagy képet, amely Ferenc József látogatását ábrázolta a szegedi árvíz alkalmából. A kép nagy benyomást tett rám. Ez volt az első monumentális festmény, amit láttam. Vágó Pál volt az alkotóművész. Most már izgatni kezdett az eset. Képviselőtársam elmondotta, hogy Vágó Pál már hosszú évek óta Jászapátiban él a családi házában. Valami meggondolatlanságot követett el a kömmün alatt, és azóta üldözik. Az öregúr idegei felmondták a szolgálatot. Valami társadalmi bojkottról van szó. Nem nagyon láttam, hogy hogyan tudnék én segíteni ebben az ügyben.

„Nem hatósági üldözésről van itt szó, – felelte kérdéseimre képviselőtársam. Ebben az esetben nem is terhelnék, hanem magam eljárnék az igazságügy miniszternél. Erkölcsi támogatás és bátorítás kellene az öregúrnak. Nagy megnyugvás lenne számára, ha üldözői látnák, hogy mellette állsz.” És ezzel előállott a kérésével. „Nagyon szerénytelen vagyok – kérdezte – ha arra kérlek, hogy látogasd és hallgasd meg az öreg urat?”

A hét végén leutaztam Jászapátiba. A kirándulásra Rudi bátyám is elkísért. Késő este lett, mire Jászapátiba megérkeztünk. Az állomáson egy alacsony, szikár, hegyes franciaszakállas öregúr integetett felém. Az ismerkedés, lelkes üdvözlés keretében megtörtént és megindultunk a házigazdánk lakása felé. Már az úton tájékoztatni kezdett a „botrányos” helyi viszonyokról. Szenvedélyes kitérők között támadta ellenségeit, akiknek élén a katolikus plébános és annak valami Erdélyből „ideszaladt” szász ügyvédje állottak. Szerencsésen hazaérkeztünk, ahol az öregúr a legszeretetre méltóbb nagyvilági házigazda szerepében mutatkozott be. A vacsora előtt már nem is esett szó a „botrányos” ügyről. E helyett lelkesedéssel mutogatta párisi emlékeit és beszélt az ottani életéről. Előhozta a francia becsületrend keresztjét, amelyet a magyar pavilont díszítő történelmi festményéért kapott. Megsodáztuk az értékes műtárgyait, amikkel tele volt a lakása. A lakás maga érdekes keveréke volt a régi magyar úri házak komoly bútorainak és a párisi bohém művészi rendetlenségnek. Gyönyörű, antik francia étkezéslethez fogyasztottuk el a gazdag vidéki vacsorát. Vacsora után következett a komoly tárgyalás. Kértem, hogy mondja el az ügyet annak minden előzményével. Az elbeszélés nem ment simán. Hol a művészi lelkesedés, hol az ellenségei iránt érzett indulat ragadta magával. Végre azonban tisztán állott előttem az eset. Valóságos kis korkép alakult ki előttem.

Amikor évekkel azelőtt, az akkor már külföldön is nagy sikereket ért el idehaza is előkelő szerepet betöltő művész váratlanul otthagya a fővárost és visszavonult szülővárosába, hamarosan megindult a harc közte és a község vezetői között. Az alkotni vágyó nagy művész és a maradi vidéki szellemnek össze kellett ütközni. Vágó Pál elkecseregett harcot indított minden ellen, ami szépérzékét bántotta. A rendetlen utcák, az önkényes járdaelfoglalások, az eliszaposodott árkok, a kivagdalt fák, mindannyi alkalom volt az összeütközésre. Türelmetlenségében figyelmen kívül hagyta a nagy szakadékot, ami az ő világvárosi elgondolásai, művészi érzéke, és a jó szándékú, de szűk látókörű vidéki emberek elmaradottsága és önzése között tátongott. Eljött egy pillanat, azonban amikor a művészi szépérzék már nemcsak a maradiságot és önzést, hanem a primitív vallásos elfogultságot is kihívta maga ellen. Ebből keletkezett a tragédia.

Jászapáti főterének egyik oldalán egy nagyobb emeletes épület állott. A község iskolája. A tér, amely valószínűleg egy piactérnek is szolgált, – elég szegényes képet nyújtott. Talán ez az érzés vezette azt a derék, vallásos polgárt is, aki végrendeletében akként intézkedett, hogy az általa tett hagyományból, egy keresztet állítsanak a tér közepére. A gondolat szép volt, de a kivitelezés nem vette figyelembe a művészi szempontokat. A magas, kovácsolt könnyed vaskereszt a keskeny kőállványon valóban szegényes látványt nyújtott az emeletes épülettel mint háttérrel. Vágó Pál művészi ízlése tiltakozott a megoldás ellen, de nem volt sikere. Talán

a múltból ellene összegyűlt ellenszenv, talán a hagyományozó iránti megbecsülés, talán a vallásos érzés, – szembefordult Vágó Pál jó szándékú tiltakozásával. Vágó Pál nem tudott belenyugodni a döntésbe.

És ekkor jött a nagy alkalom. Az 1919-es kommün alatt a helyi direktórium Vágó Pált Jászapáti község „szépészeti népbiztosának” nevezte ki. Azt hiszem, az egész országban példa nélküli tisztség volt az, amit Jászapáti Vágó Pálnak juttatott. A tiszai harcok idején fogságba került, több száz hadifoglyot is bocsátottak rendelkezésére. Vágó Pál lelkes buzgalommal fogott hozzá, hogy valóra váltsa nagy művészi programját. Ennek is legelső pontját: a Fő tér rendezését, planírozását, parkosítását. Hogy a sok vitát okozott keresztet el kellett helyezni régi helyéről - azzal tisztában volt. De hová? Gyönyörű tervet dolgozott ki a kereszt elhelyezésére. A temetőbe menő úton egy ligetet akart kiképezni, és abban úgy állítani fel a keresztet, hogy a temetőbe menő bánatos népek tekintete arra essen. Költői gondolat volt. Talán meg is szerették volna az emberek, ha a terv valóra válik. A rohanó események azonban minden tervet keresztül húztak. A kereszt felállítását épp úgy, mint a tér rendezését, és Vágó Pál többi művészi elgondolását. A Tanácsköztársaság megbukott és a Fő térről elvitt kereszt a temetőhöz vivő úton fekve érte meg a nagy változást. Literáti Vágó Pál álmai szertefoszlottak és nem kerülte el a meg nem értett lelkek mártíromságát. A „literáti” nemesi nevet hamarosan új váltotta fel, „literáti” Vágó Pálból a „keresztromboló” Vágó Pál lett.

Keserves napok virradtak a szegény öreg művészre. A gyerekek csúfondáros szavakat kiabáltak utána, ha végigment az utcán. Az esetet kiszínezték, eltorzították. A végén már tanúk is akadtak, akik saját szemükkel látták, amikor kezében nagykalapáccsal az öregúr maga rombolta le a keresztet. Mindezt a sok gyalázkodást, rágalmat az öreg festő hősiesen tűrte. De történt valami, ami teljesen felborította lelki egyensúlyát.

A Jászapáti Gazdakör nagy politikai eseményre készült. Vacsora keretében vendégül látta a Kisgazdapárt politikusait. A díszvacsora főszónokául nem kisebb személyiséget jelöltek ki, mint Meskó Zoltán nemzetgyűlési képviselőt és földművelésügyi államtitkárt. A fogadás és az estély megrendezésére bizottságot alakítottak. Ennek a bizottságnak legfontosabb feladata volt a meghívandó vacsoravendégek névsorának összeállítása. Egyesek úgy vélték, hogy a vacsoráról nem hiányozhat a község világhírű nagy fia, Vágó Pál sem. Mások ellenezték a meghívást. A vitát fellebezhetetlenül eldöntötte a község plébánosa. Kijelentette, hogy a keresztény irányzat diadala idején nem lehet a keresztromboló Vágó Pál a díszvacsora meghívott vendége. A keresztromboló Vágó Pál nevét törölték a vendégek névsorából.

Ez volt az utolsó szalmaszál a teve hátán. Felindulva beszélt még hetek múlva is a hallatlan inzultusról. Egyenesen megrendítő volt hallgatni a gyermeteg kedélyű, költői lelkületű művész tiltakozását. Hivatkozott nagy nemzetközi sikereire, amelyet nem kis részben vallásos tárgyú festményeivel ért el. Az eset komikuma háttérbe szorult az általa felidézett tragikus következmények mellett.

Megnyugtattam, hogy mindent elkövetek, hogy elégtételt szerezzek neki. Budapestre visszatérve elmondottam az ügyet régi keresztény párti papképviselő társaimnak. Művelt, felvilágosodott gondolkodású emberek voltak. Fel is háborodtak, mulattak is a modern boszorkányperen. Sajnos, nem tudtak segíteni. Nem sok bizakodással fogadták tervemet, hogy az egyházi felsőbb hatóságok útján tudjak békét teremteni. Igazuk volt. Néhány heti sikertelen próbálkozás után más megoldáshoz folyamodtam. Elhatároztam, hogy a plébános ellen a bíróságnál feljelentést teszek és így fogom kényszeríteni, hogy elégtételt adjon a felzaklatott lelkű művésznek.

Ez volt a Vágó-ügy, ami személyes közreműködésekre várt. Így a kitűzött tárgyalásra újra lerándultam Jászapátira. Rudi bátyám is elkísért utamra és aranyos kedélyével a mesterségéhez tartozó bölcsességével nagy segítségemre volt az öregúr lelki előkészítésénél. Nem volt könnyű dolog. Most már nem békés elintézés, hanem szigorú megtorlást követelt. Szerencsére a tárgyaló bíró jó indulatú és művelt ember volt, aki ismerte a helyi viszonyokat,

és ami fő: érzéke volt a humor iránt. Felkerestem őt a tárgyalás előtt és elmondottam neki, hogy békésen akarom elintézni az egész ügyet. Megígérte, hogy segítségemre lesz. Úgy is történt. Rendkívül komolyan vezette a tárgyalást, amely nem szűkölködött a viharos és komikus jelenetekben. A bíró végül komoly intelmet intézett a felekhez, és felhívta őket, hogy keresztény és magyar emberhez illően intézzék el békésen a vitát. A tárgyalás többszöri felfüggesztése után létrejött a béke. A végén a plébános visszavonta a keresztrombolás vádját, elismerte, hogy a panaszost jó szándék és művészi túlbuzgóság vezette a „meggondolatlan” cselekedetében. Mielőtt a magánvádló szólhatott volna, megköszöntem a vádlott igazi keresztény magatartását, amellyel elégtételt adott az ország „legkiválóbb” művészájának, és elejtettem a vádat. Költségekről nem volt szó, és így az ügy befejeződött.

Az öregúr nem nagyon volt meglepődve az elintézésről, de azért lelkében örült, hogy legalább külsőleg a béke helyreállt. Most már a plébános ügyvédje ellen fordult a haragja, no de ez már nem volt veszélyes. Az ügyvédet szidni azonban abban az időben is népszerű volt. Hazafelé menet az öregurat elfogta a lokálpatriotizmus. Kijelentette, hogy bejárta a fél világot, de olyan kék ég, mint Jászapáti felett, nincs az egész világon. Nem használt, hogy siettünk csatlakozni a véleményéhez. Fel kellett másznunk a toronyba. A felhőtlen tavaszi ég valóban ragyogó kék volt, de a dolog természeténél fogva, az összehasonlításra alkalmas tárgy nem volt kéznél.

Ebéd előtt gyönyörködtünk az öregúr freskóiban. Az udvar felé néző belső falakat a legfantasztikusabb tárgyú képek díszítették. Azután sétálni mentünk a parkba. Már egy félórása sétáltunk a fákkal, bokrokkal szegélyezett utakon, amikor megkérdeztem, hogy mekkora területen fekszik a park? Csak erre várt az öregúr. Büszkén cipelt fel bennünket a padlásra, mert csak onnan lehet látni a határait. Nagyot mulatott, amikor meglepetésünkre kiderült, hogy az egész kert aligha foglalt el többet, mint a szokásos 2-300 négyszöglet. A nyugtalan alkotni vágyó lélek művészi tervezéssel úgy építette ki a kanyargó és egymást metsző utakat, hogy valóságos labirintust teremtett. Közben már teljesen beleélte magát a gondolatba, hogy pocskákká verte ellenfeleit. Amikor mogorva házvezetőnője ebédre hívott bennünket, büszkén kiáltotta neki: „Na öreg, ezt a napot is megemlegeti a plébános. Így még nem tanították őt mórásra.” De nem nagy sikere volt az öregasszonynál. Hiába, rá is igaz volt a Goethe-i igazság: „Est gibt für Kammerdiener keinen Herren.” [*Komornyiknak nem parancsol senki. – HL*] Maradjék már nyugton, vén veszekedő, – szájaskodott vissza az asszony. Ki a csoda fél magától? Még a kondás, a pulyák se ijednek meg a fenyegetésétől.”

Ebéd után még egy nagy harcom volt a házigazdával. Láttam már az ebéd alatt, hogy valami fúrja az oldalát. Lassan készülődni kezdtünk a visszautazásra. Egyszerre csak azzal állott elő, hogy menjünk a műterembe. A főfalon egy hatalmas festmény lógott, amely egy komor, toporzékoló, fekete bikát ábrázolt, rajta keresztben elnyúlva egy gyönyörű vörös hajú nő. Az öreg a kép előtt lelkesen magyarázni kezdte, hogy a „termékenység” témáját ennél finomabb formában még nem vitték vászonra. Kijelentette, hogy élete egyik legnagyobb alkotásának tartja ezt a művét és kért, hogy hálája jeléül vigyem magammal. Rudi bátyám huncutkodva még szította is büszkeségét, és nagy elismeréssel magyarázta az akt anatómiai tökéletességét. Nagy zavarban voltam. Végül a zsémbes házvezetőnő jött segítségemre. „Ó, maga vén szemérmetlen, – esett neki – hát ezt a disznóságot akarja ezekre a finom urakra rálőcsölni. Istenfélő ember nem enged be ilyen csúnyaságot a házába.”

A méltatlankodó kitörés nagy vihart kavart fel. Közben jó ötletem támadt. Nagy elragadtatással dicsértem a festmény művészi szépségét, de megmagyaráztam, hogy a kis lakásban nem tudom úgy elhelyezni, hogy csak a műértők lássák. Naponta keresnek fel a választóim és attól félek, hogy az öreg templomjáró nők a maguk műveletlenségében nem tudják megérteni a művészileg kifejezett mély szimbólumot. Végül egészen elszomorodva beleegyezett, hogy egy kis vásznat vigyek el emlékül. Igaz, hogy ennek a témája sem volt áhítatra indító jámbor kompozíció. Egy holdvilágos tájat ábrázolt két fürdőző nimfával. De

volt egy előnye. Rajta volt a művész önarcképe, a fák közül lefelé tekintő szatír figurájában. Az egész téma oly finoman és művészi volt kidolgozva, hogy nem volt politikailag sem veszélyes. Elégedetlenkedve festette rá az ajánlást. De ezzel még nem volt lezárva a vita. Másnap express levelet hozott a posta. Az öregúr keservesen panaszkodott, hogy egész éjjel nem hagyta aludni a lelkiismerete, amiért nem engedtem meg neki, hogy méltóan fejezhessen ki hálóját. Kért, hogy levelével menjek el, a Nemzeti Szalonba és fogadjam el tőle az évek óta ott heverő képét, amelynek címe: „A keresztihalál apoteozisa.” Mint levele végén megjegyezte: „azt legalább a farizeusok is megnézhetik.”

Eleget tettem kívánságának. Büszkén mutogattam pap képviselőtársaimnak a keresztromboló Vágó Pál művészetét. A keresztre feszített Krisztust az égből leszálló angyalok kara veszi körül. Művészi erejének teljében alkotott képe az utolsó percig lakásom legfőbb díszé és nekem egy nagy művészre emlékeztető kedves emlékem maradt.

A 20-as évek vége felé az újságokból olvastam halálhírét. 75 éves volt.

Rassay Károly visszaemlékezése. Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár 867. f. R-74. 173-179. oldal

ELVÁNDORLÁS A JÁSZSÁGBÓL A XVI-XVII. SZÁZADBAN

A jelen dolgozat által is érintett földrajzi térséggel összefüggő, a palóc kutatás eredményét összegző kötet számára a török kiűzésétől a polgári korszak kezdetéig tartó időszak népességmozgásait foglalta össze Paládi-Kovács Attila, három jól elkülöníthető korszakot állapítva meg a migrációban.¹ Egy másik, áttekintő jellegű tanulmányában pedig a téma kutatásának addigi eredményeit és a kutatás előtt álló feladatokat tekintette át.² Mindkét említett tanulmány - és általában a migráció kérdésével foglalkozó kutatások - közös vonása, hogy elsősorban az É -D-i irányú mozgásokat vizsgálja, időhatárát pedig a XVII. század vége, a török kiűzése körüli időszak képezi. Pedig a korábbi - a török hatalom magyarországi jelenlétével jellemezhető - évszázadokban is számolnunk kell paraszti tömegek nagyobb arányú mozgásával.

A részletesebb bizonyító anyag - a téma és a terjedelem szabta korlátok miatti - mellőzésével együtt is legkevesebb két iránya rajzolódik ki ezen migrációnak. A középkori Magyarország legdélebbi vármegyéinek népe a XV. század végétől kezdődően északi irányba húzódik, menekül. A hódoltság időszaka alatti másik migrációs irány a mezővárosokba húzódás, amelynek legjellemzőbb példáját Kecskemét, Nagykőrös, Cegléd - a Háromváros - szolgáltatja a Duna-Tisza közén.

A XVI század első felében az északi irányú mozgás - és sajnos a fizikai pusztulás - következtében egyes megyékben a magyar népesség kontinuitása lényegében megszűnt.³ A Duna-Tisza köze déli vármegyéinek több, mint 150 falujában majd négyezer háztartást jegyeztek fel 1522-ben.⁴ Néhány évtizeddel később a térség néptelen, vagy rácok lakják a korábbi magyar falvakat. Az elpusztult falvakból, a törökök és rácok elől menekülők létszámát sejteni engedi az egyes településeken 1559-ben újonnan összeírt személyek száma, Kecskeméten például jelentős lélekszámú külön városrészben lakó csoportot alkottak a szegedi menekültek.⁵

A folyamat az 1560-as, 1570-es években valószínűleg lelassult, majd a század vége felé - különösen a tizenöt éves háború ideje alatt - ismét felerősödött.⁶ A tizenöt éves háború kiváltotta menekülést pedig éppen a Jászság példájával szemléltethetjük: szervezettnek mutakozó töredék közösségeik Gyöngyösön, illetve Füleken jelentek meg a XVII. század elején..

¹ Paládi-Kovács A. 1989.

² Paládi-Kovács A. 1993.

³ Valkó megyében 1470-1550 között a népesség pusztulása eléri a 90 %-ot. Engel P. 1998. 16. Bács megyéről pedig biztosan tudjuk, hogy csaknem egész lakossága eltűnt az 1526 utáni egy-két évtizedben.

⁴ Bács megyében 99 faluban 2121, Bodrog megyében 45 faluban 1186, míg Csongrád megyében 20 faluban 601 háztartást. Szabó I. 1954.

⁵ Káldy-Nagy Gy. 1977.

⁶ Szakály Ferenc véleménye szerint a Duna-Tisza közti magyar parasztság egyre gyorsuló ütemben húzódott át a Királyi Magyarország területére. Szakály F. 1993.

Magyarország történetében, népesedésében és kultúrájának alakulásában a koraközépkortól kezdve jelentős szerepet játszik a migráció, azaz embercsoportok helyváltoztatása, beköltözése a magyar királyság területére, beilleszkedése az adott korszak gazdasági-, társadalmi körülményei közé. Az Árpád-kor folyamán a Kárpát-medencében megtelepedő számos nyugati -- német és neolatin -- valamint keleti eredetű - besenyő, úz, varsány, böszörmény stb. -- csoport közül éppen a kunok és a velük együtt beköltöző jászok története a legismertebb.

A jászsági -- jászkunsági -- néprajzi csoport talán a legelső, amelyet már a XVIII. század végén, XIX. század elején "felfedeztek" Magyarországon. Ez a felfedezés elsősorban a magyarországi parasztságon belüli különleges jogi helyzetüknek, szabadparaszti állapotuknak volt köszönhető. Ezt a jogi helyzetet az 1745 redempció megerősítette és egyben majd másfél évszázadra konzerválta. A kezdeti, történetinek nevezhető kutatások a fent említett időszakban éppen e különállás megindoklását célozták. Lényegében ugyanez volt a célja Gyárfás István négykötetes monográfiájának is az 1870-80-as években. Gyárfás István, majd az 1930-as években Fodor Ferenc szinte az összes, a hazai levéltárakban megőrzött forrást feltárták, publikálták, értelmezték. Az ő munkásságuknak köszönhetjük azt, hogy a Jászság és részben a két Kunság is azon magyarországi néprajzi csoportok közé tartoznak, amelyeknek történetét a koraközépkorig viszonyulóan a legjobban ismerjük. Kiss Józsefnek a Német Lovagrendi levéltárban folytatott kutatásai pedig az "eladottság" időszakának, azaz a XVIII. század első felének viszonyait mutatják be.

A 20. században a Jászság néprajzi szempontú kutatása is megkezdődött, ennek eddigi legjelentősebb eredménye Szabó László kandidátusi disszertációja, illetve az ennek nyomán a Gondolat kiadó sorozatában megjelent néprajzi monográfia.⁷

E néhány mondatnyi, nagyon is sommás kutatástörténeti bevezető azt jelzi, hogy a dolgozat által érintett néprajzi csoport története, kultúrája jól feltárt, így joggal merülhet fel az a kérdés, hogy lehet-e számottevő újat, eddigi ismereteinknél többet mondani a jászsági népesség korai történetéről. A jelen dolgozat szerzője természetesen úgy vélekedik, hogy lehet, mégpedig két területen.

Az egyik terület az extenzív, mennyiségi növekedést, a részletek árnyaltságának növekedését eredményezheti. Ezt az eddig nem ismert, illetve a mi sajátos szempontunkból nem hasznosított források kutatásba történő bevonásával lehet elérni. Ennek eredményeit a későbbiekben mutatom be a dolgozatban.

A másik - az előzőekben említett munka eredményei által is feltáruló - lehetséges új terület pedig a kutatás célkitűzéseinek, nézőpontjának, prekoncepciójának megváltoztatása. A kutatástörténeti bevezetőben említett munkák feltételezhető, illetve rekonstruálható (egyik) célja ugyanis az "eredetmagyarázat": a XIX-XX. században, a vizsgált területen megfigyelhető némely kulturális jelenség eredetének magyarázata, illetve ezek "fejlődéstörténetének" felvázolása lehetett.

Ha ettől a kutatástörténeti hagyománytól eltérünk, lehetővé válik, hogy a jelenségek leírásán túl, azok értelmezésében is új megállapításokat tehesünk.

Az eddigi publikációk alapján a következő, kép vázolható: A XIII. század közepén telepedett meg a vizsgált területen az ország lakosságának többségét kitevő, a magyarságtól eltérő etnikumú népesség -- az egykor a Kaukázus északi előterében élt, az iráni nyelvcsaládhoz tartozó árszi nép egy töredéke. Ez a XIV. században még jelentős katonai szerepet játszó népesség kiváltságokat nyert az uralkodóktól. Ezek a kiváltságok részben közigazgatási (saját jogszokásaik szerint élhettek), részben pedig gazdasági (tized és vámmentesség) kedvezményt jelentettek. Az eddigi kutatások a kedvezmények elnyeréséből azt a következtetést vonták le, hogy a nemességgel egyenlő, de azzal legalábbis felérő kiváltságok alkalmasak voltak arra, hogy a területen élő népesség megőrizhesse etnikai egységét ("népiségét"), kultúráját és valamilyen rendi különállását egészen a XVII. század végéig. A megőrzött etnikai egységesség és kultúra által kulturálisan asszimilálni tudta a szórványosan beköltöző, a társadalom alsóbb rétegeibe tartozó, elsősorban bérmunkát, szolgálatot vállaló jövevényeket, még végleges letelepedésük esetén is. A kiváltságok ereje által megtartott etnikai azonosság eredményeként őrződhetek meg az iráni származású népesség kultúrájában gyökerező azon sajátosnak tűnő gazdálkodási- társadalmiszervezeti- és folklórhagyományok, amelyek a Jászság XIX-XX. századi kultúrájában megfigyelhetők.

Ezen kép egyik elemének, a kiváltságok által a XIII. század közepe óta megőrzött etnikai azonosság kérdésének újragondolásához kíván a jelen dolgozat érveket bemutatni.

A Jászságba irányuló migrációról sok megfigyelésünk van mind a XVI., mind a XVII. századból. Ezek korábbi lakóhelyre történő konkrét utalások, valamint a Fekete Lajos által publikált összeírásban, illetve egy XVII. század végi összeírásban a jászsági településeken előforduló helynévi eredetű családnevekből a korábbi lakóhelyre vonatkozó következtetések.

A Jászságból történt elvándorlással kapcsolatban az eddigi vizsgálatok részben az általánosság szintjén mozogva a jászsági falvak lakóinak tömeges elmenekülését (majd későbbi visszatérését) feltételezték, részben pedig a privilégiumok népességmegtartó erejére alapozva figyelmen kívül hagyták a lehetséges elvándorlás megfigyelését.

A kérdés vizsgálatát az utóbbi évtizedekben publikált forráskiadványok alapján végeztük el. Ezek a XVI. századi, a török hódoltság területén lévő falvakban élő háztartásfők névsorait tömegesen tartalmazzák. Közülük a legfontosabbak a török adóösszeírások különféle típusai, valamint a magyar dézsmajegyzékek.⁸ Az oszmán török kincstári adminisztráció által készített összeírások a simontornyai-, budai-, esztergomi-, nógrádi-, hatvani-, szolnoki-, gyulai szandzsákok, valamint a kalocsai náhie területét ölelik fel, míg a dézsmajegyzékek az egri püspökség területére vonatkoznak. A

⁷ Szabó L. 1979. és 1982.

tizedjegyzékek közül a patai-, pásztói-, nagyhevesi dézsmakerület publikálatlan anyagában is folytattunk (elsősorban a XVI. század végi, XVII. eleji évtizedekre vonatkozó) levéltári kutatást. Ezeken kívül számos családi levéltárban, valamint a kamarai levéltárban kialakított iratgyűjteményekből is gyűjtöttünk személyeket. A fent felsorolt források több, mint 10 vármegyére kiterjedő területen teszik lehetővé a migráció vizsgálatát. (Komárom, Bars, Esztergom, Hont, Nógrád, Heves, Fejér, Pest, Külső Szolnok, Csongrád, Békés, valamint a Kis- és Nagykovács.)

A családnevek vizsgálatával próbáltunk tehát választ kapni arra a kérdésre, hogy költöztek-e ki a jászági településekről korábban ott lakó családok. A kérdés vizsgálatához folytatott anyaggyűjtés során elsősorban azon családneveket vehettük számításba, amelyek kifejezetten csak a vizsgált területre - a Jászságra - vonatkoztathatók. Ezek között elsőként a "Jász" családnevet figyeltük, arra gondolván, hogy a jövevényt új közösségének tagjai gyakran korábbi lakóhelyéről nevezik el. A Jászságból elköltözött pedig a korábbi lakóhelyén élvezett "privilegizált" helyzetét is számontarhatta, szívesen vállalta régebbi közösségére utaló nevét. Így tehát minden "Jász" családnevű személyről feltételezni lehetett a jászági eredetet. A jelen dolgozat mellékletei között olvasható listán tehát elsősorban Jász Pétereket, Imréket, Mihályokat stb találhatunk.

A magyarországi jászok neveit (a középkori oklevelek szórvány adatait követően) nagyobb tömegben először török összeírásból publikálta Fekete Lajos.⁹ Ő elsősorban a jászági települések névanyagából választotta ki azt a 38 családnevet, amelyről feltételezte a neveknek, vagy viselőjüknek jász eredetét. Nagy területre kiterjedő anyaggyűjtésünk igazolta Fekete Lajos vélekedését, az általa felsorolt nevek túlnyomó többségével nem találkozhattunk a Jászságon kívül. Az anyaggyűjtés során figyelembe vettük a fentebb említett jegyzék nevei közül a Gottán, Szaburán-Szaparán, Savala, családnevek Jászságon kívüli előfordulásait, kiegészítve a jászkiséren gyakori Zákán családnévvel.

Nem tudtuk azonban kritika nélkül elfogadni a Fekete Lajos által kiemelt összes családnevet. A Barla-Bárta családnév például rendkívül gyakorinak mutatkozott főleg Pest-, Nógrád-, Heves- és Külső Szolnok megyékben lévő községekben. Ez nem is meglepő, hiszen a Barnabás-Barlabás keresztnév egyik becéző formája. Ennek következtében sajátos jász névként nem vehettük figyelembe. (Ha ezt tesszük, hihetetlenül nagy mértékben megnöveltük volna a migrációs esetek számát.) A Fekete Lajos által Boton, Buton, Botton, Button formában közölt névváltozatok az egykorú magyar forrásokban Putton-ként lejegyzett családnév alakváltozatai lehetnek (a siyakat írás jelei mindkét olvasatot lehetővé teszik), így ezt a névet is kizártuk az anyaggyűjtésből. A magyar nyelvben a XV. század közepétől köznévként ismert, kosár, kád jelentéstartalmú szó családnévként is előfordulhat nemcsak a Jászságban.¹⁰ Néhány "jászos hangzású", a Fekete Lajos által összeállított jegyzékben

⁸ Ágoston G. 1988. és 1989., Bán P. 1981. és 1988., Bayerle G. 1973., 1998., Botka J. 1987., Dávid G. 1982., Fekete L. 1943. és 1968., Györffy L. 1956., Káldy-Nagy Gy. 1971, 1977., 1982., Maksay F. 1959., N. Kiss I. 1960., P. Szalay E. 1983-1989., Vass E. 1980.

⁹ Fekete L. 1968. 9. 38 névről feltételezi a "jász" eredetet.

¹⁰ Berrár J. -- Károly S. 1984.

szereplő (pl. *Dorgán* -- Ráckeve, *Isaszeg*, *Kozmán* -- Tápióbicske, *Gogán* -- Kürt, Adács, stb) név előfordulásainak kihagyásával saját bizonyító anyagunkat tudatosan szűkítettük, azonban kerülni akartunk minden olyan tényezőt, amely a következtetéseink megalapozottságát csökkentheti.

A vizsgált területünktől távoli tájakon nem vettük figyelembe a Jászságban előforduló, de máshol sem ismeretlen falunevekből képzett családneveket. A Jászság közvetlen közelében azonban a helynevekből képzett családnevekkel -- Berényi-Birinyi, Boldogházi, Szentgyörgyi, Kiséri-Kisiri, Ágói -- is számoltunk, feltételezve azt, hogy nem az ország más, távolabbi pontján található hasonló nevű helységről, hanem a jászsági településről vették a nevüket ezek a családok.

A családnevek összegyűjtésével közvetett eszközökkel képet kaphattunk a Jászságból történt kiköltözésről, amely összefoglalva a következő: a XVI. századi névsoros forrásokból és a XVII. századi szórványadatokból 12 vármegye 64 településén sikerült megfigyelni olyan személy(ek)e)t, összesen 130 háztartásfőt akiről családnevük alapján megalapozottan feltételezhetjük, hogy korábbi lakóhelyük a Jászság valamelyik települése volt. (Lásd a 2. sz. térképet!) Összehasonlításként megemlíthetjük, hogy legkorábbi ismert török összeírásban Jászberény - Magyarváros 4 kerületében összesen 154 háztartásfő nevét olvashatjuk.¹¹ A pontosság kedvéért meg kell jegyeznünk azt is, hogy az összegyűjtött személyek több, mint száz esztendőben osztódnak el, és nem kizárt az sem, hogy több adat vonatkozik ugyanarra a személyre. Ugyanakkor azonban ez a 130 háztartásfő csak a "jéghegy csúcsa," mert a nem jellegzetes nevű személyek mozgását nem követhettük, illetve adatgyűjtésünk - különösen a publikálatlan dézsmajegyzékek esetében - részben a máshonnan ismert adatok szűrőpróba szerű ellenőrzésére, megerősítésére korlátozódott.

A fent említett térkép, amelyen a XVI. századi források adatait ábráztuk, két, jól elkülöníthető csoportot rajzol ki számunkra. A kisebb, hat helyiséget magában foglaló csoport Komárom-, Esztergom- és Bars megyék területén figyelhető meg. Az itt szétszóródott "Jász" nevű családokat valószínűleg nem a mai Jászsággal, hanem a Pilis-, illetve Komárom megyei Jászfaluval hozhatjuk összefüggésbe. A térkép nagyobb csoportjának települései Nógrád-, Pest- és Heves-Külső Szolnok vármegyék területén található, lényegében a Jászság közvetlen szomszédságában. Ez utóbbit tarthatjuk a Jászság területét elhagyó, kifelé irányuló migráció jelének.

Forrásaink alapján a kiköltözés három szakaszát különböztethetjük meg. Az első szakasz valószínűleg a XVI. század végéig tartott. Erre az jellemző, hogy az elköltözők a korábbi lakóhelyükkel szomszédos területeken telepedtek meg. Ennek a migrációnak indítékait nehezen találhatjuk meg, hiszen a magánföldesúri függéstől mentes, kiváltságos területről magánföldesúri jobbágyfalvakba költöztek, és mindkét lakóhelyük a török hódoltsági területen volt. Valószínűleg nem tévedünk, ha azt mondjuk, hogy a kiköltözők számára a jászsági kiváltságok alig jelentettek valamit, nem biztosítottak számukra jelentősebb előnyt, különben bizonyára nem hagyták volna el jászsági lakóhelyüket.

¹¹ Fekete L. 1968. 75-76.

A kiköltözést előidéző tényezők között kell számontartanunk a jászberényi ferences rendház török palánkvárrá történt kiépítését, nagylétszámú, állandó helyőrséggel történt ellátását.¹² Ez a folyamat a gazdasági lehetőségek beszűkülését is eredményezte, ugyanis a korábban a város lakosai által használt rétek többsége a helyőrség katonáinak birtokába került. Talán ennek egyik következményeként értékelhetjük, hogy a legnagyobb forgalmat bonyolító jászberényi kereskedők egyike, Poroszló Pál, Gyöngyösre költözött, ahol nem kellett számolnia a török katonaság jelenlétéből következő veszéllyel. A kapitányi családok tagjai Egerbe húzódtak, néhányan pedig a tiszántúli nagy kereskedelmi központba, Debrecenbe tették át lakásukat. A XVI. század végére a város népessége jelentősen lecsökkent.¹³

A kiköltözés újabb hullámát eredményezte a tizenöt éves háború. Számos adatunk van arra, hogy ekkor szinte az egész Duna-Tisza köze elnéptelenedett, lakosai északra, részben a Királyi Magyarország területére menekültek. Ezt támasztják alá azok az iratok, amelyeket Gyöngyösön, illetve Füleken keltezett az oda menekült jászok egy-egy csoportja.

A XVI. századi élőállat kivitel és nyersbőr export kapcsán néhány jászsági település lakói szoros üzleti kötődést alakítottak ki gyöngyösi és nagyszombati kereskedőkkel.¹⁴ A juh- és szarvasmarha kereskedelem során kialakult gazdasági kapcsolatok és a helyismeret megkönnyítették a jászságiak számára, hogy a háborús viszontagságok közepette -- különösen a tizenöt éves háború idején -- menedéket találjanak. Nem véletlen, hogy a XVII. század első évtizedeiben a Gyöngyösön lakó jászok közössége kérte kiváltságai megerősítését a nádortól,¹⁵ ezen városnak a lakóival volt a legintenzívebb a gazdasági kapcsolatuk a jászságiaknak. Ennek a kapcsolatnak jellemző konkrét, példája az a levél, amelyet Jászberény bírája Zücz (Szűcs) Márton 1610. december 17-én Gyöngyösön (bujdosásban) keltezett a nagyszombati bírának címezve. A levélben a bíró egy jászberényi polgár fiának kéri a polgárjog megadását, aki abban az időben Nagyszombatban lakott: "...ez felül megh nevezet Sipos Benedek fya Sipos István az kegték Beczülletes es Nemes Varosaban lakozvan Akarna magat adni az kegtök Beczülletes es Nemes Varosaba, kegyelmetekkel egyet erteny, es egy hitet tartany."¹⁶

A jászberényiek egy csoportja még a XVII. század második évtizedének a vége felé is Gyöngyösön lakott. Innen intézték levelüket a nádor által kinevezett gondviselőjükhöz Keczer Andrásához, amelyben a Jászberény megszállásával kapcsolatos bizonytalan helyzetüket tárták fel.¹⁷

¹² Hegyi K. 1995.

¹³ OL Fimtár 823. defter. A IV. Mehmed idejére keltezett, de valószínűleg inkább XVI. század végi összeírásban csak 188 önálló háztartásfőt írtak össze Jászberényben.

¹⁴ Szakály F. 1972., Kocsis Gy. 1993.

¹⁵ Botka J. 1988. 250.

¹⁶ SOA v Trnave MG Missiles 13. karton. A nagyszombati levéltárból származó adatokat Buza Jánosnak köszönhetem.

¹⁷ OL E 200. 11. cs. 30. t. Keczer cs. lta. "... Az mi byrinnek megh szállását illeti ...felette nagy busulásban vagyunk, mert az idegen nemzet (a török - K.Gy.) az ki szállásra felette rogal, ugyan parancsolja is, de az végbeli

Valószínűleg a tizenötves háború alatti menekülés eredményeként tűnnek fel újabb jázsági családok azokban Nógrád megyei és Gyöngyös környéki falvakban, amelyekben már a korábbi évtizedekben is feljegyeztek jázságból elszármazott személyeket.

Egy új jelenség is megfigyelhető a kiköltözés tizenötves háborút követő szakaszában. A XVII. század első felében néhány jázsági eredetű család távol, északkelet magyarországi mezővárosokban, szabad királyi városokban - Kassán, Sárospatakon, Szerencsen, Tokajban, Homonnán, Királydarácon - tűnik fel. Esetükben már egészen biztosan a végleges elköltözéssel kell számolnunk.

A kiköltözés harmadik hullámát az 1660-as években figyelhetjük meg. A kamara 1667 decemberében írta a Jázságnak: "Úgy értjük, hogy a sokféle kóborlók és tolvajok háborgatásait okolván Öfelsége nemes földjéről, régi helyetokról máris számosan eltávoztak közületek, más idegen földre szálottak és szöktek, és még többen is akarnak közületek szökni."¹⁸ A szökések kiváltó okát csak feltételezhetjük az árokszállásiak 1668-ban írt levele alapján. Wesselényi Ferenc nádor halála (és a róla elnevezett főúri összeesküvés lepleződése) után a Jázság és a Kunság igazgatása ismét a kamara kezébe került. A magyarországi rendiség első számú vezetője, a nagytekintélyű, erőskezű nádor korábban határozottan védelmezte az igazgatása alá tartozó területeket, a vonatkozó törvények értelmében megakadályozva, hogy a beköltöző szökött jobbágyokat visszaköveteljék. A jobbágyaikat féltő birtokos nemesek " ...most immár, hogy két közben vagy az állapot, akármilyen kis nemes emberek rajtunk akarnak regnálni és nagy károkat okoznak nekünk marháinkból és egyéb javainkból, ki-ki a maga fundussára akarván vinni nemes jázs atyánkfiait."¹⁹ A főleg Fényszarut és Árokszállást érintő támadássorozatnak lehet a következménye, hogy 1667-ben hat jázsági településről összesen több, mint 50 személy (család) szökött el, akiknek többsége Mezőkövesden telepedett meg, még az ottani bíróságot is árokszállási ember viselte.²⁰ A jázsok lovasispánja, Palla Gergely kénytelen volt a települések bíráinak megparancsolni, hogy viseljenek gondot a közöttük lévő jobbágyemberekre és ha szökni akarnak, fogják el őket és tartóztassák fel jószágukat.

A privilégiumaik 1668-ban történt újbóli megerősítése után a kamarának írt levelükben kérik, hogy engedélyezze azt, hogy a jázsági települések teherviselő képességük arányában maguk között oszthassák el az adót. Javaslatuk bevezetőjében azt írják, hogy "...a Jázságban némely helyek elpusztulván, s némelyek pedig tűrhetőbb és békességesebb állapotban lévén ... az olyatén elpusztult helyekről elviselhetetlennek látjuk..." a kamara által kiszabott terhek teljesítését. Ezért javasolják azt, hogy "...kged levele erejével az egész Jázság összegyűlvén ... általunk limitáltatna minden

keresztyén gondviselő kapitányok ellenkeznek és igenis prohibeálnak bennünket, hogy ki ne szálljunk..." Gyöngyös 1618. március 5. "Az meg maradt berini jázsok fejenként"

¹⁸ OL P 680. 8. cs.

¹⁹ OL E 213. 6. doboz

²⁰ Gálszentgyörgyről hárman már elmentek, ketten menni készülnek, Fényszaruról 17 személy, Kisérről két személy, Apátiból két személy, ők Polgárra költöztek, Jászberényből nyolc személy, Árokszállásról pedig 26 személy. OL E 41. 48. cs. 1667. no. 203. Az árokszállásiak - újabb panaszaikkal együtt - jelentették a kamarának, hogy akik Mezőkövesdre mentek, hazajöttek. OL E 213. 6. doboz 1668. június 21.

lakóhelynek a taxája ... mert lehetetlen, hogy a puszta is annyit fizessen mint az ép..."²¹ Az ajánlat keltezését megelőző évtizedek szűkösen előforduló forrásaiból nem tudjuk rekonstruálni a levélírók által említett pusztulásnak sem az idejét (az nem gondolhatjuk, hogy a XVI. század végi futásról beszélnek még), sem az előidéző okait. (Valószínűleg nem lakatlan helyként kell értelmeznünk a "puszta" szót sem, inkább a népességét nagyobb mértékben elvesztett, de élő települést érthettek rajta a levél írói, hiszen a puszták adóztatása ellen nem tiltakoztak.). Valószínűnek tarthatjuk azonban, hogy egyes települések visszafejlődésében Érsekújvár elfoglalása is szerepet játszott.²²

A török alóli felszabadító háborúk a Jászságból történő elfutás újabb hullámát indíthatták meg. Ennek részleteit kevésbé ismerjük, jelentőségét azonban az mutatja, hogy nem kisebb személy, mint hg. Eszterházy Pál nádor engedélyezte, hogy az adófizetés elől elszökött jász társaikat akárhol megfogják, megvehessék rajtuk az adót.²³

A felsorolt (és a dolgozat Mellékletében részletezően bemutatott) esetek alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgált korszak folyamán nagyszámú olyan személlyel (háztartással) kell számolnunk, akik korábbi jászsági lakóhelyüket elhagyva, más faluban, mezővárosban telepedtek meg. Azok a települések, amelyekben jászsági származású lakóval számolhatunk a Váctól - Királydarócig terjedő félkörben veszik körül a Jászságot. Ez a tömegesnek nevezhető jelenség megerősíti a dolgozat szerzőjének azon véleményét, hogy a privilégiumok megléte önmagában nem volt elegendő a népesség helybentartásához. A török hódoltság időszakának szinte számtalan veszélye a háborús időszakokon kívül is arra ösztönzött számosakat, hogy a Jászságot elhagyva máshol próbáljanak szerencsét.²⁴ Azt is elmondhatjuk, hogy a kiköltözők valószínűleg nem a legszegényebb rétegből, hanem éppen a tehetős kereskedő - tőzsér rétegből kerültek ki.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

A Magyar Kamara levéltára

E 41. Litterae ad Cameram exaratae

A Magyar Kamara archivuma

²¹ OL E 41 1668/163. aug. 1.

²² Hegyi K. 1995a. 70. A törökök új adókat vezettek be és távoli vidékek jobbágyságát is itt robotoltatták. Purjesz I. 1958.

²³ Pintér J. é.n. 68-9. JNkSZML Jászberény vs. Ita. Privilégia 65.

²⁴ Botka J. 2000.74. Szükségesnek tartja kiemelni, hogy "a Jászság és a Kunság lakóinak kontinuitása vitathatalan."

E 148. Neoregestrata Acta
E 156. Urbaria et conscriptiones
E 158. Conscriptio portarum
E 159. Regesta Decimarum
E 200. Acta diversarum familiarum.
E 213. Városi és községi pecséttel ellátott iratok
E 554. Városi és kamarai iratok

Magyar Országos Levéltár, Családi levéltárak

P 108. hg. Esterházy cs. Repositorium
P 392. Károlyi cs. Törzsanyag
P 422. Keglevich cs.
P 506. Motesiczky cs.
P 518. Orczy cs.
P 521. Orczy cs. Numerizata
P 535. Patay cs.
P 541
P 680. Teleky (nagyabláti) cs.

Magyar Országos Levéltár, Filmtár

315. (1559. évi) és 550. (1570. évi) defter - 10499 doboz
823. (IV. Mehmed) és 1003. (1562. évi) defter - 10509 doboz

HEVES MEGYEI LEVÉLTÁR

Az egri káptalan hiteleshelyi levéltára

Az egri káptalan levéltára, Nagypréposti iratok

PEST MEGYEI LEVÉLTÁR

IV-A/1-j. Acta judicialia miscellanea

JÁSZ- NAGYKUN- SZOLNOK MEGYEI LEVÉLTÁR

Jászberény város levéltára.

A DUNAMELLÉKI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET RÁDAY LEVÉLTÁRA

Jerney gyűjtemény

Ágoston Gábor

1988 A szolnoki szandzsák 1591-92. évi összeírása. In: Botka János szerk.: Zounuk. A Szolnok Megyei Levéltár évkönyve 3. 221-296. p. Szolnok

1989 A szolnoki szandzsák 1591-92. évi összeírása II. rész. In: Botka János szerk.: Zounuk. A Szolnok Megyei Levéltár évkönyve 4. 191-288.p. Szolnok

Balogh István

1979-1983 ford. Debrecen város magistratusának jegyzőkönyvei. 1547., 1548- 1549., 1552/1554. 1554/1555. In: Szendrey István szerk.: A Hajdú-Bihar megyei Levéltár Forráskiadványai 1-5. köt. Debrecen

Bán Péter

1981 Dézsmajegyzékek. Heves és Külső-Szolnok vármegye 1548. A Heves megyei Levéltár forráskiadványai. I. Eger

1988 Dézsmajegyzékek. Heves és Külső-Szolnok vármegye 1549. A Heves megyei Levéltár forráskiadványai. II. Eger

Bártfai Szabó László

é.n. A gyöngyösi jezsuiták iratai. Kézirat a Mátra Múzeumban.

Baski Imre

1989 Kun eredetű nevek a török adóösszeírásokban. In: Balogh Lajos -- Ördög Ferenc szerk.: Névtudomány és művelődéstörténet. 214-217.p. Zalaegerszeg.

Bayerle, Gustav

1973 Ottoman Tributes in Hungary According to Sixteenth Century Tapu Registers of Novigrad The Hague-Paris

1998 A hatvani szandzsák adóösszeírása 1570-ből. Hatvany Lajos Múzeum Füzetek 14.Hatvan

Benedek Gyula

1974 A Nagykunság 1577-ben. Jászkunság XX. évf. 3-4. sz. 146-156.p Szolnok

1981 Szolnok megye újjátelepülése a török hódoltság után. In: A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve. 103-122. Szolnok

Berrár Jolán -- Károly Sándor

1984 Régi magyar glosszárium. Budapest

Borovszky Samu

é.n. szerk.: Csanád vármegye története

Botka János

1987 A Nagy- és Kiskunság az egri vár 1577/79. évi összeírásában. In: Zounuk. A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve 2. 205-252. Szolnok

1988 Latin és magyar nyelvű források a Jászság XVI-XVII. századi történetéhez. In: Szolnok Megyei Levéltári Füzetek 11. 179-345.p. Szolnok

Cserjési Károly

1938 Köveskáli levelesláda. Magyar Családtörténeti Szemle IV.

Csoma József

1897 Abaúj-Torna vármegye nemes családjai. Kassa

Dávid Géza

1974 Some Aspects of 16th Century Depopulation in the Sanjaq of Simontornya. In: Acta Orientalia Tomus XXVIII. fasc. 1. 63-74.p

1977 The Age of Unmarried Children in the Tahrir-Defters (Notes on the Coefficient) Acta Orientalia Tomus XXXI. fasc. 3. 347-357.p.

1982 A simontornyai szandzsák a 16. században. Budapest

1990 A népesség vándormozgalma a Budai szandzsákban 1546-1559. Keletkutatás 1990 tavasz 30-64. p.

Dávid Zoltán

1958 A házak száma és a népesség XVI-XVII. századi forrásainkban. Történeti Statisztikai Közlemények 2. évf. 74-94.p

Engel Pál

1998 A törökdúlások hatása a népességre. História 21(8):14-16.

Ethrei Sebők László

1880 Gyöngyös és vidéke története. Gyöngyös

Fekete Lajos

1943 Az esztergomi szandzsák 1570. évi adóösszeírása. Budapest

1968 A hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása. Jászberény

Fodor Ferenc

1942 A Jászság életrajza. Budapest

Fügedi Erik

1966 Agrár jellegű szlovák település a török alól felszabadult területen. Agrártörténelmi Szemle VIII. évf. 313-332.p.

Gyárfás István

1865 A Jászkunság történetéhez a XVI. és XVII. századból. Györi Történelmi és Régészeti Füzetek IV. 2-33., 125-169. és 224-273.p. Győr

1870-1883 A jászkunok története. I-IV. kötet Kecskemét

1882 A jászkunok nyelve és nemzetisége. Budapest.

Györffy György

1981 A jászok megtelepedése. In: Dankó Imre szerk.: Emlékkönyv a Túrkevei Múzeum Fennállásának 30. évfordulójára. 69-72.p. Túrkeve Finta

1987 Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza III. Budapest

Györffy István

1907 A Jászkunság nemessége 1720-ban. Genealógiai Füzetek V. évf. 11-12.sz. Kolozsvár

Györffy Lajos

1956 Adatok az Alföld törökkori településtörténetéhez. (Az 1571-es szolnoki fordítása) Szolnok török defter

Hegy Klára

- 1988 Jászberény török levelei. In: Botka János (szerk.): Szolnok Megyei Levéltári Füzetek 11. 1-177.p. Szolnok
- 1995a Török berendezkedés Magyarországon. História könyvtár monográfiák 7. Budapest
- 1995b Török katonaság a Jászságban. In: Jászsági Évkönyv 1995. 24-40. Jászberény

Hofer Tamás

- 1993 A török hódoltság hatása a magyar paraszti műveltségre. In: Népi kultúra Magyarországon a 18. században. Népi kultúra-népi társadalom 15-35. Budapest

Hoffmann Tamás

- 1971 A magyar agrárfejlődés településtörténeti következményei. Agrártörténeti Szemle XIII. évf.

Horváth Lajos

- 1983 A Galga-mente történetének írott forrásai 1686 - 1711. Múzeumi Füzetek 26. Aszód.
- 1988 Az Ujszászi család a XV-XVI. században. In: Zounuk 3. A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. 9-21. p. Szolnok

Hunyadi István

- 1989 XVI. századi török és magyar és magyar adójegyzékek összehasonlítása Esztergom és Komárom megyék adatai alapján. In: Történeti Demográfiai Füzetek 6. 65-171. p.

Ila Bálint

- 1944-1976 Gömör megye. I - IV. köt. Budapest.

Inczefi Géza

- 1957 A szegedi táj földrajzi neveiből. In: A Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve. Szeged

Iványi Emma

- 1991 Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681-1713) Budapest

Iványi István

- 1909 Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára. Szabadka

Jenei Gyula

- 1999 Szempontok és észrevételek a Jászság népességstatisztikai adatainak értelmezéséhez a 17-18. század fordulóján. In: Zounuk A Jász-Nagykun- Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve 14. 57-80. Szolnok

Káldy-Nagy Gyula

- 1970a Magyarországi török adóösszeírások. Értekezések a történettudományok köréből. 52. Budapest
- 1970b Harács-szedők és ráják. Török világ a XVI. századi Magyarországon. Bp.
- 1971 Kanuni devri Budin tahrir defteri (1546-1562) Ankara
- 1977 A budai szandzsák 1559.évi összeírása. Budapest
- 1982 A gyulai szandzsák 1567-1579. évi összeírása. Békéscsaba
- 1985 A budai szandzsák 1546-1590. évi összeírásai. Demográfiai és gazdaságtörténeti adatok. Budapest

Kázmér Miklós

- 1992 Régi magyar családnevek szótára XIV-XVII. század. Budapest

Kocsis Gyula

1993 Az érsekújvári hídvámjegyzék (Adatok a 16. század végi élőállat kiviteléről). In: Iványosi-Szabó Tibor (szerk.): Bács-Kiskun megye múltjából XII. 287-359. Kecskemét
2001 Jászságiak migrációja a 16-17. században. In: Hála József - Szarvas Zsuzsa - Szilágyi Miklós (szerk.): Számadó Tanulmányok Palaádi-Kovács Attila tiszteletére. 249-261. MTA Néprajzi Kutató Intézete, Budapest

Kosáry Domokos

1965 Pest megye a kuruckorban. In: Keleti Ferenc - Lakatos Ernő - Makkai László szerk.: Pest megye múltjából. Tanulmányok. 9-94.p. Budapest

Köszeghi Sándor

1899 Nemes családok Pestvármegyében. Budapest

Kubinyi András

1996 A Magyar Királyság népessége a 15. század végén. Tört. Szle. XXXVIII. 135-161.p.

Maksay Ferenc

1959 Urbáriumok XVI-XVII. század. Budapest

Mályusz Elemér

1953 A mezőgazdasági fejlődés. In: Székely György szerk.: Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században. 128-191.p. Budapest

Martos Gizella

1989 Mezőkövesdi személynevek. Magyar személynévi adattár 90. Budapest

N. Kiss István

1960 16. századi dézsmajegyzékek. Budapest

Nagy Iván

Magyarország nemes családai

Örsi Julianna

é.n. Halas 1777-es térképéről. In: Szakál Aurél (szerk.): Adatok Kiskunhalas történetéhez. Halasi Téka 18. 47-66. Kiskunhalas 1997

Paládi Kovács Attila

1989 Palóc kirajzások. In: Bakó Ferenc (szerk.): Palócok I. 169-212. Eger

1993 Újkori migrációs folyamatok az Alföldön és a népi kultúra alakulása. In: Békési Imre - Jankovics József - Kósa László - Nyerges Judit (szerk.): Régi és új peregrináció Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon III. 1605-1615 p. Budapest - Szeged

P. Szalay Emőke

1983-1989 Debrecen város magistratusának jegyzőkönyvei 1555/1556., 1556/1557., 1565/1566., 1566/1567., 1567/1568., 1568/1569., 1570. Az eredeti latin nyelvű szöveget dr. Komoróczy György nyugalmazott levéltárigazgató olvasata alapján fordította. A Hajdú-Bihar megyei Levéltár forráskiadványai 6-7., 10., 12-13., 15-16. és 18.

Pintér Jenő

é.n. Jászberény r.t. város levéltárában lévő kiváltságlevelek és oklevelek gyűjteménye. Válogatta és fordította Illésy János. Jászberény

Purjesz István

1958 A török hódoltság Pest megyében a XVII. század második felében. (Pest megye 1668. évi vizsgálati jegyzőkönyve a török ellen.)
Levéltári Közlemények 173-200.

Révész Kálmán
1900 XVII. századi házassági pörök az abaúji református egyházmegye jegyzőkönyvében.
Történeti Tár

Rexa Dezső
1909 A törvényhatósági levéltárak címeres levelei. h.n.

Román János
1965 Források Sárospatak település és építészettörténetéhez. Sárospatak

Solymosi László
1985 Az Ernuszt-féle számadáskönyv és a középkorvégi népességszám. (A középkori megyei adószámadások forrásértéke) Történelmi Szemle XXVIII. 414-436.

Soós Imre
1985 Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése. Szent István Társulat, Budapest

Sugár István
1988 Heves és Külső-Szolnok vármegyei jobbágyok és zsellérek áttelepülése a Jászságba a XVII. század utolsó évtizedében. Agraria XXIV. 123-133. Eger

Szabó István
1954 Bács, Bodrog, Csongrád megye dézsmalajstromai 1522-ből. Budapest

Szabó László
1973 Jászdózsa és a palócság. In: Szabó László szerk.: Jászdózsa és a palócság. 309-325.p.
Eger

1974/a A jászok magyarországi betelepítése. In: Tóth János szerk.: Jubileumi Évkönyv a Jász Múzeum Alapításának 100. Évfordulójára. 9-20.p. Jászberény

1974/b A középkori Jászság etnikai jellegéhez. In: Tóth János szerk.: Jubileumi Évkönyv a Jász Múzeum Alapításának 100. Évfordulójára. 21-42.p. Jászberény

1978 A jászok mítoszalkotási kísérlete a XVII-XVIII. században. In: Hoppál Mihály -- Istvánovits Márton szerk.: Előmunkálatok a magyarság néprajzához 3. 154- 164.p. Budapest

1979 A jász etnikai csoport (A jász etnikum és a jászsági műveltségi egység néprajza) Szolnok

1980 Kulturális egységek vizsgálatának tapasztalatai. In: Paládi-Kovács Attila (szerk.): Néprajzi csoportok kutatási módszerei. Előmunkálatok a magyarság néprajzához. 175-181. Budapest

1981 A jász öntudat alakváltozásai. A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve 129-145.p.
Szolnok

1982 Jászság. Budapest

1989 Néprajzi tanulmányok. Szolnok

Szakály Ferenc
1972 Balázs deák gyöngyösi kereskedő üzleti könyve. (Adalékok a hódoltsági terület kereskedelmi kapcsolatainak történetéhez a XVI. század végén.) Agrártörténeti Szemle 14. évf. 356-386.p.

1983 Török megszállás alatt. In: Kristó Gyula szerk.: Szeged története 1. 535- 738. Szeged

1984 Gyöngyös gazdasági és társadalmi változásai a török korban. In: Havassy Péter - Kecskés Péter szerk.: Tanulmányok Gyöngyösről. 147-178.p. Gyöngyös

- 1990 Adalékok Gyöngyös XVI. századi kereskedelmi kapcsolatainak történetéhez. Archivum a Heves Megyei Levéltár Közleményei 12. 122-145.p. Eger
- 1993 Szerb bevándorlás a török kori Magyarországra. In: Szomszédaink között Kelet-Európában. Emlékkönyv Niederhauser Emil 70. születésnapjára. Szerk. Glatz Ferenc. 75-88-Budapest
- 1995/a Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez. Balassi Kiadó Budapest
- 1995/b Pest-Pilis-Solt megye XVI-XVII. századi dica-és dézsmajegyzékei Budapest

Szederkényi Nándor
1890-1893 Heves vármegye története. II-III. Eger

Szendrey István
1984 Debrecen a mezőváros. In: Ránki György szerk.: Debrecen története 1693-ig. Debrecen

Tálas István
1980a Az Alföld néprajzi kutatásának kérdései és problémái. In: Néprajzi tanulmányok és írások. 15-50. Budapest

1980b A gyulai ostromzár migrációs kihatásai. In: Bertényi Iván (szerk.): Ünnepi tanulmányok Sinkovics István 70. születésnapjára 1980. aug. 19. 319-329. Budapest

Toldy Ferenc
1879 Sárospataki magyar krónika MDXXIII - MDCXV. Magyar Történelmi Társaság IV. köt. Pest

Tóth Péter
1990 Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Miskolcon őrzött középkori oklevelei. Borsod-Abaúj-Zemplén megyei levéltári füzetek 28. Miskolc

Varga János
1969 Jobbágyprendszer a magyarországi feudalizmus kései századaiban 1556-1767. Budapest

Vass Előd
1980 Kalocsa környékének török kori adóösszeírásai. Kalocsa

A Jászságon kívül élő, valószínűleg jászsági eredetű családok elterjedése a XVI. század végéig a "Jász" családnév és jászsági településnevekből képzett családnevek, valamint tanuvallomások alapján

Arad megye			
Elek	Szapara Dienös	1567	Káldy-Nagy Gy. 1982.
Székudvar	Zákán Gergely	1579	Káldy-Nagy Gy. 1982.
Bars megye:			
Bars	Jász Pál	1341	Mályusz E. 1953.
	Jász Pál	1349	Mályusz E. 1953.
Garamdásd	Jász György	1570	Fekete L. 1943
Békés megye			
Gyula	Jász Imre	1567	Káldy-Nagy Gy. 1982
	Szapara Balázs	1567	Káldy-Nagy Gy. 1982
Mezomegyer	Jász Mihály	1567	Káldy-Nagy Gy. 1982.
Bihar megye			

Debrecen	Kacsán Zsigmondné Jász Pál özvegye Zákán Imréné Varga Balázs Juhász Gál Jász Mihály Jász Péter Jász Demeter	1551 1554-1555 1555 1564 1568 1599 1599 1601	Balogh I. Debr. jkv. Balogh I. Debr. jkv. Balogh I. Debr. jkv. P. Szalay E. Debr. jkv. P. Szalay E. Debr. jkv. Szendrey I. 1984 Szendrey I. 1984 Szendrey I. 1984
Bodrog megye Bodrogsziget	Jász György	1379	Iványi I. 1909
Borsod megye Mezőkövesd	Jász Ádám Jász András Jász Fábián Jász György	1505 1505 1505 1505	Tóth P. 1990 Tóth P. 1990 Tóth P. 1990 Tóth P. 1990
Csongrád megye Szeged	Zákán István Zákán István Buzgán János	1522 1524 1550	Inczefi G. 1957 Inczefi G. 1957 Fekete L. 1955.
Esztergom megye Csolnok Libárd Magyarszogyén Németszogyén	Jász Domonkos Jász Bálint Jász Benedek Jász Márton	1466 1570 1570 1570	OL, Dl. 16421 Fekete L. 1943 Fekete L. 1943. Fekete L. 1943
Heves - Külső Szolnok megye Abád Abasár Adács Alattyán Átány Boldog Bükkszterzsébet Csány Detk Eger Erk Fegyvernek Gyöngyös	Beren Máté Birini Máté Gottán Gergely Szentgyörgyi Berta Szentgyörgyi János Jász Demeter Jász Demeter judex Jász Mihály Jász Ágota özv. Balog György Jász Urbán Apáti Horváth János Berényi Mihály Ujszászy Lorinc Jász Ilona Jász Imre Jász Márton Jász János Birinyi Tomás Chyaker Benedek Csakur Tomás Lőrinc az előbbi fia Mátyás az előbbi testv. Bokator Márton Pál az előbbi fia	1591 1598 1606 1549 1550 1576-1579 1582 1559 1578 é.n. é.n. é.n. 1577 1589 1589 1506 1591 1529 1550 1550 1550 1550 1550 1550	Ágoston G. 1988 OL, Reg. Dec. OL, Reg. Dec. Bán P. 1988 Fekete L. 1968 N. Kiss I. 1960 OL, Conscr. Port 1546 1548 315. sz. defter N. Kiss I. 1960 Jerney, 24. kötet Jerney, 24. kötet Jerney, 24. kötet HML, Liber 29. OL, Fol. lat. 1180 OL, Fol. lat. 1180 Bártfai Sz. L. é.n. Ágoston G. 1988 OL, P 521. 18. cs. Fekete L. 1968 Fekete L. 1968 Fekete L. 1968 Fekete L. 1968 Fekete L. 1968

	Jász Ambrus	1550	Fekete L. 1968
	Jász Gergely	1550	Fekete L. 1968
	Jász János	1550	Fekete L. 1968
	Jász Márton	1550	Fekete L. 1968
	Jász Márton (másik)	1550	Fekete L. 1968
	Jász Péter	1549	Bán P. 1988
	Jász János	1577	OL, Reg. Dec.
	Jász Mihály	1596	OL, P 108. Rep. 25/A
	Jász Mihály özvegye	1598	OL, Reg. Dec.
	Kiséri Gergely	1570	OL, P 108. Rep. 25/A
	Kiséri Pál	1577	OL, P 108. Rep. 25/A
	Kiséri Pál	1598	OL, Reg. Dec.
	Poroszló Pál	1576-1577	N. Kiss I. 1960
	Poroszló Gáspár	1596	OL, P 108 Rep. 25/A
	Poroszló István	1598	OL, Reg. Dec.
	Jász Péter	1606	OL, Reg. Dec.
	Poroszló Boldizsár	1605	OL, Reg. Dec.
	Temesvári Miklós	1601	OL, Reg. Dec.
Gyöngyöshalász	Jász Ambrus	1576	N. Kiss I. 1960
	Jász Imre	1576-1578	N. Kiss I. 1960
Gyöngyössolymos	Jász Mihály	1605	OL, Reg. Dec.
	Jász Péter	1606	OL, Reg. Dec.
	Kiséri Balázs	1598	OL, Reg. Dec.
	Tömösvári Miklós	1605	OL, Reg. Dec.
Gyöngyöstarján	Jász Balázs	1529	OL, P 521. 18. cs.
	Jász Balázs	1576-1578	N. Kiss I. 1960.
	Jász Balázs judex	1582	OL, Conscr. Port.
	Jász Balázs	1605	OL, U et C 11/50
	Jász Péter	1600	OL, Reg. Dec.
	Jász Péter	1603	OL, Reg. Dec.
	Jász Pál	1602	OL, Reg. Dec.
	Jász Pálné	1605	OL, Reg. Dec.
Felnémet	Jász Katalin	1554	OL, E 554. 34. cs.
Hatvan	Vas Vince	1559	315. sz. defter
Heves	Jász Mihály	1550	Fekete L. 1968
	Jász Péter	1550	Fekete L. 1968
	Jászberényi Orbán pap	1583	Szederkényi N.
Hevesugra	Jász Balázs	1578	N. Kiss I. 1960
Karácsond	Jász Mihály	1550	Fekete L. 1968
	testvére Imre	1550	Fekete L. 1968
	Jász Imre	1548	Bán P. 1988
	Jász Mihály	1549	Bán P. 1988
	Jász Imre	1576	N. Kiss I. 1960
	Jász Mihály	1598	OL, Reg. Dec.
	Jász Mihály	1602	OL, Reg. Dec.
Kerecsend	Jász Demeter judex	1583	OL, Conscr. Port.
Koteles	Ladányi Márton	1550	Fekete L. 1968
	fia Benedek	1550	Fekete L. 1968
	Ladányi Benedek	1549	Bán P. 1988
	Ladányi Benedek	1576-1577	N. Kiss I. 1960
Nagykörü	Jász Bertalan	1548-1549	Bán P. 1981 és 1988
	Jász Bertalan	1576	N. Kiss I. 1960
	Jász Bertalan	1589	OL, Fol. Lat. 1180.

	Jász Gergely	1548-1549	Bán P. 1981 és 1988
	Jász Péter	1548-1549	Bán P. 1981 és 1988
	Gogán Pál	1548-1549	Bán P. 1981 és 1988
	Savolj András	1549	Bán P. 1988
Nagykörü	Savolj Illés	1549	Bán P. 1988
	Savolj Tomás	1549	Bán P. 1988
	Jász István	1576	N. Kiss I. 1960.
Pély	Gogán Tamás	1576	N. Kiss I. 1960
	Boldogházi Lukács	1550	Fekete L. 1968
	Boldogházi Lukács	1549	Bán P. 1988
	Boldogházi György	1549	Bán P. 1988
	Boldogházy Ambrus	1576-1579	N. Kiss I. 1960
Poroszló	Jász Máté	1548-1549	Bán P. 1981 és 1988
Szajol	Jász Lukács	1591	Ágoston G. 1988
	Jász Márton	1591	Ágoston G. 1988
Tarnaörs	Kapitány Imre	1576 - 1577	N. Kiss I. 1960
	Zákán Balázs	1577	N. Kiss I. 1960
Tarnaszánya	Jász Máté	1570	N. Kiss I. 1960
	Jász Máté	1576	N. Kiss I. 1960
	Jász Mihály	1576	N. Kiss I. 1960
Tiszaballa	Kesséry Péter	1548	Bán P. 1981
	Kesery Matheus	1576-1577	N. Kiss I. 1960
	Kesüri György	1591	Ágoston G. 1988
Tiszafüred	Berén Máté	1591	Ágoston G. 1988
Tiszagyenda	Boldogházy Demeter	1548	Bán P. 1981
Tiszapüspöki	Zakan Balázs	1548	Bán P. 1981.
Tiszaroff	Berén Gáspár	1591	Ágoston G. 1988
Tiszavarsány	Berén Bálint	1591	Ágoston G. 1988
Vámosgyörk	Kysyry Mátyás	1548	Bán P. 1981
Zaránk	Jász Antal	1576	N. Kiss I. 1960
Hont megye			
Baráti	Jász Pál	1570	Bayerle G. 1973
Ipolynyék	Jász Tamás	1570	Bayerle G. 1973
Nagykunság			
Hegyesbor	Jász Lukács	1591	Ágoston G. 1988
Kunszentmárton	Zákán Vince	1567	Káldy-Nagy Gy. 1982
Márialaka	Jász Demeter	1591	Ágoston G. 1988
Nógrád megye			
Dengeleg	Jász János	1546-1562	Káldy-Nagy Gy. 1971
Legénd	Jász Jakab	1562	Káldy-Nagy Gy. 1971
Lorinci	Jász Gergely	1562	Káldy-Nagy Gy. 1971
Nagybátony	Berényi Mátyás	1548	Bán P. 1981
Nyitra megye			
Nagyszombat	Gottán Lőrinc	1591	OL, E 41 1594/28
Pest - Pilis - Solt megye			
Abony	Berényi Mátyás	1546-1562	Káldy-Nagy Gy. 1971
Bag	Szentgyörgyi Antal	1546	Káldy-Nagy Gy. 1971
Buda	Zákán Mihál	1546	Káldy-Nagy Gy. 1971
Egreskátá	Szaparán Balázs	1546-1562	Káldy-Nagy Gy. 1971
	Szaparán János	1546-1562	Káldy-Nagy Gy. 1971
Fót	Zákán Ambrus	1546	Káldy-Nagy Gy. 1971
Gödöllo	Jász Bertalan	1562	Káldy-Nagy Gy. 1971

Kecskemét	Biriny Fóris	1562	Káldy-Nagy Gy. 1971
Nagykorös	Jász András	1546	Káldy-Nagy Gy. 1971
Szada	Jász Péter	1546-1562	Káldy-Nagy Gy. 1971
	Jász Máté judex	1578	N. Kiss I. 1960
Szentlászló	Ágó Petőr	1546	Káldy-Nagy Gy. 1971
Tápióság	Jász Imre judex	1582	OL, Conscr. Port.
Tápiószecso	Szaparán János	1546	Káldy-Nagy Gy. 1971
Veresegyház	Zákáni Bálint	1559-1562	Káldy-Nagy Gy. 1971 és 1977
Zsiger	Zákán Ambrus	1562	Káldy-Nagy Gy. 1971.

A JÁSZSÁGON KÍVÜL ÉLŐ, VALÓSZÍNŰLEG JÁSZSÁGI EREDETŰ CSALÁDOK ELTERJEDÉSE A XVII. SZÁZADBAN A JÁSZSÁGI HELYNEVEKBŐL KÉPZETT CSALÁDNEVEK ALAPJÁN

az új lakóhely	a személy neve, jászsági lakóhelye	említés éve	a forrás jelzete
Abaúj-Torna megye Kassa	Árokszállásy István Késéri András	1673 é.n.	OL, NRA 1008/28 OL, E 41. 239. cs.
Bars megye: Alsópél	Jászin családnév	1725	Csapodi 1942.
Borsod megye Mezőkeresztes Mezőkövesd	Birinyi István Árokszállási János	1669 é.n.	OL, P 521. 16. cs. OL, P 521. 18. cs.
Csongrád megye Szeged	Jászberényi Gáspár Jász Lőrinc	1647 1665	Borovszky S. é.n. Borovszky S. é.n.
Heves - Külso Szolnok megye Gyöngyös	Péter Balázs Nagy Pál Birinyi Szabó Mátyás Árokszállási János Berini Máté Dósai Mátyás Jász Benedek	é.n. 1641 1674 1634-1700 1634-1700 1634-1700 1634-1700	OL, Péter cs. lta OL, P 518. 9. cs. OL, P 422. 3. cs. Ethrei Sebők L. 1880. Ethrei Sebők L. 1880. Ethrei Sebők L. 1880. Ethrei Sebők L. 1880.
Gyöngyöstarján Heves	Jász András Bencsik János Jászberényből	1656 1690	OL, P 535. 3. cs. OL, P 518. 4. cs.
Karácsond	Jász Péter Jász Péter Putton János	1621 1649 1621	OL, Reg. Dec. OL, P 518. 9. cs. OL, Reg. Dec.
Tiszaballa	Kiséri Balázs bíró Kiséri Bernát Kiséri János	1621 1621 1621	OL, Reg. Dec. OL, Reg. Dec. OL, Reg. Dec.
Vámosgyörk	Morzsa András Árokszállásról	1703	OL, P 521. 33. cs.
Nógrád megye Lorinci	Ágói András	1639	OL, P 535. 3. cs.

Hont megye Alsónyék	Jász András 70 éves	1651	PML. Ajm. 1651/14
Pest - Pilis - Solt megye Csekekáta	Matók Zsigmond Jászberényből	1624	PML, Ajm. 1669/7
	Tóth Lukács neje Jászberényből	é.n.	PML, Ajm. 1669/8
Gödöllő	Kovács Benedek Fényszaruból	1669	PML, Ajm. 1669/8
Tápiósüly	Gerutz Benedek Jákóhalmáról	1697	OL, P 506. 30. cs.
	Bereny András Felsősztygyörgyről	1696	OL,,P 506. 30. cs.
Tápiószentmárton	Kisiri Szabó Pál	é.n.	OL, P 541. 13. cs.
Tóalmás	Jász Mihály	1704	Kosáry D. 1965.
Vác	Rab Albert Fényszaruból	1688	OL, U et C 7/59
	Kelemen Balázs Fényszaruból	1688	OL, U et C 7/59
	Farkas Gergely Fényszaruból	1688	OL, U et C 7/59
Sopron megye Szentmiklós	Jászberényi Gergely	1615	OL, NRA 1012/33
Szatmár megye Királydaróc	Jász Anna	1646	OL, P 392. 47/121.
Trencsén megye Strasskow	Jász János	1641	OL, NRA 509/7
Zemplén megye Homonna Sárospatak	Jászberényi Tamás	1638	OL, NRA 1255/34
	Jász András	1631	Román J. 1965.
	Jász Pál	1617	OL, NRA 751/33
	Jász Katalin	1668	OL, NRA 938/50
Szerencs	Jász János	1604	OL, NRA 785/20
	Jász Ferenc	1604	OL, Patay cs.lta.1.cs.
Tokaj	Jász Ferenc	1700	Révész K. 1900.

ADATOK A JÁSZBERÉNYI BAROMFIKERESKEDŐK MŰKÖDÉSÉHEZ¹

A kisgazdaságokban még az 1920-1938 közötti években is az évszázados hagyomány szerint űzték a baromfitenyésztést². A fővárosi piacot még vasútvonal megnyitása előtt is viszonylag gyorsan elérő jászberényiek már a XIX. században is jelen voltak a baromfi piacon, a szájhagyományban megőrzött adatok szerint elsősorban hízott liba eladása miatt érdemes volt időzni napokig a fővárosi piacon közelében.

A Trianon utáni Magyarországon a belterjes baromfitenyésztés új fajtákkal és a piacra termeléssel a városi kiségzisztenciák számára a kereskedelmi pályákon való megkapaszkodásához kedvező lehetőségeket teremtett. Az 1910-es években megszorodó mezőgazdasági szakirodalomban már nyomon követhető a magyarországi baromfitenyésztés fellendülésének egy újabb korszaka.³ A gazdasági szakirodalom a külkereskedelmi forgalom fellendülésével irányította figyelmét a fajtanemesítésre és a tojáshozam növelésére. A megváltozott közigazdasági helyzetben már nem volt érdektelen, hogy az „ősi” magyar tyúknak kicsiny a teste és aprók a tojásai.

A Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara 1937. évi adata szerint Kecskemét területén az ország baromfi állományának 20-25 %-át tenyésztették. Nem rendelkezünk azonban pontos adatokkal arról, hogy a kecskeméti központú (Benedek cég) baromfi felvásárló és kereskedő vállalat vonzáskörzetéhez kapcsolódó tájegységek – így többek között a Jászság - baromfitenyésztése milyen arányokat öltött. A Benedek cég az ország egyik legnagyobb baromfi- és tojásexportőrévé nőtte ki magát az 1870-ben Benedek József és Fia által alapított Nagykörös-Kecskemét telephelyű vállalat.⁴

A történeti forrásokban nagyon kevés és szórványos a baromfira vagy tartására vonatkozó adat. A Mária-Terézia féle Urbárium elrendeli, hogy a jobbágyok baromfi és tojás ajándékot adjanak a földesúrnak, amelyből csak a telekkategória szerint kötelező ajándék nagyságáról értesülünk.

Az 1895. évi mezőgazdasági összeírás⁵ volt az elő teljes körű felvétel Magyarország mezőgazdasági viszonyairól, amelyben az összeírt állatállományban a baromfiállományra vonatkozó adatokat a szakirodalom megbízhatatlannak ítélte. Nem lehet ezen csodálkoznunk, hiszen a korábbi, népszámlálással egybekötött állatállomány statisztikáknál is igen magas hiba százalékkal – pl. az 1857-es 40 %-kal – kell számolnunk.

Tálas István a baromfitartás kutatásának fontosságára nyomatékosan felhívta a figyelmet, az anyagi kultúra néprajzi vizsgálatának 1945-1955 közötti időszakáról adott értékelésében. Érdemes megállapítását felidéznünk: „a baromfitartás kétségtelenül honfoglalás előtti tevékenységünk, a feudalizmusban a baromfi és terméke szolgáltatmány, a felső piacnak állandó cikke, s a kapitalizálódással a paraszti állattartásnak egyik elsőrendű területe.”⁶

A néprajzi módszerekkel végzett gyűjtés az 1970-es évek elején még lehetővé tette, hogy a sokszor több generációra visszanyúló családi kereskedői hagyományokkal rendelkező baromfi kereskedőktől, a berényi kufáktól, férfiaktól és asszonyoktól kérdezősködjünk a piaci életről. A piacra

¹ Ez a közlemény első alkalommal ad közre részleteket az 1974-ben készített néprajzi tárgyú szakdolgozatomból. (Népi baromfitartás Jászberényben- témavezetője Tálas István volt. ELTE, Tárgyi Néprajzi Tanszék). A szakdolgozat részletekben való közlésének egyik indoka, az hogy a hiedelemmel gazdagon átszőtt tartási eljárások leírása a korábbi időszakok hagyományos magyar kisállattartási módjához kapcsolódik, ennek a táji változatai a szakirodalomban elég jól dokumentáltak.

² H. Kerecsényi E. 1959., Katona I. 1948., 1949., Nagy Gy. 1968.

³ Hreblay E. 1912. Részlet az előszóból: Tizenkét évvel ezelőtt csak néhányan voltunk, akik előre megjósoltuk a mai, sőt még ezután jövő hazai baromfitenyésztési fellendülést. Ma sokan vagyunk, s ha különböző utakon, de mégiscsak egy cél felé haladunk, elérendő azt, hogy a népies baromfitenyésztés ne legyen a ház körül az utolsó, hanem az első foglalkozás, mert azzá válhat.”

⁴ OMC II. 29., 497.

⁵ St.Sz. 1963. 8-9.sz. 858-864.

⁶ Tálas I. 1955. 23.

hízlalás és kereskedelmi tevékenység célja a városi ház és föld szerzése volt, amint ezt több sikeres életpálya bizonyítja, hogy a hagyományos munkarendtől eltérő életvitelt diktáló kereskedés eredményes volt. A jázsági tanyás gazdálkodás hasonlóan kedvező feltételekkel rendelkezett a baromfitartartáshoz, amint azt Nagy Gyula a vásárhelyi pusztákon megörökítette.⁷

Szem előtt tartva Dankó Imre megállapítását a jázsági vásárokról: „A Jázság nem volt elsőrendű vásárterület, hanem egyrészt belső forgalmú, másrészt közvetítő terület volt a környék nagy vásárhelyei felé.”⁸ Fodor Ferenc monográfiájában nem közöl a baromfiállományról statisztikát; 1867-ben Jászfényszarun 963 birtokosnak 15 ezer szárnyas állata volt, amelyből feltehetően a mezőgazdasági jövedelem nagy hányada származott. Mivel adatai szerint a nagyállatok száma (szarvasmarha, sertés, birka) száma valóban kevés volt, arra a következtetésre jutott, hogy a jövedelem fő forrása a földművelés volt.⁹

Jászberényi baromfikereskedők

Libakereskedők

Szücs Józsefné Bujdosó Varga Mária 1929-ben kezdett foglalkozni baromfikereskedéssel. *„Hét gyerekem volt, az uram a katonaságtul betegen jött haza. Én azelőtt cselédlány voltam, ő meg kocsis. Valamihez kezdenem kellett. A szükség is hajtott, meg hajlamom is volt a kereskedéshez. Eleinte a „hátamon” kezdtem.¹⁰ Gyalog mentem Jászapátiba, Árokszállásra és a hátamon batyuban, meg a két kezemben kosárban hoztam a csirkét, tojást. Sokszor a gyerekek – a nagyobbak – is velem jöttek. Aztán ahogy tehetségem¹¹ volt egy lovat és kocsit vettünk, ketrecekbe raktuk a baromfit. Akkor még vonattal mentem Pestre: a hátamon és a kezemben 50-80 kg libát vittem el. A Nagyvásártelepre meg a Telekire sokan jártunk fel akkoriban. 35-ben már teherautót fogadtam és úgy szállítottam Pestre. Hétfőn Dósára, csütörtökön Apátiba és Árokszállásra; kedden és pénteken a berényi piacra mentem vásárolni. Kedden, csütörtökön és szombaton Pestre szállítottam. Közben 50-60 libát mindig tömtem.”*

Szücsné az áru nagy részét Pestre szállította, csak akkor adott el a helyi exportörnek, ha nem volt jelentős az árkülönbség. A libakereskedők a „selejtet”¹² helyben vitték piacra, hogy „ne verje le a többi árát”. A kufák¹³ egy piacról 2-300 libát is behoztak, vagyis összevásároltak. Lehetőség szerint igyekeztek inkább „készen”¹⁴ venni a libát, ha ilyen nem lett volna elegendő, akkor „magló” libát vettek és tömésre fogták. A kufák házánál rendszerint volt egy olyan helyiség, ahol a libákat tömték. A hizott libát „pucolás”¹⁵ előtt még megtömték, hogy a belek ne legyenek üresek. Arra vigyáztak, hogy ne maradjon a begyében a kukorica, mert a „standos”¹⁶ a felpucolt liba begyéből kifejtette a kukoricát és levonta az árából.

Egy alkalommal 50-100-200 libát szállítottak Pestre, rendelés szerint. A vágást és tisztítást a szállítást megelőző napon végezték. A heti háromszori szállítás megkívánta, hogy pénteken készítsék elő a szombati szállításra szánt mennyiséget. A kufa házánál volt a pucoló¹⁷, ahol bér munkások készítettek elő a vágott libát. A levágott liba először a „vasalóhoz”¹⁸ került: forró, faszenes vasalóval vizes ruhán keresztül megvasalta a tollát, mert így fellazult a toll. Vasalás után került ahhoz a személyhez, aki „szárnyázott”, vagyis a vastagabb tollakat szedte le a liba hátáról, szárnyáról és

⁷ Nagy Gy. 1968.

⁸ Dankó I. 1974. 176.

⁹ Fodor F.

¹⁰ Hátára felkötött batyuban szállította a baromfit.

¹¹ Anyagi lehetőség

¹² Így nevezték a tömészel hizlalt libát, ami nem érte el a kívánt gyarapodást.

¹³ A baromfikereskedő neve a Jázságban

¹⁴ A gazdák által tömészel felhizlalt liba

¹⁵ Vágás és tisztítás

¹⁶ piaccsarnoki baromfi árus

¹⁷ Egy tiszta, rendszeresen meszelt falu helyiség

¹⁸ Faszenes vasalóval dolgozó személy neve

melléről. Ezt követően egy személy a pelyhet szedte le a libáról. A levágott libáról szárazon ugyanúgy külön válogatva szedték le a tollat és a pelyhet, mint a „koppasztásnál”¹⁹. A libapucolók csoportjában egy személy állandóan vasalt. Általában délután kezdték el a munkát, és egész éjszaka dolgoztak, hogy hajnalra készen legyen az áru. Az éjszakai munkával a vágás frissességét kívánták biztosítani. A vasalásért annyit fizettek, amennyit a leggyorsabban dolgozó pucoló meg tudott keresni. A bér kiszámításának alapegysége a darabbér volt, általában 6 fillér. Hatalmas teljesítmény volt tehát, aki 100 Ft-ot is meg tudott keresni, bár ilyen nem túl gyakran fordult elő. A pucolás az asszonyok és lányok kiegészítő jövedelme volt. A pucoló női bér munkások a néhány hold földdel rendelkező családokból kerültek ki. Az asszonyok a pucolással keresett pénzt a család élelmezésére költötték, a lányok a kelengyjük összeállításához szükséges összeget gyarapították keresetükkkel. Az özvegyasszonyoknak egyik alapvető jövedelemforrása volt, azért is csinálták szívesen, mert emellett még más jövedelemszerző foglalkozást is maradt idejük. Igen gyakran az özvegyasszony a piacon is árusított pl. lisztet, vagy heti bejáró munkásként mosást vállalt. A kufáknak dolgozó asszonyok között nem pénzért dolgozó asszonyok is voltak. Elsősorban a kisebb iparosok felesége jött el dolgozni és a liba pucolásért vagy tollat, vagy vért kapott. A libavért több háztartásban emberi fogyasztásra elkészítették, míg mások az állatokat etették vele. A toll a szegényebb iparos családok lányainak kelengyjéhez volt szükséges. A belvárosi szűk udvarú iparos házak többségénél nem volt lehetőség a nagyobb területet és vizet igénylő liba tartására, így a háztartásban nem tudták előteremteni a lányok kelengyjéhez tartozó ágyneműhöz szükséges tollat.

Amikor a liba pucolással végeztek, a tisztiorvos minden alkalommal kijött és megvizsgálta a baromfit, ha megfelelőnek találta, a liba farára nyomta a hatósági bélyegzőt. Egyenként fehér papírba csomagolták a libákat, erre írták a súlyát. Nagy méretű vesszőkosarakat töltöttek meg a külön csomagolt libákkal és zsápkokróccal lefedték, amelynek szélét a kosár széléhez hozzávarrták. Erre került a pesti standos neve, valamint azt is feltüntették, hogy a kosárban hány liba van. Kedden és csütörtökön a sofőr adta le a kereskedőknek az így előkészített vágott baromfit; a kufa személyesen csak szombaton kísérte az árut, mert ez volt az elszámolás napja. Ha kiderült, hogy a vasárnapi piacra még szükség van libára, akkor táviratot küldött az otthoniaknak, amelyben csak mindössze ennyi volt: „Pucoljatok”. Az asszonyok nélküle kezdték el a munkát, csak a befejezésnél volt jelen. Vasárnap hajnalban Nagykátáról vonattal vitte fel Pestre a szokásos rendelésen kívüli mennyiséget.

Csirkekufák

Szabó Jánosné, Ridegné Szabó Etelka és Sas András az 1930-as években Jászberényben ismert csirkekufák voltak.

Sas András 1933-ban kezdte a kereskedést. Eredeti foglalkozása szerint fűszerkereskedő volt, majd ezt a baromfikereskedésre cserélte fel, amellyel 15 évig foglalkozott. A Benedek cégnek dolgozott, a kecskeméti baromfi felvásárló helyi kirendeltségének.²⁰ Kezdetben Szabó Jánosék vállaltak érte kezességet, mert eleinte a cég által adott pénzen „szedte a csirkét és a tojást”.²¹ Két esztendeig járta Jászberény vidékét felvásárlóként, amikor Nej László felajánlotta neki a lehetőséget, hogy legyen önálló. Nej Lászlótól tőkét kapott kölcsönbe, amelyen lovaskocsit fogadott és ezzel járta a piacokat. Három hónapig nemhogy keresett volna a kereskedéssel, még rá is fizetett; négy év elteltével szerzett elegendő gyakorlatot és olyan eredményessé vált tevékenysége, hogy saját kocsit és lovat tudott vásárolni. Ezt követően személyre szóló felvásárlási árat kapott, a mindenkor napi felvásárlási árnál 10 fillérrel többet, a feladata pedig a környékbeli tanyákon felvásárolni a csirkét és pulykát. Heti munkarendje a következő volt: hétfőn Jászdózsára, kedden és pénteken a berényi piacra, szerdán Tarnaórsra, csütörtökön Jászárokszállásra, szombaton Alattyánba, vasárnap pedig a jászberényi tanyákra ment. A heti piacok alkalmával beszélte meg a gazdákkal, hogy mikor és melyik tanyára megy ki, akkora a környékbeliek odavitték az eladásra szánt baromfit.

Az árokszálási piac olyan korán reggel zajlott le, hogy virradatkor már bevásárolva indult vissza Jászberénybe. A lovaskocsin a csirke fedeles csirkekasban páronként összekötve, vagy

¹⁹ Az élő liba tollának és pelyhének ritkítása

²⁰

²¹ Vásárolta fel

ketrechen volt elhelyezve. A csirke lábát nem zsineggel, hanem egy rongydarabbal kötötték össze; gyakran régi piros kendőből hasogattak csíkokat az asszonyok.

Egy-egy jó piacon 30-40 ezer tojást is összeszedtek; a gazdák egyszerre 7-800 db, nem ritkán 1200 db tojást is behoztak a piacra. A kisebb gazdák által egyszeri alkalommal eladásra kínált 300 db tojás már inkább kevésnek számított. A felvásárló a tojást kézbe fogva vizsgálta meg: már a „fogásáról”²² felismerték a jó tojást. A tojást ládába gyűjtötték: falpra egy sor szalma került a tojás alá. Egy lapra 180 db tojás fért, négy megtelt sor után a fedő falapot leszögezték. Ha a tojást nem a helyi felvásárlónak adták, akkor olyan tojásos ládába rakodtak, amelybe 1440 db tojás fért. A csomagolási módok és eszközök a korabeli vasúti szállítási előírásoknak megfelelőek voltak.²³

A Benedek cég 10 ezer tojás után 10 pengőt fizetett, vagyis egy tojáson 1/10 fillér volt a felvásárló keresete. Sokszor érkezett sürgöny Pestről, hogy „6-7 tized a tojás”, de mire a tojással megérkeztek már 3 tizedet is esett az ára, ezért inkább a helyi felvásárlónak adták el a tojást, mert az az 1gy tized legalább biztos volt.

A csirke szedését²⁴ aratás után kezdték meg. A szép árut már a tolláról felismerte a kereskedő: „ragyogós szép a tolla, a teste sárga, mint a kikirics”. „A pulyka is a tolláról mutatja magát. Ha nyakán zsírréteg van, az jó kövér.” A pulykák közül a kisebbet visszadobta az átvevő, az ilyenre azt mondták: „csirabak”. Némelyik kufa azzal foglalkozott, hogy felvásárolta 60-70 fillérért, amit nem vettek át: otthon „feldarázta” és a duplájáért is el tudta adni. Néhányan azt is megcsinálták, hogy megvették a piacon a jó kövér kacsát, hazavitték és otthon összekenték a tollát, mintha a tömött kacsá volna, és ezután hízott kacsá árában adták el. A kufának szemfülesnek kellett lennie, mert csak akkor boldogult. Némegyszer előfordult, hogy összevesztek a piacon, főleg az asszonyok. Ha nem sikerült megkaparintani a jó árut, akkor bizony egymásnak estek és rákiabáltak egymásra a kufák. A piac közönsége élénk figyelemmel kísérte a kufák viselkedését és megállapította: „Ma jó piac lesz, mer’ a nagy kufák összevesztek.” A jó kufa ránézésre megmondta a baromfi súlyát. Azon lehetett keresni – mint mondták – , hogy a gazdák párba számoltak, ők meg kilóban. Egyéb leleményre is szüksége volt a kereskedőnek, hogy a szép árut olcsóbban tudja megvenni, mint a konkurencia. Sas András kereskedő egy alkalommal tarnaörsi piacon csinált jó vásárt.

„ Két kocsi csirkét hoztak be. Még le sem rakták a kocsiról, már láttam milyen az áru, a súlyát is tudtam. A jobbikhoz odament egy másik kereskedő és 1,25-ért kérte kilóját. Erre én odamentem a szomszédos kocsihoz és jó hangosan 1,10-et ígértem. Meghallotta a kereskedő és gyorsan idejött és 1,20-ért megvette, pedig az az áru nem ért annyit. Én meg megvettem a szebbiket.”²⁵

A kassal, a kasok visszamérésénél is lehetett csalni. Az 1 és 2 kg-os súlyok ki voltak fúrva és ólmot öntöttek bele, amitől jóval nehezebb lett. Sas András szerint a kereskedők szokását *janicszásnak* nevezték, amikor a baromfit a rendes súllyal mérték, míg a kasokat ólmossal. A kereskedő alapállását röviden így foglalta össze: „Ravaszkodni kellett, meg panaszkodni is, főleg az átvevőnek. Megsajnálta, rátett még az árra 1-5 fillért.” A *kufák* kedvenc szövegét, hogy „*jobb a sűrű garas, mint a ritka forint*” a fentebb leírt esetek alapján lehet érteni.

A felvásárló minden kereskedőjétől kérte, hogy hirdessék a piacokon és a tanyákon, heréljenek minél több kappant, mert pulykaáron veszi át. Ennek következtében elég sok kappant neveltek a tanyákon. A felvásárló kiskereskedőknek a kappan mégsem hozott hasznot.

A Benedek cég elsősorban pulyka, csirke, kappan és tojás felvásárlással foglalkozott. A libát akkor vette meg a kufáktól, ha Pesten nem tudták értékesíteni, „krak” volt.²⁶

²² Próbaképppen néhányat fogtak kézbe, nem az egészet vizsgálták át.

²³ Hary J. 1932. 17. „A MÁV Igazgatósága kifogástalan csomagolási eszköznek a tojásszállításhoz jelenleg használt szabványszerű ládát (H=175 cm Sz=55 cm M=22 cm) darabárú szállításánál csak akkor tekinti, ha teljesen ép deszkákból, illetőleg lécekből van összeállítva, ha három helyen vasabronccsal körülfogva és beszegezve, a tojásnak a csomagolása ezen ládában történik. 1440 db tojást tesznek a ládába. A csomagolásnál igen kell vigyázni, nehogy hanyagság következtében összetörve érkezzenek a tojások az illető piacra, ezért a láda aljára az egyes rétegek közé és a ládafenekre fagyapotot, vagy száraz szalmát kell tenni.”

²⁴ felvásárlását

²⁵ Sas András közlése

²⁶ Visky Teréz: Három járszági falu baromfitartása. P 65/1956

A berényi baromfi piacon gyakrabban dolgoztak Szabó János és Ridegné Szabó Etelka, akik testvérek voltak, de önállóan kereskedtek. Édesanyjuk is csirkekufa volt. A baromfival való kereskedés alapelemeit már gyermekkorban elsajátították. Özvegy édesanyjukkal együtt indultak gyalog éjjel 2 órakor a szomszédos falvak piacára: Dósára, Jásztelekre, Jákóhalmára. Legtöbbször csirkét hoztak vagy a felvásárolt libát lábón hajtották haza. Nagyanyjuk kenyérsütögető asszony volt, a berényi piacon árulta a maga sütötte kenyeret; de a háznál is sok vevő felkereste. Nagyapjuk a jászberényi kenderföldek csősze volt, aki a „csőszségből 16 hold földet szerzett.”(D) A kilenc unoka közül három csirkekufa és hat pedig a libatömő foglalkozást választotta.

Egy másik család történetében is sikerrel járt a kereskedés. Bujdosó Jánosné 1926-ban ment férjhez. Az ura szőlőmunkás volt, ezért eleinte mindketten napszámba jártak. Albérlők voltak, a bérlési díj magas, 12 pengő volt. Egyik napról a másikra éltek, de nem jutottak semmire. Bujdosóné nagyanyja libatömő volt és kislánykorában sokszor eljárt vele a piacra és a libákkal is bajlódott. Gondolt egyet, eladta a dunnát és az ünneplő szoknyáját, a pénzen kislibát és kukoricát vett. Megtömte a libákat és amikor készen volt, a többi libatömővel társulva teherautót fogadtak és pesti piacon adták el a libát. Nagyon jól keresett, amíg hosszú éveken át a libatöméssel foglalkozott. „Házat és szőlő kerestek a libák.”

Elsősorban a környező falvak piacán dolgoztak. Kijártak Jászárokszállásra, Jákóhalmára, Apátiba, Alattyanra, az itt felvásárolt csirkét és tojást hazavitték. „Feldarúzták a csirkét, hogy le ne pusztuljon”. Ha a vásárlás napján nem tudták leadni a baromfit, nagyon kellett éjszaka vigyázni, hogy kár ne essék benne. A pesti piacra is szállították, ha sürgöny érkezett és abban jó árakat jeleztek. Az is megtörtént, hogy jó árakat jeleztek, de mikorra megérkeztek az áruval leesett a baromfi ára. Várták az üzenetet a Benedek cégtől is, jön-e az autó aznap vagy sem. Jászberényben 1927 előtt még nem volt helyi baromfi felvásárló kirendeltség, a kecskeméti központból hetente több alkalommal is átvitték a teherautó. A csirkekufák számon tartották a „baromfiszezont” és készültek az ünnepekre, mert így tudták egy kis haszonra szert tenni.

A „pulykaszezon” karácsony előtt volt: ami azt jelentette, hogy ilyenkor nőtt meg a kereslet iránta. A gazdák októberben kezdték meg a pulykát piacra vinni, karácsony előtt két héttel befejeződött a felvásárlási szezon, ekkor a felvásárlási ára jelentős mértékben csökkent. A berényi kereskedők pulykát a fővárosba is szállítottak, de a Jászberény környéki tanyákon nevelt pulyka nagy része a kecskeméti Benedek céghez került. A kecskeméti „vágodába” szállították a felvásárolt pulykát és vágás előtt a gyengébben táplált állatokat „tejsavóval feljavították”, hogy egységes minőségű árut szállíthassanak Angliába. A kufák, gazdák körében közismert volt, hogy a karácsonyi ünnepekre Angliába sok pulykát szállítanak. „Karácsonyra ott mindenkinek az asztalán sült pulykának kellett lenni. Én ugyan nem vótam ott, de mindenki így mondta.” (O)

A „libaszegony” karácsony, újév körül volt, de sokat eladtak a helyi és pesti zsidóságnak is az ún. „libás vagy ludas ünnep” előtt is, amely ősszel volt. „A „csirkés ünnep, rásaroni” meg a „geburesz” nagy ünnepük volt a zsidóknak. Ezek ősszel egymást követő ünnepek voltak²⁷. A ludas ünnep előtt a pesti kereskedők előre megrendelték nálam a libát, egy vagy két kosárral. Elhívtam a saktert a Gotteszmand bácsit, aki zsidó templom udvarában lakott. Ő vágta le a libát és az orrába tette a pombát, ami azt jelentette, hogy kóser.”(G)

A berényi piacon többen árultak a zsidók számára kóser libát. Töbnyire olyan asszonyok, akik korábban zsidó családoknál szolgáltak és tudták, hogyan kell „kóserul” vágni. (O)

Sok kakas kelt el a zsidó „csirkés vagy kakasos” ünnep előtt is. Az otthon keltetett csirkét 3-4 hónapos korától állandóan vitték a berényi és a pesti piacokra is. Ősszel a gazdák azért vitték nagyobb tömegben piacra a baromfit, hogy a vetésben ne tegyenek kárt.

Rendkívül élénk volt a baromfikereskedés Jászberényben, a hagyományos fővárosi piac mellett a Kecskemétre szállító és külföldre irányuló kivitel közponjaként tarthatjuk számon.

A XIX. század végén nagyon gazda saját kocsijával szállította Pestre, a piacra elkészített élő baromfit. A szájhagyomány megőrizte azoknak az emléket, akik egy hetet is eltöltöttek Pesten a felszállított libával; a Duna parton etették és tömték a libát addig, mind el nem kelt.

²⁷ A zsidó újév vándorünnep szeptember 6-a és október 5-e között. Ros háSáná, rajs hásónó jelentése újév. Ezt követően egy hónapig több ünnep is van.

A vágott baromfi szállítása az 1920-as években kezdődött és a jászberényi lányok és asszonyok jelentős részének jelentett pénzkereseti foglalkozást. Az iparral rendelkező baromfi kereskedők működése mellett is maradt lehetőség arra, hogy parasztemberek vonaton szállítsák fel a zsákba varrt, levágott libát, amiért lényegesen több pénzt kaptak, mint a berényi piacon eladott élő libáért.

A baromfikereskedők között korán kialakult egyféle szakosodás: egyesek inkább a liba felvásárlásával foglalkoztak, a csirkekufák csirkét, kappant, pulykát és tojást „szedtek”. Egymással kapcsolatot tartottak, hallgatólagos megegyezés volt az alapja annak, hogy a környékbeli falvak piacán ki vásárolja fel a baromfit. A vizsgált időszakban Pl. Jásztelekre azért nem jártak, mert ott helyben két kereskedő is foglalkozott felvásárlással. Jászboldogházára Ceglédre járt át baromfikereskedő, a hajtaiak a nagykátai, tápiógyörgyei piacra jártak. Jászárokszállítás szintén egy körzet közponjaként működött, mert egy helyi kereskedő Bodonyból, Tarnaórsról, Karácsondról hozta az olcsó csirkét és tojást.²⁸

Adatközlők

D./ Rideg Józsefné Szabó Etelka, sz. 1904 - Jászberény
G./ Szűcs Jánosné Bujdosó Varga Mária, sz. 1897- Jászberény
O./ Sospataki Lajos Sándor, sz. 1902 – Jászboldogháza
R./ Sas András. sz. 1911 - Jászberény

Irodalom

Bakoss László

1936. Hazai baromfi tenyésztésünk fejlesztésének időszerű kérdései. Mezőgazdasági Közöny. IX. éf. 2.sz.

Dankó Imre

1974. A jászvárosi vásárok – piacok néprajza. In Jászkun jubileumi évkönyv 1874-1974. Jászberény

Domokos Ottó

1967. A nyugatmagyarországi tyukásatról. Néprajzi Közlemények. 255-277.

Éber Ernő

1961. A magyar állattenyésztés fejlődése. Bp.

Fél Edit-Hofer Tamás

1961. Az átányi gazdálkodás ágai. Néprajzi Közlemények. 2.sz. Baromfitartás 207-15.

Fényes Elek

1839. Magyarországnak, s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. Pest.

Fodor Ferenc

1942 A Jászság életrajza. Budapest

Grubiczy Geyza:

1875 A baromfitenyésztés. Budapest.

Hreblay Emil

1900. A baromfiak hizlalása. Budapest

1912. Baromfitenyésztés. I-II. Budapest

²⁸ Árokszálláson két kufa volt. Az egyik Mari néni Gyöngyösről járt át, a másik Szűcs (Paci) Ignác eljárt Karácsondra, Bodonyba, Tarnaméráva, Tarnaórsre. Mikor a faluba megérkezett, így kiabált: „Csirkét, tojást tízé pártját!”- vagy amennyi éppen az ára volt. Úgy mondják, hogy nagyon olcsón sok csirkét és tojást szedett össze. (D)

Nagy Gyula

1968. Paraszti állattartás a Vásárhelyi-pusztán. Néprajzi Közlemények. 1-2.sz.
Aprójószág: 104-140.

Katona Imre

1948. A baromfi betegsége és gyógyítása Csongrádon. Ethn.(LX) 133-138.

1949. A csongrádi baromfitartás szokásai és hiedelmei. Ethn.(LXI) 164-182.

H. Kerecsényi Edit

1959. A baromfi ültetése és keltetése Galgamácsán. Néprajzi Közlemények

Luby Margit

Az „aprómarha” a Szamos mentén és a Tiszaháton. NÉ XXIX 203-206.

Nagy Varga Vera

é.n. A népi baromfitartás. In:Kiss László-Pataki Sándor (szerk.): Mezőcsát népi kultúrájából. Mezőcsát
helytörténeti füzetek 3. Mezőcsát

1937. Országos Mezőgazdasági Címtár. II.Kaposvár.

Párthay Géza

1875. Az okszerű baromfitenyésztés alapvonalai. Budapest

Polónyi Manó

1905. A baromfitenyésztés nagyban és kicsinyben, mint biztos kereseti forrás.

Szalay János

1912. A magyar tyúk tenyésztése és nemesítése. Szolnok

Tálas István

1955. Az anyagi kultúra vizsgálatának tíz éve (1945-55) Ethn.(LXVI). 5-56.

Winkler János

1910. Baromfi hizlalás és értékesítés. Bp.

Táblázatok

Gazdaságok birtokmérete	Gazd. Száma	Baromfi	gazd./bfi
1 kh-nál kevesebb szántóval	6296	45214	7,1
1 kh-nál több szántóval	4332	29154	6,7
1-5 kh-as gazdaság	10275	99933	9,4
5-10 kh-as gazdaság	5396	80950	15,0
10-20 kh-as gazdaság	4880	103979	21,3
20-50 kh-as gazdaság	3386	112100	33,1
50-100 kh-as gazdaság	829	45862	55,3
100-200 kh-as gazdaság	247	23836	96,5
200-500 kh-as gazdaság	87	12532	144,0
500-1000 kh-as gazdaság	37	8584	232,0
1000 kh-nál nagyobb gazdaság	39	24248	621,7

Jász-Nagykun-Szolnok megye baromfiállománya 1895. (A Magyar Korona Országainak mezőgazdasági statisztikája, Bp. 1930. IV. köt. 41.o.)

Gazd.sz.	Össz.ter.	Marha	Ló	Sertés	Juh	Baromfi
3772	47980	5246	2786	9596	13364	65431

Jászberény állatállománya 1895-ben. . (A Magyar Korona Országainak mezőgazdasági statisztikája Budapest, 1900. I. köt. 294-97.o.)

Jászberény	B.fí összes	Tyúkféle	Liba	Kacsa	Pulyka
1895	68814	-	-	-	-
1935	77399	63782	8798	2959	1860
1966	124190	114887	7299	877	1127

Jászbeényi baromfiállomány 1895-1966. (Mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtemény 1870-1970. Állattenyésztés III. Községsoros adatok 8. Baromfi KSH, Budapest 1972)

hetivásári árak	06.17.	06.24.	07.01.	07.08.	07.15.	07.22.	07.29.	08.05.
hízott liba, db.	3	2	2	2	2	2	2,28	2,3
sovány liba, pár	2,4	1	1	1	1	1	1,4	1,9
csirke, pár	0,7	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-	0,4
kacsa, pár	-	-	-	-	1	1	1	1
tojás, 100 db.	1,72	-	-	-	-	-	-	-

Baromfitermékek árai 1888 nyarán Jászberényben. (Jászság c. hetilap)

	Önálló keresk.	Önálló keresk.	Segéd	Segéd
	férfi	nő	Férfi	nő
élő baromfi	43	65	15	4
toll	9	2	3	2
tojás, tej, vaj	9	15	15	4

A baromfikereskedők Jász-Nagykun-Szolnok megyében 1930-ban. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új Sorozat 94. köt. Budapest 1930)

Fényképek:

1. Hetipiac Jászberényben 1950. Komáromy József felvétele
2. Vásár 1962. – Tóth János felvétele

A SZOLNOKI DAMJAMICH RÁDIÓ AZ 1956-OS FORRADALOMBAN

Az 1956-os forradalmi események Szolnok megyébe csak október 26-27-re érkeztek meg, kivéve a megyeszékhelyet, Szolnokot, ahol október 23-án a pesti és a gödöllői küldöttek hatására a Szolnoki Építész-és Közlekedésmérnöki Egyetem kilépett a DISZ-ből és csatlakozott a MEFESZ-hez. A lengyelek melletti szimpátiatüntetést követően Gellei Kornél színész és Klein Sándor színházi alkalmazott Szabó Lajos tanársegéddel elindultak a Szigligeti színházba, ahol 21-22 óra között leállították az előadást és Varga D. József vagy Lengyel János elszavalta a Nemzeti Dalt, ami a forradalom kezdetét jelentette. Kálmán István, a Szolnok Megyei Pártbizottság első titkára október 23-án összehívta az MDP végrehajtó bizottságát, hogy fegyvereseket küldjenek ki a pártszékházak őrzésére. A MÁV Járműjavító pártszervezete ellenforradalomnak nevezte a történeteket.¹

Október 25-re azonban változott a helyzet: miután Gerencsér Miklós, az MTI szolnoki kirendeltségének a vezetője Pauló Lajossal a (pesti) rádióban hallottak a kormánytól független forradalmi tanácsok megalakulásáról, telefonon kapcsolatba léptek a Lenin Kohászati Művek munkástanácsának elnökével, aki elmondta, hogy megalakult a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Munkástanács és mellé álltak a pártszervek és a fegyveres testületek is. Ezután Gerencsér felhívta a szolnok megyei pártbizottságot, kapcsolatba lépve Kálmán Istvánnal, majd megállapodott Kablay Lajossal, a szolnoki helyőrségparancsnokkal is, hogy Kálmán népgyűlést hív össze, ahol megválasztják a megyei munkástanács tagjait, ami másnap, október 26-án délután 3 órakor meg is történt. A megalakuló munkástanács lemondatta a megyei tanács elnökét, elrendelte az ÁVH lefegyverzését és felosztatását, s felhívást bocsátott közre: minden üzemben és hivatalban válasszanak munkástanácsot.² Kádár beszéde, amely engedélyezte a munkástanácsok megalakítását, csak 16 óra 30 perckor hangzott el, amikor már Szolnokon létrejött a Munkástanács³, ami másnap, október 27-én felvette a Szolnok Megyei Forradalmi Munkás-Paraszt-és Katonatanács nevet, jogilag az egész megyére kiterjedő hatáskörrel.

¹ Cseh Géza: Az 1956-os forradalom Szolnok megyében. Kézirat, Jász-Nagykun-Szolnok megyei levéltár

² Cseh Géza: Az 1956-os forradalom Szolnok megyében. Kézirat, Jász-Nagykun-Szolnok megyei levéltár

³ Gosztanyi Péter: Der ungarische Volksaufstand in Augenzeugenberichten. München, 1981. 119.o

A tömegtájékoztatási szervek a munkástanács, azon belül a sajtó- és rádióbiztosok, Kocsár József egyetemi tanársegéd és Gerencsér Miklós újságíró irányítása alá kerültek. A tüntetők egy része azonban ezt nem várta ki, és dr. Sebők András főorvos vezetésével a rádió stúdiójához vonultak, ahová nem sikerült bejutniuk.⁴ Néhány órával később azonban mégis elérték a céljukat: a munkástanács utasítását követően a rádióban kezdetét vette a forradalom eseményeiről szóló hírek közzlése.

A besenyszögi úton található adóállomás már október 23-án értesítést kapott a fővárosból, álljanak készen az 532 Hz-en a Kossuth adó sugárzására, mert a forradalmárok károkat okoztak a rádióban. Erre azonban nem került sor egészen november 4-ig.⁵

A Szolnoki Rádió működése

Tanulmányomban a szolnoki rádió 1956-ban játszott szerepét szeretném bemutatni, ami, habár Szolnok a forradalom idején regionális szerepkört betölteni nem tudott, mégis meghatározó volt a tömegtájékoztatás szempontjából. Nem utolsó sorban, a rádió műsorborítékai alapján könnyebben felidézhetővé válnak a szolnoki és a megyei forradalmi események, mivel október 23. és november 4. között az események olyannyira felgyorsultak, hogy írásbeli ügyintézésre az esetek döntő többségében egyszerűen nem maradt idő, így a megválasztott forradalmi tanácsok telefonon vagy élő szóban, küldöttek útján intézték az ügyeket, a forradalom után a mégis megmaradt jegyzőkönyveket pedig megsemmisítette a kommunista hatalom. A forradalom történetének tisztázása érdekében tehát célszerű áttekintenünk a szolnoki rádió műsorborítékait.

Az egyes műsorborítékokon belül - minden nap anyaga külön borítékba került - a bemondásra szánt szövegek sorrendje nehezen rekonstruálható, ezért napok szerint haladva a tematikai sorrendet követve dolgoztam fel a rádió műsorát. A Szolnoki Rádió munkatársai 1956-ban a következők voltak: Kovács Árpád (a szolnoki rádióállomás vezetője), Kövér Gyula (vezető technikus), Varga Viktória, Demcsák Katalin (bemondók), akik a rádió 1952-es létrehozása óta dolgoztak a stúdióban (1952-ben még vezetékes rádió működött Szolnokon, műsorát értelemszerűen csak ott lehetett fogni, amerre a posta elvezette a kábelt, ami a várost és szoros környékét jelentette.) A magyar rádió 1953-ban vidéki stúdiókat szervezett, így ekkor a vezetékes rádió átalakult, a stúdió pedig a Mária utcai kultúrházból a Kolozsvári útra költözött. Ettől kezdve a szolnoki stúdió műsorait 40 kilométeres körzetben lehetett fogni.⁶

⁴ Cseh Géza: Az 1956-os forradalom Szolnok megyében. Kézirat, Jász-Nagykun-Szolnok megyei levéltár

⁵ Varga Viktória visszaemlékezése 1971. szeptember 22.

⁶ Demcsák Katalin szóbeli közlése alapján

Egy Varga Viktóriával készített interjúból tudjuk, hogy a Szolnoki Rádió minden nap este 6-7 óráig sugározta a forradalom híreit, de az éjszaka folyamán üzeni is lehetett a rádió segítségével: a szolnokiaknak lehetőségük volt rá, hogy írásban leadhassák üzeneteiket nem Szolnokon élő, esetleg eltűnt családtagjaiknak, ismerőseiknek. Az üzeneteket egy óriási ládába dobhatták, majd miután a rádió munkatársai ezeket feldolgozták, Varga Viktória olvasta be őket minden éjszaka hajnali 4 óráig a Petőfi rádió hullámhosszán.⁷ Mivel a stúdióban mindössze hárman dolgoztak, az anyaggyűjtést szolnoki újságírók végezték. A stúdió őrzését a forradalom napjaiban rendőrök biztosították.⁸

A Szolnoki Rádió dokumentumai illetve műsorborítékai alapján a stúdió a következő helyekkel állt állandó kapcsolatban a forradalom napjaiban: Budapest, Jászapáti, Jászberény, Karcag, Mezőtúr, Törökszentmiklós

A következő kategóriát képezik azok a helyek, ahonnan nem állandó jelleggel kaptak híradásokat: Abony, Besenyszög, Békéscsaba, Dunapentele, Fegyvernek, Gyöngyös, Jásztelek, Kisújszállás, Kisvárd, Kőtelek, Kunhegyes, Kunszentmárton, Martfű, Miskolc, Nyíregyháza, Rákóczi falva, Szandaszőlős, Szeged, Szelevény, Tiszafüred Tizzasüly, Tószeg, Túrkeve, Újfehértó, Várpalota, Veszprém, Zagyvarékas, Záhony.

Az 1956-os forradalom a Jászságban a szolnoki rádió műsorborítékainak tükrében

Jászberényben október 27-én alakult meg a Forradalmi Tanács - olvasható a rádió műsorborítékaiban. A testület 400-500 fős tüntetést követően alakult meg, ami a 30000 lakoshoz képest elenyésző volt.

A jászberényi Forradalmi Munkás- Paraszt- és Katonatanács megválasztása után sürgősen munkához látott, elrendelve 400 kg kenyér azonnali Budapestre szállítását. A tanács vezetésével Somogyi Jenő tisztet bízták meg.

A Jászberényi Aprítógépgyárban a forradalom sodrában sem szakították meg a munkát, a gyorsan megválasztott munkástanács elnökévé Kohut László főmérnököt választották.

Ezzel egyidőben a Fémnyomó és Lemezárugyár is megalakította saját munkástanácsát.

Az október 28-i műsorban többek között arról tudósítottak, hogy Jászberény és Túrkeve határában a mezőgazdasági munkák még ebben a rendkívüli helyzetben sem álltak le.

⁷ Varga Viktória visszaemlékezése 1971. szeptember 22.

⁸ Demcsák Katalin szóbeli közlése alapján

Jászapátiban csak 29-én reggel alakult meg a munkástanács, Jásztelken már 27-én, szombaton, 40 taggal (!). A jásztelkiek csatlakozva a jászberényiek kezdeményezéséhez, megkezdték a gyűjtést Budapest lakosságának. Jászberényben a Forradalmi Tanács sikeresen szervezte meg a közellátást és alkoholtilalmat rendelt el, reggel pedig a segélyszállítmányt is elindította Budapestre. A gépállomás dolgozói lemondatták a nem éppen az emberségességéről híres Sólyom Lajos igazgatót és Szabó Gyula főmérnököt.

November 1-jén a szolnoki rádióban is közölték a *Magyar Függetelenségben* is megjelent „Aljasság, árulás!” kezdetű nyilatkozatot, amit a kezdettől a forradalom mellé állt jászberényi honvédségi alakulat adott ki. „Somogyi tiszt és szűk köre ÁVH-s tiszteket rejtegetett a laktanyában a nép jogos haragja elől. Nem fegyverezte le őket, hanem katonai (tüzéri tiszti) egyenruhába is bújtatott egyet. A személyi állomány felháborodására engedte őket világgá. (...) Orosz tisztek társaságát is élvezte, miközben Budapesten a forradalmi ifjúság vére folyt fegyvereiktől. Nyelvük kitépésével és agyonlövással fenyegette a honvédeket, ha elárulják.” A fentiekén kívül még sok mást azzal tetézt, hogy „ez a csürhe majd kitombolja magát és újra lesz minden a régiben.” Az október 31-i ezredgyűlésen mellőzték Somogyit, a Forradalmi Katonatanács pedig kiközösítette.

Ugyanezen a napon délelőtt 11 órakor tartotta megalakuló ülését Szolnokon a Forradalmi Ifjúság Szervezete, a cukorgyár, a gépállomás, a vegyiművek, a sertésenyésztő, a kőolajkutató- és termelő vállalat, a DISZ, az MTH, a városi bizottság, a gimnázium és jászapáti küldötteinek a részvételével. Céljuk egy politikailag független szervezet létrehozása, ami folyamatos kapcsolatot tart a MEFESZ-el. Az üzemek fiataljait rádió útján arra kérték, vegyék fel velük a kapcsolatot.

Október 30-tól -érthetően- mindig az aktuális hírek között foglalkoztak a pártok újjáalakulásaival (Nagy Imre október 30-án fogadta el a semlegesség követelését és a többpártrendszer). A Független Kisgazdapártnak Szolnokon kívül még Jászapátiban, Mezőtúron, Rákóczi falván, Szandaszőlősen, Kőteleken, Zagyvarékason, Tizzasülyön, Tószegen és Karcagon alakultak helyi szervezetei.⁹

A november 4-i adás rejtélye, avagy a Kádár-kormány megalakulásának kulisszatitkai

⁹ MSZMP Szolnok Megyei Bizottság Archívuma Az ellenforradalommal kapcsolatos dokumentumok gyűjteménye. A szolnoki rádió 1956. okt. 26, 27, 28, 29, 30, 31 és nov. 1, 2, 3-i adásainak műsorborítékai. 61. fond. I.fondcsoport 1956. év 19. öe szám

Az archívumban az 1956. november 4-i műsorborítékot nem találhatjuk meg, viszont a Szolnoki Rádió iratai tartalmazzak egy postai kísérőlevelet is, mely szerint a rádióüzem vezetője az 1956 október 24-től december 31-ig a stúdióban és az adóállomáson történt eseményekről részletes jelentést küldött Budapestre, a Posta Rádióműszaki Hivatalnak, de ez a jelentés sem a Jász- Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárban, sem az Országos Levéltár iratanyagában nem lelhető fel.¹⁰ De a perdöntő dokumentum hiányában is megpróbálhatjuk megkeresni a választ arra a kérdésre, hogy helytálló-e az elmúlt évtizedek szakirodalmának állítása, miszerint „Az új forradalmi központ november 3-án Szolnokon jött létre (...) A kormány másnap, november 4-én ugyancsak Szolnokról - rádió útján - kiáltványt intézett a magyar néphez.”, sőt, még kétszer ülésezett is a Minisztertanács.¹¹

A Berecz János szerkesztette „Visszaemlékezések 1956” című kötetben megjelent egy Apró Antallal készített interjú is, amiben a volt iparügyi miniszter a Kádár-kormány megalakulásáról a következőképp nyilatkozik: „Másnap reggel (megjegyzés: nov. 3-án reggel, mivel az előző sorokban nov. 2-ről beszélt) Tökölről katonai repülőgéppel mentünk Szolnokra. Ott találkoztunk Kádár János elvtárrsal. Rövid megbeszélésen informált bennünket arról, hogy mi az elképzelése: létrehozunk egy új kormányt, sürgősen bejelentjük rádión, felhívásokat adunk ki. Mindezt a szovjet elvtársakkal és a szocialista országok vezetőivel már megbeszélte.” Ezután Apró Antal az új kormány tagjait sorolta fel, majd hozzáfűzte: „Volt akivel csak telefonon tudtunk beszélni, de vállalta.”, és hogy „Elismerés illeti a szolnoki rádió munkatársait, akik mindent megtettek azért, hogy felhívásaink, nyilatkozataink az ország lakosságának tudomására jussanak. A szolnoki elvtársak, a város vezetői örömmel fogadták a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulását. (...) 5-én este rövid megbeszélést tartottunk.”¹²

Az ENSZ különbizottság jelentésében már nem ennyire egyértelműek az új kormány megalakulásának körülményei: „A Kádár-kormány megalakításáról szóló közleményt az 1,187 kilocikluson, azaz a balatonszabadi adó által rendszerint elfoglalt és általában a magyar rádió külügyi szolgálata által használt hullámhosszon közvetítették. Hír szerint a bemondás Szolnokon, Budapesttől 100 kilométerrel délkeletre, a Tisza partján történt. A különbizottság nem rendelkezik bizonyítékkal arról, hogy Kádár november 4-én reggel Szolnokon tartózkodott volna és könnyen meglehet, hogy azok a tanúbizonyságok, amelyek szerint a

¹⁰ Cseh Géza: Elveszett az adó vezetőjének jelentése. In: Jászkun Krónika 1998. November 4

¹¹ Tiszai Lajos: „Megalakult Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány.”(1.) Rideg tények – avagy - mese tankkal. In: Nagyalföld I.évf. 18.sz.

¹² Visszaemlékezések 1956. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986 Szerk.:Berecz János 36-39.o.

rádiószózatot hírszalagról közvetítették, megfelelnek a valóságnak. A különbizottság elé került bizonyító anyagból úgy tűnik, hogy Kádár – ha már előbb nem utazott oda, november 4-én Moszkvában volt, 5-én, esetleg 6-án Prágában, és Budapesten vagy 6-án délután vagy legkésőbb 7-én reggel.”¹³

De nézzük meg kicsit részletesebben, először a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulásának körülményeit, ezután pedig a november 4-én a szolnoki Damjanich Rádióban történeteket.

Vegyük sorjában a tagokat, ki hogyan működött közre Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakításában: Apró Antalnak, a Minisztertanács akkori elnökhelyettesének nem lehet igaz az az állítása (1966-os elmondása alapján), hogy 1956 november 2-4-ig tevékenyen részt vett volna Szolnokon az új kormány létrehozásában, ugyanis Marosán György november 5-én este még arról tudatta Kádárt, hogy Apró Antalt a tököli repülőtéren hagyta, és arról sincs adatunk hogy Apró Antal akár november 6-án a megyeszékhelyen járt volna.

Az előbb említett Marosán Györgyről visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy november 5-én késő délután érkezett Szolnokra.¹⁴

Kádár János tartózkodási helyeit azonban már bonyolultabb a helyes időrendbe helyoznünk. A szakirodalommal ellentétben Kádár november 3-án több okból kifolyólag nem lehetett Szolnokon:

1. Berecz János állítása szerint november 3-án délután 4 óra körül a Vörös Csillag úti laktanya udvarába szállt három szovjet helikopter egyikével érkezett Szolnokra. Ez a valóságban nem történhetett meg, mert Szolnok 1956 október 30- tól november 4-én hajnalig Kablay Lajos alezredes, helyőrségparancsnok és Szathmári József százados, városi védelmi parancsnok katonáinak teljes ellenőrzése alatt állott.

A szolnoki lakosok viszont úgy emlékeznek, hogy a három szovjet helikopter november 4-én kora délután érkezett.¹⁵

2. Kádár János maga is azt nyilatkozta, hogy 1956 november 2-án és 3-án Moszkvában tárgyalt több szocialista ország és testvérpárt vezetőivel a magyarországi helyzet alakulásáról: „S Ungváron talán annyit időztünk, hogy egy zsíros kenyeret megettünk.”¹⁶

¹³ 1956 Az ENSZ Különbizottság jelentése. Hunnia Kiadó, 1989. 131.o.

¹⁴ Tiszai Lajos Nagyalföld I. évf.19. sz.

¹⁵ u.o.

¹⁶ Kanyó András: Interjú.Nyilatkozik Kádár János. In: Magyarország 1989 / 24

Tiszai Lajos 1971-ben felkereste Ungváron Gábor Mózes¹⁷, aki megmutatta neki azt a házat, „ahol Kádár elvtárs megszállt 1956-ban.” Kádár Moszkvába menet nem időzhetett Ungváron, Vukasin Micsunovics jugoszláv diplomata ugyanis (jelen volt Hruscsov és Tito Brioni szigetén 1956 november 2-ról 3-ra virradóra történt találkozásán) „Moszkvai évek” című könyvében leírja, hogy arról számolt be Hruscsov Titonak november 2-án a késő esti órákban, hogy a nap folyamán Bulganyin felhívta, és közölte vele, hogy „Münnich Ferencnek és Kádár Jánosnak sikerült elmenekülnie Budapestről, és útban vannak Moszkvába, repülön.” Hruscsov másnap, november 3-án reggel indult vissza Moszkvába, hogy találkozzon Kádárral, aki maga is elismeri, hogy november 3-án még Moszkvában volt.¹⁸ Kádár János csak november 4-én délután 5 órakor mutatkozott először a nyilvánosság előtt Szolnokon, a városi pártbizottság épületében.

3. A november 5-én, a megyei tanácsházán tartott kormányülésen Kádár nem volt jelen, Münnich sem lehetett ott, hiszen november 5-én este Kádár közölte Marosánnal, hogy „Münnichet már előreküldtem Pestre”, de Münnich Ferenc a november 4-én a Kádár által tartott pártaktíván sem jelent meg. Ezek szerint Münnich november 4-én délután már nem volt Szolnokon (ha egyáltalán járt ott), Marosán 5-én este érkezett, Apró Antalt a tököli repülőtéren hagyták, Rónai Sándort a nemzeti erők november 4-én hajnalban letartóztatták, Horváth Imre Prágában volt, Dögei Imre szolnoki tartózkodásáról nincs adatunk, Kossa István pedig csak november 6-ra érkezett meg.

A megyei tanácsháza katonai biztosításáért azokban a napokban felelős Fodor Gyula repülőszázados azonban sem Kádárt, sem Münnichet nem látta az épületben, Marosán is csak 6-án délelőtt rövid időt töltött el a megyei tanácsházán.¹⁹

Dancsi Józsefnek, a Szolnok Megyei Forradalmi Munkástanács elnökének visszaemlékezéséből megtudhatjuk, hol is volt ekkor Kádár. November 5-én Dancsi Józsefért Százados úti lakására szovjet tisztek és pufajkába öltözött karhatalmisták mentek. Bekötötték a szemét, gépkocsiba ültették, és egypercnyi autótút után már meg is érkeztek. Hogy hová és kihez, Dancsi elmesélte Mizsei Béla ügyvédnek 1959-ben, közös raboskodásuk idején a váci börtönben: „Rögtön tudtam, hogy hova vittek, hiszen a lakásomtól pár száz méterre voltam, a szovjet laktanyában. Kádár igen barátságosan fogadott, kezet nyújtott, leültetett és arról beszélt, hogy a konszolidációban milyen jelentős szerepe lesz majd a szociáldemokrata

¹⁷ Egykori nagykáta szociáldemokrata ügyvéd, 1919-ben a Magyar Vörös Hadsereg VII. hadosztályának politikai megbízottja.

¹⁸ Tiszai Lajos, Nagyalföld, I.évf. 18.szám

¹⁹ Tiszai Lajos, Nagyalföld I.évf.19.szám

pártnak. Arra kért, hogy segítsék a kibontakozásban, vállaljak tisztséget. Magára hallgatnak a munkások - mondta Kádár.” Dancsi József nem tett eleget Kádár kérésének.²⁰

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányának tehát csak három tagja, Kádár, Kossa és Marosán ülhetett november 6-án késő este szovjet tankba.

Tegyük most egy kis kitérőt és nézzük meg, kik is voltak ebben az időben a tanácsházán. A valóságban ekkor a megyei tanácsházán Berei Andor, Andics Erzsébet, akik mint tudjuk október 28-án menekültek Moszkvába, és november 5-re érkezhettek Szolnokra, valamint Hidas Antal és mások tanácskoztak, akik mindannyian a Rákosi-Gerő vonal hívei voltak. Andics és Berei, mint a Kádár-kormány tájékoztatási csoportjának vezetői kiadták a Szolnoki Szabad Népet, mint a párt központi lapját, annak ellenére, hogy ekkorra már megjelent a Népszabadság, és amíg Kádár el nem tiltotta őket a publikációtól, balról támadták őt.

Filep István, a a karcagi forradalmi tanács tagja és a Karcagi Híradó főszerkesztője, „*Karcag, 1956*” című memoárjában elmondja, hogy amikor november 8-án Lakatos főhadnaggyal hivatalos küldöttségként Szolnokra utazott, találkozott Andics Erzsébettel, aki azt közölte vele, hogy „voltaképpen ők a kormány, de még nem vették át a hatalmat. A Kádár-kormány csak ideiglenes megoldás, ők ketten egyébként a Szabad Népet csinálták. Nekem, mint a karcagi lap szerkesztőjének azt az utasítást adták, hogy mindenről lehet írni, csak arról nem, ami az elmúlt napokban történt. (...) Mindenkit vissza kell helyezni a funkciójába. A szovjet csapatok, amiket egyébként ők hívtak be- törvényesen avatkoztak be, leverik az ellenforradalmat. Az egyébként nem biztos, hogy Rákosi elvtárs hazajön.”²¹

Tiszai Lajos „*Szolnokország*” című könyvében felteszi a kérdést, miért voltak a szovjetek számára ennyire fontosak a régi rákosista vezetők, hogy katonákkal vigyáztak rájuk.

Lehetett-e a tanácsházi társaság egyfajta „tartalékkormány”, hogyha Kádárékkal történne valami?²² Ha számításba vesszük, hogy a párton belül Andicsék csoportja kisebbségben volt, és a forradalom előtti nyílt rákosista irányvonalat már nem lehetett volna a magyar társadalomra újra ráerőltetni, megállapíthatjuk, hogy kormányalakításra Andicséknak nem lehetett komoly esélyük. A szovjetek számára is valószínűleg csak egy eszközt jelenthettek, amivel Kádérékat is sakkban tudták tartani.

Annyi mindenesetre biztos, hogy Kádár néhány nap múlva betiltatta Bereiék lapját arra hivatkozva, hogy a Népszabadság az MSZMP Központi Bizottságának napilapja, a szolnoki

²⁰ Tiszai Lajos: *Szolnokország*. Szolnoki Téka, Szolnok, 2001. 117-118.o.

²¹ Filep István: *Karcag, 1956*. Karcagi Önkormányzat, 1991. 74-76.o.

²² Tiszai Lajos: *Szolnokország*. Szolnoki Téka, Szolnok, 2001. 129.o.

rádióstudió élére pedig kormánybiztost nevezett ki. A Népszabadság november 11-i számában egy cikk olvasható a *Szabad Nép* megszüntetéséről „Amiből nem kérünk” címmel, ami kivonatosan, a rákosista vonal és a Szabad Nép bíráltával a régió újságai közül a *Tiszavidék* november 20-i számában is megjelent.²³

Andics és Berei az MSZMP KB határozata értelmében 1956 november 16-án a Szovjetunióba kényszerültek emigrálni, de 1958 áprilisában már megkapták az engedélyt a hazatérésre. Nem sokkal ezután Berei a Kossuth könyvkiadó vállalat igazgatója lehetett, Andicsot pedig az ELTE történettudományi tanszékén helyezték vezető pozíciókba.

Ami november 4-én a Damjanich Rádióban történt

A rádióban történtek tisztázáshoz először is tudnunk kell, hogy 1956-ban Szolnokon két adóállomás volt: egy helyi, kis térerősségű 0,4kW-os, a városban és környékén fogható, és egy 135 kW-os adó. A Szolnoki Rádióüzem iratai között talált jegyzőkönyv és Kovács Árpádnak, a szolnoki rádióállomás vezetőjének a visszaemlékezése alapján kiderül, hogy november 4-én 4 óra 30 perckor a Besenyszögi úton lévő adóállomás (a kisadó) területére három tank hatolt be (Bobjot szovjet tüzérőrnagy alakulata), és a magyar katonai őrség lefegyverzése után szovjet tiszték utasították a rádióállomás ügyeletes kezelőjét, hogy a 0,4 kW-on folyó adást, amely a Kossuth rádió műsorát relézte, szakítsa meg.

Az adóállomást legközelebb csak november 8-én helyezték üzembe, tehát a Kádár-proklamációt a gyenge térerősségen kívül már csak ezért sem sugározhatták innen.²⁴

Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a Szabad Európa rádió lehallgató központjában 1956. november 4-én hajnali 4 óra 32 percig nem tudták rögzíteni a Damjanich rádió gyenge térerősségű műsorait. Az említett időponttól kezdve viszont igen!²⁵

A szovjet csapatoknak sem azért kellett elfoglalniuk a szolnoki adót, hogy Kádár feltétlenül innen mondhasa el beszédét, hanem egyértelműen azért, hogy a Nagy-Imre kormány vagy a helyi forradalmi szervek felhívásainak sugárzását megakadályozzák. Kovács Árpád elmondta, hogy a kora délelőtti órákban az éterben hallották a későbbiekben ismertté vált Kádár-beszédet, amit egy „Vörös Szikra” magyar gyártmányú magnetofonra is felvettek. Erről az adásról tudtak a rádió adóállomáson lévő munkatársai, és Kövér Gyula, a stúdió vezető technikus is, aki otthonában hallotta a Kádár-kormány felhívását, megállapították, hogy ezt

²³ Tiszavidék, 1956. november 20. „A szolnoki Szabad Népről”

²⁴ Cseh Géza: Elveszett az adó vezetőjének jelentése. In: Jászkun Krónika 1998. November 4.

²⁵ Tiszai Lajos: Szolnokország. Szolnoki Téka, Szolnok, 2001. 126.o.

a nagyon rossz minőségű, „fedinges” (hangerősség ingadozásokkal teli) adást vagy nagyon távolról, vagy mozgó katonai adóból sugározták.²⁶

Varga Viktória 1971 augusztus 10-én lejegyzett visszaemlékezéséből megtudhatjuk, hogy Demcsák Katalinnal november 3-án egész nap a stúdióban voltak, mivel a Forradalmi Tanács műsorszerkesztést nem bízott az újságírókra. Mint a helyi műsor után mindig, november 3-án is eltűnt barátokat, hozzátartozókat kereső családok üzeneteit olvasta be Varga Viktória a Petőfi hullámhosszán.

November 3-án azonban szovjet páncélosok jelentek meg a városban, a lakosságon nyugtalanság lett úrrá. A szovjet műszaki alakulatok bemérték és zavarták a magyar rádióállomásokat, így 22.30-kor Szolnokon is kénytelenek voltak leállítani az adást.²⁷

A stúdióban éjfélkor telefonhívást kaptak Nyíregyházáról, azzal a figyelmeztetéssel, hogy a szovjetek szét akarják lőni a stúdiót (ekkor már a szovjetek lezárták az összes tiszai átkelőhelyet). A telefonhívás után ki sem mertek mozdulni a stúdióból, és hogy illetéktelenek ne használhassák, szédszedték a stúdiót (a csöveket például a kábelcsatornába rejtették)²⁸.

November 4-én, hajnali fél háromkor szovjet katonák szállták meg a rádió stúdióját is, a tisztek engedélye nélkül nem hagyhatták el az épületet. Délelőtt 11-ig őrizték őket, ekkor mindhárman hazamehettek.

Délután 1 óra körül Simon Ferenc társaságában (később a Tájékoztatási hivatal elnökhelyettese lett) szovjet katonák jelentek meg Kövér Gyula lakásán, akit páncélautójukba tessékelték, mondván, hogy velük kell jönnie, mert az új kormánynak szüksége van a rádiósok munkájára. Ezután Varga Viktóriáért indultak, akinek az otthonában ott találták Demcsák Katalint is, aki a Zagyva-híd lezárása miatt nem tudott hazamenni (már kereshették őt is otthonában, mert körözést adtak ki, mivel nem találták). Útjukat a pártbizottság épületének irányába vették, ahol Kálmán István fogadta őket, aki feltette nekik a kérdést, hajlandóak-e dolgozni az új kormánynak. Fegyverekkel a hátuk mögött más választásuk nem lévén a stúdióba vitték őket.²⁹ Kövér Gyula Tiszai Lajos 1991-es interjújában elmondta, hogy a stúdió berendezéseit úgy találta, ahogy azokat előző este hagyta, tehát rajtuk kívül senki nem járhatott ott³⁰ - ezt megerősítette nekem Demcsák Katalin is.³¹ Miután összeszerelték a stúdiót, behallgatva egy külföldi adó műsorába az új kormány felhívására lettek figyelmesek, ami

²⁶ Tiszai Lajos: “Megalakult Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás- Paraszt Kormány”(2.) Rideg tények-avagy -mese tankkal. In: Nagyalföld I. évf.19. sz.

²⁷ Varga Viktória visszaemlékezése 1971. szeptember 22.

²⁸ Demcsák Katalin szóbeli közlése alapján

²⁹ Varga Viktória visszaemlékezése 1971 szeptember 22.

³⁰ Tiszai Lajos: “Megalakult Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás- Paraszt Kormány”(2.) Rideg tények-avagy -mese tankkal. In: Nagyalföld I. évf.19. sz.

³¹ Demcsák Katalin szóbeli közlése alapján

nagyon rossz minőségű volt, ezért hangfelvétel helyett csak kézzel írták le (ezt vették fel Kovács Árpádék az adóállomáson). Alighogy leírták, egy ezredes és egy alezredes érkezett, akik egy magnetofonszalagot hoztak magukkal (Ungvárról hozták a kifogástalan műszaki állapotú felvételt).³²

Egy magyarul beszélő tiszt közölte a rádió odahurcolt dolgozóival, hogy négy órákor kezdődik az adás. Géppisztolyos katonák ültek a bemondónők mellett is, akiknek „Kossuth Rádió, Budapest!”-et kellett konferálniuk. 5 óra előtt néhány perccel, a konferálást követő zenei műsor után Kövér Gyulának egy 76-os fordulatra alkalmas, adásra kész magnetofonszalagot kellett félóránként az adásba beforgatnia, amin a Kádár-beszéd volt., egy jól felszerelt stúdióban készült, műszakilag hibátlan felvétel. A műsor azonban csak a 0,4kW-os, kis térerősségű adón volt hallható.³³

Ezzel szemben a Politikatörténeti Intézet Levéltárának az 1956-os rádióadásokkal kapcsolatos dokumentumai között a következőket olvashatjuk: „13.56 Ultimátum a magyar hadsereg csapatai részére, hogy adják meg magukat 17 óráig, mint végső határidőig, vagy ha nem, a szovjet csapatok felszámolják őket. Felhívjuk Karcag várost, hogy szüntesse be az ellenállást, figyelmeztetve, ha nem teszik le a fegyvert 17 óráig, a szovjet csapatok bombázzák a várost.” 14.13-kor pedig a szovjet csapatok főparancsnoka bejelentette a kijárási tilalmat: „A szovjet csapatok főparancsnoka bejelenti az országos kijárási tilalmat 15 órától 6 óráig. Teljes elsötétítés elrendelése a városokban, figyelmeztetve, hogy a szovjet légierők minden világításra tüzelni fognak.”³⁴ Ezt mind a Szolnoki Rádió műsoránál találhatjuk, holott, mint már említettem, és ez derül ki az interjúkból, visszaemlékezésekből, csak 16 órákor kezdte a műsorát a Szolnoki Damjanich Rádió, azt is csak a kisadó hullámhosszán. Ezek szerint tehát helytálló Kövér Gyula állítása, hogy a Kádár proklamáció első verzióját, - és tegyük hozzá - a katonai közleményeket is mozgó katonai adók segítségével sugározhatták. A városban többen rájöttek, hogy valami nem lehet rendben a rádióval, amikor a bemondónőnek nyelvbottlása volt, és tévedésből „Kossuth Rádió, Szolnok”-ot konferált be. Délután háromkor Ogyincov városparancsnok Fjodorov gárdaezredes közvetítésével utasította Kovács Árpádot, hogy 19 órától a helyi stúdióból kapott, „Kossuth Rádió Budapest” konferálással bejelentkező műsort sugározzák a 135 kW-os adón, ami a Kossuth adó távtartaléka volt. De az adó üzemzavara miatt a műsor sugárzása csak 22 óra 5 perckor kezdődhetett meg (az átállítás 539 kHz-re ugyanis több mint 3 órát vett igénybe), ennél előbb

³² u.o.

³³ Tiszai Lajos: “Megalakult Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás- Paraszt Kormány”(2.) Rideg tények-avagy -mese tankkal. In: Nagyalföld I. évf.19. sz.

³⁴ Magyarországi rádióadóállomások 1956.nov. 4-i műsora.In.:PIL 290. fond 1/89-ből 117-119. lap

tehát a Kádár-beszéd nem kerülhetett ki az éterbe. A kormány felhívásán kívül zenét és híreket sugároztak, éjfélig tartott az adás. Fjodorov ezredes személyes kívánságára közölték a kijárási tilalmat.

Kovács Árpád elmondása szerint „Gál Gyula, a szolnoki stúdió 1956 után kinevezett vezetője a stúdió páncélszekrényében őrzött két, 76-os gépfordulatra alkalmas magnetofontekercset, amelyeket 1962-ben egy Budapestről Szolnokra utazott bizottság jelenlétében meg kellett semmisíteni. A stúdió udvarán égették el.”

Az égetés előtt még Kövér Gyula és Kovács Árpád bele tudtak hallgatni a szalagokba: az egyik a jó, a másik a rossz minőségű felvétel volt, de tartalmi különbségek is voltak a két szalag között.³⁵

Balla László ungvári magyar író elmondta Tiszai Lajosnak, hogy november 3-án a kora esti órákban egy Prihogyko nevű moszkvai propagandafőnök az ungvári stúdióba hívatta. Itt egy kész magyar szöveg stilizálására utasította őt a propagandafőnök: „Letett egy iratsomót az asztalomra. Első ízben történt meg, hogy kész magyar szöveget kaptam. Ezt tehát nem kellett fordítani, az utasítás úgy szólt, hogy stilizáljam. Éppen elég munkám akadt vele. Tele volt russzicizmusokkal. Jellegzetes fordulataiból is nyilvánvaló volt, hogy oroszból fordították. Amikor azután „megalakult” az úgynevezett Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, és elhangzott Kádár János beszéde, meglepetéssel tapasztaltam valamit. Az elhangzottak igen-igen hasonlítottak arra a szövegre, amit én nem sokkal azelőtt stilizálásra kaptam. Nem állíthatom, hogy a két szöveg ugyanaz volt, hiszen az összehasonlításra nem is nyílt lehetőségem, de hogy gyanúsán hasonlítottak egymásra, az biztos. A magam számára akkor mindenesetre azt a következtetést vontam le, hogy a Kádár-beszédet valakik oroszul írták, valahol meglehetősen durván magyarra fordították, s az én stilizálásom után kaphatta meg végleges formáját.”

Kádár János nyilatkozatát a kormány megalakulásáról és a többi írásos dokumentumot Sándor László ungvári magyar rádiós újságíróval november 3-án 20 órától olvastatták szalagra. November 4-én kora délelőtt ezeket vették fel Kovács Árpád és társai a besenyszögi úton lévő rádióállomáson az említett „Vörös Szikra” magnetofonra³⁶.

Ezek alapján elfogadhatjuk, hogy a november 3-ról 4-re virradó éjszakát Kádár János és Münnich Ferenc Ungváron töltötték, és valószínűleg a felvétel is az ottani stúdióban készült.

³⁵ Tiszai Lajos, Nagyalföld I.évf.19.szám

³⁶ Tiszai Lajos: Szolnokország. Szolnoki Téka, Szolnok 2001. 127-128.o.

Kádárék szándéka ezzel a „manőverrel” egyértelmű volt: már november 4-én el akarták hitetni az országgal, hogy Budapesten rend van és nyugalom, és a fővárosi stúdióból jön a műsor.

A szolnoki rádió a forradalom leverése után

A szolnoki Damjanich Rádió, mint a régió legfontosabb tömegtájékoztatási médiuma november 4-től az MSZMP irányítása alá került. Mivel a Laki-hegyi adó továbbra is üzemképtelen volt, Szolnokról sugározták a Kossuth Rádió műsorát. A stúdióban továbbra is mindössze hárman dolgoztak, egy óriási technikai apparátus helyett végezve el minden munkát. A másnap reggeli híreket éjfél után telefonon Erdélyi Károlytól, Kádár személyi titkárától kapták. Ezekben a napokban ő töltötte be a kormány és a rádió közötti összekötő szerepet. A Kossuth Rádió műsora minden nap 5 órától éjfélig tartott. November 8-án délelőtt jött az üzenet Budapestről, hogy a Laki-hegyi adó újra üzemképes, de egy pár napig még együtt sugárzott a két adóállomás. Utána csak a Laki-hegy adott, de a Kossuth Rádió műsorát továbbra is a szolnoki stúdió három munkatársa szerkesztette.³⁷ Amikor a kormány felment Budapestre (nov.6.), akkor is folyamatosan kapták tőlük az anyagot, részben telexen, részben éjfél adászás után 0:05 perckor telefonon, közvetlen vonalon a parlamentből. Azonban csak azokat a híreket lehetett közölni a *Szabad Népb*ben és a rádióban, amiket Andics Erzsébet vagy Berei Andor aláírásukkal hagytak jóvá.³⁸ Kádárnak november 11-re sikerül eltávolítani pozíciójukból a köztudottan rákosista Andicsékat.

A következő ránk maradt műsorborítékban - november 11., nov. 4-től 11-ig ugyanis valami véletlen folytán eltűntek a rádió anyagai - már az új kormány programjáról, a közellátási problémák megoldásáról és a hibák okairól olvashatunk:

„Mindjárt hozzáteszem azonban, hogy a párt felismerte a hiányosságokat és 1953-ban hozott is helyes intézkedéseket azok felszámolására. Sajnos ezt egyesek (Nagy Imréék) túl akarták hajtani, ami újabb katasztrófát okozott volna.” A következő műsorborítékban már egy minden eddiginél hihetlenebb propagandaszöveget olvashatunk, amelyben Molnár József fegyverneki földművelő, aki hosszú évekig raboskodott Rákosi börtönében, örömteli szavakkal üdvözli Kádár Jánost a kormány élén. Szintén ebben a műsorborítékban a megyei tanács elismerését fejezte ki “azoknak a vállalatoknak, amelyek az elmúlt időkben a termelésben, munkaterületükön helyt álltak.” A november 9-i keltezés után megtaláljuk az

³⁷ Varga Viktória visszaemlékezése 1971 szeptember 22.

³⁸ Demcsák Katalin szóbeli közlése alapján

aláírást: Dancsi József, mb.vb.elnök³⁹. - Nem sokkal később, mivel nem tett eleget Kádár már említett felkérésének, 1957-ben kórházi ágyáról egyenesen a váci börtönbe vitték, ahol több évet kellett eltöltenie „ellenforradalomban való részvétel” miatt⁴⁰.

A november 12-i műsorban található jelentés a Tisza Cipőgyárból jellemző példa a forradalmárok “eltávolítására” (tegyük hozzá, ez még a “könyörületesebb” eljárás volt): „Stanga Istvánt (megjegyzés:akit leváltottak a forradalom idején), az emberségéről, szervezőképességéről és nagy szaktudásáról ismert volt műszaki vezetőt újra főnöki posztra állították a hajcsárként tetszelgő Bodóczi helyett.”

A november 14-i műsorban már az „ellenforradalom”⁴¹ kifejezés is megjelent, ami már az új hatalom megtorló hadjáratait vetíti előre. A rádió épületét november 4-től egészen december 24-ig szovjet csapatok őrizték, decembertől ismét a megszokott esti 6-7óra közötti műsoridőben ment az adás.

A megye tömegtájékoztatási szervei közül a Karcagi Híradó került a legkésőbb - decemberben(!) - a párt irányítása alá, ami az egész országban egyedülálló volt, amiben nem kis szerepet játszott Filep István, valamint a város értelmisége.

Ami a rádiósok sorsának későbbi alakulását illeti, Kövér Gyula maradt a stúdióban, Varga Viktória átment a Néplaphoz dolgozni, Demcsák Katalin rövid ideig a Nyíregyházi Rádiónál dolgozott, majd pályafutását a Miskolci Rádiónál folytatta, Kovács Árpádot Jenvay Kálmán váltotta az adóállomás élén.⁴²

Utószó

Láthattuk, milyen pontosan eltervezett és végrehajtott történelemhamisítás eredményeképp válhatott Szolnok, mint „Kis-Moszkva” a kommunista „mitológia” egyik legfőbb helyszínévé.

A rádió forradalom alatti működésének és műsorának ismeretében megállapíthatjuk, hogy a magyar társadalom többsége a polgári demokrácia és a többpártrendszer mellé állt, szükség esetén akár fegyverrel is felvéve a harcot a szovjet mintájú diktatúra kiszolgálói ellen.

³⁹ MSZMP Szolnok Megyei Archívuma - Az ellenforradalommal kapcsolatos dokumentumok gyűjteménye. A szolnoki rádió 1956 nov. 11- dec. 30-i adásainak műsorborítékai 61. fond I. fondcsoport 20. ö.e. szám

⁴⁰ Tiszai Lajos: Szolnokország. Szolnoki Téka, Szolnok, 2001.118.o.

⁴¹ MSZMP Szolnok Megyei Archívuma - Az ellenforradalommal kapcsolatos dokumentumok gyűjteménye. A szolnoki rádió 1956 nov. 11- dec. 30-i adásainak műsorborítékai 61. fond I.fondcsoport 20. ö.e. szám

⁴² Demcsák Katalin szóbeli közlése alapján

Ezért is csak szovjet katonai intervenció útján vehette át a hatalmat Kádár János. Hogy a társadalom többségének a támogatása nélkül meg is tarthassa, 1956 novembere után is az egykori ÁVH tagjaira támaszkodott (amit már Politikai Nyomozati Főosztálynak hívtak), valamint szovjet vezetőkre és tanácsadókra. A „burkoltabb” diktatúra kiépítésében természetesen döntő szerepet játszott -a megfelelő apparátus segítségével- Magyarország huszadik századi történelmének a párt igényei szerint történő teljes átírása. Így tehát kézenfekvő, miért is került fel az a bizonyos a „Magyar Szocialista Munkás Párt újjáalakulását” és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány létrejöttét megörökítő emléktábla a megyei tanácsháza díszterme elé: hogy elhitessék az ország közvéleményével és a későbbi generációkkal (ami sajnos sikerült is), hogy a Kádár-kormány az ország lakosságának támogatásával alakulhatott meg, és nem szovjet beavatkozással. A megalakult szovjet bábkormány legitimitását volt hivatva alátámasztani a regionális tájékoztatásra létrehozott Szolnoki Rádió, hogy az illúzió még néhány évtizedig teljes lehessen.

Források.

Magyarországi rádióadóállomások 1956. november 4-i műsora. In: Politikatörténeti Intézet Levéltára 290. fond 1/89-ből 117-119. lap
MSZMP Szolnok Megyei Bizottság Archívuma Az ellenforradalommal kapcsolatos dokumentumok gyűjteménye. A szolnoki rádió 1956. okt. 26, 27, 28, 29, 30, 31 és nov. 1, 2, 3-i adásainak műsorborítékai.
61. fond. I.fondcsoport 1956. év 19. öe szám
MSZMP Szolnok Megyei Archívuma Az ellenforradalommal kapcsolatos dokumentumok gyűjteménye. A szolnoki rádió 1956 nov. 11- dec. 30-i adásainak műsorborítékai 61. fond I.fondcsoport 20. ö.e. szám

Bibliográfia:

Cseh Géza: Az 1956-os forradalom Szolnok megyében. Kézirat, Jász-Nagykun-Szolnok megyei levéltár
Cseh Géza: Elvesztett az adó vezetőjének jelentése. In: Jászkun Krónika 1998. November 4.
Filep István: Karcag, 1956. Karcagi önkormányzat, 1991
Gosztonyi Péter: Der ungarische Volksaufstand in Augenzeugenberichten. München, 1981.
Kanyó András: Interjú.Nyilatkozik Kádár János. In: Magyarország 1989 / 24.
Tiszai Lajos: “Megalakult Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány.”(1.) Rideg tények- avagy- mese tankkal. In: Nagyalföld I.évf.18.sz.
Tiszai Lajos: “Megalakult Szolnokon a Magyar Forradalmi Munkás- Paraszt Kormány”(2.) Rideg tények- avagy -mese tankkal. In: Nagyalföld I. évf.19. sz.
Tiszai Lajos: Szolnokország. Szolnoki Téka, Szolnok, 2001.
Tiszavidék, 1956. november 20. „A szolnoki Szabad Népről”
Visszaemlékezések 1956. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986 Szerk.:Berecz János
1956 Az ENSZ Különbizottság jelentése. Hunnia Kiadó, 1989

Erki Béla

VÁROSKÉP ÉS DENDROLÓGIA

A címben szereplő görög szó a növénytan azon ágát jelenti, amely a fás szárú növényekkel, vagyis a fákkal és a cserjékkel foglalkozik. E tudomány művelői a dendrológusok. Az erdészet és a gyümölcskertészet is nagyrészt alkalmazott dendrológia.

Az ember ellentmondásos viszonyban van a természettel is. Egyrészt ősidőktől fogva szadista kéjjel gyilkolta halomra az összes elérhető állatfajt. Sok száz fajt irtott ki nagyrészt szükségtelenül köztük a mamutot is. Másrészt a haszonállatok mellett évezredek óta pusztá kedvtelésből dédelget szép, érdekes díszállatokat, hobbiállatokat. Évezredek óta barbár módon irtja az erdőket, ezzel egy időben pénzt és fáradságot nem kímélve dísznövényeket ültet.

Mínthogy az ember társadalmi lény is a természethez, az élőlényekhez fűződő viszonyát és nagyrészt a társadalmi hatások szabják meg. A természetvédő vagy természetpusztító magatartás elsősorban nevelés kérdése.

Az ókorban főleg fejedelmi, császári udvarok dicsekedhettek díszkertekkel. A reneszánsz és barokk majd később a romantika sajátos stílust alakított ki a kertépítésben is. Egymás után alakultak meg a botanikus kertek és az üvegházak a gyarmatokról hozott növénycsodákkal büvölték el látogatóikat. Előbb csak az arisztokrácia kastélyait övezte díszkert, majd a gazdag és művelt polgárság is utánozni kezdte az irigyelt főurakat a parképítésben is. Végül a XIX. sz. folyamán egyes egzotikus növények, mint a leander rozmaring, fukszia, muskátli leszivárogtak még a falusi kertekbe is.

Nyilvánvaló, hogy minél fejlettebb egy társadalom, annál fejlettebb a

kertkultúrája is. Országunk viharos történelme során többnyire a pusztá fizikai túlélésért küzdött, nem maradt pénz és energia a kertművészet fejlesztésére. Kivételt csak Lippay érsek pozsonyi barokk kertje jelentett. A polgárosodás csak késve indult meg. Előbb az arisztokrácia utánozta a francia barokk kerteket (Versailles), majd a köznemesi kúriák is telepítettek romantikus „angol” kerteket, főleg a XIX. sz. folyamán. Nálunk a többségében műveletlen, henye, dzsentri származású vagy dzsentrit majmoló „úri magyar középosztály” minden módon hátráltatta a polgárosodást, a művelődést és ez éreztette hatását magyar kertkultúra fejlődésére is.

A rettenetes XX. század világháborúi, tömeggyilkos diktatúrái, a nyomor, a vasfüggöny megint csak akadályozták a kertészkedés nemes szenvedélyének térhódítását. De még ezekben a vészterhes korokban is mindig akadt néhány kiváló botanikus, finom ízlésű mecénás, lelkes kertész, aki nem hagyta kialudni a magyar kertművészet alig-alig pislákoló lángját.

A XX. századnak – minden borzalma és gyalázata ellenére – volt valami pozitívuma is. A természettudományok olyan viharos gyorsasággal fejlődtek, hogy egyetlen évszázad alatt az emberiség százszor többet fejtett meg a természet titkaiból, mint az előző évezredek során együttvéve. (Más kérdés, hogy a tudomány vívmányait az emberi gonoszság azonnal nagyüzemi emberirtásra használta. Pl.: atom-, vegyi és biológiai tömegpusztító fegyverek.)

A genetika robbanásszerű fejlődése a növénynemesítéshez is új módszereket adott a kutatók kezébe. Bár még csak a kezdeteknél tartunk, de máris jó néhány növényfajban fantasztikus változásokat eredményezett a genetika. Biztos, hogy néhány év vagy évtized alatt addig elérhetetlen vágyaink válnak valóra: minden eddiginél szebb, ellenállóbb dísznövények százai kerülnek ki a laboratóriumokból.

Ezen általános alapvetés után veszünk egy pillantást kedves városunkra a

dendrológus szemével is. Ha elfogulatlanul nézzük, meg kell állapítanunk hogy az utóbbi néhány évtizedtől eltekintve, bizony nem különbözött a Móricz-regényekben ábrázolt poros, elmaradottságban és szegénységben tespedő alföldi kisvárosoktól.

A városképet alapvetően az építészeti és a növényzeti környezet határozza meg. Ami az előbbit illeti, még csak-csak akad néhány irigylésre méltó műemlékünk. A templomok, a volt Megyeháza (ma bíróság), a Városháza. Ennyi! Ami viszont a növényzetet illeti, hát az bizony eléggé lehangoló. Amikor a Főtér és a Promenádfásítását végezték – sok évtizeddel ezelőtt – a faiskolák akkori szűk választéka és a döntéshozók szakértelmének hiánya miatt olyan fákat ültettek (ostorfa, platán, juhar) melyek díszítő értéke nagyon szerény. Egyetlen évszakban sem nyújtanak esztétikai élményt, úgyszólván észrevétlenek maradnak. A fajok száma is korlátozott, mindössze 3-4, pedig már az ókorban is tudták, hogy „a változatosság gyönyörködtet.”

Szerény díszértékű fajok impozáns méretű egyedei is nyújthatnak nem mindennapi esztétikai élményt. Ellentétben az emberi testtel, amely igazi szépségét csak három-négy évtizedig őrzi, a fák viszont annál szebbek, minél öregebbek, feltéve, hogy egészségesek maradnak. De városunk fa-matuzsálemmel alig dicsekedhet! - Bizony ideje lenne már a városközpont növényanyagában minőségi cserét végrehajtani. Természetesen csak meggondoltan és fokozatosan.

Ezzel kapcsolatban kell megemlítenem, hogy három éve városunkban néhány lelkes növénykedvelő megalakította a Déryné Művelődési Központ Botanikai Szakkörét. Az egyéni dísznövényigények kielégítésén túl, másik fő célkitűzésünk, hogy elősegítjük minél több szép egzotikus fa és cserje telepítését utcáinkra, tereinkre.

A növényfajok kiválasztásával kapcsolatban két ellenvetéssel kell

szembenéznünk. Vannak – szerencsére kevesen – akik zsigeri ellenszenvet éreznek minden idegen eredetű (egzotikus) faj iránt. Azt követelik, hogy mindenhova csak őshonos fajokat telepítsenek. Érvelésük nélkülözi a logikát, a következetességet. Ha osztanánk véleményünket, akkor ki kellene irtanunk szinte minden termesztett növényünket a magyar táj képét meghatározó búzát, szőlőt, kukoricát, napraforgót, akácot. Kultúrnövényeink legalább 95%-a idegen eredetű, „tájidegen”. Van-e „magyarabb” virág a tulipánnál? Pedig ez sem őshonos, hiszen csak néhány évszázada hozták be a törökök Közép –Ázsiából.

Az „őshonosság” fogalma is relatív. Rengeteg egzota (mocsárciprus, magnóliák, pálmák stb.) őshonosak voltak országunk területén sok-sok millió éven át, mindaddig , amíg a jégkorszak ki nem pusztította őket. Esetükben tehát helyesebb meghonosítás helyett visszahonosításról beszélni.

Folytatva a gondolatmenetet: ma már a kisiskolásnak is illik tudni, hogy az emberi faj afrikai eredetű. Még a szőke, fehérbőrű európaiak ősei is onnan származnak. Ezért az emberi jelenlétnek csak Afrikában lenne jogosultsága? Mivelhogy csak ott őshonos az ember, a többi kontinensen „tájidegen faj”.

Azok, akik a Földközi-tenger turista paradicsomaiban a pálmákkal szegélyezett sétányokon gyönyörködnek az ottani parkok káprázatos virág pompájában, bizonyára nem is sejtik, hogy még az ott látható növényfajoknak is csak ki töredéke őshonos ott. A legtöbb Ázsiából, Afrikából, sőt Ausztriából derült oda. De hát kit zavar ez?

A dísnövények kiválasztásánál értelemszerűen a legfőbb szempont a díszítő érték. Márpedig vitathatatlan tény, hogy a legtöbb hazai faj díszértéke annyival marad le az egzoták díszértéke mögött, mennyivel az őshonos veréb tollazata a szerényebb a paradicsommadár pompájánál.

A másik ellenvetés már ésszerűbb: vajon ezek a szép egzoták elviselik-e a

mi szélsőséges éghajlatunkat?

A Dunántúlon van egy közel kétszáz éves libanoni cédrus. A „kis jégkorszak”-nak nevezetett lehűlési periódus (kb. a XIV. sz.-tól a XIX. sz. közepéig) még érezte hatását akkor, amikor ezt a most, már óriásivá nőtt gyönyörű fát elültették. Épségben vészelte át az akkoriban gyakran ismétlődő szibériai teleket. Minden magyar várost díszíthetne néhány ilyen cédrus. Főleg a templomok környékét, hiszen a Biblia gyakran említi ezt a csodálatos fajt, a fák fejedelmét.

Elődeink vétkes mulasztását jóváteendő, szakkörünk már telepített közterületre néhány libanoni cédrust. Magánkertekben is növekszik pár csemete. Azok, akik eddig csak Csontváry képein gyönyörködhetek benne, rövidesen méretes élő példányaival találkozhatnak városunkban is.

A közelmúltban kirándulásaink során bámulatos dendrológiai gyűjteményeket csodálhattunk meg. Méghozzá a rideg éghajlatú Borsod megyében, és a szélsőséges klímájú Debrecenben. Miskolcon egy főorvos ötlete és buzgalma hozott létre nagyszerű magán-arborétumot, Debrecenben pedig a Diószegi Szakközépiskola tudós és fáradhatatlan igazgatója. Ha nem láttuk volna saját szemünkkel, el sem hittük volna, hogy itt is virulhat 8-10 méteres magas örökzöld bambuszfajokból álló liget számos egyéb egzotikus csoda társaságában, melyek a nekik oly szokatlan, sőt ellenséges klíma ellenére ragyogó egészségben pompáznak éppen így, mint eredeti hazájukban.

A lenyűgöző kertészeti bravúrért az alapító magánszemélyeket illeti a csodálat. De a legmélyebb elismerést és hálát érdemlik az ottani önkormányzatok is, amelyek az erkölcsi támogatás mellé hatalmas pénzügyi segítséget is nyújtottak a kezdeményezőknek. Kiemelkedő intelligenciájú kultúremberként felismerték az ottani döntéshozók, hogy egy ilyen nemes ügy támogatása már rövid távon is

megtérül. Például úgy, hogy egy ilyen édenkert idegenforgalmi attrakció, nem is beszélve esztétikai és tudományos nevelő hatásáról.

Ezek a példák meggyőzhetik a legmakacsabb kételkedőket is, hogy klimatikus feltételeink nem jelenthetnek akadályt egzoták tömeges megtelepítésének. Persze, nem állítjuk, hogy minden faj kibírja éghajlatunkat, de több tucat szebbnél szebb fa, és cserjefaj igenis díszíthetné közttereinket is. Hihetetlennek tűnik, de mégis igaz: van egy banánfaj, amely nálunk is szépen tenyészik a szabad ég alatt! Városunkban is látható e 3 méter magasra nőtt példány egy lelkes növénybarát kertjében.

A legnemesebb cél is visszajára fordul, ha ostobán fognak megvalósításához. Régebbi, szemérmesebb korokban a görög szobrok intim testrészeit kartonból kivágott szőlőlevéllel takarták el a múzeumőrök. Ezen ma már csak mosolygunk. Az viszont abszurd és bosszantó, hogy a meglévő néhány szép műemlékünket is olyan gondosan rejtegetik a meggondolatlanul eléjük ültetett, nagyra növő fákkal. Mintha szégyellnénk őket, pedig büszkén kellene megmutatunk azokat.

A Városháza homlokzatából is túl kevés látszik, a Bíróság épületét meg gondosabban álcázzák az óriási ostorfák, mint egy titkos katonai objektumot. De legkomiszabbul éppen legbecsesebb műemlékünkkel, a Nagytemplommal készülnek elbánni. Pedig ez olyan gyönyörű épület, hogy világviszonylatban is kitüntető helyet érdemel. - És mit tesz vele az emberi butaság? Már az is szerencsétlen döntés volt, hogy a torony két oldalára több méterre megnövő cserjéket ültettek. De ez még semmi! Az egyik oldalon szorosan a fal tövében növekszik egy tölgycesmete, amely néhány évtized múlva 30 méter magas lesz. A másik oldalon egy eperfa - 20 méterre fog megnőni - meg egy hasonló méretű juharfa vetélkedik egymással az élettérért. Rövidesen eltakarják a szép barokk

szobrokat, később az egész homlokzatból már csak a toronysisak látszik majd. Nem állítom, hogy ezeket a fákat szándékosan ültették oda, valószínűbb, hogy spontán keltek lehullott magokból.

De megkapta a magáét másik becses műemlékünk, a Barátok temploma is. Gyönyörű barokk főkapujából már szinte semmi sem látszik, mert valakik meggondolatlanul odaültettek két borókát, amelyek mára eltakarják a kaput. Különben is úgy illenek a homlokzat összképéhez, mint Mona Lisa arcához a bajusz. Valószínűleg a korabeli hívek nem azért adták össze garasikat, hogy a drága pénzért kifaragott kapuból a kései utódok ne lássanak semmit.

Fellapoztam több művészettörténeti könyvet, azért hogy ellenőrizsem, máshol mennyire takarják el az épületeket. Sejtésem nem csalt: mindenütt gondosan ügyelnek arra, hogy a homlokzat látványát semmi ne zavarja.

A meggondolatlanság, az előrelátás hiánya nemcsak esztétikai, de etikai, sőt jogi problémákat is okoz. Mégpedig nagyon gyakran. Például ha olyan szűk utcákban, mint a Zirzen Janka utca, olyan óriási növényeket ültetnek, mint a platán, akkor az komoly gondokat okoz. Derékvastagságú gyökereivel rongálja a járdát és a föld alatti vezetékeket, sűrű lombozata elrabolja a kilátást, örökös árnyékba borítja a szobákat, ráadásul megnöveli a villanyszámla összegét. (Egyáltalán nem melleleg a lakás értékét is csökkenti.) Még gyakoribb, hogy önző, sőt antiszociális egyének hebehurgya módon egymáshoz és a szomszéd kerítéséhez ültetik a fákat. Pár év múlva beárnyékolják a szomszéd kertjét, lehetlenné teszik ott a termelést. Más kertjétől napfényt elrabolni éppen olyan aljasság, mintha a pénztárcáját lopnák el. Egy ilyen árnyékot vető fa gazdája jelleméről is árulkodik. Vannak bőven apró termetű, de kimagasló díszértékű fák és cserjék. Ha ilyeneket ültetünk a házak elé, egyszerre gyönyörködhetünk az épületben és a növényzet pompájában is.

A természet szeretete, a nevelés meg az egyéni teljesítmények összefüggésben vannak egymással. A kertészkedés a legkiválóbb stresszoldók egyike. Sokkal hatásosabb, mint az általánosan használtak: az alkohol, a nikotin, a drogok és társaik. Sok híres, kiváló személyiséget „pihentetett” a botanika. Sajnos kevesen tudják, hogy Kossuth Lajos kiváló amatőr botanikus volt. Hatalmas életműve megalkotásának fáradságait az emigráció viszonylag nyugalmasabb évtizedei alatt kertészkedéssel és növénygyűjtéssel pihente ki. Még élete kilencedik évtizedében is fáradhatatlanul járta az olasz tájakat, gyűjtötte és saját kezűleg préselte le a szép Itália növényeit. Gyönyörű, gondosan kivitelezett több ezer növényfajt tartalmazó gyűjteménye ma a Nemzeti Múzeum féltett kincse. Ellentétes példaként érdemes megemlíteni, hogy a diktátorok, közülük sem Hitler, sem Sztálin nem volt növénykedvelő.

Sokan elemezték a már a „japán csoda” titkát. A siker kulcsa az ő esetükben is sok tényezőből tevődik össze, de nem túlzás azt állítani, hogy a lenyűgöző eredmények részben a japán kertkultúrának köszönhetőek.

Ezt a meghökkentő állítást szeretném megmagyarázni. Ha megnézünk egy átlagos magyar kertet, azt látjuk, hogy gazdája mindenféle rendszer nélkül összevissza, egymás mellé zsúfol össze nem illő növényeket. A látvány zűrzavaros. A tenyérszerű japán kerteket olyan évezredek tapasztalatokban gyökerező műgonddal, kifinomult eleganciával tervezték meg, hogy aki oda belép, ott olyan nyugalmat, sőt áhítatot érez, mint a hívő egy templomban. Vagy nézzük a bonszajokat, a különleges módon nevelt törpefákat. Az egyes fajok a szabadban akár 30–40 méter magasra is megnőnek, de a díszes porcelánedényben nevelt példányaik két-háromszáz év alatt is legfeljebb félméteres magasságot érnek el. Ráadásul olyan csodálatos harmóniába rendezik ágacskáikat, hogy ezek az élő miniatűr műalkotások egy gigászi, ősergő fatatuzsálem benyomását keltik. A látvány

kialakításához a japán nemzeti karakter is hozzájárul. Ezzel szemben közismert, hogy mi magyarok „szalmaláng” természetűek vagyunk. Gyorsan fellobban a lelkesedésünk, majd hirtelen le is lohad, sőt fáradt közönybe és tétlenségbe fullad. Nálunk – a japánokkal szemben - nem képzelhető el, hogy egy család minden tagja, nemzedékeken keresztül féltő gonddal dédelgesse a család büszkeségét, az akár kétszáz éves bonszájt.

A negatívumok mellett öröndetes és reménykeltő jelentések is megfigyelhetők. Ilyen például a civil szervezetek magalakulása. A meghunyászkodó vagy fásult közönybe süllyedt alattvalók birkanyája helyébe olyan öntudatos csoportok lépnek, amelyek okos határozottsággal kívánnak beleszólni sorsuk alakításába. Ezek egyike a Városvédő és Szépítő Egyesület, amely az alakulása óta eltelt rövid idő alatt máris felbecsülhetetlen értékű munkát végzett városunk érdekében. A Bolla János elnök úr lelkes és hozzáértő vezetésével tevékenykedő közösség egyik példaadó alkotása a Kapitánykert. A kert létrehozásából jó néhány igényes, kultúrált polgártársunk - anyagi áldozatot hozva - vállalt részt. Annál inkább felháborító az a vandalizmus, amely tönkretette az éppen csak növekedő kert cserjéit, bokrait és fáit. Tettük a nevelés világválságára (sőt csődjére) figyelmeztet, és újra megerősíti, hogy az általános kulturális és morális felemelkedés hatékony eszköze lehetne a kertkultúra terjesztése és fejlesztése.

Korábban, húsz – harminc évvel ezelőtt is akadtak példamutató kezdeményezések. Például az Állatkert és a Tanítóképző Főiskola kis arborétumainak – Rusvay György vezette - létrehozása. Ezek fejlődése az ígéretes kezdetek után sajnos megtorpant. A Botanikai Szakkör jó néhány értékes ritkaságot ültetett már ki közterületekre. Tagjainak kis magánkertjeiben számos, irigylésre méltó ritkaság található. Ezek azonban általában még egészen fiatal csemeték, teljes pompájuk csak évek múlva bontakozik ki. Dicséretes dolog az,

hogy a Szentkúti teret eléggé változatos növényanyaggal ültették be és, hogy a városi strandot is szépen fásították.

Örvendetes, hogy tehetősebb és kultúráltabb vállalkozók, és értelmiségiek körében kezd divattá válni a művészi hozzáértéssel megtervezett magánkert létesítése. Szerencsére, a növekvő igényeket egy kitűnő kertépítő és tervező magánvállalkozás a legmagasabb szinten ki is tudja elégíteni. A legszebb növény különlegességek beszerzése korábban rengeteg utánajárást igényelt és nem is volt olcsó mulatság. Ma már városunkban is akadnak európai műveltségű és szaktudású növénykereskedők, akik a legkülönlegesebb igényeket is ki tudják elégíteni még hozzá nagyon szolid árakkal.

Van tehát okunk az öröme és bizakodásra is, de a fejlődés ütemét nem tartjuk kielégítőnek. A természet szeretetére és városunk szépítésére irányuló nevelés nemes ügy, olyan, amelyhez mindenki hozzájárulhat.

HOGYAN ÉRTÉKELI AZ ELMÚLT 10 ÉVET ÉS MIT VÁR ÖN 2003-TÓL?

Tíz év elteltével – mintegy emlékezve az évkönyv elindulására – újra megkerestük körkérdeésünkkel a Jászság közéletének képviselőit. A kontinuitást betartva újra levélben fordultunk azokhoz, akik 1993-ban leírták véleményüket. Közülük nyolcan – egyesek más funkciót betöltve vagy nyugdíjasként – újra vállalták véleményünk közzétételét. Ezen túl - a változásokat követve - a két választókerület 2002 tavaszán megválasztott országgyűlési képviselőit is arra kértük, hogy válaszoljanak a címben feltett kérdésre.

Az országgyűlési képviselők válaszai

Gedei József

Magyarország az elmúlt tíz évben nagy utat tett meg és nemzetközileg elismert, piacgazdaságra épülő, demokratikus jogállammá vált, ahol a rosszul szereplő politikusokat – szerencsére könnyen – le lehet váltani. Természetesen sokat kell még tenni közös jövőnkért, amelyet leginkább az európai uniós lehetőségek fognak meghatározni.

Ha Julius Cézár élne valószínűleg azt mondaná az Európai Unió és Magyarország viszonyát szemlélve, hogy „A kocka el van vetve”. – a kocka el van vetve abban az értelemben, hogy Magyarország európai integrációjának nincs alternatívája. Abban a kérdésben, hogy Magyarország újra Európa szerves részévé váljon, lényegében minden józanul gondolkodó politikai erő egyetért.

Csatlakozunk ahhoz az unióhoz, amelynek népei úgy döntöttek, hogy osztoznak a közös értékekre alapított békés jövőben, elutasítják a háborút és a terrorizmust.

Csatlakozunk ahhoz az unióhoz, amely az emberi méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás egyetemes értékein alapul, a demokrácia elveire és a jog szabályaira támaszkodik.

Csatlakozunk ahhoz az unióhoz, amely a szabadság, a biztonság és az igazságosság térségének megteremtésére, a kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődés előmozdítására törekszik.

Meggyőződésem, hogy Magyarország lakóinak többsége ilyen értékekre épülő uniós Magyarországot szeretne, és abban reménykedik, hogy az unióban majd jobban élhet, több lehetőséghez juthat és legalább olyan büszke lehet majd magyarságára, mint ahogyan az ír ember büszke nemzeti hovatartozására. A magyar ember az ír, a francia, az angol, a spanyol, a holland emberrel egyenrangú, egyenlő esélyű, szabadságú és méltóságú „magyar uniós állampolgár” szeretne lenni.

Tudjuk, hogy csatlakozásnak nincs alternatívája, a kocka el van vetve. Azonban nincs eldöntve az, hogy milyen mértékben veszünk részt az unió, illetve saját jövőnk alakításában. Nincs eldöntve az, hogy tétlenek maradunk és mindent ráhagyunk a nemzetközi hatalmak és a tőkemozgás sodrására, a véletlenszerűségekre vagy sem. Nincs eldöntve, hogy egyetértésre tudunk-e jutni itthon, és fel tudunk-e közzösen lépni a nemzetközi fórumokon, vagy sem?

A jövő nemzedéke azt várja a hazai politikai pártoktól, hogy - a választási időszakot követően – hagyjanak fel pártküzdelmekkel, lépjenek fel közösen az EU tárgyalások során, a fiatalok gazdasági-kulturális esélyei, emberi-nemzeti létünk jobbítása, a helyi társadalom munkaképességének fejlesztése érdekében.

A kocka ilyen értelemben nincs elvetve – van esély a megbékélésre. Magyarország összefogást követel.

Járvás István

A rendszerváltás idején 1990-ben sokakkal együtt én is úgy gondoltam, hogy a változások lényegesen gyorsabbak, átfogóbbak és mélyrehatóbbak lesznek. Ezzel szemben azt is meg kell állapítanom, hogy nagyon messzire jutottunk az átalakulásban és küzdelmes időszakon vagyunk túl. A mögöttünk hagyott 12 év nagyon sok tapasztalatot adott, nem lehetett megspórolni azokat.

Az elkövetkezendő évektől azt várom, hogy megkoronázzák a rendszerváltást és az Európai Unióba való belépésünk nyomán mindenki sikeresebbnek érezheti magát.

Mizsei Béla

Egészen más az alaphelyzet, mint 1993-ban volt. 1990-ben nem gondoltuk, hogy ide jutunk, ahol most vagyunk. Ennek két oka van. Az egyik az, hogy Torgyán teljesen szétverte a Kiszgazdapártot. A másik ok az, hogy Fidesz kitalálta, hogy kétpólusú politika kell, mert nyugaton is az van. Ennek rendelt alá mindent. Nagy visszatetszést keltett bennem, amikor a választások alatt katolikus vallásom püspöke azt mondta, hogy ne szavazzak a kis pártokra, ne akadályozzák a nagy pártot a kormány alakításában. Szerettem volna odakiáltani a püspök úrnak, hogy hát a koalíció mire való. Ha a nagy párt kormányt akar alakítani, akkor megegyezik -nem bedarálja - a kis párttal. Akkor is érvényesül az igazság, mert azt gyakran a kis pártok képviselik. Ez annak idején nagyon szépen érvényesült a kárpótlási törvény meghozatalánál.

Én egyébként azon már túl vagyok, hogy aszerint ítélem meg az embereket, hogy milyen pártban vannak. Én aszerint ítélem meg őket, hogy milyen emberek. Ezt az álláspontot egyébként Orbán Viktor is megközelítette, amikor a második forduló előtt azt mondta, hogy ne pártokra szavazzanak, hanem személyekre. Újabban mondott más érdekes dolgot is, mégpedig azt, hogy a polgári közösségek várják a baloldaliakat is, mert itt már nincs jobb meg baloldal. Egy van a nemzet érdeke. Csakhogy a nemzet érdekét csak minél szélesebb körű demokráciával lehet megvédeni. A tüntetők ne hivatkozzanak 56-ra, mert 56-ban az volt a követelés, hogy többpártrendszer legyen és az oroszok menjenek ki.

A 2003-as évtől azt várom, hogy az MSZP-ből a szocialisták szorítsák ki teljes mértékben az orthodox kommunistákat, és alakuljanak át valóban szociáldemokrata programmal bíró párttá.

A polgármesterek válasza

Barabás Ferenc, Kocsér

Sajnos a földrendezés nem oldódott meg elhúzódott a jelenlegi Kormány feladatául. Remélem lesz beleszólása az önkormányzatoknak a helyi Állami Földalap működtetéséhez. A mezőgazdaság sajnos folyamatos válságban van, nem törődött a politika kellő súllyal a vidék gondjaival. Néhány jó termelősövetkezet együtt maradt és vannak szerencsés jól gazdálkodó farmerek ill. külföldi érdekeltségű Kft-ék. A munkanélküliség térségünkben kezelhető aki dolgozni akar kap munkát! Összességében az 1993. évi elvárásaim nem valósultak meg álom maradt.

2003-tól azt várom, hogy béke legyen a belpolitikai életben és a haladásért a nemzet jobbításáért dolgozzanak képviselőink. Egyre inkább ellenszenvesnek tartom az EU viszonyulását a magyar csatlakozást illetően. Ha kell hangosan ellenzem a népszavazáson a csatlakozás megszavazását. Egyre inkább úgy tűnik; a piac kell az EU-nak nem a mi termékeink ! Örömmel tölt el a határon túli magyarság józan gondolkodása, és annak még jobban tudok örülni, hogy kézzel fogható segítséget tudunk nyújtani - 80 évvel Trianon után - szülőföldjükön való megmaradásért. Lehet, hogy a következő évben „egy lábbal” az EU-ban leszünk. Várom a jelenlegi kormány segítségét a kistelepülések finanszírozását illetően, mert tovább nem szegényedhetünk.

Fodor István Ferenc – Jászfákóhalma

Volt ami bejött, volt, ami nem. Ha elgondolom, hogy mekkora kilátástalannak tűnő volt még '93-ban a telefon- és gázhelyzet, akkor ma már mosolygunk ezen, hiszen hol van már a tekerős, dugdosós telefon!? Ma már családonként több rádiótelefon áll rendelkezésre és községünk szélén Panon GSM torony áll. A lakások több mint felében gázzal fűtenek. Különben mindössze egy évet tévedtem: ezek 1995-re valósultak meg.

Hát ami a nyugalmat illeti, az bizony módjával valósult meg. A szomorú az, hogy még néhány „kivénhedt őskomesi” itt a községben is eljártssza a szocdemet és a III. évezred elején még mindig ott tartunk, hogy ugyanazok akarnak megdönteni (nagy a valószínűsége, hogy mikorra ez a vélemény megjelenik – már sikerrel is!), akik már 1993-ban is. Igaz persze, hogy álmomban sem gondoltam, hogy három cikluson át leszek polgármester és én viszem át a községet az új évezredbe! Így aztán akármilyen is a mostani választás eredménye, én már elégedett vagyok.

A következő évtől remélem, hogy a Jászságra jellemző polgári oldal megerősödik. Tévedés ne essék: az embernek is két oldala van, tehát ez a politikai életben is így természetes, de az is, hogy az egyik felünk nem lehet aránytalanul nagyobb! A most vetélkedő korosztályunknak ki kell halni ahhoz, hogy béke legyen, mert túl sokat tudunk egymásról. Utódaink – néhány évtized múlva már – normális bal-jobb kapcsolatban fognak politizálni. Akik az 1980-as években születtek! És ők talán már nem a

szemétdíj ellen gyűjtenek aláírásokat, hanem saját meggyőződésükből rúgják fenéken azt, aki teleshemelteli a határt. De addig még felköthetjük a Berény-Kom feliratú gatyát!

Győriné Czeglédi Márta - Jászfényszaru

Érdekes, mikor az ember 10 évvel ezelőtti óhajaival találkozik, szinte szembesül korábbi önmagával vágyain keresztül, melyek természetesen nem magán természetűek.

Ma a mobiltelefonok és internet világában micsoda furcsaság, hogy 10 évvel ezelőtt a legnagyobb igények egyike a vezetés telefon kiépítése volt. A munkahelyek teremtése, a gazdasági fejlődés – ezt is ma is szívesen felvállalom. Legalább annyira, hogy végre kerüljenek el bennünket a természeti katasztrófák, amiből sajnos kijutott nekünk az elmúlt időben és azt remélem, hogy újabb 10 év elmúltán ezekre egyre nagyobb és pozitív ráhatása lehet a tudomány segítségével az embereknek.

Még mindig aktuális a konszolidáltabb nemzetközi légkör-, a lokálpatriotizmus pedig olyan sajátos fogalom, amely mindig fokozható. Úgy gondolom az elmúlt 10 év jól szolgálta, hogy az újabb 10 évben a környezetvédelem, egészségügy fejlődésére legyen igény, az emberek komfortja pedig egyre növekedjék. A legfontosabbnak az egyes emberek együttműködési készségének erősödését tartom és kívánom, mert ez feltételez egy gazdasági és politikai stabilitást, illetve így tudom csak feltételezni nagyobb egységek együttműködését csapatok, országok, földrészek együttes fejlődését.

Magyar Levente Jászberény

Nagyon érdekes és tanulságos volt összehasonlítani azokat az elvárásokat, amelyeket 1993-ban fogalmazott meg az ember az 1994. évi választási évvel kapcsolatban, visszatekintve a 2002-es választások előtt.

Az elvárások első része azóta sem teljesült. A politika, ha lehet, még fokozta a jelenlétét az élet minden területén, és abba a szférába, ahol a politikának kell játszania a döntő szerepet nem sikerült visszaszorítani. Sőt, olyan mértékben durvult el a politikai következtében a közélet, és olyan mértékben jelent meg ma már az önkormányzati területen is, amire eddig nem volt példa, s amely komoly aggodalomra ad okot. Ugyancsak nem valósult meg azóta sem az a feladat hatásköri reform és a hozzácsatlakozó finanszírozási reform az önkormányzatoknál, amely megadná az önkormányzati rendszer stabilitását. Talán remény van arra, hogy az EU csatlakozás közelsége megteremti ennek a nagyon fontos reformnak a megvalósulását.

Ami a Jászságot és ezen belül Jászberényt érinti, nagyon sok olyan beruházás valósult meg részben a városban, részben összefogással a kistérségben, amelyre méltán büszkének kell lennünk. Ebben a nyilatkozatban még a telefonkérdés megoldása szerepelt a Jász Önkormányzatok összefogásával,

azóta ez az összefogás kiegészült a dél-hevesi térség településeivel és egy európai szabványnak megfelelő hulladéklerakó megépítésére került sor. 14 jász település együttműködésével elkészült egy pályázati anyag, amelynek keretében a jász települések szennyvízhálózata teljes körű kiépítése lehetővé válik. Lehetséges, hogy ez a projekt lesz az első, amely a csatlakozás időpontjában strukturális, vagy kohéziós alapokból kerül finanszírozásra. Az alsó jászsági települések közös fellépése kapcsán kiépült a Jászság teljes körű gázellátottsága, fejlesztésre került a kábeltelevíziós rendszer, mely fejlesztés még nem fejeződött be, de remény van arra, hogy a Jászság egészében kiépítésre kerül ez a hálózat.

A városban az infrastruktúra fejlesztése tovább folytatódott. Nagy beruházásként a kórház manuális blokkjának megépítésével a kórház-rekonstrukció második üteme fejeződött be, és várhatóan 2003-2004-ben folytatódik a harmadik ütemmel, és befejezésre kerül teljes körűen a kórház rekonstrukciója.

Az állapítható meg 1993-hoz képest, hogy a térség és ezen belül Jászberény városa töretlenül fejlődött, az önkormányzatok a rájuk bízott vagyonnal megfelelően gazdálkodtak és az önkormányzati rendszer jól szolgálja a lakosság elvárásait, és megfelel ezeknek.

Papp József Jászszentlászló

A válaszadás után tudtam meg, hogy a szennyvízcsatorna rendszer és tisztítótelep építési pályázatunkat elfogadták, így 1994-ben felépítettük a tisztítótelepet és hozzákezdünk a csatornarendszer építéséhez, amely 60 millió Ft-ba került. Ugyanebben az évben 35 db építési telek kialakítása 5,5 millió Ft-ért, és egy piaccsarnok építése 2,5 millió Ft-ért. Erdősítéshez földterület vásárlás 1 millió Ft-ért.

A pályázati lehetőségekkel úgy a központi, mint a megyei, nagyon sok lehetőséget kaptunk. Az elmúlt 10 év alatt 1993-tól 2002-ig fejlesztésre fordítottunk 622 millió Ft-ot, amely egy ekkora településtől szép teljesítmény. A 2003-as évtől további lehetőségeket várok az eddigi tapasztalatokat figyelembe véve 30-40 milliós fejlesztési lehetőséget.

Szabó Gyula Jászágó

Átgondolt költségtervezés, fejlesztés volt a kitűzött célja az önkormányzatnak. Ezt részben meg tudtuk valósítani. Ennek oka: az önkormányzatokra egyre több feladatot rónak, míg a támogatás köre egyre szűkül. Ésszerű gazdálkodásra és takarékoskodásra kényszerül az önkormányzat. Megoldásra az eredményes pályázatok adnak segítséget: Így sikerült utjainkat járhatóvá tenni, elértük, hogy a legsűrűbben lakott utcákat szilárd burkolattal láttuk el. Ez útjainknak 68 %-át jelenti.

Közművesítés területén a telefonhálózatot kiépítettük, de sajnos a telefon alapdíj nagysága végett sokan már lemondták, vagy átálltak mobilrendszer használatára. Gáz bevezetése megvalósult, s pályázatok megnyerésével minden intézménynél ezzel fűtünk. Intézményeink fenntartásánál legnagyobb gondot a gyermeklétszám csökkenése okozza. Így az állami támogatás csak az iskola működésének 45 %-át fedezi.

Összevont intézménnyé vált az iskola, klubkönyvtár, óvoda. Új neve: Általános Művelődési Központ. Az iskolában létrejött az osztályok összevonása: 1-3. osztály, 2-4. osztály, 5-6. osztály, a 7, 8. osztály önálló csoportként működik. A Klubkönyvtár szolgáltatja a könyvkölcsönzést, szakköröket működtet /kézimunka, népdalkör/ s az Ágóiak Baráti Egyesülete működtetésében segít.

Munkahely a községben nem létesült, a helyzet mégis javult, mert a Samsung jászfényszarui gyára munkalehetőséget biztosított a bejárók számára.

Sajnos a helybeli zöldáru felvásárlása még a mai napig sem megoldott. Erre keresünk lehetőséget lengyel kapcsolatok létrehozásával.

A helytörténeti és iskolamúzeum jól működik, egy tájház létrehozása segítené működését, de sajnos erre anyagi lehetősége az önkormányzatnak nincs.

Jászszági Emlékhely megvalósulására még remény sincs, hiszen a Nemzeti Múzeum régészeinek munkája megszűnt, a feltárt helyeket betemették, s jelenleg gazdálkodás folyik e helyen.

Vártunk egy olyan ország vezetését, amely a lakosság életét szebbé teszi, s ez megvalósult. Ezzel szemben nem váltunk boldogabbá, mert a gyűlölködés és az önzés uralkodott el minden területen.

2003-ra fellendülő gazdasági életet, növekvő támogatást, megbékélést, biztonságot várok.

Szikra Ferenc Jászárokszállás

1993-ban azt írtam, hogy csodák nem várhatók hazánk életében. Mit mondjak? - Nem is lettek. Lett viszont egy szépen fejlődő, stabil gazdasági helyzettel rendelkező ország, amely köszönhetően állampolgárai kemény munkájának, kitartásának, ma a térség egyik legfejlettebb országaként kopog az Európai Unió ajtaján. 1993-at követően bizony volt eset, amikor szorosabbra kellett húznia nadrágszíjat, hála istennek azóta már újra lehetett rajta engedni is. Bár a nyugdíjasok és fiatalok helyzete ma sem könnyű, hazánknak ma is sok gondja van, mégis jobb itt élni mint tíz évvel ez előtt.

Ugyanakkor nagyot csalódtam, amikor vártam a választópolgárok nagyobb politikai kultúráját, a toleranciát, az indulatok visszafogását. Vártam, hogy az ország szekerét irányító testületbe (parlament, önkormányzatok), olyan emberek kerülnek, akiket nem saját boldogulásuk, hanem országunk, az

adott település boldogulása vezet. E helyett a hazai politizálásban még mindig a kicsinyeskedés, az adok-kapok, az egyéni és párt ambíciók hajszolása a túlnyomó. Bízom benne, hogy egyszer ezen is túl tudunk lépni.

Szűkebb hazánkban, a Jászságban, ahogyan azt 1993-ban még csak reméltem, sikerrel fejeződött be a telefonhálózat és a gázrendszer kiépítése. Ehhez fogható közös nagyberuházás azóta is alig akadt térségünkben. A fejlődés azóta is vitathatatlan, bár még sajnos nem általános.

Ami egyéni sorsomat illeti: 1993-tól még öt évig dolgoztam polgármesterként, majd 1998-ban - 12 év után - a választók döntése nem mellettem szólt. Ezt tudomásul vettem, és hála istennek azóta is megtaláltam egyéni boldogulásomat, kiélhetem ambíciómat, segíthetek nagyon sok embernek.

Mit várok 2003-tól? Túl a parlamenti választásokon most már arccal előre kellene fordulni, és egy akarattal a nemzet boldogulása, az Uniós csatlakozás követelményeinek teljesítése kell, hogy legyen a cél kormányon levőnek és ellenzéknek egyaránt.

Az ezután következő önkormányzati választásokon pedig új arcokat a képviselő testületekbe! Közért tenni akaró, értelmes, ambiciózus fiatalokat, akik új lendületet képesek venni. és adni.

A SZÉPHALOMTÓL A JÁSZSÁG ÉVKÖNYVIG Gondolatok egy kiadványtípus szerepéről

1.

Műfaj vagy könyvtípus az évkönyv? – tehetjük föl az első kérdést. Ha lexikonokhoz fordulunk a válaszért, akkor azt tudjuk meg, hogy eredetileg az ókori és középkori történetírás egyik válfaját nevezték így, a későbbiekben pedig tudományos intézmények rendszeresen megjelenő kiadványait jelölik e névvel. Az egykori annalesek az évek rendjében tárgyalták koruk históriáját, s az ilyen naplószerű feljegyzésektől jutott el a történettudomány az elemző leírásig. A modern évkönyvek is megőriztek valamit e két alaptípusból: közölnek krónikaszerű beszámolókat, s emellett vállalkoznak a múlt és a jelen történéseinek, folyamatainak összehasonlító-rendszerező vizsgálatára. Gondoljunk például a 19. század második felétől sorra megjelenő gimnáziumi évkönyvekre, az úgynevezett közös értesítőkre, amelyek évről évre beszámoltak egy-egy tanév eseményeiről, miközben tudós tanáraik értekezéseit is közzétették. Az események száraz időrendi rögzítését célzó törekvés fokozatosan visszaszorult, bár nem szabad alábecsülni ennek forrásértékét.

Az évkönyv geneziséből és fejlődési útjából következően máig megőrzött néhány alapértéket. A legáltalánosabbak ezek közül: a történeti érdeklődés, a tudományos igényesség, a rendszeres jelenlétre törekvés. Mellettük említhető még néhány további speciális jellemző: kapcsolódás egy műhelyhez vagy közösséghez, tematikus vagy táji kötődés, bizonyos fokú közművelődési feladatvállalás, esetleg érdekérvényesítő szándék. Mindezeket a fórumteremtés törekvése fogja egybe.

A mai évkönyv egyfajta periodika, olyan évente megjelenő időszakos sajtótermék, amely megjelenésében a könyvhöz, szerkezetében és tartalmában a szakfolyóirathoz áll közel. Valamiféle társadalmi igény hozza létre és élteti, s bár szép számban vannak központi állami forrásokból kiadott intézményi évkönyvek, ma már e kiadványok egyik jellegzetes fajtája az öntevékeny csoportosulások által létrehozott és fenntartott vállalkozás. Az utóbbi típusba sorolhatók a civil szerveződések, tudományos és művelődési egyesületek által szerkesztett és kiadott évkönyvek. Ezeknek a tudatos műhelymunka ad értelmet, s bennük a hagyományápolás folyamata, valamint a friss teljesítmények bemutatása kap helyet. Olyan fórumok teremődnek tehát általuk, amelyek nyilvánosságot biztosítanak a kutatóknak, alkotóknak, s mozgásokat képesek elindítani egy régió szellemi életében.

2.

A Kazinczy Ferenc Társaság, amelynek példáján az évkönyv lehetőségeit szemléltetni kívánom, Sátoraljaújhelyen alakult meg 1985 tavaszán. Célját az alapszabályzat így határozza meg: 1) a Kazinczy-kultusz ápolása, emlékhelyeinek gondozása; Kazinczy Ferenc ma is időszerű életművének feltárása és ismertetése; 2) az egykori abaúji és zempléni régióban a népi hagyományok kutatása, ismertetése és ápolása; Felső-Magyarország irodalmi és történelmi emlékhelyeinek gondozása; 3) a közműveltség, ezen belül kiemelten a szép magyar beszéd terjesztése. A célok meghatározásából kitűnik, hogy a Társaság egyes területeken országos feladatot vállal, emellett mégis regionális elkötelezettség jellemzi. A kettő nincs egymással ellentétben. A speciális az általánosban gyökerezik, s a régió nem jelent bezárkózást. A Társaság több mint kétszáz tagja az ország különböző területein, illetve kisebb részben a határokon túl (a Felvidéken, a Partiumban) él és munkálkodik.

Céljai szolgálatában különböző eszközöket és formákat alkalmaz a Társaság, s ezek egyike a Széphalom című évkönyv, amelynek ezekben a hetekben már a 12. kötetét állít-

juk össze. Az évkönyv célja, hogy nyilvánosságot teremtsen a Társaságba tömörült szakemberek munkáinak közzétételére, megjelenéshez segítse a Kazinczy életművét és korát illető kutatások eredményeit, terjessze a feltárt ismereteket, tényanyagot biztosítson az iskolai helyismereti oktatáshoz, tájékoztasson a Társaság tevékenységéről. A témaválasztásban az egyik tudatos törekvés bizonyos területeken (pl. Kazinczy, az anyanyelv) az egyetemes magyarság nézőpontja felől való közelítés, más vonatkozásban viszont a regionális jellemzők is meghatározók; mégpedig a történelmi (az ország határain inneni és túli) Abaúj, Zemplén, Gömör, Bihar történései és alakjai jelennek meg közleményeiben. Ez azért nélkülözhetetlen, mert így helyhez köthető konkrétsággal közelíthetők meg a szellemi és fizikai környezetkultúra problémakörei.

Az évkönyv tartalma, rovatrendje a Kazinczy Társaság alapfeladataihoz igazodik. Minden kötetben van (eltérő címeikkel) olyan tematikai egység, amely Kazinczyval és korával foglalkozó írásokat tartalmaz, egy másik ciklusba a történeti, nép- és tájrajzi közlemények kerülnek, s olykor külön irodalom- és művelődéstörténeti blokk jelenik meg. Minden kötet hírt ad a Társaság életének eseményeiről, tájékoztat működésének fontosabb eredményeiről, szemléli a társaság kiadványait, illetve a régióban megjelent néhány munkát. A kötetet a Kazinczy Társaságba tömörült néhány költő és képzőművész alkotásai színesítik.

A közlemények szerzői többnyire témájuk ismert szakemberei, igyekszünk azonban fórumot teremteni az évkönyvben a pályájukon most induló kutatóknak is. Gyümölcsöző együttműködés alakult ki előbb a Miskolci Egyetem, majd az ELTE Bölcsészkarának textológiai műhelyével, amelynek tagjai (egyetemi hallgatók, doktor-jelöltek) Kovács Sándor Iván professzor irányítása mellett tárnak föl eddig kevésbé ismert szövegeket Kazinczy korából. Szerepelnek a kötetben hazai és külhoni hungarológusok, zempléni felsőfokú oktatási intézmények oktatói, a régió múzeum-, levéltár- és könyvtárügyének képviselői.

A Kazinczy Ferenc Társaság törekvéseinek megfogalmazása óta eltelt több mint másfél évtized; megjelent Széphalom című évkönyv-sorozatunk tizenegy kötete, van már bizonyos távlat ahhoz, hogy az összesen mintegy 4800 oldal terjedelmű anyag tükrében képesek legyünk értékelő megjegyzéseket tenni a helyi kulturális értékek megjelenítésének eredményeiről.

Amivel kezdenem kell, az a megállapítás, hogy már önmagában évkönyveink létrehozásával is kedvező feltétel nyílt meg munkálkodásunkhoz. 1986 óta és az évkönyv kötetek kiadásával olyan nyilvánosságot teremtett a Társaság, amelyben teret nyitottunk – többek között – az értékek feltárására, felmutatására is. Már az első kötetekben megnyilatkozott két fontos tény: van mondanivalónk, s van munkatársi gárdánk. A megalakulás után egy évvel gazdag tematikájú közleményekkel jelentkezhattunk, érdemi adalékokkal járultunk hozzá Kazinczy értékeléséhez, a zempléni-abaúji régió kulturális hagyományainak felmutatásához. A következő kötetekben aztán egyre tudatosabban formálódott ki évkönyvünk profilja, s a tematikai egységek pontosan tükrözték érdeklődésünk irányait. Kötetről kötetre megjelentek a Kazinczy működésével és utóéletével kapcsolatos írások, a helytörténeti és néprajzi közlemények, az irodalmi hagyományt felelevenítő tanulmányok, az iskola- és művelődéstörténeti témák. Valószínű, hogy ezeknek a közleményeknek többsége nem született volna meg, s nem jelent volna meg nyomtatásban az évkönyv által teremtett publikálási fórum megteremtése nélkül. Nem foglalkozom ezúttal a művészi értékekkel, ezért figyelmen kívül hagyom az évkönyveinkben megjelent szépirodalmi és képzőművészeti alkotásokat, noha ezeknek is megvan a maguk szerepe.

Vizsgált helyismereti közleményeink egyik csoportja folyamatokat elemzett, arról szólt, miképp illeszkednek a helyi részelemek a nagyobb egészbe. Bánszki István például azt elemezte, hogy miképp jelenik meg az európai magyarság eszméje Bessenyei és Ka-

zinczy életművében, János István a magyar felvilágosodás szépliteratúrai kezdeményeiről értekezett, Gyárfás Ágnes a Bécsi Tudós Társaság kapcsolatait tárta fel, Ruzsiczky Éva Kazinczynak a német felvilágosodás fő képviselőihez fűződő kapcsolatairól értekezett, Fried István Kazinczy és Széchenyi gondolati kapcsait elemezte. Az ilyen megközelítések óvnak meg bennünket attól, hogy a provincializmus béklyójába kerüljünk. Alkalmat adtunk a névadónk szerepével kapcsolatos tisztázó vitára, így például Kazinczy „Hivatalba vezető beszéde” megítéléséről. Ennél is fontosabbnak éreztük azonban Kazinczy életművének vizsgálatát. Ezen a téren kiemelkedő érték, hogy elkezdtuk közölni a kiváló irodalomtörténész, Váczy János Kazinczy életrajzának kiadatlanul maradt második kötetét, s hogy folyamatosan közzé tesszük Busa Margit Kazinczy-bibliográfiáját.

Egy másik jellemző csoport az, amely dokumentumok feltárására és bemutatására törekszik, ezáltal forrás értékű tényanyagot emel be a kutatásba. Többek között Kazinczy ismeretlen vagy elfeledett kézirateit, leveleit közöltük (Balogh Béla, Busa Margit, Dánielisz Endre, Fenyvesi András, Isépy Dezső, Kamody Miklós, Kormos Sándor, Mézáros István, Szilágyi Ferenc jóvoltából), publikáltunk egy a szlováksághoz intézett 1848-as szózatot (Szabó Sándor gondozásában).

Rendszeresen megjelentek néprajzi adatközlések, amelyek a zempléni és az abaúji népélet egyre gyorsabban feledésbe merülő elemeit mentik meg az utókor számára. Néhány szerzőnk (főként Bencsik János, Csóri István, Nagy Géza, Pozbai Dezsóné, Siska József, Tassonyi András) szívós következetességgel közlemények sorában tárta fel az általa vizsgált terület etnográfiai vagy tájnyelvi jellemzőit, de voltak alkalmi szerzőink (Ágoston István, Almássy Károly, Balassa Iván, Balassa M. Iván, Barsi Ernő, Dankó Imre, Dankó Katalin, Dienes Dénes, Galuska Imre, Hajdú Mihály, Kiss Endre József, Kodolányi János, Laki Lukács László, Nyirkos István, Petercsák Tivadar, Praznovszky Mihály, Újszászy Eszter, Újszászy Kálmán, Ujváry Zoltán, Viga Gyula, Viszóczy Ilona), akik figyelemre méltó közleményekkel gazdagították mondanivalónkat. Jutott figyelmünkől a magyarságon kívül más etnikai csoportokra is: Katona Rezsőné a zsidóság, Siska József a ruszinok emlékét kutatta; Czenhe Zoltán a gömöri kisebbségi magyar sors, Viga Gyula a Felső-Bodroghköz, Halász Péter a moldvai csángómagyar falvak megismeréséhez segített hozzá. Foglalkoztunk a népművészet, az iparművészet helyi tárgyival (például Balsai Jolán, Csősz-Szabó István, Veres László írásaiban).

Kiemelt helyet foglalnak el évkönyveinkben a művelődéstörténet jelenségei, tényei; elsősorban az ősi pataki kollégium adott ismételt témát a kutatóknak (például Balassa Ivánnak, Balsai Jolánnak, Barsi Ernőnek, Benke Györgynek, Csorba Csabának, Dienes Dénesnek, Fehér Erzsébetnek, Gyöngyösi Péternek, Hörcsik Richárdnak, Katona Ferencnek, Kiss Endre Józsefnek, Komáromy Sándornak, Ködöböcz Józsefnek, Szentimrei Mihálynak), de kisebb jelentőségű intézményekre is kiterjedt munkatársaink figyelme. Így az öntevékeny egyesületekre (Bordás István, Fehér József), a helyi közösségek kezdeményezéseire (Bojtor István), Kassa régi egyetemére (Kováts Miklós), az irodalmi örökség mai hatásaira (Dankó Géza, Kováts Dénes). Nem feledkeztünk meg az irodalom és a művészet helyi jeleiről, olyanokról sem, akikre országosan nem jut figyelem (pl. Babotsay Izsák, Berecz Károly, Bessenyei Anna, Csoma József, Gyarmati Szabó Márton, Hegyaljai Kiss Géza, Komáromi János, Lavotta János, Luga László, Nyulászi János, Sebeők Sára, Szentjóni Szabó László, Zichy Rezsőné, Török Lajos, Zombori Gedő).

Irodalmunk nagy alakjait gyakran megidéztük; többek között Baranyai Katalin, Bertha Zoltán, Fried István, Györgyi Béláné, Kovács Ferencné, Kovács Sándor Iván, Pásztor Emil, Porkoláb Tibor volt ebben segítségünkre. Számos jeles történelmi személyiségről is volt mondanivalónk: például Hőgye István a Rákócziakról, Konstantin József és Pocsainé Eperjesi Eszter Kossuthról, Z. Szabó László Széchenyiről írt; Szabó Sándor és Szabó Sándorné lexikonszerűen feldolgozta az abaúji települések jeles szereplőit.

Közvetítik közleményeink az Abaúji Szabadegyetem programjainak értékes tartalmát; a negyedik kötetben a magyar Bibliáról, az ötödikben anyanyelvünk kérdéseiről, a kilencedikben a honismeret és a művelődés kapcsolatáról jelentek meg tanulmányok országos tekintélyű, illetve tehetséges helyi szakemberek tollából, mint Csorba Sándor, Deme László, Gaál Botond, Gál Sándor, Gyulai Éva, Katona Rezsőné, Kosáry Domokos, Lavotha Géza, Morvay Péter, Nagy Károly, Pásztó Ildikó, Serfőző Simon, Szalipszki Péter, Szathmári István, Takács Péter, Zimányi László, Zimonyi Zoltán.

Külön elemezhetném a Széphalom 8. köteteként megjelent Újszászy Kálmán emlékkönyv jelentőségét, amely páratlan gazdagsággal mutatja be egy olyan tudós életművét, aki talán a legnagyobb hatással volt századunkban a zempléni és az abaúji szellemi életre. A 9. kötetben – szinte az Emlékkönyv folytatásaként – közöltük azokat a méltató előadásokat, amelyek a sárospataki Újszászy-szobor avatását követő emlékülésen hangzottak el.

Csak villanásszerűen emeltem ki tematikus irányokat és szerzőket a Széphalom-évkönyv köteteiből; sem a csaknem 5000 oldalon megjelent írások jellegének felsorolásában, sem a szerzők említésében nem törekedhettem teljességre. Talán mégis érzékelhető, hogy milyen erőforrások állnak Társaságunk szolgálatában. Erőforrásnak érzem ugyanis, az évkönyvünk körül szerveződött munkatársi gárdát, de azt is, hogy Abaúj és Zemplén korlátlan gazdagsággal kínálja a kutatókat, megírandó témákat.

Az értékelhető eredmények úgy születtek meg, hogy nem állt mögöttük olyan intézményi háttér, mint amilyen a múzeumi vagy levéltári évkönyveket létrehozza, nincsenek főállású kutatóink, pénzügyileg támogatott kutatási programjaink. De ha más nem is maradna fenn a Kazinczy Társaság elmúlt tizenhét esztendejéből, csak ez a tucatnyi kötet, akkor is dokumentáljuk velük jelenlétünket régióink szellemi életében

Jó lenne tudni, hogy az írásban is elérhető nagy anyag mennyire vált ismertté a Kazinczy Társaság vonzáskörében. Vajon eljutott-e az iskolákhoz üzenetünk, s fölhasználják-e a helyismereti oktatásban az általunk nyilvánosságra hozott ismeretanyagot? Nőtt-e az abaújiak és zempléniak helyi értéktudata az utóbbi évtizedben munkánk nyomán? Ezekre a kérdésekre nem tudok válaszolni, mert nem készült erre irányuló fölmérés. Sejttem csupán, hogy csak korlátozott mértékben jut el a megcélzott csoportokhoz üzenetünk. Bár van felelősségünk, hatásunk szervezésében, mégsem ez a fő feladatunk. Azzal, hogy megteremtettünk egy fórumot, s nagy áldozatok árán gondoskodtunk évkönyveink sorozatos megjelentetéséről, megtettük a legfontosabbat: megteremtettük a lehetőséget a tájékozódáshoz. Ahogyan a népi bölcsesség tartja: a lovat elvezethetjük a folyóhoz, de nem kényszeríthetjük arra, hogy igyon a vízből. Igaz, nekünk is keresnünk kell a formákat, miképp kerülhetünk közelebb azokhoz, akikhez szólni kívánunk.

Nemrég a Kazinczy Ferenc Társaság elnökségében érlelődni kezdett egy helyismereti szemle megindításának gondolata. Magam is úgy véltem, hogy egy évente négyszer megjelenő folyóirat az évkönyveknél rugalmasabban találna utat Zemplén és Abaúj barátaihoz, a művelődési intézményekhez, az iskolákhoz. Túlléphetnénk így az elsősorban tagtársainkhoz szóló évkönyvi fórum korlátozottabb hatókörén, új olvasókat érhetnénk el. Évkönyvünk és Hírlevelünk eredményeinek és tanulságainak fölhasználásával el is készítettük egy új periodikának tartalmi és formai koncepcióját, amelytől az értékmentés vonatkozásában is új lendületet várhatnánk. Kiépült, elmélyült s egyre hatékonyabb ugyanis az a műhelymunka, amely a Kazinczy Ferenc Társaság tevékenységének egyik erőssége, s amely tudományos és művelődési szerepvállalásunk legfontosabb záloga. Ez a szellemi kapacitás megfelelő alapot ad egy színvonalas honismereti folyóirat folyamatos megjelentetéséhez. Másrészt bízhatunk abban is, hogy társaságunk bázisán olvasóközönséget teremthetünk neki, hiszen a helyi értékek, a gyökerek iránti érdeklődés az ember egyik természetes vonása még egy globalizálódó korban is. Folyóirat-vállalkozáshoz azonban főállású munkatársak, szilárdabb pénzügyi alapok szükségesek, s a feltételek biztosítására

kevés az esélyünk. Maradunk tehát az évkönyv mellett, amely - évenkénti vagy kétévenkénti megjelenéssel - társadalmi jellegű, öntevékeny szellemi és gazdasági szervezőmunkával könnyebben fenntartható.

3.

Mint a Széphalom évkönyv szerkesztője szükségszerűen figyeltem fel a Jászsági Évkönyv megjelenésére 1993-ban, s szinte kötelességemnek éreztem, hogy recenzióban hívjam fel a figyelmet kötetekre 1998-ban. Bennük ugyanis az újabb szellemi mozgások egyik jellegzetes változatát látom. E mozgások működési mechanizmusa az, hogy kialakul egy értelmiségi kör, amely a maga mondanivalója számára fórumot keres; létrehoz egy egyesületet vagy alapítványt, amely a szervezeti és anyagi háttér biztosítását hivatott szolgálni; megnyeri a helyi önkormányzatokat és az igényesebb helyi vállalkozókat az alapítvány támogatására; fokozatosan bővíteni igyekszik a munkatársi gárdát; végül megkeresi azokat a köröket, amelyek a megjelenő szellemi termékek (tudományos, szépirodalmi, publicisztikai közlemények) iránt érdeklődést mutatnak. Így alakul ki az alkotó - szervező (szerkesztő) - kiadó - befogadó (olvasó) láncolat, amely egy évkönyvsorozat hosszabb távú megjelenésének a biztosítója. Hogy ezt Jászberényben és környékén sikerrel oldották meg, azt a Jászsági Évkönyv kötetei bizonyítják. Pethő László felelős szerkesztő körül valóságos csapat áll, jó munkamegosztással fáradoznak egy-egy kötet megformálásán.

Noha az évkönyvsorozat formátuma, tipográfiai arculata (valószínűleg a változó nyomdák lehetőségei miatt) nem teljesen egységes, szerkesztési elveiben, rovatrendjében tudatosság és következetesség figyelhető meg. A közlemények közös tematikai alapja a jászsági valóság, amelybe azonban - természetesen - a történelmi múlt, a hagyomány is beletartozik. A sorozat B. Jánosi Gyöngyi által tervezett címlapján „A szabad jászok kerületének címere” is nyilvánvalóvá teszi a kötődést. Azt ma már mindenki elismeri, hogy a regionális érdeklődés nem jelent provincializmust, amennyiben a helyi jelenségeket és folyamatokat a tágabb összefüggések rendszerében mutatják be. Így tesznek a Jászsági Évkönyv munkatársai is; középpontban áll ugyan a jász tudat és a jászsági történelem - hiszen ez ennek a vállalkozásnak a tematikai összetartó ereje -, a tárgyalásmód és az értékelés azonban nem csupán lokálisan mérlegel. A munkatársi gárda magvát a régió múzeumainak, levéltárának, főiskolájának, közoktatási és közművelődési intézményeinek szakemberei alkotják, de a szerkesztő bevonja a Jászságból elszármazott tudósokat, közéleti személyiségeket is az alkotógárdába.

Az évkönyvsorozat rovatait áttekintve szemléltethetjük a tematikai érdeklődés tág határait. A Művészet, Irodalom rovat tanúsítja, hogy a helyi képzőművészek és irodalmárok teljesítményeire – így például Laki Ida képeire, Sisa József keresztjeire, a Berényi Műhely csoportosulásra – fölhívják a figyelmet, sőt az évkönyv szerkesztői irodalmi pályázatot is kiírtak a tehetségek megszólalását elősegítendő. A História című egységben helytörténeti közlemények szerepelnek: kutatnak a jász ősök nyomai után, feltárják a görög vagy a cigány etnikum helyi múltját, figyelnek a gazdasági és kulturális fejlődés egy-egy állomására. Hasonló az irányultsága az Örökségünk című rovatnak is: szólnak jeles elődökről, szokásokról, az egykori helyi életmódról. Az utóbbi rovat inkább a szellemi néprajz tárgykörébe tartozó, illetve a közelmúlt szellemiségét jellemző írások gyűjtőhelye, mégsem teljesen egyértelmű mindig az elhatárolás. Az 1994-es kötetben például e két rovat közleményei közt sok a rokon jellegű. A Jelen és jövő című szociológiai, gazdasági, politológiai, jogi, kulturális témakör a Jászság időszerű gondjaival foglalkozik, s az itt közölt írások tanúsága szerint fontos törekvése az évkönyvnek korunk valóságának vizsgálata. A Kitekintés címmel jelentkező rovat határainkon túlra tekint, főként a testvérvárosi kapcsolatok által kínált mondanivaló fogalmazódik meg írásaiban, de örömmel olvastunk itt er-

délyi, ausztriai és jászsági falvak vizsgálatát célzó nemzetközi kutatási programról is. A Krónika című egység az annalesek régi tényközlő, adattárat képző törekvéseit folytatja, s nemcsak az a jelentősége, hogy tájékoztatja a mai érdeklődőt, hanem forrásul is szolgál az utókornak.

A szépirodalmi, kritikai, történeti jellegű elemző vagy adatközlő írások mellett rendszeresen visszatérő műfaja a Jászsági Évkönyvnek az interjú, amely alkalmas arra, hogy az elszármazottak helyi kötődését dokumentálja - például Sára Sándor filmrendező, Holló János vegyészprofesszor vagy Szekeres Imre politikus életútján, vallomásán keresztül. Egy-egy kötetben negyven körül van a fórumhoz juttatott szerzők száma, s közöttük megtaláljuk az egyetemi hallgatótól kezdve az akadémikusig a különböző korosztályok és szakmühelyek képviselőit. Úgy tűnik, sikerült nemcsak a szerkesztési koncepciót, hanem az ezt megvalósító munkatársi gárdát is kialakítani.

A Jászsági Évkönyv eddigi kötetei azt tanúsítják, hogy a szándék mellé kiépültek már a rendszeres megjelenés alapvető feltételei. Megtalálta ez a periodika nemcsak a hosszú távon feladatokat adó jászsági témakört, hanem sajátos helyét is a régió tudományos és művelődési orgánumai és intézményei körében.

4.

Két olyan évkönyv példáján gondolkozhatunk el az itt vázlatosan leírt megfigyelések alapján e kiadványtípus értékéről és lehetőségeiről, amely nem kutatóintézethez, közgyűjteményhez kötődik, hanem civil szervezetek vállalják szerkesztésük és kiadásuk gondját. Honismereti tematika jellemzi őket annak minden komplexitásával, tematikai sokszínűségével. A szűkös anyagi feltételek ellenére megtalálják a szerzőket, megteremtik a közlés méltó formáját. Magam a civil társadalom erősödésének példajaként tekintek rájuk, s kívánom további fejlődésüket.

1

Nagy András

A NYOLC ÉVFOLYAMOS GIMNÁZIUMI KÉPZÉSRŐL

A Lehel Vezér Gimnáziumban a nevelőtestület mindig fogékony volt az új kezdeményezésekre, az új utak keresésére a nevelő-oktató munkában. Számtalan pedagógiai kísérlet (tagozatos osztályok, fakultációs oktatás, speciális nyelvi osztályok, magyar-orsz két tanítási nyelvű oktatás) után 1989-től kezdtünk el foglalkozni a nyolc évfolyamos oktatás gondolatával. Ehhez az oktatási törvény 1985-ös módosítása is kellett, mert ettől kezdve lehetett felbontani az addigi igen merev 8 + 4, illetve 8 + 3 évfolyamos általános + középfokú képzési szerkezetet. Az 1940-es évek végéig iskolánkban volt már jól működő 8 évfolyamos gimnázium.

A sort Budapesten a Németh László Gimnázium nyitotta meg Hoffmann Rózsa, akkori igazgató vezetésével. (A kiváló pedagógus szakember, korábban minisztériumi osztályvezető volt, ma pedig a felsőoktatásban dolgozik) Szép pedagógiai tervekkel, rengeteg előkészítő és szervezőmunkával 1989-ben indították az első ilyen osztályukat. Mondhatni, hogy akkortájt az egész ország (köztük mi is) a csodájukra járt a régi-új oktatási szerkezet, az engedélyezett egyedi tantervek, az általuk írott új tankönyvek tanulmányozására. A jó példa „ragadós” lett, a következő évben újabb néhány gimnáziumban elkezdtek a 8 osztályos gimnáziumi képzést. Könnyebben meg lehetett kapni az indításhoz az engedélyt, ha valamely gimnázium egy már engedéllyel működő iskola ún. követő iskolája lett. Pedagógiai koncepcióikat, tanterveiket tanulmányozva a gyöngyösi Berze Nagy János Gimnázium elképzelését és tantervét találtuk kedvezőnek, a mi elképzeléseinkkel leginkább szinkronban lévőknek. Miután kölcsönösen elfogadtuk egymást, a követő iskolájuk lettünk. Csatlakozott a követői csoporthoz megyénkből a jászapáti, a törökszentmiklói és egy egeri gimnázium. (Jászárokszálláson később 6 évfolyamos gimnáziumi képzést indítottak).

A szükséges előkészületek és engedélyek (minisztérium, fenntartó) beszerzése után 1991 szeptemberében kezdhettük el a nagy menetelést. A minisztérium ragaszkodott az iskola „áteresztő képességének” megtartásához. Vagyis az évenkénti 4 érettségiző osztálynak nem szabad csökkennie. Ez eldöntötte, hogy nem lehet évfolyamonként 2 nyolc évfolyamos és egy 4 évfolyamos osztály, mert akkor évente csak három osztály érettségizik. A három párhuzamos 8 évfolyamos fel sem merült, mert egyrészt a korábban is jól működő, hagyományos 4 osztályost nem lett volna szabad, nem is akartuk megszüntetni. Az épületben ugyanis $8 \times 3 = 24$ osztály sem férne el délelőtt. Maradt tehát az évfolyamonkénti egy nyolc évfolyamos, valamint az évfolyamonkénti 3 osztállyal a négy évfolyamos oktatás. Ez összesen 20 osztály, akik jól kitöltik az iskolát. Addig 16 gimnáziumi és két gépíró osztály volt az iskolában. Az összesen 18 osztállyal korábban még kényelmesen elfértünk az épületünkben, az idegen nyelvi bontások és a fakultációs csoportbontások előtt.

A Városi Tanács végrehajtó bizottsága által (1990 tavaszán) támogatott elképzelésünk a nyolcosztályos indításáról az új Önkormányzatnál (1990 őszén) nem aratott osztatlan sikert. Elveszi a gimnázium a jó képességű 10 éves tanulókat a város általános iskoláiból, ahol így kevesebb tanuló és gyengébb csoportok maradnak - hangzott az egyik érv. A gimnáziumi tanulók „fejkvótáját” nagyobb összeggel kell kiegészítenie a fenntartónak, mint az általános iskolásokét, tehát így drágább lesz az oktatásuk, hangzott egy másik érv. Komoly viták után azonban az engedélyt megkaptuk.

A jelentkezők száma az elmúlt években 150 és 78 fő között váltakozott, mára 80 fő körül látszik állandósulni. A túljelentkezés miatt minden évben felvételi eljárást kellett

tartanunk. Eleinte mindenki írásbelizett, majd közülük a legjobb eredményt elérő 40–50 főt még szóbeli vizsgára is behívtuk. Az eltelt hónapok, évek során rengeteg tapasztalatot szereztünk, jót is, rosszat is. Eleinte a fiatal korosztállyal komoly nevelési problémáink voltak, tanároknak és „nagy diákoknak” egyaránt. Érdekes volt az a tapasztalat is, hogy a felvételi vizsgán elért tanulói eredménylista, a „rangsor” már az első években jelentősen megváltozott. Sok tanulónál a visszaesést arra vezettük vissza, hogy a tanulót „jól felkészítették” a felvételi vizsgára, itt azonban nem állta meg úgy a helyét az új osztálytársak között. Volt és van általános iskola, ahonnan szívesen küldik és fel is készítik a kis negyedikes tanulóikat a 8 évfolyamos gimnáziumba. Eredménynek tartják, ha ilyen iskolákba mennek tanulók. Más iskolák – félve a tanulói létszámuk fogyásától – nem örülnek, ha elmegy tőlük a kisdíák. A „jó felkészítés” – melyet számos esetben tehát visszaesés követett – kivédésére szinte évente változtattuk a felvételi vizsgánkat. Volt, amikor beszámítottuk a 2-4. évfolyamon szerzett jegyeket, volt, amikor nem. Volt úgy, hogy pszichológus vizsgálatát is igénybe vettük a felvételi elbírálásánál a képességek mérésére. Mára a dolog leegyszerűsödött és megállapodott. A miniszteri rendeletnek megfelelően be kell számítanunk a hozott jegyeket, és csak szóbeli meghallgatást szabad tartani, amelyen a szülő is jelen lehet.

Az, hogy sok jelentkezőnk van, jó is meg rossz is. Jó, mert így tehetséges, jó képességű tanulókat nagy számban vehetünk fel. Így, ha a jó adottságuk és előképzettségük mellé kellő érdeklődés és szorgalom is párosul, akkor csodálatos eredmények elérésére képesek egyenként és együttesen, egymást elismerve, biztatva is. De rossz is, mert igen sok, az előzőektől alig különböző eredményű tanulót kell elutasítanunk, akik lehet, hogy ugyanolyan jól teljesítenének nálunk, mint a felvettek. Ismerve természetesen a szellemi fejlődés konkáv és konvex típusát, azaz a korán érő és a későn érő típusú tanulókat. Továbbá a korán – 10 éves korban – jövő, nem várt elutasítás igen megviseli a gyermekeket és a szülőket is. Talán túlzás lenne azt mondani, hogy ellenséget szerzünk, de többnyire legalábbis barátot veszítünk a személyükben. Többen a nyolcadik osztály elvégzése után ezért már nem is jelentkeznek hozzánk a „most már akkor csak azért sem”, illetve a „majd megmutatjuk máshol, hogy eredményesen fog továbbtanulni a gyerek” elszánással.

Az egy osztályba felvett jó képességű, élénk, mozgékony, érdeklődő tanulók mindvégig komoly próbára teszik a tanáraikat, de főleg az osztályfőnöküket. Néhol már a harmadik osztályfőnök ténykedik, de ehhez persze az is hozzájárult, hogy a fiatal osztályfőnök tanárnőnek az anyai hivatásnak is meg kellett vagy meg kell felelniük. A tanulói mozgásra az jellemző, hogy inkább elmentek tanulók ezekből az osztályokból (elköltözés, tanulmányi nehézségek miatt), bár két esetben jöttek is más iskola nyolc évfolyamos osztályából, de csak onnan.

Az ilyen osztályaink tanulmányi eredményét, vizsga- és versenyeredményeit, közösségi tevékenységét, sokoldalúságát nézve azt mondhatom, hogy jó döntés volt a nyolc évfolyamos képzés indítása. Az eddig végzett három osztály érettségiző tanulójának mindegyikét első nekifutásra felvették az egyetemre vagy főiskolára. Átlagosan többen tesznek középfokú nyelvvizsgát, mint más osztályainkban. A 8 év alatt hozzászoknak az írásbeli és szóbeli vizsgákhoz, így az érettségire és felvételire való felkészülésük és az ottani szereplésük nyugodtabb és eredményesebb. Ezekben az osztályokban – főleg kisebb korban – a szülők a megszokottnál jóval nagyobb figyelemmel követik gyermekük tanulmányi munkáját. Folyamatosan jelzik észrevételeiket, legtöbben szoros és eredményes kapcsolatot tartanak az osztályfőnökkel és a szaktanárokkal.

Mit tanítunk ma a nyolcosztályosainknak? Az eredetileg engedélyezett egyedi tanterv kifutó jellegű lett, amikor a Nemzeti Alaptantervet be kellett vezetni a 6.(!) évfolyamon. 2001-től a kerettantervek bevezetése lett kötelező az 1., 5. és 9. évfolyamon. Ezek keményebben szabályozzák a műveltségi területeket, a tananyagot és az óraszámot is. Tehát erősen egységesítő jellegűek. Az elmúlt 8 évben tantestületünk kidolgozott egy tantervi mintát

és a fenti változások miatt egy-egy helyi tantervet. Így jelenleg sok mindent és sokfélét oktatunk nekik. A jövőben pedig a kétszintű érettségire való felkészítés fogja tovább árnyalni a képet. Jó lenne már egy kis stabilitás, egy kis „nyugalom” ezen a téren is. Mert, mint látható, az oktatásban csak egy dolog állandó, a változás. Ezt ugyan tréfálkozva szoktuk mondani, de itt teljesen igaz.

A változások, az újdonságok, a nehézségek ellenére sokan hisszük, hogy ez a képzési forma – természetesen nem általánosan, nem mindenhol és nem mindenkinek – jó, eredményes és megtartandó. Országosan – nyilván a központi fékező szándéknak is megfelelően – a gimnáziumok alig néhány százalékában van csak 8 vagy 6 évfolyamos oktatás. De a mi tantestületünk a pedagógiai programunk megalkotása, majd módosítása során egyöntetűen lándzsát tört az ügy mellett. Lelkesedésüket, elhivatottságukat, lelkiismeretes munkájukat nagyra értékelem, és ezúton is megköszönöm. Különösen azokét, akik tanítottak, tanítanak, osztályfőnökként, tagozatvezetőként tevékenykedtek a nyolc évfolyamos osztályokban. Mert az ottani munka különösen szép pedagógiai és szakmai kihívás, de egyben embert próbáló feladat is.

Tudjuk, hogy a mérleg két serpenyőjébe 8 év alatt kétszer annyi jó és kétszer annyi rossz kerülhet, mint négy év alatt. De én úgy érzem, hogy nálunk sokkal több a siker, az eredmény, és az öröm, mint a kudarc, a vereség és a keserűség. Ráadásul az utóbbiak hamarabb fakulnak az ember emlékezetében, mint az előbbiek. Látjuk továbbá a tanulóink és szüleik érdeklődését és elvárásait a 235 éves iskolánk színvonalas, odaadó nevelő-oktató munkája iránt. Jó tudni, hogy számítanak ránk. Jó tudni, hogy bíznak bennünk, hiszen sokan akarják idehozni a gyermeküket a nyolc vagy a négy évfolyamos osztályba. Ezzel a tudattal kell minden reggel újra felkelnünk, s felkészülten, lelkiismeretesen végeznünk a munkánkat. Mert a tanítványaink várnak bennünket, számítanak ránk. Mi pedig vállaltuk és akarjuk ezt a munkát. Örömmel fogadjuk diákjainkat, és szeretjük a hivatásunkat.

A TANÍTÓJELÖLTEK TANÍTÁSI-TANULÁSI FOLYAMATÁNAK HÁTTÉRVIZSGÁLATA

A hatékony oktató-nevelő munkát a gyakorlatban a legegyszerűbben azzal mérjük, hogy a képző intézmények által kibocsátott diplomások találnak-e állást a munkaerő piacon, azaz, piacképes-e a megszerzett diploma.

A piacképes, megfelelő mennyiségű és minőségű tudásanyag átadása a képző intézmények felelőssége, a hatékonyság vagy újabb kifejezéssel élve a minőségi munka pedig működésük alapvető feltétele hiszen a minőségbiztosítás alapkövetelmény.

A tanítójelöltek elérendő tudásszintjét az 1992-ben megfogalmazott képesítési követelmények deklarálják, amelyet a Művelődési Minisztérium által felkért szakbizottság állít össze a képzés minden műveltségi területére.

Az a probléma, hogy az elvárt teljesítmények, -amelyeket a képzési követelményekben deklarálnak- és a gyakorlati megvalósulás között legtöbbször nincs összhang. A képzés deficittel zárul.

A szaktudományok módszertana - a tanítóképzésben az ún. tantárgypedagógia – a kutatások középpontjában volt a közelmúltban. a képzésben felgyülemelő deficitet legtöbbször az egyes szaktudományi területek módszertanának a kidolgozásával próbálták kisebbiteni.

A felsőoktatási intézmények integrációja, a megnövekedett hallgatói létszám és a karok önálló gazdálkodása nem kedvezett a főiskolai szintű képzések hatékonyabbá tételében. A tanító szakos hallgatók tanítási-tanulási folyamatának szervezésében is előtérbe kerültek a nagycsoportos – legtöbbször – évfolyamszintű előadások, arányaiban csökkent a kontakt foglalkozások száma. Ez a tendencia kedvezőtlenül hatott a tanítóképzésre, hiszen az a pedagógusképzésen belül is speciális terület, mert az iskola kezdő szakaszában folyó oktató-nevelő munka és az arra történő felkészítés sajátosan gyakorlatias és integrált jellegű. (KELEMEN,2000) Az intézményi infrastruktúra sem javult sem a tárgyi feltételek tekintetében sem a gyakorlati képzés oldaláról. A hallgatók egyéni képességeihez igazított oktatás pedig leginkább csak óhaj formájában jelenik meg.

A dolgozat megírásának a célja, hogy tanítóképzésben az oktató-nevelő munka minőségének a javítását elősegítsük azáltal, hogy a főiskolára felvett hallgatók kiindulási vagy alapszintjét megvizsgáljuk és annak ismeretében tegyünk ajánlásokat a hatékonyabb oktató-nevelő munka elősegítésére.

A probléma néhány elemének feltárására OECD nemzetközi összehasonlító teljesítmény mérési vizsgálatot szerveztek 15 éves diákok részére 31 ország részvételével PISA 2000 néven (Programme for International Student Assessment), amelyről Vári P. és mts.-i az Új Pedagógiai Szemle januári számában tudósítanak és ismertetik a magyar közoktatásban is érvényes téziseket. Ebből a tudósításból emelünk ki néhány dolgot, amelyek a felsőoktatásban is fontosak lehetnek.

A diákok olvasási-szövegértési képességeinek, matematikai és természettudományos eszköztudásának a mérését végezték, nagy elemszámú mintán. A magyar diákok teljesítménye a nemzetközi átlag alatt helyezkedik el. Az eredmények láttán nem kell

a vészharangot kongatni, de itt az ideje, hogy rávilágítsunk olyan háttérben álló tényezőkre, amelyeknek figyelembe vétele hasznos lehet a magyar közoktatás számára. (A felsőoktatás számára is!)

A nemzetközi összehasonlító vizsgálatok szembesítettek bennünket azzal a ténnyel, hogy Magyarországon a családi háttérből származó előnyök és hátrányok erősebben befolyásolják az iskolai teljesítményeket, mint más országokban. Megfordítva is igaz: Nálunk az iskola kevésbé képes a családi háttér hiányosságából származó hátrányokat kompenzálni.

A szociokulturális helyzet szerepe igen nagy az iskolaválasztásban mind az általános, mind a középiskola vonatkozásában, valamint a továbbtanulás szándékát és irányát is befolyásolja. Ennek mutatója a szülők foglalkozása, iskolai végzettsége, jövedelme, vagyoni helyzete, kulturális fogyasztása. Ám mivel ezek alacsony illetve magas szintjei többnyire együtt járnak, elegendő egyet – az apa iskolai végzettségét – kiragadni közülük és ezzel végezni az elemzést. (ANDOR, 1999./a)

Meg kell említeni még azt a tanulmányt is, amely a felsőoktatásban vizsgálja a főiskolai és az egyetemi képzésben fellelhető különbségeket. A hallgatók családi háttere – a szülők iskolai végzettsége – nagymértékben befolyásolja a kétféle választást, de egyben a képzés minőségét is. A főiskolát végző hallgatókra inkább jellemző az otthonról hozott kulturális tőke hiánya, mint egyetemet végző társaikra. (ANDOR, 1999./b)

Vizsgálatról és módszereiről:

A Jászberényi Tanítóképző Főiskola tanító szakos nappali tagozatos hallgatóinak alapsokasága. A tanulmány szempontjából az induló I. évfolyam és a befejező III. évfolyam adatai nyújthatnak segítséget, ezért ezeket dolgoztuk fel. Az első vizsgálat idején a tanítóképzés még három éves volt, 1995-ben emelték a képzési időt négy évre. Az 1999/2000 tanévben diplomázott az első négy éves képzésben részt vevő évfolyam.

A vizsgálat ideje és az adatot szolgáltatók száma:

1993-ban 144 fő I. és 50 fő III évfolyamos N=194

1999-ben 103 fő I. és 99 fő III. évfolyamos N=102

A kiindulási szint meghatározása volt az első feladat. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a főiskolára beiratkozott hallgatók honnan, milyen településekről jöttek és milyen a családi státusuk. A vizsgálatban segítséget jelentett a nappali tagozatos státussal rendelkezők iratkozási lapjai, amely a Főiskola Tanulmányi Hivatalában töltenek ki, amelyeken rögzítik a hallgatók állandó lakhelyét, 1993-ban pedig az édesapa foglalkozását is. (Ez utóbbi adat az 1999-es iratkozási lapokon már nem szerepel)

1. Az állandó lakóhely alapján a vizsgált populáció településtípusok szerinti megoszlásának besorolását Központi Statisztikai Hivatal Tájékoztatási főosztálya által szerkesztett kiadvány segítségével végeztük. (szerk.: Ligeti Csák) A megyék és nagyobb városok címszó alatt a 2000. január 1-jei közigazgatási beosztás szerint a megyékre jellemző az a településszerkezet, mely szerint a települések besorolása: 1. megyeszékhely (főváros, megyei jogú város); 2. nagyobb városok, melyeknek

népessége a 19 ezer főt meghaladja; 3. többi város és község, 19 ezer fő alatti lakossági számmal (továbbiakban kistelepülések)

A települések jellege szerint a főiskolai hallgatók megoszlása %-os arányban:

1. táblázat	
Lakóhely jellege	hallgatók %-os megoszlása
Kistelepülés	62 %
nagyobb város	29 %
Megyeszékhely	9 %

Az 1. táblázat alapján a Jászberényi Tanítóképző Főiskola tanító szakos hallgatói, akik 1993-ban ill. 1999-ben nappali tagozatra az I és III. évfolyamra beiratkoztak mindkét vizsgálat idején Jász-Nagykun-Szolnok -, Heves-, Borsod-Abaúj-Zemplén-, Nógrád- és Pest megye településeiről kerültek a főiskolára. Lakóhelyük szerint nagy többségben a fent felsorolt megyék *kistelepüléseinek a lakosai 62%-ban*. A legtöbben Jász-Nagykun-Szolnok megye, majd azt követve Heves megye kistelepülésein élnek. A 29%-ot képviselő nagyobb városok kategória köznapi értelemben a vidéki kisváros fogalmi körébe sorolható (19000 fő feletti lélekszám.)

Összefoglalva: A főiskola hallgatóinak alapsokasága vidéki kistelepüléseken és kisvárosokban lakik, az ott élő emberek mentalitásával érkeznek a főiskolára.

2. A családok státusát az édesapa foglalkozása alapján próbáltuk feltárni. A főiskolára beiratkozott hallgatók ún. iratkozási lapjain az állandó lakóhely és még egyéb adatok mellett az édesapa foglalkozása is szerepel. Sajnos, csak az 1993-ban vizsgált minta adatait tudtuk megismerni, mert az 1999-ben hallgatói státussal rendelkezőknél ez az információ az iratkozási lapokon nem szerepel.

A 194 fő vizsgált mintából az édesapa foglalkozására vonatkozóan 160 adatot tudunk rögzíteni, amit a 2. táblázatban foglaltunk össze.

2. táblázat	
az apa foglalkozása	a hallgatók %-os megoszlása
ipari és mg. Szakmunkás	36 %
nyugdíjas és rokkant nyugdíjas	19 %
közép vezető, fehér galléros alk.	16 %
Értelmiségi	14 %
Munkanélküli	8 %
Vállalkozó	4 %
Elhunyt	3 %

A 2. táblázat szerint a vizsgált populáció 14 %-a az édesapa foglalkozása alapján értelmiségi családból jött.

A közép vezető és fehérgalléros kategória magában foglalhat még esetleg főiskolai diplomát, ami 16% lehet, de inkább kevesebb ennél.

A szakmunkások aránya a legmagasabb az édesapák foglalkozásának vizsgálata alapján. Nagyon kevés a mezőgazdasági szakmunkás, a többség ipari jellegű szakmával rendelkezik (36 %).

A nyugdíjas és rokkant nyugdíjas, valamint a munkanélküli szülők aránya az árván maradt családokkal együtt 30 %-ot mutat, ami nagyon magas arány. A rendszerváltozás okozta társadalmi krízis vesztesei közé tartoznak ők. Az észak magyarországi nagy iparvállalatok termelésének a visszafogása, a vállalatok csődje következtében történő munkaerő létszámának a csökkentése miatt sok ember vált munkanélkülivé, vagy a nyugdíjazás valamilyen formájába kényszerült. Ezeknek a családoknak a jövedelme erősen csökkent és a gyerekek taníttatása nagy anyagi megterhelést jelent számukra.

A 4% vállalkozói réteg is leginkább kényszervállalkozó, többségük a család által birtokolt földterületen mezőgazdasági vállalkozó.

A családok státusára jellemző tehát, hogy a 70 %-uk szakmunkás, nyugdíjas, kényszervállalkozó és anyagi helyzetük alapján többségük nem éri el a középosztály alsó szintjét sem. Ez meghatározza életstílusukat, értékrendjüket és a szabadidő eltöltésének a módjait is, amit a gyerekeik hoznak magukkal a főiskolára.

Tiszteletre méltó az igény a gyermekek taníttatására és az ezért megtett erőfeszítés is. Gyermekeik a főiskolai tanulmányok befejezése után első generációs értelmiségiként a társadalmi mobilitás elősegítői lehetnek ebben a térségben. „Egy első generációs óriási erőfeszítéseket kell tennie csak azért, hogy elsajátítsa azt a kötelező tudásanyagot, melynek birtokában vizsgáit le tudja tenni és diplomáját meg tudja szerezni.” (ANDOR, 1999./b.)

A családok lakhelye és társadalmi státusa alapján megállapítható, hogy nagy többségük (kb. 70%) nagyon kevés szabad rendelkezésű jövedelemmel rendelkezik. A rendelkezésre álló szabadidő tekintetében nincsenek konkrét adataink, de feltételezzük, hogy jelentős részét a jövedelem kiegészítésére fordítják, amely a primér és szekundér szükségletek kielégítését szolgálja. (Feltételezzük, hogy a három éves főiskolai képzés választását is befolyásolta a családok viszonylag kedvezőtlen anyagi helyzete. Vizsgálat szükséges a négy éves képzés bevezetése után.)

A kiinduló szint feltárása után (lakóhely, családi státus) a főiskolára beiratkozott tanító szakos hallgatók vizsgálatával folytatjuk. Kíváncsiak voltunk arra, hogy milyenek a lakhatási körülményeik, ténylegesen mennyi szabadidővel rendelkeznek és azt hogyan töltik el.

3. A lakhely szerinti megoszlást a hallgatói jogviszony megszerzése után a vizsgált populációnál a 3. táblázat mutatja.

3. táblázat				
A hallgatók lakhelye a főiskolás évek alatt				
	1993		1999	
	I. évfolyam	III. évfolyam	I. évfolyam	III. évfolyam
helyi lakos	10 %	6 %	7 %	7 %
bejáró	21 %	18 %	25 %	21 %
albérletes	28 %	10 %	34 %	24 %
kollégista	41 %	66 %	34 %	48 %

Az lenne a kívánatos, hogy minél több jelölt kollégiumban lakhatna. A főiskola modern, szép kollégiummal rendelkezik, de az utóbbi években a felsőoktatásban bekövetkezett expanzió miatt a hallgatóknak évről évre nagyobb aránya esik el ettől a juttatástól.

A 3. táblázaton az is jól látható, hogy az 1999-es adatok alapján a kollégiumban lakók aránya már alacsonyabb, mint az 1993-ban vizsgáltaknál. Ugyanakkor növekedett az albérletben lakók és a bejáró tanulók aránya. Az albérleti díjak nagy anyagi terhet jelentenek a családoknak, ezért még többen választják az ingázást, ami a szabadidő drasztikus csökkenését jelenti egyéb más hátrányokkal együtt.

A bejáró –ingázó- életmód a rendelkezésre álló szabadidő túlnyomó részét leköti. A hallgatókkal készített interjúkból az is kiderül, hogy az utazás feltételei kívánnivalót hagynak maguk után. A tömegközlekedési eszközökre való várakozás idejét nem tudják kulturáltan eltölteni. Jellemző a zsúfoltság, a pályaudvarok elhanyagolt állapota és a téli idő beköszöntével a tömegközlekedési eszközök késése. Ennek az időnek a tanulás, művelődés szempontjából hasznos eltöltése kompenzációt jelenthetne a hátrányok leküzdésében. Ez a hátrányos helyzet azonban 1999-ben még rosszabb tendenciát mutat.

A napi tevékenységszféra időmérlege is mutatja, hogy a bejárásra fordított idő más hasznos tevékenységtől fosztja meg a bejáró hallgatókat

4. A napi tevékenységek rangsora az időráfordítások tükrében

A kérdőíven hét tevékenységszféra van felsorolva. A kitöltő beírja, hogy naponta ezen tevékenységek végzésére mennyi időt szán. A beírt időmennyiségek alapján rangsoroltuk a tevékenységeket. A legtöbb időt igénylő tevékenységet 7, az utána következőt 6, míg a legalacsonyabb időmennyiséget 1 ponttal rangsoroltuk. Az egyes tevékenységekre adott pontszámoknak az átlaga mutatja a tevékenységszférában elfoglalt helyet.

4. táblázat				
A napi tevékenységszféra rangsora a ráfordított idő alapján				
	1993		1999	
	I. évf.	III. évf.	I. évf.	III. évf.
szem.fiz.szük.	6,39	6,76	6,84	6,91
tanulás	6,03	4,88	5,30	5,37
közösségi t.	4,85	4,88	4,61	5,33
szórakozás	4,24	4,53	4,70	4,28
egyéb	3,15	3,21	3,65	3,00
utazás	3,11	3,43	3,22	2,42
testedzés	2,97	3,36	3,01	2,83

A legtöbb időt igénylő tevékenység a napi személyes fizikai szükségletek (szem. fiz.szük.) kielégítése. A *tanulás* a főiskolás lét jellemzője, mindkét felmérésben előkelő helyet foglal el. A *közösségi tevékenységek* fontos szocializációs tényezőként tarthatók számon, de a hallgatók igénylik is a kortárs csoportban való létet és tevékenységeket. Meglepődve tapasztaltam, hogy a szórakozást is megelőzi. Az *egyéb tevékenységek* a felsorolásban nem szereplő, de általuk fontosnak tartott tevékenységeket foglal magába. (pl. munka, otthoni tanítvány, zenélés stb.) Az *utazás* viszonylag magas arányszáma a 3. táblázat adatai alapján is értékelt ingázásból ered és mint látható számottevő időt igényel a napi tevékenységszférában. A testedzés az utolsó helyen található, erre fordítanak a legkevesebb időt. Sokan nem is írnak oda időtartamot, tehát a napi tevékenységek között meg sem jelenik.

5. A szabadidő mennyiségi mutatói

5. táblázat				
A szabadidő mennyisége órában				
	1993		1999	
	I. évfolyam	III. évfolyam	I. évfolyam	III. évfolyam
napi átlag	3,4 óra	4,2 óra	4,8 óra	4,1 óra
hétvégén	10,2 óra	11,1 óra	13,5 óra	11,6 óra

Az 5. táblázatban összegzett adatok alapján feltárul, hogy naponta és a hétvégeken mennyi szabadidővel rendelkeznek a főiskolások. Az adatok számszerű mutatói szerint soknak tűnnek ezek a számok. A két vizsgálat eredményei között számottevő különbség nem tapasztalható. A sok vagy kevés kategóriát az dönti el, hogy mivel töltik, mire használják fel a rendelkezésre álló időmennyiséget. Az alábbiakban erre a kérdésre keressük a választ.

6. A legkedveltebb szabadidő eltöltési módok

A kérdőívben szerepel még a legkedvesebb szabadidő eltöltési tevékenységek felsorolása, amelyeknek elemzése egy másik tanulmány témája lehet. Az alábbiakat mégis megemlítem, mert az értékítéleteiket jó lenne megváltoztatni, és ezáltal az aktívabb tevékenységek előtérbe helyezésével attitűdjeiket ezen a területen pozitív irányba befolyásolni.

A pihenés magas pontértéke elgondolkodtató. A szóbeli indoklás alapján legtöbbször semmittevést értenek e fogalom értelmezésekor, vagyis nem csinálnak semmit, csak passzívan töltik az időt. A legjobban meglepő *az alvás* igen magas pontértéke, mert sokan napközben több órát alszanak. Azt írják, hogy szükségét érzik a délelőtti „hajtás” után – ez a főiskolán eltöltött időt jelenti - a pihenésnek és az alvásnak. Úgy gondoljuk, hogy sajnálatos módon az aktív pihenés még nem épült be a szokásrendszerükbe. *A szórakozás* kategória is nagyon széles skálát ölel fel. A legtöbben a „bulizást” értik alatta, ami zenés-táncos szórakozóhelyet, legtöbbször diszkót jelent.

A vizsgálatok bebizonyították, hogy a közoktatásban végzett nemzetközi vizsgálatok és a hazai monitor vizsgálatok által feltárt problémák és az elemzések után megállapított tézisek a felsőoktatás területéhez tartozó tanítóképzésben is ugyanúgy jelentkeznek, tehát igaz az a tézis itt is, hogy az iskola képes a szocio-ökonómiai háttér okozta különbségek csökkentésére, ha nem is tudja azt teljesen megszüntetni. A kérdés az, hogy mit tud tenni az iskola (főiskola) a tanítási-tanulási folyamat hatékonyabbá tételé érdekében?

A vizsgálatok adatai alapján és a lehetőségek figyelembe vételével próbálunk válaszolni. A Jászberényben tanuló tanító szakos nappali tagozatos hallgatók szocio-ökonómiai háttérének vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy a képzés minőségének a „helyzetét” rontotta a felmérés óta bekövetkezett felsőoktatási integráció, valamint a hallgatói létszám megnövekedése is.

Legfontosabb tennivalók:

1. A tanítási –tanulási folyamat minőségének biztosítása érdekében:

- A nagy létszámú, ún. évfolyamszintű előadások számának csökkentése, a kisebb tanulócsoportos (18-22 fő) foglalkozások arányának növelése mind a műveltségi

anyag ismertetése, mind a feldolgozás területén. Az egyes műveltségi területek specialitásai meghatározzák ezt a kiscsoportos formát mert egyébként értelmetlen a képzés, azaz nincs képzés. Az ún. készségfejlesztő tantárgyak esetén a kiscsoportos munka szinte 100 % kell, hogy legyen!

- A hallgatók bemeneti ismereteinek a számbavétele azaz felmérése adott műveltségterületeken. A feltételezett hiányosságok egy részét a szocio-ökonómiai háttér is okozhatja, de vannak más egyéb tényezők is!
 - A kiinduló szint ismeretében az adott tanulócsoporthoz műveltségi szintjéhez igazított tananyagtervezés, esetleg a felmérés eredményei is indikálhatnak csoportosítást.
 - A félévi követelmények több lépcsőben jelenjenek meg, lehetőséget biztosítva a felzárkózásra
 - Az egyéni képességek megismerése alapján ha szükséges külön felzárkóztató foglalkozások beiktatása a rászorulóknak illetve az azt igénylőknek.
2. A tanítóképzés tanterveinek, a képesítési követelményeknek a felülvizsgálata. Az érvényben lévő képesítési követelményeket 1992-ben deklarálták, az egyes szakterületek tematikáit, óra- és vizsgaterveit pedig 1995-ben hagyta jóvá a szakmai bizottság. Korrigálásukra, esetleg átfogalmazásukra, - az új helyzethez igazodva - eljött az idő.
 3. A hallgatók szabadidős tevékenységeihez több lehetőség biztosítása a kultúra és a sport területén is. A kollégium összefogja a hallgatóink jelentős részét, ott kellene a kultúrát és hasznos idő töltést elősegítő programokat szervezni, amelybe bekapcsolódhatnának az albérletben lakók is. Sokféle lehetőség adódhat, amelyekkel a szocio-ökonómiai háttér okozta hiányosságokat lehetne (kellene) csökkenteni.
 4. Az intézmény létesítményeinek a bővítése, modernizálása fontos tényező lehetne. Pl. az ország 15 tanítóképzést is folytató felsőoktatási intézményei között kettőnek nincs tornacsarnoka. Az egyik Jászberény!

A teendők sokrétűek, felsorolásukat nem folytatom, remélem, hogy az illetékesek aktivitását, érdeklődését sikerült felkeltenem az intézményen belül és azon kívül is!

Összefoglalás

1. A tanító a vidéki kistelepülések kulturális életének meghatározó személyisége lehet és a munkája során kapcsolatai révén befolyásolhatja a környezetében élők életstílusát.

A tanítók a közoktatás kezdő – és gyakran a második szakaszában is az oktató-nevelő munka szervezői. Az általános iskola 1-4 illetve 1-6 osztályában dolgozó osztálytanító sajátos feladatokat lát el, integráló szerepet tölt be.

A tanító munkája magában foglalja az iskolai tanítási-tanulási folyamat irányítása mellett a szabadidős tevékenységek szervezését és irányítását is. A tevékenységei során szoros kapcsolatban áll a szülői házzal, ismeri a családok életét, problémáit, sőt a gyermekek fejlesztése érdekében azt változtatásra is készítheti. Ez a kívánatos szerep csak akkor működik igazán, ha a saját életvitelében is megjelennek azok az értékek, amelyek a követést indikálják.

A tanítóképzős hallgatók családjainak státusát tekintve többségük első generációs értelmiségi lesz a diploma megszerzése után. Feltételezzük, hogy sokan a saját lakóhelyükön próbálnak majd munkát találni és a tanulás ideje alatt szerzett értékeket továbbadni.

Az értelmiségi létforma kialakítása, személyiségvonásaik kívánatos mértékű formálása a főiskola felelőssége. Az eltöltött tanulmányi idő alatt nemcsak a szaktudományok elsajátítása a fontos hanem legalább olyan mértékben szükséges a személyiség összetevőként számon tartott érdeklődések, érdekek, majd szükségletek és attitűdök kialakítása, stabilizációja a kultúra, szűkebb értelemben az oktatás-nevelés területén is. Ennek a kemény szakmai követelménynek a megvalósítása szemléletváltozást és jelentős anyagi ráfordításokat is igényel (annál is inkább, mert az elmúlt 20 évben ez a feltétel sohasem valósult meg és a lemaradás nem egy-két évre datálódik) A jól képzett tanítók reményeink szerint hozzá tudnának járulni e térség gazdaságon túlmutató, - azt természetesen első helyen kiemelő – felzárkózáshoz, és azzal együtt a társadalmi mobilitás elősegítéséhez is.

Szakirodalom

- Andor Mihály (1999/a): Az iskolákon át vezető út Új Pedagógiai Szemle, október 3-18. old.
- Andor Mihály (1999/b): A kétféle diploma Iskolakultúra, IX. évf. 1999. január. 46-54. old.
- Bucsy Gellért(2001): Szociálpedagógus hallgatók egészség - kulturális magatartásának vizsgálata
In: Apáczai Napok Tudományos Konferencia Tanulmánykötete Győr, 152-158.p.
- Horváth Attila(1999): Turizmus a kultúrában Magyar Művelődési Intézet Bp.
- Jakabházy László (1995) A szabadidősport helyzete Magyarországon
In: Társadalmi idő – szabadidő Magyar Szabadidő Társaság kiadv.Bp.170-176.p.
- Kelemen Elemér(2000): Óvó- és tanító képzés az ezredfordulón Magyar Felsőoktatás 2000/10. sz. 27-28. old.
- Kis Jenő(1989): Attitűdök, jellemvonások alakítása a testnevelésben és a sportban
A TF közleményei Bp. 1989/2. szám Melléklet
- Sebők Lóczy Márta(1998): Testkultúra, életmód, egészségmegőrzés Szolnoki tudományos Közlemények I., Szolnok 153-162. p.
- Takács Ferenc(1989): A testnevelés és az életmód szociológiai megközelítése
A TF közleményei Bp. 1989/3. szám Melléklet
- Utasi Ágnes(2001): Életminőség és társadalmi integráció Társadalomtudomány Bp. 9-16. p.
- Vári P. és mts.-i(2002): Gyorsjelentés a PISA 2000 vizsgálatról Új Pedagógiai Szemle 2002 január 38-65. Old.
- Dokumentumok(1992, 1994/95): A tanítóképzés képesítési követelményei, ajánlott tematikák, valamint óra és vizsgatervek

Jászberényiek a téli olimpián

Új fejezetet nyitottak 2002-ben a JSE-Balczó DSE rövidpályás gyorskorcsolyázói Jászberény sporttörténetében. A Salt Lake Cityben február 8-án kezdődött téli olimpia versenyein ugyanis a magyar válogatott tagja volt két jászberényi hölgy is. *Nagy Mariann* a korábbi kvalifikációs versenyen két helyet szerzett Magyarországnak, s visszalépések után még egy hely jutott országunknak. Természetesen nagy küzdelem folyt a csapatba kerülésért, amely végül a szegedi *Lajtos Szandra* mellett *Farkas Évának* sikerült. Így aztán megtörtént, ami még soha, jászberényi indulói is voltak a 2002. évi téli olimpiának. Utólag is hihetetlennek tűnnek a történések, főleg annak ismeretében, hogy a hűtőgépgyári műjégpálya bezárása miatt még a 2-3 hónapos hazai felkészüléstől is elestek a berényi gyorskorisok.

Igaztalanok lennék, ha csak a két versenyző nevét említenénk meg, amikor visszatekintünk az eseményekre. A berényi rövidpályás gyorskorcsolyázás kapcsán - csakúgy, mint a görkorcsolyázás esetében - nem feledkezhetünk meg *Darázs Istvánról*, a JSE-Balczó DSE vezetőjéről, a Magyar Görkorcsolyázó Szövetség elnökéről és *Belovai József* edzőről - a válogatott edzőjeként ő is részese volt a 2002-es téli olimpiának -, akik meghonosították városunkban e sportágakat, támogatókat szereztek, hogy a tehetséges fiatalok minél szebb eredményeket érjenek el. Nem utolsó sorban a támogatók és a szülők is minden dicséretet megérdemelnek, hiszen nagyon sokat tettek azért, hogy Mariann és Éva kijusson az olimpiára, illetve azért, hogy a többiek is szép eredményeket érhessenek el a hazai és a nemzetközi versenyeken.

Ma már a különböző sportágakban, versenyszámokban rendkívül nehéz kiharcolni a nyári, vagy a téli olimpián való részvétel jogát. Kvalifikációs versenyeket rendeznek, ahol nagyon jól kell ahhoz szerepelni, hogy valaki önmagának - ilyen is van -, vagy országának helyet szerezzen. Különösen nehéz a magyar versenyzők helyzete azokban a sportágakban, melyeknek a feltételei nálunk meglehetősen mostohák. A rövidpályás gyorskorcsolyázók egyáltalán nincsenek irigylésre méltó helyzetben, hiszen edzési lehetőségeik nagyon korlátozottak Magyarországon. A működő fedett műjégpályákra szinte lehetetlen bejutni, annyira leterheltek, így maradnak az igen költséges külföldi edzőtáborok. A berényiek számára a nyitott hűtőgépgyári műjégpálya is sokat jelentett, amíg működött. A sors iróniája, hogy a lányok a téli olimpiára már egyetlen percet sem készülhettek hazai környezetben, mert a pálya nem nyitott meg.

A bevezető után következzenek a főszereplők.

Nagy Mariann

Született: 1984. július 27-én Jászberényben

A Lehel Vezér Gimnázium 8 osztályos gimnáziumának 12/N osztályos tanulója.

Sportága: rövidpályás gyorskorcsolyázás

Sportegyesülete: JSE-Balczó DSE

Edzője: Belovai József

Legjobb eredményei: többszörös korosztályos és felnőtt magyar bajnok, junior VB 23. helyezett, a Salt Lake City olimpián a magyar válogatott tagja, minden távon magyar felnőtt csúcstartó

- *Mikor kezdtél sportolni, milyen sportágakat űztél?*

- A Gyakorló Általános Iskolában másodikos voltam amikor részese lettem egy ottani programnak. Ebben lovaglás és korcsolyázás szerepelt. Ekkor ismerkedtem meg a jéggel, s ott is ragadtam, miután az első versenyemet azonnal megnyertem. A következő évben már görkorcsolyáztam is. E két sportág jól kiegészítette egymást, hiszen amikor jég hiányában nem tudunk gyorskorcsolyázni, akkor görkorcsolyáztunk. Ezt követően egy ideig párhuzamosan űztem mindkét sportágat. Sok hazai és nemzetközi versenyen vettem részt, többször nyertem diákolimpiát és magyar bajnokságot.

- *Mikor döntöttél a rövidpályás gyorskorcsolyázás mellett?*

Igazán a 2001-es esztendő volt a vízváltás. A görkorisoknál már a felnőttek kategóriájában kellett volna versenyeznem, s ez nagy ugrást jelentett volna. A rövidpályás görkorcsolyázóknál viszont még csak junior vagyok. Egyébként is nagyon nehéz lett volna mindkét sportágban a maximumot nyújtani. Így maradtam a rövidpályás gyorskorcsolyázásnál.

- *Gondoltad volna ekkor, hogy a következő évben már Salt Lake Cityben, a téli olimpián képviselheted Magyarországot?*

- Őszintén szólva azon is meglepődtem, hogy tagja lettem annak a keretnek, amelyik az olimpiára készült. Az előző évi időeredményeim alapján kerültem a csapatba egyedüli lányként. Már azt is nagy eredménynek tartottam, hogy a kvalifikációs versenyen elindulhatok. Különösen annak ismeretében, hogy a két ázsiai világbajnokság versenyen még nem állhattam rajthoz. Amíg a fiúk ott versenyeztek én a juniorokkal készültem tovább, s egyre jobb formába kerültem. Így sikerült olyan eredményt elérnem, hogy kiutazhattam a kvalifikációs versenyre, melyet Salt Lake Cityben rendeztek.

- *Mennyire volt nehéz a kvalifikációs verseny?*

- Itt minden országból két-két versenyző indulhatott. A három táv - 500, 1000 és 1500 méter - összesítése alapján az első 32 versenyző szerzett országának indulási jogot. Én a 27. helyet

szereztem meg, s ez egy póthelyet is jelentett Magyarországnak. Az előző héten Kanadában készültünk, s ott indultam először a felnőttek között. Vetélytársaim közül senkit sem ismertem, csak televízióban láttam közülük a legnevesebbeket, így csak bíztam abban, hogy esetleg megcsíphetek egy kvalifikációs helyet. Szerencsére a verseny nagyon jól sikerült, 1000 méteren országos csúcsot értem el.

- Ekkor biztos voltál abban, hogy te indulhatsz majd az olimpián?

- Mivel nem névre szóló kvalifikációs helyet szereztem, így nem volt biztos, hogy én leszek a magyar induló az olimpián. Én voltam a legjobb női felnőtt versenyző, ám sérülés, vagy formahanyatlás esetén más utazhatott volna helyettem. Előbbi majdnem be is jött. November közepén ugyanis Olaszországban egy nemzetközi edzőtáborban ütköztem egy cseh fiúval, akinek pengéje kellemetlen sérülést okozott nekem. Három hétig csak hason fekhettem, de szerencsére ezt a kiesést is sikerült bepótolni, s így teljesült az álmom, ott lehettem Salt Lake Cityben.

- Milyen volt egy egész országot képviselni a téli olimpián?

- Nagyon megtisztelő és felemelő érzés volt magyarként versenyezni. Hihetetlen hangulat uralkodott a csarnokban, ahol a versenyeket rendezték. A sportág legnagyobb menőivel versenyezhattünk, s ez is nagy élmény volt. Az 1500 méteres futamban például együtt indultam a későbbi győztesrel, egy junior világbajnokkal és az 1000 méteres világcsúcstartóval. Az volt a taktikánk, hogy ameddig lehetett mentünk velük együtt. Ez nem volt könnyű, hiszen ők sokkal jobb körülmények között készülhettek, idősebbek, tapasztaltabbak voltak nálunk. Ezzel együtt 500 méteren új felnőtt magyar csúcsot sikerült futnom, melynek nagyon örültem. Az olaszországi sérülést is figyelembe véve, no meg azt is, hogy az olimpia előtt Kanadában ismét megsérültem, s edzéseket kellett kihagynom, ez nem várt jó eredmény volt.

- A versenyeken kívül milyen volt az olimpiai hangulat?

- Nagyszerű volt végig a hangulat. A versenyek előtt nagyon feszült voltam, de aztán megnyugtatott, hogy önmagamhoz mérten jó eredményeket sikerült elérnem. Nem volt hiába a sok munka, amit az edzéseken végeztem. Nagyon népszerűek voltunk a városban. Akárhova mentünk, úton-útfélen mindig velünk fotóztatták magukat az emberek. Formaruhánkról ugyanis gyorsan kiderült, hogy olimpikonok vagyunk Magyarországról. Természetesen itt is voltak magyarok, akik nagy szeretettel fogadtak bennünket. Csak a legjobbakat mondhatom az amerikai emberekről is, akik nagyon szívélyesek voltak, szinte mindig mosolyogtak. Életem eddigi legnagyobb élménye volt, hogy Magyarországot képviselhettem Salt Lake Cityben, az olimpián.

- *Most végzős vagy a Lehel Vezér Gimnáziumban. Hogyan a tanulásban, hogyan tovább a sportban?*

- Mivel szeretném folytatni a magas szintű sportolást, ezért igen korlátozottak a lehetőségeim. Igazán most csak Budapesten van erre lehetőség, így a Gazdasági Főiskola külkereskedelmi szakán szeretnék továbbtanulni. Egyelőre két nagy cél lebeg előttem. Sikeresen felvételezni és jól szerepelni a 2003-as, Magyarországon megrendezésre kerülő junior világbajnokságon.

Farkas Éva

Született: 1986. június 18.

A Lehel Vezér Gimnázium 11. C osztályos tanulója.

Sportága: rövidpályás gyorskorcsolyázás

Sportegyesülete: JSE-Balczó DSE

Edzője: Belovai József

Legjobb eredményei: többszörös diákolimpiai bajnok rövidpályás gyorskorcsolyázásban és görkorcsolyázásban

- *Hogyan kerültél kapcsolatba a sporttal?*

- A Gyakorló Általános Iskolában először a görkorcsolyázással ismerkedtem meg, s kerültem Belovai József keze alá. A gyorskorcsolyázás úgy került előtérbe, hogy télen, amikor nem lehetett görkorizni ez jó kiegészítő sportágnak tűnt. Ennek már néhány éve, de még ma is mindkét sportág versenyein indulok.

- *Mit éreztél, amikor megtudtad, hogy indulhatsz a téli olimpián?*

- Pénteki nap volt. Edzésről éppen hazaértünk - este 11 óra körül - jött Belovai Józsi bácsi és Darázs Pista bácsi. Ők hozták a jó hírt. Először sem én, sem a szüleim nem nagyon akartak hinni a fülüknek. Hihetetlennek tűnt ez a nagy lehetőség.

- *Ahhoz, hogy rád essen a választás milyen eredményeket kellett elérned?*

- Mariann két helyet szerzett Magyarországnak a kvalifikációs versenyen. Mögötte Lajtos Szendrának voltak a legjobb eredményei, így ő volt a második induló. Közben egy hely sérülés miatt felszabadult, s ezt is Magyarország kapta. Az időeredmények alapján én voltam a harmadik a rangsorban, így lett enyém a harmadik induló helye.

- *Az olimpián egy távon csak ketten indulhattak. Az várható volt, hogy Mariann minden távon indul. Bízta benne, hogy te is szerepet kapsz valamelyik versenyszámban?*

- Már a kiutazás előtt elmondták a csapatvezetők, hogy én is kapok lehetőséget. Az egyértelmű volt, hogy Mariann a legjobb, ő minden távon indul. Mivel Szendrának a rövidebb távon jobbak voltak az eredményei, így én az 1.500 méteren indulhattam.

- *Nagyon izgultál a start előtt?*

- Igen. Felnőttek között ez volt az első versenyem. Ráadásul az ellenfeleim között nem egy nagy név is szerepelt. Nem voltam önmagammal teljesen elégedett, mert nem sikerül megjavítanom egyéni csúcsumat.

- *Milyen volt a versenyek, s egyáltalán az olimpia hangulata?*

- Végig nagyszerű volt a hangulat, a versenyeken és a városban is. Mi igen népszerűek voltunk. A versenyeken az amerikaiak nagyon szurkoltak a saját versenyzőikért, de sportszerűen megtapsolták a külföldieket is. Sajnos kevés versenyt tekinthettünk meg, mert napi edzésekkel készültünk a mi fellépésünkre. Sebestyén Julinak a műkorcsolya versenyek helyszínén szurkoltunk.

- *Az olimpiai szereplés milyen hatással volt, van pályafutásodra?*

- Óriási élmény volt az olimpia, nagyon jó lenne még egyszer oda eljutni. Ennek érdekében kemény edzem. Egyelőre görkorcsolyázom és gyorskorcsolyázom is. Nagyon sokat jelentene számunkra, ha a jászberényi műjégpálya helyzete rendeződne. Esetleg, ha fedett műjégpálya lenne, s a felkészülési lehetőségeink javulnának, akkor gyorsabban felzárkózhatnánk az európai és a világ élvonalához. A célunk ugyanis ez.

- *A legkedvesebb olimpiai sztoridat megosztanád velünk?*

- Igazán nem is tudok választani. Az egész olimpia egy nagy, felejthetetlen sztori volt számomra. A magyar csapat nagyon összetartó volt. Akárhova mentünk a városban, azonnal velünk fényképezték magukat az emberek. Egyik csapattársunk, Knoch Balázs már nagyon belefáradt a fotózásba és leült egy padra. Az amerikaiak azonban itt sem hagyták nyugton. Leültek mellé és így folytatódott a fényképezés.

Jászberény Város Önkormányzata Nagy Mariannt, Farkas Évát, Belovai Józsefet és Darázs Istvánt már az olimpia kezdete előtt jutalomban részesítette. Tette ezt azért, mert a magyar viszonyok ismeretében már a kvalifikáció kiharcolása is óriási eredménynek számított. Az már csak hab volt a tortán, hogy Nagy Mariann egy magyar csúcsot is elért a versenyek során. Ott, ahol a mieinknél összehasonlíthatatlanul jobb körülmények között készülő ellenfelekkel kellett felvenniük a küzdelmet. A 2002-es téli olimpiáról szólva nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy csak egy hajszállal maradt le a csapatba kerüléstől Kovács Ádám, aki szintén a sportág legjobbjai közé tartozik.

Szóval ez a 2002-es esztendő valami olyan új élményt hozott - a sok siker és kevesebb balsiker mellett -, amelyre még nem volt példa városunk sportéletében. Remélhetőleg a következő évek is tartogatnak számunkra hasonló nagyszerű sportsikereket.

Szántai Tibor

Képalírás:

A jászberényi olimpikonok hazaérkezésüket követően a Városháza dísztermében tartottak élménybeszámolót. Balról-jobbra: Farkas Éva, Nagy Mariann és Belovai József.

Bangó Jenő

EURÓPA LEGJOBBAN VÉDETT KISEBBSÉGE?

A sokat emlegetett globalizáció – amely nemcsak gazdaságilag értelmezendő világjelenség – érthetetlen a vele párhuzamosan fejlődő, érvényesülő másik folyamat, a regionalizáció nélkül. Ezt a látszólagos ellentmondást – a globalizációval párhuzamosan érvényesülő regionalizációt – igen sok újabb elmélet próbálja feldolgozni. A magyarázatok lényege szerint az ún. világtársadalom nem uniformizálódást, hanem ellenkezőleg, pluralizálódást eredményez. Eszerint a regionális értékek nem technikai, ill. materiális jellegűek, hiszen a mobiltelefonok és a felhőkarcolók világszerte ugyanolyanok és a repülőterek vagy a városi forgalom növekedése is mindenütt hasonló. Velük ellentétben viszont a kultúra, a nyelv és politika terén mindinkább a regionalitás és az autonómia érvényesül.

A kultúra, a nyelvhasználat és a politikai jogok gyakorlása terén megnyilvánuló regionalizáció egyik legsikeresebb példája a Kelet-Belgiumi német nyelvű közösség helyzetének alakulása. Az utóbbi húsz évben ezen a tájon olyan változások, reformok zajlottak le, amelyekről a magyar kisebbségek legtöbbször - még az ausztriai Örséget is beszámítva – csak álmodni tudnának.

Belgium nyelvi-etnikai viszonyairól

Olvasóimnak nem kell szégyenkezniük amiatt, ha netalán nem tudják, hogy Belgiumban egy jelentős német kisebbség él. Ezt a tényt általában sem Nyugat-Európában, sem Németország Belgiumtól távolabbi vidékein nem ismerik. A Belgiumban élő németekre vonatkoztatott kisebbség kifejezés nem igazán találó, hiszen ebben az országban többféle kisebbségről beszélhetünk. Belgiumban négy „nép”, illetve nyelvcsoporthat él: északon a flamandok (5800000), délen pedig a vallonok (3200000) vannak többségben. Speciális helyzetű az 1 milliós főváros, melynek lakói 80 százalékban francia, 20 százalékban pedig holland anyanyelvűnek vallják

magukat. (Ráadásul ezen nyelvek speciális nyelvjárásait beszélik.) Az ország összetett etnikai képét mintegy kiegészíti az ország keleti részében, a német határ mentén, egy tömbben élő a 70 000 fős német kisebbség.

A statisztikai adatok bemutatása után érdemes kitérni néhány történeti előzményre. A belgák nem ismertek kisebbséget, ill. kisebbségeket határaikon belül. Az elmúlt századokban vallonok laktak a délnyugati, flamandok az északkeleti országrészt, mindkét nemzet megőrizte saját történelmi, kulturális és gazdasági hátterét, nyelvét és dialektusát. Az ország közepén, Brüsszelben, eredetileg hollandul beszélő flamandok laktak, többségük azonban az évszázadok folyamán francia anyanyelvűvé vált. (A francia nyelv idegenek számára nehezen érthető helyi dialektusát használják, amelyben keverednek a francia és a holland elemek.)

A hosszú ideig érvényesülő kiegyensúlyozottság a független belga királyság megalakulása után felbomlott, megkezdődött a flamandok “nem hivatalos kisebbséggé” való átminősítése. A francia anyanyelvű polgári réteg gazdasági, politikai és kulturális téren egyaránt uralmi helyzetbe került, a többségi flamandok pedig “kisebbséggé” váltak saját hazájukban. Említésre érdemes, hogy a 19. századra liberális parlamentáris demokráciaként berendezkedő, modern iparosodó Belgiumban a kétnyelvűséget nem tartották konfliktusokat gerjesztő problémának. Az egységes állam számára sokkal nagyobb gondot jelentett a katolicizmus és a liberalizmus ellentéte, amelyet különösen az oktatáspolitikai terén tartottak nehezen feloldhatónak. A magas fokon iparosodott országban hasonlóképpen komoly konfliktusforrásnak számított a tőkés és munkások hagyományos ellentéte, amelyben nemegyszer került szembe egymással a gazdag, francia anyanyelvű, ill. franciává lett flamand burzsoázia és az elszegényedő – főleg flamand - munkásság.

Az etnikai alapon kifejeződő, nyelvkérdésben megjelenő flamand és vallon viszály a hatvanas évektől vált kritikussá. Addig tulajdonképpen a francia nyelv számított az ország “hivatalos” nyelvének, a többségben levő flamandok nyelve viszont a nép által használt dialektusnak minősült. Az egyre éleződő és sokféle formában megnyilvánuló viszálynak az 1977-ben elfogadott alkotmányreform vetett véget, amely – az imént ismertetett nyelvi alapon – föderális alapon autonómiákra parcellázta fel az országot.

A német kisebbség helyzetének alakulása

A belgiumi német kisebbség sorsa bizonyos mértékig hasonló a határokon kívül rekedt magyarokéhoz. Területüket az első világháború után csatolták Belgiumhoz, így váltak az ország első hivatalos kisebbségévé. Hovatartozásukról – egy Sopronihoz hasonló “népszavazáson” – döntöttek. A történészek feltárták, hogy a döntést burkolt és nyílt erőszakkal, fenyegetésekkel befolyásolták. A versaillesi békeszerződésen a belgák - többek között - azzal érveltek, hogy ennek a gyéren lakott, mocsaras, erdős fennsíknek stratégiai jelentősége van, s így jobban védhetőnek ítélték országukat egy újabb német támadás ellen. A korabeli német újságírók gúnyosan jegyezték meg, hogy a mocsárban leragadtak volna a messzehordó ágyuk. A belga érvelésben tehát legalább annyi álságosság volt, mint a csehekében, akik Trianonban az országhatár kitolása érdekében az Ipolyt és a Ronyvát hajózható folyammá minősítették.

A belgiumi németek “kényszerkisebbségként” (Zwangsminderheit) definiálják magukat. Az utóbbi évtizedek során hosszú és keserves út vezetett odáig, amíg “államalkotó nemzet” (staatstragende Nation) váltak. A második világháború időszakában területüket visszacsatolták a hitleri Németországhoz. A szövetségesek győzelme után viszont újra visszakerültek és évekig tartó megtorlás várt az itt élőkre. Helyzetük csak a hetvenes évektől változott jelentősebben, amikor megalakult a Német Kultúrközösség Tanácsa.

Igazi áttörést azonban csak az említett alkotmányreform eredményezett, amely szerint a Kelet-Belgiumban élő német kisebbséget ugyanolyan jogok illetik meg, mint a francia anyanyelvűeket és a flamandokat. A törvények szerint mindhárom nyelv hivatalos nyelvnek számít. A hatóságoknak elvileg bármelyik nyelv valamelyikén ki kell állítaniuk a hivatalos dokumentumokat és igazolványokat.

A német anyanyelvű belga állampolgár a négy nyelvterület (Sprachgebiet) legkisebbikén lakik, a vallon régió liege-i provinciájában a verviers-i kerületéhez tartozik.¹ A nyelvközösség területe

¹ Az ország tehát három (nyelv) közösséget, (flamand, francia, német)), három régiót (Flandria, Vallonia és Büszsel) és tíz tartományt (provinciát) alkot. A közigazgatás – ez különösen a nyelvhasználat és az oktatás szempontjából jelentős – holland, francia nyelvterületet, Brüsszel főváros kétnyelvű (francia és holland) területét és a német nyelvterületet ismeri el. A különbségtétel régió, nyelvközösség és nyelvterület között nem könnyű, mert ezek nem

közvetlenül érintkeznek a német-luxemburgi- belga-holland határterülettel, ill. azok találkozásával. A kilenc települést magában foglaló közösség többsége német anyanyelvű, de akadnak közöttük flamandok, vallonok és más nemzetiségűek is.

Az új belga alkotmány különleges jogokat biztosít a nyelvközösségeknek: a közigazgatás, az oktatás és az igazságszolgáltatás nyelve Kelet-Belgiumban hivatalosan német. A „németül beszélő” kifejezés eléggé vitatott. A helyi politikusok kompromisszumként fogadták el, így is kifejezve lojalitásukat a Belga Királyság iránt. Ezzel szemben nem fogadhatták el, hogy német nyelvű vallonoknak hívják őket. A vidék őslakói ugyanis németek, német eredetűek, akik Belgiumban élnek és nem egyszerűen csak németül beszélő belgák. Ahogy nincs vallonul beszélő belga, hanem csak vallon, aki belga állampolgár, ugyanúgy nincs hollandul beszélő belga sem csak flamand. Belgának lenni ma leginkább csak útlevél kérdése, csak külföldön belga a belga. Odahaza viszont vallon, flamand, brüsszeli – vagy éppen német.

A 354 négyzetkilométeres német nyelvterület két különálló részre tagolódik: délen terül el a belga Eifel vidéke Bütgenbach, Büllingen, Amel és Burg-Reuland községekkel és St. Vith városkájával. A térség gyéren lakott, erdők és legelők adják a táj arculatát, de a mező- és erdőgazdaság jelentősége erősen megkopott. Az infrastruktúráisan gyengén fejlett vidéken egyre nagyobb szerepet kap a turizmus. A kistáj kereskedelmi és iskolai központja a második világháborúban teljesen lerombolt St. Vith városka. Idősebb olvasóim számára valószínűleg értelmezhető a vitustánc, és annak jelentősége. Nos e betegség gyógyító védőszentjéről Szent Vitus-ról nevezték el a várost. A másik, az északi, az eupeni vidék kisebb, de sűrűbben lakott. Itt található a 18 000 lakosú Eupen, a “főváros”. A kisvárosban számos jelentős közintézmény: a Községi Tanács (a parlament) és a helyi kormány, a német nyelvű belga rádió és a televízió található. Eupenben és környékén számos regionális jelentőségű cég működik a kábelgyár, az alumíniumfeldolgozó, a bútorgyár és a térség kedvező forgalmi, ill. csomóponti helyzetét

mindenben fedik egymást. A brüsszeli kétnyelvű terület ugyan külön régió – de itt mind a francia mind a holland nyelvközösség kompetenciákat vindikál magának. Különösen komplikált a helyzet a német nyelvetterület és nyelvközösség számára hiszen a nyelvterület része a vallon régióknak. A mellékelt térképek és ábrák segítenek a megértésben. A föderális regionális struktúra például még nem szüntette meg a volt egységes belga állam provinciáit és kantonjait (megyéit és járásait).

messzemenően kihasználó nemzetközi szállítványozási vállalkozások. A gazdasági jelentőségű objektumok mellett említésre méltó a nyelvterület északi és déli részét elválasztó, számos túristát vonzó egyedülálló természeti jelenség a “magas Venn”. A hatszáz méter magasan fekvő mocsár, Belgium legmagasabb pontja a legutolsó jégkorszak maradványa. Növényzete különleges, mert itt olyan növények és virágok tenyésznek, melyeket ezen kívül csak az Északi Sarkkörön túl Lappföldön találhatók.

A közösség közigazgatásáról és kormányzásáról

Itt található a világ legkisebb parlamentje. A németül beszélő közösség tanácsa (Rat der deutschsprachigen Gemeinschaft) 25 közvetlenül választott képviselőből áll. Öt évenként – az európai választásokkal együtt - írják ki a választásokat. A tisztségekre minden német nyelvterületen élő, és a huszonegyedik életévét betöltött belga állampolgár megválasztható. Ezen kívül tanácsadói szerepben részt vehetnek a parlament ülésein azok a képviselők, szenátorok és provinciális tanácsosok, akik a németül beszélő közösség területén élnek és német nyelven tették le az esküt az alkotmányra.

A tanács törvényhozó testület. Törvény erejű dekretumokat bocsájthat ki kulturális, oktatási, közigazgatási és humán ügyekben, határozatokat és választási intézkedéseket hozhat. A tanács elnöke vezeti le az ülést, vezeti a ház bizottságát és képviseli a tanácsot a nyilvánosság és a közvélemény felé. A tanácselnök, mintegy nem hivatalos államfő, főleg protokoláris funkciókat tölt be.

A parlament vagy tanács házi bizottsága felelős a parlamenti munka megszervezéséért, az anyagi és személyi ügyekért. A parlament általában havonta egyszer ülészik, betölti törvényhozó funkcióját és politikai döntéseket hoz. A tanács bizottságai készítik elő a döntéseket, melyeket nyilvános üléseken vitatnak meg.

A tanács kulturális, személyi és oktatási ügyekben hozhat törvényeket. Ezen kívül azonban szabályozhatja a többi belga közösséghez való viszonyát, és a saját nemzetközi kapcsolatait is. Törvényei hatályosak a közösség területén és azokat nem vonhatja vissza sem a belga (föderális), sem az egyes tartományok parlamentje. A vallon régió és a közösség megállapodása alapján az

utóbbi ugyanazok a regionális jogok illetik meg, melyeket egyébként a nyelvi közösségekre nem vonatkoznak. Ez azonban külön szerződésben szabályozzák, amelyek fel is bonthatók. A közösség azonban nem hozhat olyan törvényeket, melyek az iskolák, a közigazgatás és a mindennapi gyakorlat nyelvhasználatát szabályozzák. Ugyanez a szabályozás azonban nem vonatkozik sem a flamand sem a francia nyelvközösség tanácsainak hatáskörére.

Érdekes kitérni arra, hogy mi minősül “kulturális ügynek”, olyannak, amelyben a német közösség tanácsa szabadon dönthet. Sorra véve, ide tartozik a művészetekre (zene, színház, tánc, képzőművészet), az ifjúsági ügyekre, a felnőttképzésre, a sportra, a turisztikára, a szabadidő hasznosításra, a könyvtárakra, a rádióra, a televízióra, valamint a nyomtatott sajtóra biztosított anyagi támogatás, ill. annak elosztása. A “humán ügyek” a helyi ifjúságpolitikát, a fiatalok védelmét, a jóléti politikát, a gyermekjólétet, az idősek és fogyatékosok, családok, idegenek erkölcsi és anyagi támogatását ölelik fel. A jóléti és egészségvédelmi ügyek szabályozása kiterjed a kórházi és a háziápolásra, az idősek otthonainak működtetésére, az egészségügyi oktatásra, a betegségek megelőzésére, valamint az elítéltek gondozására.

A nyelvközösség hatóköre a nevelés és oktatás valamennyi területére kiterjed, az óvodai, az elemi- és a középiskoláktól kezdve egészen a felsőoktatásig, a szakmai képzésig és a továbbképzésig. Itt döntenek a nevelők, oktatók és tanárok fizetéséről, az ösztöndíjakról, az iskolaépületek karbantartásáról, az oktatási programok összeállításáról és a mezőgazdasági oktatásról is. Ezzel szemben a szövetségi állam törvényei szabályozzák a beiskolázás korát, az iskolakötelesség időtartamát, a tanárok és a tanítók minősítését, valamint ezek nyugdíjigényét.

A tanács tehát a németül beszélő közösség törvényhozó hatalma. Ezt a hatalmat dekretumok útján gyakorolja. Törvényei mindenkire érvényesek a német nyelvterületen.

A parlament tagjai választják és ellenőrzik a kormányt. A kormány három miniszterből áll, egyikük viseli a miniszterelnöki címet. A kormány felelős a törvények végrehajtásáért. Legfontosabb feladatai a következőkben összegezhetők:

1. A törvények végleges megszövegezése,
2. ezek gyakorlati végrehajtása,
3. javaslattétel a költségvetésre (minden évben meg kell szavazni a következő év költségvetését), és

4. koordinálni a németül beszélő közösség politikáját.

A közösség bevételeit a szövetségi államnak fizetett adóból nyeri. Kis részben bizonyos helyi adófajták és saját források is hozzájárulnak a kassa egyensúlyban tartásához. Bizonyos feltételek mellett kölcsönt is felvehetnek. Mindehhez azonban a tanács előzetes hozzájárulása szükséges.

A helyi és regionális politizálás néhány sajátossága

Kicsinyége ellenére megtalálja játékterét a közösség. A kiindulópontot az jelenti, hogy egyenlő jogokat élvez a másik két nemzetalkotó közösséggel: a vallonokkal és a flamandokkal. Regionális ügyekben - útépités, közös hasznosítású beruházások, környezetvédelem, energiafelhasználás, erdő- és vízgazdálkodás - a területe a vallon régió alá tartozik, tehát annak szerveivel kell egyeztetnie. Az egyeztetés korántsem egyoldalú, hiszen az eupeni völgyzáró gát mesterséges tava biztosítja a vallon városok vízellátását. A közösség évszázadokon keresztül hánykódott a nagyhatalmak között, manapság viszont a vallon-flamand ellentétek háttérében kell lavíroznia. A legtöbbször semleges álláspontot foglal el, jó kapcsolatokat ápol a belga „nagyokkal”, a szomszédos országok népeivel és intézményeivel. A kapcsolatok többségét bilaterális szerződések útján erősítik meg és törvényesítik.

A német közösség teljes joggal vesz részt az európai integrációs folyamatban, ugyanis 1992 óta tagja a német-holland-belga érdekeltségű, mintegy 3,5 millió lakosú Maas-Rajna Euregio-nak. Az új típusú, európai szerveződésben speciális módon alakul a közösség helyzete. A belga közigazgatási jog értelmében egy belga tartomány alárendelt része. A német közösség ellenzéki politikusai viszont arra törekcszenek, hogy az autonómiájukat az EU adta föderális szempontok mentén kiterjesszék. El kívánják érni, hogy ne alárendelt, hanem önálló jogokkal rendelkező egységként kezeljék a térséget. Ha pedig ezt nem akceptálják, akkor a német, holland és a belga tartományokéhoz hasonló jogokkal rendelkező, „negyedik régió”-ként és nem „szegény, megtúrt kisöccsként” szeretnék elismertetni a térséget.

A kisebbségeknek több jogra van szükségük, mint az állam többi polgárainak – mondta Silvio Magnano a híres déltiroli népvézér. Az általa kinyilvánított elvek Belgiumban valóra váltak. Dél-Tirollal különben a német közösség megkülönböztetett kulturális kapcsolatokat ápol. Ahogyan a

déltiroliak ugyanúgy a keletbelgák is évtizedes harccal nyerték el kulturális autonómiájukat. A nyaranként megrendezett “Déltiroli ünnepek” igen nagy népszerűségnek örvendenek.

A kisebbségi jogok jövőjéről

Tulajdonképpen a kisebbség nem államalkotó közösség. Létszámában - az öszlakosság alig egy százaléka – jelentéktelen, sem politikailag, sem kulturálisan, sem gazdaságilag nem számottevő tényező. Különösen a vallon régióval akadnak konfliktusai, amelyeket általában okos kompromisszumokkal megoldják. Ennek ellenére megkérdezhettük: melyik nyugati demokrácia engedheti meg magának azt a luxust, hogy lakossága egy százalékának ilyen messzemenő önkormányzatot (kormányt és parlamentet) biztosít? El tudnánk azt Magyarországon képzelni, hogy a Békéscsaba környéki szlovákok hasonló jogokat élvezzenek?

Ténykérdés viszont, hogy egy sor probléma Belgiumban is megoldatlan. Ezek egyike, hogy a gazdaság terén csak korlátozott módon érvényesül az autonómia, mivel az ivóvíz és az erdők vallon kézben vannak, s ezzel ők rendelkeznek. A második világháború veteránjaival szemben (Zwangssoldatenfrage) diszkriminációról beszélhetünk. Rehabilitálni kellene őket és teljes nyugdíjukat ki kellene fizetni. Az ország egészében jobban kellene elfogadtatni a kulturális értékeket, a nyelvet és a németül beszélő nép szociális sajátosságait. Sajnos - vagy nem sajnós - Belgiumban a harmadik nyelv az angol és nem a német. Az Eupentől tíz kilométerre fekvő Verviersben (annyi lakója van mint az egész német nyelvközösségnek) már nem tudnak németül. Maguk a flamadok, akik nyelvileg közelebb állnak a németekhez, mégis az angolt választják második nyelvnek. Végül a politikai életben jobban kellene érvényesülni a regionális formációknak. Példa erre a hatvanas években alakult Németül Beszélő Belgák Pártja, amelyet sokáig azzal a gyanúsítottak, hogy ők a nagynémet nacionalizmus melegágyát képezik. Ma már viszont elenyészően csekély azoknak a száma, akik vissza szeretnének térni Németországba. Egy elképzelhető széthullás esetén azonban furcsa lenne ha ez a német nép egy vallon köztársaságot választana hazájának.

Az európai regionalizálódás szükségszerűen felbontja majd a határokat, megszüntet államokat, új regionális alakulatokat hoz majd létre ahol a határok már nem elválasztanak hanem összekötnek. Kelet Belgiumban néhány lépéssel közelebb jutottak ehhez, mint máshol Európában.

JÁSZBERÉNY ÉS VECHTA KAPCSOLATAINAK ALAKULÁSA A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

helyzetelemzés

A testvérvárosi kapcsolatok felvételének több előzménye volt. A Vechtai Antonianum Gimnázium zenekara - egy magyar gimnázium együttesével cserélve - már 1989 előtt is szerepelt Magyarországon. További fontos előzmény, hogy 1989 januárjában az alsó-szászországi parlament küldöttségének budapesti látogatása. A képviselők olyan magyar iskolák címeit kérték magyar partnereiktől, amelyek nyitottak lennének német cserekapcsolatok fenntartására. A gimnázium vezetője a Jászberényi Lehel Vezér Gimnázium címét kapta meg, és fel is vette a kapcsolatot az iskolával. 1989 novemberében az Antonianum Gimnázium képviselői Jászberénybe látogattak és megállapodtak az együttműködés alapfeltételeiben. Viszonzásképpen 1990 májusában magyar tanárok és tanulók látogattak Vechtába. Az első látogatások nyomán évenkénti rendszerességgel keresik fel egymást a partnerek. A két gimnázium között kialakult kapcsolat komoly mértékben járult hozzá ahhoz, hogy városaink között testvérvárosi szerződés jöjjön létre.

A testvérvárosi szerződés aláírására két „fordulóban“ került sor: 1993-ban Jászberényben, 1994-ben pedig Vechtában szentesítették a megállapodást a polgármesterek, a képviselők, a polgármesteri hivatalok vezetői és a megállapodásban érdekelt intézmények ill. civil szervezetek. A megállapodások nyomán lényegében minden generációra – a gyerekektől kezdve, a fiatalokon keresztül a felnőttekig – kiterjedt a kölcsönös kapcsolatfelvétel. Az utóbbiban több magánszemély kapott szerepet, tevékenységüket mindkét város önkormányzat támogatta. A támogatási összeget elsősorban a jelentős utazási költségek részbeni fedezésére kellett fordítani. Mindezek végeredményeként az elmúlt években, mintegy 2-2 ezer jászberényi, ill. Vechtai látogatott el a testvérvárosba. A partnerség hozadékai közé sorolható egymás alaposabb megismerése, amely nemcsak a városokra hanem azok környékére is kiterjedt. A látogatók nemcsak a nevezetességekkel, hanem egy másfajta életfelfogással és életszemlélettel is megismerkedhettek. Különösen fontos, hogy a különféle életkorú tanulók bepillantást nyertek a magyar és német családok hétköznapi életébe. A diákok tapasztalatokat szereztek egymás iskoláinak működéséről, követelményeiről. Az egymás városaiba érkező gyakornokok a munka világából szereztek ismereteket egy másik európai országban. A német zenetanárok megismerkedhettek a Kodály módszerrel, a magyar gazdák az EU agrárpolitikájának gyakorlatával szembesülhettek, vechtai szakmunkások az övékétől eltérő munkamódszerekkel és követelményekkel találkozhattak kollegáinkal.

A kölcsönös kapcsolatfelvétel nyomán a két város polgárai – különösen a fiatalok és a felnőttek - mindinkább megismerték egymást. Számtalan baráti kapcsolat jött létre az elmúlt évek során. Az erősödő kapcsolatok hozzájárulhatnak az európai polgári tudat megerőséséhez, egymás megbecsüléséhez, a béke jelenlegi és jövőbeni fenntartásához.

A testvérvárosi kapcsolatok való folyamatos foglalkozás és azok szervezeti megerősítése érdekében 2001-ben Jászberényben és Vechtában – az önkormányzatok mellett - egyaránt létrejött egy-egy Testvérvárosi Kör. A Kör tagjai a kapcsolatok fenntartásában és bővítésében érdekelt intézmények, civil szervezetek és magánszemélyek közül verbuválódtak. A két Testvérvárosi Kör találkozókát és megbeszéléseket tervez az eddig elért eredmények elemzése és a kapcsolatok további fejlesztése jegyében. A jövőben mindenképpen gondot kell fordítani arra, hogy a két város együttműködése közvetlenebb módon kapcsolódjon az EU programjaihoz.

A bizottságok közvetlen feladatuknak tekintik, hogy a megállapodások aláírásának 10. évfordulóját 1993-ban Jászberényben, 1994-ben pedig Vechtában méltó módon ünnepeljék meg. A koordinációt a két Testvérvárosi Kör vezetői - *Halász Sándorné Tel./Fax: 57/412-228, ill. Karl-Heinz Wehry Telefon: 004944414459, e-mail: wehryk@ewetel.net* – fogják össze.

Példatár

a testvérvárosi kapcsolatok fontosabb területeiről

Szakképző iskolák

A szakképzés terén 2000 óta léteznek csereprogramok. Az együttműködés kereteit meghatározza, hogy a két országban a képzés sajátosságai lényegesen eltérnek egymástól, így önmagában ezek megismerése is tanulságos. Emellett fontos szempont, hogy Németországban az üzemekben zajló gyakorlati képzés, Magyarországon az iskolai keretek között folyó oktatás számít hangsúlyosabbnak. Az együttműködés eddigi eredményei közül megemlíthető néhány olyan kisbútor elkészítése, amelyeket az idősek szociális otthonában használnak.

Tűzoltóságok

A két város tűzoltói között állandósult a kapcsolat. A bajtársak közötti cserekapcsolat a tüzesetek megelőzésér, katasztrófaelhárítás szervezeti megoldásaira és a technikai felszerelések fejlesztésére egyaránt kiterjed.

Egyetem- és főiskolaközi együttműködés

A két város felsőoktatási intézményeinek - Hochschule Vechta és a Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kara - oktatói és hallgatói között 1991 óta folyik együttműködés. A két intézmény közös kutatási programokat dolgozott ki, számos konferencia ill. szeminárium megszervezésére került sor. Vechta város önkormányzata anyagilag is támogatja, hogy jászberényi hallgatók tanulmányaik egy részét Vechtában folytassák.

Óvodák

A csereprogramok megvalósítását óvónők kezdeményezték és azt mindkét önkormányzat támogatta. A találkozók szakmai kérdések kerültek napirendre. Ezek közül kiemelendő az óvodavezetés módszereinek összehasonlítása és kölcsönös elemzése. Különös figyelmet fordítottak a sérült gyerekek nevelésének problémáira. Megvitták a hátrányos helyzetek kezelésének módjait és beilleszkedésük kérdéseit.

Kórházak

A két kórház vezetői és orvosai ugyancsak szakmai és vezetéstechnikai kérdéseket vitattak meg. A St. Marienstiftes in Vechta és az Erzsébet Kórház közül az előbbi a katolikus egyház alapítványa tartja fenn, az utóbbi pedig egy régió intézményeként működik. Figyelmet keltett, ugyanakkor számos összevetési problémát okozott, hogy a két város kórházainak fenntartása, szervezete és feladatai jelentős mértékben eltérnek egymástól.

Kultúra

A vechtai madrigál kórus és a jászberényi énekkarok mindkét városban adtak koncerteket. A két város zeneiskolái között folyamatos együttműködés alakult ki, az utóbbi években rendre fogadták egymás progjaimat. A jászberényi fiatalok fúvószenekara és a Kolping Zenekar kölcsönös alapon szerveztek közös próbákat és koncerteken is bemutatták tudásukat. A Jászsági Népi Együttes többször szerepelt Vechta városrésében Langfördenben. Az Oythe-ban rendezett nyári játékokon nagy közönségsikert aratott a Barkóca Gyermektáncsoport. A viszontlátogatás alkalmával Oythe gyermek és ifjúsági kórusa adott koncertet Jászberényben. Több jászberényi képzőművész mutatta be alkotásait Vechtában.

Iskolák

A két város iskolái a kezdetektől fogva részesei az együttműködésnek. Az egymástól különböző családi, nevelési, társadalmi és gazdasági feltételek megismertetése folyamatosan ösztönözte a különféle diákcsoportok cserekapcsolatainak alakulását. A német és magyar diákok részesei lettek az EU bővítését támogató projektben és személyes tapasztalatokat is szerezhettek pl. Jászberény kertészeti kultúrájáról. A két város általános iskolásai közösen vettek részt a Comenius program projektjeiben, sőt további európai partnerek is részt vehettek az együttműködésben. Ezek a projektek hozzájárultak a különféle részvevők társadalmi berendezkedésének megismertetéséhez, amellett a megértés igénye s részvevőket idegen, ill. közvetítő nyelvek használatára ösztönözte.

Idősek, nyugdíjasok

Intenzív együttműködés bontakozott ki a vechtai szociális otthon (Die Altenpflegeheime St. Hedwigsstift Vechta) és a Római Katolikus Egyház Szeretetszolgálat Jászberényi Otthona között. A partnerség főleg a szervezési, az ápolási, az építkezési és a gazdasági területekre terjed ki, ill. pénzügyi és szakmai segítségnyújtást foglal magába. A kapcsolat alakításából a Vechtai Katolikus Közösség is részt vállalt.

Kölcsönös alapú látogatást szervezett a Vechtai Népfőiskola Nyugdíjas Csoportja és egy Jászberényi Nyugdíjas Kör.

Sportegyesületek

Langförden Kék-Fehér Sportegyesülete és a Jászberényi Sportegyesület fiatal a labdarúgói évente találkoznak a testvérvárosokban rendezett nemzetközi tornákon.

Önkormányzatok, polgármesteri hivatalok

A két város polgármesteri hivatalai közötti együttműködés főleg egymás szervezeti és finanszírozási módszereinek tanulmányozására terjed ki. A képviselő-testületek tagjai tájékoztatják egymást feladataikról és megoldásra váró problémáikról. Ezen megbeszélések egyik fontos napirendje volt a szemét- és szennyvízkezelés megoldása.

Gazdaság, vállalkozások

A Vechtai Járási Kézműves Kamara továbbképzést szervezett jászberényi fémmunkás tanulók számára. Német iskolák üzemi gyakorlat lehetőségét teremtették meg jászberényi fiatalok számára.

A két város vállalkozói közös gazdasági projektek megvalósítását kezdeményezték, ezek azonban a különböző szabványok és az eltérő háttér miatt zátonyra futottak.

Jászberény szövetkezetei és gazdálkodói tanulmányozták, hogy miként értékesítheték termékeiket a Langfördenben kialakított értékesítési láncban. Megvizsgálták, hogy a jászberényi szövetkezetek milyen módon honosíthatnák a langfördenihez hasonló értékesítési bázist.

Sajnos néhány magyar termék – hagyma, paprika, kolbászaruk – egyéni kezdeményezésem alapuló, németországi vevőkhöz való eljuttatása sikertelennek bizonyult. Voltaképpen nem az ötlet volt életképtelen, hanem a nagy távolság és a magas szállítási költségek miatt hiúsult meg a kezdeményezés.

A Vechtai és a Jászberényi Gazdakör is teremtett találkozási alkalmat. A rendezvényen megvitatták az aktuális agrárpolitikai kérdéseket és különféle termesztés és léstechnológiákat ismertettek. Emellett sor került üzemlátogatásokra is.

A testvérvárosi kapcsolat jövőjéről

Az utóbbi években nagyjából egészéből megteremtődtek a kapcsolatfenntartás alapfeltételei, rendszeressé vált egymás évenkénti felkeresése. Az évente ismétlődő kölcsönös látogatások önkéntes alapon szerveződnek. Ezen kívül akadtak egyetlen alkalomra korlátozódó kapcsolatfelvételek, amelyek nem folytatódtak.

A cserepartnerek közösen terveznek és újabb kezdeményezések megtételével biztosítják a folyamatosságot, gazdagítják az együttműködés jövőjét.

A testvérvárosi kapcsolatok további fejlődésének garanciáját a két város polgárai között kialakult kapcsolatok jelentik. Egyúttal bizonyítják, hogy a testvérvárosok együttműködése nem az önkormányzati és hivatali vezetők, képviselők és más tisztségviselők hivatalos kapcsolatainara korlátozódik. Az önkormányzatok és a polgármesteri hivatalok egyaránt támogatják a két város polgárainak együttműködését. Az informális kapcsolatokat nemrégiben egy magyar-német pár esküvője fémjelzte, amelynek fontos előzménye volt a testvérvárosi együttműködés.

Házasságkötésük pedig remélhetően hozzájárul a kapcsolatok fenntartásához.

Több vechtai munkahelyen dolgoznak Jászberényből érkezett munkavállalók. Egy magyar pék nemrégiben üzletet nyitott és magyar kenyeret és péksüteményt kínál a vechtainak.

Újdonság a két város múzeumai közötti együttműködés kiterjesztése. A helyi televízió, rádió és sajtószervek együttműködése jegyében kölcsönösen tájékoztatják olvasóikat a testvérvárosi kapcsolatok legfontosabb eseményeiről.

A Vechtai Városmarketing Egyesület és a Jászberényi Városszépítő Egyesület őszi tapasztalatceréjén a két város imázsának javítása kerül napirendre. A találkozó résztvevői megvitatták, hogy miként javíthatnák városaik elismertségét.

A két város együttműködésének számos pozitív hozadéka van. A további baráti együttműködés fenntartását és fejlesztését – kalkulálva az adott keretfeltételekkel -az elért eredmények továbbvitele képezheti.

A testvérvárosi kapcsolatok fontosabb területei és szereplői

Jászberény	Vechta	Résztevők
Gazdakör	Landvolkverband	gazdálkodók
Gróf Apponyi Albert Iskola	Alexander Schule Vechta	tanulók/tanárok
Lehel-Vezér Gimnázium	Gymnasium Antonianum	tanulók/tanárok
Nagyboldogasszony Ált. Isk.	Ludgerusschule Vechta	tanulók/tanárok
Belvárosi Iskola	Hauptschule mit Orientierungsstufe Vechta	tanulók/tanárok
Klapka György és Liska József Szakközépiskolák	Justus-von Liebig Schule Adolf-Kolping-Schule	tanulók/tanárok/szakokatók
Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar	Hochschule Vechta	hallgatók/oktatók
Ifjúsági Fúvószenekar Jászberény	Kolpingorchester Vechta	zenekar
Jászberény Tűzoltóság	Freiwillige Feuerwehr Vechta	tűzoltók
Palotásy János Zeneiskola Jászberény	Kreismusikschule Vechta	énekesek/hangszerekek
Jászberényi kórusok	Madrigalchor Vechta	énekkari tagok/karvezetők
Jászsági Népi Együttes	Volksfestverein Langförden	néptánc
Jászsági Évkönyv	Jahrbuch für das Oldenburger Münsterland	tanulmányok megjelentetése
Jászberényi Sportegyesület	Blau-Weiß Langförden	labdarúgás
Barkóca Gyermektáncsoport	Somerfestausschuss Oythe	néptánc
Katolikus Szeretetszolgálat Otthona	St. Hedwigsstift Vechta	idősek, nyugdíjasok
Nyugdíjasklub	Volkshochschule Vechta	idősek, nyugdíjasok
Katolikus Szeretetszolgálat Otthona	St. Marien Oythe	egyházközségek

Jászberény	Stadt Vechta	képviselő-testület /Polgármesteri Hivatal
------------	--------------	--

MULTIKULTURÁLIS NEVELÉS AMERIKÁBAN

Bevezető gondolatok

Írásomban szeretném megosztani a különböző amerikai oktatási intézményekben szerzett személyes tapasztalataimat a multikulturális nevelésről. A Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Karának oktatójaként lehetőségem nyílt arra, hogy 2000 augusztusától doktori tanulmányaimat a Buffaloi Egyetem Kisgyermekkorai Nevelés Tanszékén végezzem. Egy néhány évvel korábbi szakmai látogatásom során kezdtem ismerkedni a multikulturális nevelés fogalmával és amerikai gyakorlatával.

A másság iránti érzékenységre nevelés megközelítésének sokszínűségét mutatja a szakirodalomban fellelhető számos különböző szakkifejezés: multikulturális nevelés, interkulturális nevelés, előítélet-mentes nevelés, és kultúra érzékeny pedagógia. Akadnak szerzők, akik a felsorolt fogalmakat egymás szinonimáiként kezelik, velük szemben mások fontosnak tartják elkülönítésüket. Banks (1989) szerint a multikulturális nevelés különböző reformtörekvések ötvözete, amely az egész oktatási és nevelési környezet megváltoztatására irányul. Alapelveként hangsúlyozzák, hogy minden tanuló joga – faji, etnikai, nemi hovatartozásától függetlenül – az esélyegyenlőség az oktatás bármelyik szintjén. Ezen túlmenően a gyerekek és ifjak esélyeit, sem tehetségük, sem fogyatékoságuk, sem szociális helyzetük sem korlátozhatja. A multikulturális szemléletű nevelés további fontos célkitűzése, olyan készségek, nézetek és tudás kialakítása, amelynek birtokában a gyerekek és fiatalok saját közösségükben és a globális világban egyaránt dolgozni és érvényesülni képesek.

Az amerikai társadalom végtelenül sokszínű, ha az itt élő emberek nemzetiségét, kultúráját, vallását, szociális helyzetet és családról vallott nézeteit vizsgáljuk. A kutatások kimutatták, hogy már 3-4 éves gyerekekben kezdenek kialakulni az etnikai és faji különbözőséggel kapcsolatos nézetek (Katz, 1976). Mindez azt sugallja, hogy az óvodától kezdve valamennyi iskolatípusban a pedagógusoknak rendelkezniük kell olyan hitvallással és gyakorlati készségekkel, ami az előítélet-mentes nevelést segíti elő.

Multikulturális szemléletű nevelés az óvodában

A multikulturális nevelés egyik megközelítését életem meg nap mint nap, amikor az egyetem gyakorló óvodájában dolgozom. A 72 óvodás 13 különböző nyelvet képvisel, néhányan kétnyelvűek,

mások csak az anyanyelvüket beszélik: kínait, hindit, franciát vagy spanyolt. A változatosság nemcsak a nyelvi sokszínűségben van jelen, hanem a családok által képviselt kultúrák, szokások, a gyermeknevelési elvek és elvárások területén is. Ahogy a bevezető részben említettem, nemcsak a faji és etnikai sokszínűségből adódó gyerekcsoportok tartoznak a multikulturális nevelésbe, hanem azok a gyerekek is, akiket két anyuka vagy két apuka nevel, és nem-hagyományos családmódban nőnek fel. Továbbá, vannak óvodás gyerekeink, akik a testi, szellemi nevelés és viselkedés területén térnek el a többi gyerektől, és igényelnek speciális segítséget. Az óvodai munka során minden nap és minden szituációban megmértetünk, hogy valóban érzékenyek vagyunk-e a "sokszínűség" és másság iránt, és birtokában vagyunk-e azon készségeknek és ismereteknek, amelyek elengedhetetlenek egy-egy szituáció kezelésében.

Amerikai tartózkodásom alatt szerzett tapasztalataim azt a hitemet támogatják, hogy ha a gyerekek kezdettől fogva úgy nőnek fel, hogy a másság jelen van mindennapjaikban, akkor számukra természetes, hogy együtt élnek olyanokkal, akik külső megjelenésben, öltözködésben, nyelvben vagy képességekben eltérnek tőlük. Ugyanakkor azt is elsajátítják, hogy nem ezek alapján az eltérések alapján választják barátaikat, hanem az emberi tulajdonságok alapján. Ilyen befogadó környezetnek minősül az óvodánk, ahol nemcsak a gyerekek, hanem szüleik is előítéletmentes módon szocializálódnak. Az 2001. szeptember 11-ét követő napon egy szaúd-arábiai kisfiút nem hoztak óvodába. A mohamedán család – több ezer Amerikában élő mohamedánhoz hasonlóan - veszélyben érezte magát a terrortámadást követő napokban. Néhány nap elteltével az egyik angolszász anyuka levelet intézett a mohamedán kisfiú szüleivel. Ebben leírta, hogy szeretné, ha a kisfiú újra jönne óvodába, hiszen az óvoda életét nem zavarhatják meg a világpolitikában történő események.

Sokak számára egyértelműek a kultúra érzékeny nevelés alapelvei. Ugyanakkor távolról sem állíthatjuk, hogy mindenki azonos módon értelmezi a problémát. A magyarországi tanítójelöltek körében végzett felmérés (Szécsi & Miklósné, 2002) kimutatta, hogy a válaszadók 72 % nem tudja eldönteni, hogy csak a kisebbségi gyerekek számára vagy minden gyerek számára fontos a másság elfogadására nevelés megvalósítása. Hasonló interpretálással találkoztam egy óvodai akkreditációt előkészítő látogatás során egy amerikai kisvárosban. Az óvoda megtekintését követően hosszabb beszélgetést folytattam az óvoda vezetőjével. Mikor megkérdeztem, hogyan valósítják meg a multikulturális érzékenységre nevelést, az óvodavezető csodálkozva nézett rám: "Itt nincs szükség multikulturális nevelésre, mert ebben a kisvárosban csak fehér angolszász gyerekek élnek." Fontos és alapvető lépés, hogy az oktatásban résztvevők felismerjék, hogy a multikulturális nevelés az iskolai nevelés természetes, állandó és mindenki számára biztosított része kell, hogy legyen. Világunkban ma nem léteznek homogén szigetek, hiszen az emberek által képviselt sokszínűség mindenütt és mindig jelen van.

Kultúra érzékeny pedagógia az általános iskolában

A multikulturális nevelés amerikai gyakorlatát magyar anyaként is átélem. Gyerekeim amerikai iskolába járnak, és a kisebbséghez tartoznak ilyen kontextusban. A jelenleg harmadikos és negyedikes gyerekeim úgy kezdték az amerikai iskolát, hogy 7-8 évig egy merőben más kultúrában nevelkedtek, és angolul sem beszéltek. A két év alatt szerzett pozitív és negatív tapasztalatok azt erősítették meg bennem, hogy - mint az oktatás más területén is - a tanár felelőssége, felkészültsége és érzékenysége döntően befolyásolja a nevelés sikerességét.

Az előbbieket illusztrálására felidézek néhány példát. Az első néhány hónap eltelte után egy kisebb iskolai csínytevés kapcsán a fiam tanára felhívott, és miután elmondta mi történt, hozzáfűzte: “Kérdeztem tőle, hogy miért csinálta, de nem volt *hajlandó* válaszolni”. Megpróbáltam elmagyarázni a tanárnak, hogy nem hiszem, hogy nem volt hajlandó, csak egyszerűen nem tudta nyelviileg kifejezni, hiszen néhány hónap után idegen nyelven még nem rendelkezünk a megfelelő nyelvi készségekkel. Ez az eset elgondolkodtatott. Abban az országban – az Egyesült Államokban - ahol a tanárok 88 %-a egynyelvű, és nem rendelkezik jelentősebb nyelvtanulási élménnyel, a pedagógusok többsége képtelen megérteni a nem-angol anyanyelvű vagy kétnyelvű gyerekek nyelvi nehézségeit. A probléma valóságára számtalan amerikai oktatási szakember hívja fel a figyelmet. Az egyik kutató szerint 2000-ben az amerikai óvodáskorú gyerekek 34 %-a nem-angol anyanyelvű, ami nagy kihívás jelent az egész oktatási rendszer számára (Fernandez, 2000).

Kellemesebb élmény az, amit szintén számtalanszor tapasztalok. Vannak olyan tanárok, akik a napi tananyagba próbálják meg “becsempészni” a gyerekeim által más kultúrából hozott “tudást” és tapasztalatot. Az ünnepek közeledtével, mesélhetnek a magyar ünnepekről, étkezési szokásokról, és családi tradíciókról. Kapcsolódva a tananyaghoz, megoszthatják élményeiket a magyar iskoláról, a városokról és arról, hogy miként töltik a magyar gyerekek a szabad idejüket. Ez a példa jól mutatja, hogy mind a valamilyen szempontból kisebbséghez tartozó, mind a “többséghez” tartozó gyerekek számára fontos a kultúrák sokszínűségének felfedezése. Azok, akik lehetőséget kapnak, hogy kultúrájukat megosszák, felfedezik azt az érzést, hogy megbecsülik őket, és úgy fogadják el őket amilyenek, és amilyen örökséggel rendelkeznek. A többséghez tartozó gyerekek is felismerik, hogy bizonyos különbségek ellenére – ami lehet bőrszín, nyelv, különböző szociális osztályba tartozás vagy eltérő vallás – sok mindenben azonosak vagyunk, és a látszólagos különbségek nem elválasztanak bennünket, hanem árnyaltabbá teszik az emberti kapcsolatokat.

A multikulturális nevelés feladatai a pedagógusképzésben

A doktori tanulmányaim és középpontjában az előítéletmentes pedagógia gyakorlati megvalósítása áll. Szeretném minél jobban megismerni azt, hogy milyen szerep- és feladatvállalásra van szükség a tanárok és tanárjelöltek részéről a sikeres multikulturális pedagógiai gyakorlat kialakításához.

Tanulmányaim során számos olyan kurzuson vettem részt, amelynek anyaga a különböző kultúrák iskolai megismertetésére és az interkulturális kommunikációra koncentrált. A kurzusokon kiemelt hangsúlyt kapott a pedagógusok felelőssége. Az általam megismert foglalkozások és kutatási programok egyik legtanulságosabb eleme az, hogy résztvevők a világ minden tájáról verbuválódnak. Így a különböző kultúrák, vallások, etnikai csoportok képviselői osztják meg nézeteiket a máság elfogadásáról és kezeléséről, miközben természetes környezetben tapasztalják meg a kultúrák sokszínűségének mibenlétét.

2002 tavaszán egy projektet indítottunk a Jászberényi Főiskola angol műveltségi terület tanítójelöltjeivel és a Buffaloi Egyetem „A multikulturális nevelés a kisgyermekkorban” című kurzusának résztvevőivel. A diákok elektronikus levelezés útján kommunikáltak, s olyan kérdésekkel foglalkoztak, amelyek a kultúraérzékeny nevelés körébe tartoznak. Megvitatták például azt, hogy miként tudnak a pedagógusok egyenlő esélyeket biztosítani a szegény gyerekek vagy etnikai kisebbségekhez tartozó gyerekek számára. Eszmecserét folytattak arról is, hogy milyen szerepet játszanak a tanárjelöltek a különböző kultúrákról szerzett ismeretek és tapasztalat közvetítésében. A projekt során azt is szorgalmaztuk, hogy a médiumokból szerzett információ mellett a személyes élményeket, azok erejét is hasznosítsák. Feltételeztük, hogy egy más kultúrába tartozó „baráttól” szerzett ismeret a máságról kialakított nézeteik át- és újragondolásához vezethetnek.

A pedagógusjelöltek multikulturális érzékenységét vizsgáló amerikai szakirodalom bőséges. Az ezzel kapcsolatos kutatások, és a pedagógusképzésben alkalmazott innovatív programok kiinduló pontja az egyre növekedő demográfiai eltérés a diákok és tanáraik között. Jelenleg, az amerikai diákok 40 %-a etnikai kisebbséghez és a szegényebb társadalmi réteghez tartozik, míg a tanárok közel 90 %-a fehér, középosztályból jön és annak habitusával kerül pályájára (Sleeter, 2001). Azonnali intézkedésekre van szükség a pedagógusképzés területén. A tanárképzésért felelős Akkreditációs Tanács követelményként jelöli meg a pedagógusjelöltek hatékony felkészítését a kulturális különbségekkel rendelkező diákok nevelése esetében is (NAEYC Standards, 2002).

A szakirodalom számtalan formát mutat be a multikulturális nevelésről szóló ismeretek átadására és a készségek elsajátítására. A kutatások azt mutatják, hogy néhány napos intenzív szeminárium nem elegendő, hogy megfelelő ismeretet közvetítsen, és hosszú távú eredményt hozzon. A tanárjelöltekben élő elképzelések, esetleg előítéletek megváltoztatására a csak elméleti kurzus (Xu, 2000; Sleeter, 2001) vagy számos elméleti kurzus (Tait & Purdie, 2000) sem hatékony. A multikulturális szemlélet kialakításának legígéretesebb módja a hosszabbtávú gyakorlati “élményszerzéssel” kísért elméleti kurzus (Mason, 1999). A kutatók azonban felhívják a figyelmet, hogy a gyakorlati “élményszerzés” megtervezése és kivitelezése nagy felelősséget ró a pedagógusképzésben résztvevő oktatókra. Kutatások azt mutatják, hogy a nem megfelelően előkészített tanítási gyakorlat a többszörösen hátrányos helyzetű gyereket oktató iskolákban megerősítheti a tanárjelöltekben már korábban meglévő negatív sztereotípiákat vagy alacsony elvárásokat (Haberman & Post, 1992).

Fontosnak tartják, hogy mind a gyakorlati mind az elméleti kurzusok folyamán a hallgatók lehetőséget kapjanak élményeik lejegyzésére, értékelésére és kérdéseik közvetítésére. A reflektív pedagógusképzés elemeit a multikulturális értékrend közvetítésekor is alkalmazni kell, hogy így a hallgatókat az élmények és ismertek alaposabb feldolgozására ösztönözzék.

Záró gondolatok

Az Egyesült Államok az előítélet-mentes nevelés első lépéseit a 60-as években tette, így közel negyvenéves tapasztalat, próbálkozás, siker és kudarc áll a jelenlegi helyzet mögött. Banks (1989) szerint a multikulturális nevelés egy örökké mozgásban lévő folyamat, amiről soha nem mondhatjuk, hogy megoldottuk és elvégeztünk. Ahogy a társadalom változik, a célok és tennivalók is napról-napra újabb feladatokat állítanak a pedagógusok elé.

A másság elfogadására nevelés nemcsak a „látványosan sokszínű” amerikai oktatásban elengedhetetlen. Hiszen minden társadalom faji és etnikai népcsoportokból épül fel, ahol az emberek eltérnek vallási hitük, szociális helyzetük, nemük, képességeik és nézeteik alapján. Ha minden gyereknek egyenlő esélyt akarunk biztosítani az oktatásban, és diszkrimináció-mentes gyerek-és felnőttkort, akkor előítélet-mentes pedagógiai módszerek segítségével kell, hogy nevelkedjen minden „többségi” és „kisebbségi” gyerek.

Az eddig szerzett személyes tapasztalataim az amerikai oktatási rendszerről hozzásegítettek abban, hogy megfogalmazzam magam számára, hogy nekünk, magyar pedagógusoknak milyen szerepe és felelőssége van a multikulturális nevelésben. Az is egyértelmű, hogy a pedagógusoktól csak akkor várható el, hogy minden szükséges készséggel, ismerettel rendelkezzenek, ha ehhez a segítséget és felkészítést megkapják. A tanárképzés évei azok, amikor a tanárjelöltek felfegyverkezhetnek a sikeres multikulturális neveléshez szükséges elengedhetetlen tudással, érzékenységgel és készséggel. A tanárképzésben résztvevő vezetők, oktatók és mentor tanárok felelőssége, hogy a leghatékonyabban hozzásegítsék a jövő pedagógusokat a kultúra-érzékeny oktatás és nevelés közvetítéséhez.

Felhasznált irodalom

- Banks, J.A., & Banks, C.A. (1989). Multicultural education. Issues and perspectives. Boston: Allyn and Bacon.
- Fernandez, C. (2000). No hablo Ingles: Bilingualism and multiculturalism in preschool settings. Early Childhood Education Journal. 27(3), 159-163.
- Haberman, M., & Post, L. (1992). Does direct experience change education students' perceptions of low-income minority students? Midwest Educational Researcher, 5 (2), 29-31.
- Katz, P. A. (1976). The acquisition of racial attitudes in children. In P.A. Katz (Ed.), Toward the elimination of racism (pp. 125-154). New York:Pergamon.
- Mason, T. C. (1997). Urban field experience and prospective teachers' attitudes toward inner-city schools. Teacher Education Quarterly, 24(3), 29-40.
- NAEYC Standards (2002) Elérhető: www.naeyc.org/profdev/prep_review/2001
- Sleeter, C. E. (2001). Preparing teachers for culturally diverse classroom. Journal of Teacher Education, 52 (2), 94-106.
- Szécsi, T., & Miklósné, K. I. (nyomtatásban) Elfogadás és elutasítás a mássággal szemben: összehasonlító felmérés az idegen nyelvi műveltség területet választó pedagógusjelöltek körében.
- Tait, K. & Purdie, N. (2000). Attitudes toward disability: Teacher education for inclusive environments in an Australian university. International Journal of Disability, Development and education. 47 (1), 25-38.
- Xu, H. (2000). Preservice teachers integrate understanding of diversity into literacy instruction: an adaptation of the ABC's model. Journal of Teacher Education, 51, 135-142.

JÁSZ SZEMMEL DREZDÁBÓL

Harminchét éve élek Szászországban - választott hazámban - de szívemben kicsit jász is maradtam, és rendre összehasonlítást teszek az én két világom között. Bizony nagyon sok a különbség van; a tájak, az emberek, életmódjuk között. Mindezt tetézi az, hogy lezajlott egy nagy változás. Ez felénk annyit jelent, hogy tíz év múltán még mindig különbséget tesznek a régi és új tartományok, sőt a hétköznapi emberek között is. Talán Magyarországon úgy gondolják, hogy mi egy egyesült Németországban élünk, pedig errefelé még sokszor csak Ossikról és Wessikről (=keletnémetek, nyugatnémetek) beszélnek, viccelődnek.

Mindig nagy hasznomra volt az a tartás és tudás, amit - úgy a saját családom, mint a tanárain, a nevelőim hatására - a Jászságban szívtam magamba. Örökké büszkén tölt el az a tudat, hogy Jászberény iskoláinak – bármennyire kis hely - egyáltalán nem kell szégyenkezniük olyan híres városok, mint a Dreza vagy Lipcse iskolái előtt.

1960-ban érettségiztem a Jászberényi Leánygimnáziumban. Kerülő úton vegyész lettem és a kémia szeretetét Legeza Pál tanár uramnak köszönhetem. Itt kell megjegyeznem, hogy mennyire fontos az egy fiatal életében, ha karizmatikus és életre nevelő tanárai vannak vagy voltak. Fel kellene sorolnom szinte valamennyi gimnáziumi tanáromat (többek között: Balogh Jánost, Kiss Józsefet, Tukora Jánost, Sáros Andrást és másokat), akik tudásomat és érdeklődésemet formálták, de az szétfeszítené e cikk kereteit. Viszont mégegyszer itt mondok kedves mindannyiuknak köszönetet – az élőknek és ad posztum azoknak, akik sajnos már eltávoztak közülünk - egyéniségem alakításáért, aminek eredménye lett, hogy munkás éveim alatt nagyon jól megálltam itt helyem, elismerték tudásomat és csodálták felfelé törő energiámat. Mert én, ha tudtam még mellékállásban is dolgoztam, magyart tanítottam a nép főiskolán, fordításokat vállaltam, tolmácskodtam.

Az NDK-ról és felbomlásáról

Országunk, Magyarország nem vesztette el a varázsát a német emberek szemében és sokan még ma is nagyon hálásak nekünk. A minap kezelő orvosnőm kolléganői előtt nyilvánította ki soha el nem múló háláját. Mégpedig azért nekem, mert számára ott és akkor

én képviseltem a magyarságot. Rögtön el is kérte tőlem a magyar Himnusz szövegét, amit diákkorában Magyarországon szilveszterezve valaha ő is mindig könnyes szemmel énekelt.

Az itteni sajtó keveset ír ma országunkról, de az emberek érdeklődése megmaradt. Sokan régi ismerősként végre tervbe veszik, hogy hozzánk utaznak, újra fel akarják fedezni országunkat. Az Ossik büszkén mondják, hogy zsebükben a keményebb valutával nem másodosztályú turistaként utaznak, ellentétben a hetvenes évekkel. A könnyed magyaros mentalitás, a jó bor, az ízes ételek, a melegvizű fürdők, a stabilabb éghajlati viszonyok, az ország területi közelsége és sok-sok további momentum továbbra is magához vonzza őket.

A legtöbb keletnémet átlagpolgár egy állásban dolgozott. Nagyon kényelmesek voltak, a munkájuk befejeztével örültek, ha hazamehettek és becsukták maguk mögött az ajtót. Én többet akartam elérni, és jó érzés volt többet tennem. Igaz, erre szükségem is volt, hiszen egy idő után egyedül neveltem két gyermekemet, akiknek csak így tudtam jobb életszínvonalat biztosítani. Az NDK-ban ez nem volt nehéz megoldani, mert volt még elég óvoda és napközi. Ezek jól szervezett intézmények voltak, a szülők támogatását szolgálták, a legtöbb gyermek nem sínylette meg, hogy szülei dolgoztak.

Manapság, az egyesülés után, éppen ezek az intézmények hiányoznak az ország nyugati részén. Többek között emiatt a nők inkább nem szülnek. Óvják és féltik karrierjüket, a fiatal nemzedék részaránya pedig egyre jobban ritkul. Ez újabb problémákat hoz, nem lesz majd, aki megkeresi az - életkor kitolódása miatt is - egyre szaporodó idős emberek nyugdíját.

1989-ben - a változások évében – még merőben másfajta problémák foglalkoztattak bennünket. Az év nyarán Római Fürdön egy gyermekcsoport tolmácsként jártam Budapesten. A csoport tagjai német szakszervezeti funkcionáriusok gyermekei voltak, akik a magyar szakszervezet vendégeként két hetet tölthettek mesés Budapestünk környékén. Ideális környezetben laktunk, jó volt a programunk, szép időnk volt. Merőben szokatlan volt, hogy Budapest tele volt keletnémet turistákkal. Olyanokkal, akiknek eszük ágában sem volt már haza menniük. Megszállták a nyugatnémet nagykövetséget, és nyíltan szidták a keletnémet vezetést. A magyar újságok pedig címlapjaikon, hatalmas képekkel illusztrálva közölték a tényeket. A ránk bízott gyermekek is látták az újságokat, nehéz volt a felmerülő kérdéseikre a helyes választ megtalálnom.

Úgy hittük, hogy marad a szocialista élet. Ezek a 12-14 éves gyerekek sem akarták megváltoztatni a helyzetet és nem is akartak - mint sokan mások, főleg a 20-40 évesek - Bécsen keresztül Nyugatra menni. Visszatérésem után kollégáim mosolyogva mutogatták nekem azokat a „német újraeggyesülésről” szóló karikatúrákat, amelyek a Magyarországon és Ausztrián keresztül Bajorországba érkező a keletnémetek tömegeit ábrázolták. Pedig óvatos

társaságban dolgoztam, csaknem mindenki várakozó álláspontra helyezkedett, alig akadt közöttünk egy-két nagyobb hangú.

Magyarként meglehetősen bonyolult helyzetbe kerültem. Az NDK utolsó éveiben, az NDK-s elvtársak egyre gyanakvóbbak voltak a magyarországi „gulasch-szocializmussal” szemben. Nem kevésbé gyanakodtak saját polgáraikkal szemben, akik szabadságukat évről-évre előszeretettel töltötték szép hazánkban. Nagyon óvatosan kellett viselkednem, mert ha, bármilyen, számukra ellenszenveset teszek, akkor fel kellett volna adni állásomat és egzisztenciámat. Tetézte helyzetemet az a tény, hogy nem voltam NDK-állampolgár. A családom miatt nem kockáztathattam, de a munkahelyen már azok közé tartoztam, akik tisztán látták és úgy itélték meg a helyzetet, hogy vége az NDK-nak.

A „csendes” forradalom Drezdában is 1989 nyarán kezdődött. A Magyarországról érkező hírek hatására - amikor augusztus 19-én Sopronnál az első menekültek átjutottak Ausztriába - a helyzet egyre jobban kiéleződött. A prágai döntés után pedig voltak, akik felugrottak a Drezdán át NSZK felé haladó vonatokra, amelyek a követségről szabadulók százait szállították. Olyanok is akadtak, akik egyszerűen a vonatok elé feküdtek. Őket a Stasi emberei erőszakkal távolították el. Az NDK biztonsági emberei egyre kevésbé bírtak már a néppel.

Lipcséhez hasonlóan - itt Drezdában is – rendszeresen, minden héten hétfőn este ismétlődtek a felvonulások és a tüntetések. Rátermett, okos emberek - művészek, orvosok, mérnökök, munkások – beszéltek a tömeg előtt és nyíltan követelték az akkori kormány politikájának megváltoztatását. (Később már a kormány visszalépését is.) A peresztrojka hívei „Gorbi, Gorbi” nevét kiabálták, „wir sind das Volk” (a nép mi vagyunk) és „wir sind ein Volk” (egy és ugyanazon nép vagyunk) jelszavakkal követelték a békés változást. Gorbacsov peresztrojkája mint mindenütt, itt is nagyon népszerű volt, de az újságok erről alig írhattak. A Honecker kormány 1987/88-ban betiltotta a Szputnyik szovjet magazin német nyelvű kiadását, mert az szerintük a peresztrojka terjesztése miatt „megmételtyezte” az olvasókat. De ez inkább csak olaj volt a tűzre. Sokan, akik becsülték ezt a magazint, nem tudták megérteni az akkori keletnémet kormány döntését és nyíltan felléptek ellene. Véleményüket elküldték a Párt (SED) vezetőihez, de azok nem reagáltak rá. Ilyen mozzanatok is mutatták, hogy egyre inkább betelt a pohár.

Az NDK 40. évfordulójának előestéjén – október 6-án este – kis híján szenvedő részesei lettünk egy eseménynek. Az alkonyodó Drezdában a Hofkirchébe tartottunk misére. A közeli Theater Platz-on arra lettünk figyelmesek, hogy közel félszáz katonai teherautó állt feszülten várakozva. A város pedig nagyon kihaltnak tűnt, csak néhányan szállingóztak az esti

misére. Arra gondoltunk, hogy a katonák valószínűleg a Semper Opera jubileumi ünnepségét biztosítják, de a nagyszámú autó és biztonsági ember másra utalt. Mindketten megborzongtunk, de a templomba érve megnyugodtunk. A mise befejezése után meglepve tapasztaltuk, hogy a térről valamennyi autó eltűnt. Fogalmunk sem volt, hogy hová lettek. Már indultunk a Zwingernél parkoló autókhoz, mikor arra lettünk figyelmesek, hogy Gorbi, Gorbi kiáltásokkal tüntető tömeg közeledik. Egy férfi - később kiderült, hogy egy biztonsági ember - felszólított bennünket, hogy hívjuk fel a rendőrséget és értesítsük őket, mert most erre járnak a tüntetők. Visszakérdeztem, miért mi hívjuk, hiszen egy órája még itt volt a katonaság?... Jó lett volna megtudni, hogy miféle macska-egér játék folyik ebben a sötét, esti órákban. A helyzet nagyon veszélyesnek tűnt és úgy döntöttünk, nem kíváncsiskodunk, hanem kerülő úton visszamentünk az autókhoz és hazamentünk. Utólag kiderült, hogy jól tettük, mert a közelben tüntetők nagy részét gumibotokkal teherautókra terelték és Bautzenbe, egy brutalitásáról híres börtönbe szállították, majd napokig fogva tartották őket.

Ugyanezen az estén, valamivel később, egy másik csoport a Prager Strasse-n tüntetett. Ülve, gyertyákkal kezükben akarták a város vezetőinek figyelmét magukra vonni. Végül megválasztottak maguk közül húsz embert, akiket megbíztak azzal, hogy követeléseikről Drezda vezetőivel tárgyaljanak.¹ A város vezetőinek delegációjából a magyar olvasó számára Hans Modrow, a későbbi miniszterelnök ismertebb.² Ő akkor Drezda megye párttitkára volt. Ugyanezen az oldalon foglalt helyet Wolfgang Berghofer³ elvtárs, az akkori Drezdai főpolgármester. Mindketten reformkommunistának számítottak, és dialógusba kezdtek a tüntetők képviselővel, annál is inkább, mert nem láttak más kiutat. A velük szemben ülő 20-ak csoportja akkor még az NDK megreformálását követelte.

Nagy volt a káosz. A berlini vezetés szinte lebénult. Érthetetlenül fogadták a nép, a tüntetők mindinkább megnyilvánuló gyűlöletét. Tudat alatt még mindig az NDK szervezettségében hittek, hiszen a volt szocialista országok közül itt volt a legmagasabb életszínvonal. Ugyan miért is tiltakoztak hát ezek a buta alattvalók? – gondolták magukban.

¹ A huszak csoportjából került ki Drezda későbbi főpolgármestere Herbert Wagner, aki a Kereszténydemokrata Párt (CDU) tagjaként 10 éven át vezette a várost. Tavaly leszavazták, talán szerénysége miatt, pedig jó főpolgármester volt.

A polgárjogi harcosok, akik az NDK felbomlási folyamatát elindították, nagyon csalódtak és hamarosan háttérbe szorultak. Vezetőjük Bärbel Boley jelenleg Horváthországban él.

² Modrow volt az, aki emberségesen viszonyult ahhoz, hogy civilizált módon történjen meg az átmenet a demokráciába. Őt nemcsak Gorbacsov támogatta, hanem úgymond össznémet bizalmat élvezett.

³ Wolfgang Berghofer (1943 -) Drezdai főpolgármester 1986-1990, reformkommunista volt. Neki 3 pártbüntetése volt, a „drezdai Gorbacsov”, a német egység után választási csalások miatt elítélték. Jelenleg sikeres üzletember. 1991. júniusában párttámogatás nélkül – egy ügynökség szponzorálásával – részt vett a Drezdai polgármesterségért folytatott kampányban, de nem nyert, kb 10 %-ot kapott.

Jellemző az összeomlás egyik nevezetes pillanata is. A november 9-i Politikai Bizottsági ülésen leváltották Honeckert és döntöttek arról, hogy mindenki számára megnyitják a határt. Ez azonban nem az azonnali lépést jelentette, hanem egy bizonytalanabb távolít. Az események viszont annyira felgyorsultak, hogy mégis az előbbi vált valósággá. Az ülést követő sajtókonferencián Günter Schabowski - félreértve a kérdező újságírót - azt közölte, hogy azonnali hatállyal szabaddá teszik a határt. Az ezt követő események képei azóta az egész világot bejárták...

S hogyan értük meg ezt mi itt Drezdában? – Én szokás szerint reggel 5-kor keltem és meghallgattam a híreket. Azok olyan hatással voltak rám, hogy azonnal felráztam mélyen alvó kislányomat. Meglepetten és még mindig kicsit hitetlenkedve adtam tudtára, hogy leomlott a berlini fal. Az történt amit szinte elképzelhetetlennek tartottunk...Egyik pillanatról a másikra vége szakadt ennek a kétarcú társadalomnak. Mi is mehettünk végre különösebb engedélyek nélkül Nyugatra. Így mentünk el otthonról, változatlanul azzal a tudattal, hogy talán mégsem igazak a hírek. Este hazatérve újra bekapcsoltuk a tévét, s amikor az újra megerősítette a történeteket, akkor már kezdtük elhinni, hogy mégiscsak egy történelmi változásnak részesei vagyunk.

Az élet ment tovább és sokan örültek a változásoknak. Természetesen a régi rendszer káderei akkor még bizonytalanok voltak. Tudomásul vettek bizonyos változásokat, de a két ország egyesítését ellenezték. Szerették volna megtartani az NDK-t, mint független országot. E törekvések egyik vezéralakja Christa Wolf író volt.⁵ Ő megreformált, szuverén NDK-t akart. Felhívását nálunk a munkahelyi étteremben is kifüggesztették, de csak nagyon kevesen írták alá. Az embereknek már elégük volt az NDK rendszeréből, nem akartak újabb kompromisszumot kötni. Az író szavainál hatásosabbnak bizonyult a „nagy pénztárcájú testvér” jobb életfeltételeket kilátásba helyező ígérete.

Az emberek nem féltek többé, egyre jobban kimondták véleményüket, hiszen a napi sajtó ekkor már cenzúrázatlanul közvetíthette a tényeket. Azon kívül szinte „falták” a friss híreket hozó újságokat, és egyre magabiztosabbak lettek. Ebben az időszakban nagy és drámai változások történtek. Máról-holnapra szűnt meg rengeteg elavult intézmény és hatalmi szerkezet. Nem is lehetett pontosan tudni, hogy még ki és miért felelős, kinek mit szabad, vagy mit nem szabad tennie. Ez egy „boldog”, anarchisztikus időszak volt, ugyanakkor mértékletesen és békésen ment végbe.

⁵ Christa Wolf és követői egy u.n. "humánusabb szocializmust" akartak, ami az NDK polgárait kínította volna tovább. A németek egy és ugyanazon nemzetnek érezték magukat, akiket már nem érdekelt semmiféle újabb szocialista kezdeményezés. Ők már csak szabadságot, önrendelkezési jogot, demokráciát és jogállamiságot akartak.

Drezdában is indulatokat kavart a Stasi működése és utóélete. Közismert épületében volt az állambiztonságiak főhadiszállása, ami arról volt hírhedt, hogy ott kínozták meg azokat, akik kritizálták az NDK-t, ill. az ország elhagyását kérelmezték. Az ismét „nagykorúvá” lett polgárok megrohanták és megszállták az épületet és arra kényszerítették az illetékeseket, hogy az ott tárolt aktákat adják át a népnek. Azok igenis csak őket illetik, és tudni akarják miket írtak és hazudtak össze a sok-sok ártatlanul és koholt vádakkal fogva tartott polgárról. Itt Drezdában a Stasi elfoglalása sikeresnek bizonyult. Az állambiztonságiak visszakoztak, s a munkások, az értelmiségiek megszállták az épületet. Egykori munkatársaim is részt vettek az épület elfoglalásában. Ebben az épületben tartózkodott annak idején a KGB tisztjeként Wladimir Putyin, a jelenlegi orosz államelnök. Ő – így emlékeznek rá jó néhányan – igen határozottan lépett fel és elérte, hogy az épület egyik szárnyába nem juthattak be a behatolók. Putyin közölte, ha az általa meghatározott pontnál tovább nyomulnak, akkor ő nem tudja garantálni biztonságukat.

A hétköznapi változásai

Az egyesülést követő eufória nagyon gyorsan elszállt. Goethét kell idézni: „Az eufória nem olyan mint a hering, amit egy-néhány évre be lehetne pácolni”

A változások idején egy Erömű Beruházó Vállalat Kutató Intézetének laboratóriumában dolgoztam analitikusként. A vállalat valaha 700 embert foglalkoztatott, az egyesülés után leépítések történtek. Mintegy százan egy nyugatnémet céghez kerültünk. Ez nyolc évig tartott. Az új cégnél a kapitalista gazdálkodás szellemében és követelményei szerint végeztük munkánkat.⁶ Képesek voltunk alkalmazkodni, szerencsésnek mondhattam magam, hiszen elégedettek voltak munkámmal. Ráadásul olyan modern mérőkészülékekkel dolgozhattam, amiről a másik rendszerben csak álmodni mertem. Részt vehettem kongresszusokon, szakmailag fejlődhettem. Jobban megnyílt számomra a világ, nyugati szaklapokat olvashattam, olyanokat, amelyeket korábban alig-alig ismerhettem.

Nagyon sokan viszont elvesztették állásukat. Csak azok az üzemek, vállalatok maradtak meg, amelyek az új feltételek közepette is versenyképesek maradtak. Így aztán sokan azonnal Nyugatra mentek, mert csak ott sikerült elhelyezkedniük. Voltak, akik a keleti részen vártak arra, hogy majd csoda történik. Megint mások fondorlatos módon, intrikával próbálkoztak. Bemártották munkatársaikat pusztán azért, hogy kitűrjék őket állásukból. Olyan praktikákat alkalmaztak, amelyek korábban csaknem ismeretlenek voltak. Sokan nem bírták

elviselni azt, hogy a vesztesek közé kerültek. Közülük jó néhányak betegek és öngyilkosok lettek.

A legjobban azok jártak, akik a két ország korábbi határának közelében laktak. Ők könnyebben vállalkozhattak a napi vagy hetenkénti átjárásra és ingázásra. Manapság különösen a fiatalok kényszerülnek arra, hogy „odaát dolgozzanak”. Odaát ugyanis még mindig jobban lehet munkát kapni. Egyszóval nagyot változott a világ. Akadnak, akik némi nosztalgiával gondolnak a korábbi rendszerre, amikor mindenkinek volt munkája. Persze rögtön hozzátesszik, hogy ez csak akkor ideális, ha az egyesülés óta kialakult életfeltételekkel párosul. Ez viszont egyszerűen képtelenség.

A változások nyomán egy gazdaságilag és szociálisan azonos létfeltételeket biztosító német állam víziója körvonalazódott. Ezzel ellentétben még ma is jelentős különbségek mutatkoznak bérszínvonalban. A keleti tartományokban csak 75-80%-ot fizetnek ugyanazért a munkáért. Országaink egyesítéséhez szükség volt a nyugatnémetek szolidaritására, gazdasági és emberiességi szempontokból egyaránt. A jelenleg érvényes szolidaritási egyezmény – amelyet meg kellett hosszabbítani - 2005-ig érvényes. Ennek értelmében 1993 óta minden alkalmazottól levonják u.n. szolidaritási adót. (1,5% Solidaritätszuschlag)

Az egyesülés kétségtelen előnye a hatalmas árubőség, és az is, hogy minden kapható, ami csak „szem-szájnak ingere”. Végre nem kell 10-14 évet várni egy négykerekűre, hanem az utca másik oldalán azonnal megveheted, ha van rá pénzed. Nincs korlátja a németek világjáró szenvedélyének. Alig akad már a Földön egy olyan folt, ahol ne jártak volna.

Aki szerencsésen jutott túl a változások okozta kríziseken, az sokkal több lehetőséggel rendelkezik. Nagyot fordult azok sorsa, akik azonnal alkalmazkodtak a kapitalista gazdaság feltételeihez és lehetőségeihez. Ők szerencsésnek és egyben tehetségesnek bizonyultak. Egyszerűen jó szimatuk volt, hamar önállóak lettek és meg is tartották pozícióikat. Másoknak a tőzsde hozott szerencsét, számukra pedig csak a csillagos ég a határ. Sokfélék vagyunk, vannak, akik jobban haladtak, többre jutottak. A határok nem annyira élesek, egyre inkább elmosódnak.

A németek életükben legalább kétszer újra berendezkednek, és teljesen lecserélik a konyha- és szobabútorokat. Háztartási gépeiket ennél is gyakrabban, legalább 4-5-6-szor is lecserélik. A keletnémetek által támasztott új kereslet a kezdetben nagyon jól jött a nyugatnémet cégeknek. Manapság e téren is kiegyenlítődés megy végbe. A keleti cégek – megreformáltak - de újra termelnek. Szászországban és Thüringiában végre gazdasági fellendülés van, legalábbis az iparban. A többi keleti tartományban, ahol jelentős a mezőgazdaság szerepe, ott mindmáig magas a munkanélküliség.

Újabb változások és mérleg

Új cégem viszonylag nyugodt helyzete kritikussá vált. A vállalatot felosztották, a dolgozók egy részére nem volt tovább szükség. Magam is munkanélküli lettem, majd újra elhelyezkedtem. A Drezdai Egyetem Orvostudományi Karán kaptam munkát. Az orvostörténeti osztályán kaptam kutatói beosztást, de egy év elmúltával szerződéselem lejárt.

Így most előnyugdíjban vagyok. Szeretnék még dolgozni, de vágyaimnak az is gátat szab, hogy alig van gazdasági kapcsolat Magyarország és Németország között. Így tolmácsokra sincs szükség. Mire Magyarország bekerül az Európai Gazdasági Közösségbe, addigra már friss, fiatal tolmácsok veszik kezükbe a stafétabotot.

Az én generációm számára viszonylag keveset jelent az egyesült Németország léte. Gyerekeink viszont jóval többet profitálnak ebből. A fiatalok kapcsolatai, házasodása előtt nincsenek határok, így csak idő kérdése, hogy valóban összenőjön a két országrész. Becslésem szerint ehhez elég lesz 10-20 év.

Lányom bébi szitterként dolgozott az Egyesült Államokban, ma pedig közgazdaságtant tanul ugyanott. Ez az egyesülés nélkül soha nem történhetett volna meg. Ha visszatér Németországba biztosan talál majd munkát. Diplomáján kívül angolul, magyarul és spanyolul beszél. Mindig is szükség volt és szükség lesz olyanokra, akik nyelvtudásuk birtokában képesek a különböző kultúrákat összekötésére és a békés párbeszéd elősegítésére. A sikeres fiatalok már nem különböztetik meg magukat Ossikra és Wessikre. Ők egyszerűen németeknek ill. európainak tartják magukat. Oda mennek dolgozni, ahol munkát kapnak. Nem tehetnek mást, hiszen valamiből élniük kell! A magyar gyökereik pedig csak gazdagíthatják a lehetőségeket.

Magam pedig, aki úgy igazából se Ossi, se Wessi, de kicsit szász és kicsit még talán jász vagyok, (mert az identitás keresés szempontjából az első generációnak a legnehezebb a helyzete) és jobb ha én is csak egy magyarul, németül és kicsit angolul beszélő európainak tartom magam.

Kármán Antal

A MENEDZSER KLUB EGYESÜLET MUNKÁJÁRÓL (1996-2002)

Az egyesület megalakulását az 1996. május 6-i közgyűlésen 20 jászberényi cégvezető és vezető menedzser határozta el. Tisztségviselőkké Rédei István elnököt, Kármán Antal alelnököt és Szatmári Zoltán titkárt választották.

Az elfogadott alapszabály szerint fő célokként a következőket jelölték meg:

- Jászberény város gazdasági, társadalmi fejlődésének elősegítése.
- Teret és fórumot biztosítani a térség menedzsereinek.
- Tagjainak rendszeres tájékoztatása a város és a régió gazdasági és társadalmi helyzetéről, a célokról, a rendelkezésre álló eszközökről, a felmerült alternatívákról.
- A tagok által reálisnak és megvalósíthatónak ítélt érdekek felszínre hozása. A közösség érdekeinek és céljainak megfogalmazása.
- Pártpolitikai céloktól független, pártsemleges arculat megteremtése és biztosítása. A civil társadalom gazdasági érdekeinek helyi integrálása.
- A tagok többsége által elfogadott célok képviselése. Az egyesületi szinten megalkotott vélemények, javaslatok továbbítása az illetékes fórumok felé.

A célok megvalósítása érdekében a Klub információkkal látja el tagjait. Ennek érdekében előadásokat, vitaüléseket rendez és propaganda tevékenységet fejt ki. Segíti tagjainak a szükséges információk beszerzését, feldolgozását és továbbítását.

Az Egyesület nem nyereségorientált, szolgáltatásait a tagdíj, illetve a közvetlen költségek térítése ellenében biztosítja tagjai részére.

A klub tagsága kezdettől fogva szeretett volna saját klubházat vagy klubhelyiséget kialakítani. Amíg ez megoldódott addig a rendezvényeket és összejöveteleket a Zagyvamenti Termelőszövetkezet központjában, a Stella Sörözőben, a Touring Szállóban, a DMK Ifjúsági Házában, a Hotel Lehel Gyöngyében, a Viktorio Pizzériában és a Liget Fogadóban tartották.

2001 szeptember 1-én került sor a saját klubhelyiség felavatására a COOP-STAR Szabadság téri Társas Üzletházban.

A Menedzser Klub programjairól

A klub programjain változatos témák szerepeltek:

- az önkéntes kölcsönös nyugdíjpénztárak
- az egészségbiztosítás
- munkáltatók és munkavállalók lehetőségei az egészségpénztár működéséhez kapcsolódóan
- biztosítások
- a termelékenység-növelés lehetőségei
- a minőségbiztosítási rendszer kiépítése és tanúsítása
- az MSZ EN ISO 9000 szabványsorozat szerinti minőségirányítási rendszer bevezetésének és alkalmazásának tapasztalatai
- a környezetvédelem
- az adóellenőrzések megyei tapasztalatai
- a számviteli törvény és a könyvvizsgálat aktuális kérdései
- a feketegazdaság visszaszorítása
- a foglalkoztatáspolitikai
- a Munka Törvénykönyve módosítása
- cégek és menedzserek pénzügyei
- értékpapírok, befektetések
- pénzügypolitika és a vállalkozások
- bank- és pénzügyek

- a fogyasztóvédelem
- vámügyek
- menedzserképzés
- cégstratégia, vezetési módszerek
- a média-menedzselés
- a sajtó és a vállalkozások
- politika – gazdaság – médiumok
- a Széchenyi Terv
- a Nemzeti Fejlesztési Terv
- helyzetkép a magyar gazdaságról
- a FIDESZ gazdaságpolitikai célkitűzései
- az MSZP gazdasági programja
- a vállalkozásfejlesztési alapítvány szerepe a vállalkozások menedzselésében
- az informatika helyzete Magyarországon
- a gazdálkodó szervezetek lehetőségei a távközlés liberalizációja után
- a középfokú oktatás helyzete Jászberényben
- a szakképzés helyzete a munkaadók szemével
- együttműködési lehetőségek a SZIE Jászberényi Főiskolai Kara és a gazdálkodó szervezetek között
- Jászberény város turisztikai célú stratégiai fejlesztési programjának tervezete
- Jászberény fejlődésének aktuális és távlati kérdései, lehetőségei
- a Jászok gazdaságfejlesztési stratégiája
- városfejlesztés, városrendezési terv
- új tulajdonos, új üzletpolitika a Jásztel Rt.-nél
- ismerkedés a Lehel Sport Kht. által működtetett sport- és szabadidő központtal
- a városi közrend és közbiztonság helyzete
- a Jászberényi Ipartestület bemutatása
- 10 éves a Jászok Egyesülete
- a város éves költségvetése (évenként visszatérő téma)
- a mezőgazdaság aktuális kérdései
- agrárszabályozás és területfejlesztés
- terület- és településfejlesztés az ezredfordulón
- a magyar mezőgazdaság jövője, fejlődésének lehetőségei és az EU-ban való működés feltételei
- az EU regionális politikája
- kis és középvállalkozások támogatása és a környezetvédelem az EU-ban.

Az Ismerjük meg egymás cégeit! jelszó jegyében bemutatkoztak és egyben vendéglátók voltak a tagság gazdasági társaságai, munkahelyei, intézményei:

- az Agro-Lehel Kft.
- az Aprítógépgyár Rt.
- a Budapest Bank Rt.
- a Coop-Star Kereskedelmi Rt.
- az Electrolux Lehel Hűtőgépgyár Kft.
- az Elektro Kód Kft.
- az Erzsébet Kórház
- az Észak-Magyarországi Áramszolgáltató Rt.
- a Hotel Lehel Gyöngye
- az ILPEA ProfExt Műanyagfeldolgozó Kft.
- az InterJNet Számítástechnikai Kft.
- a Jász-Sütőház Kft.
- a JÁSZTEJ Rt.
- a Kossuth Mezőgazdasági Szövetkezet
- a Kukta Kft.
- az OPEL-TURBO Kft.

- a Szatmári Kft.
- a Szekuritás Kft.
- a Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kara
- a Szinter Coop Kft.
- a Védelem Kft.

Ismert személyiségek, akik a klub vendégei voltak:

- Baráth Etele, országgyűlési képviselő, a Miniszterelnöki Hivatal államtitkára (2002.szept.)
- Bayer József, az Axel Springer-Magyarország Kft. ügyvezető igazgatója (1999.máj.)
- Bencze József, a Gazdaságvédelmi Koordinációs Bizottság elnöke (1996.jún.)
- Bihari Péter, a Budapest Bank vezető közgazdásza (2000.febr.)
- Csák Elemér, a Ferenczy Europress főszerkesztő-helyettese (1998.nov.)
- Csányi Lászlóné, az MGYOSZ képzési, kutatási menedzsere (2001.okt.)
- Demszky Gábor, Budapest főpolgármestere, az SZDSZ elnöke (2001.márc.)
- Dobos László, a Jászok Egyesületének ügyvivője (2001.nov.)
- Dolák Saly Róbert, színművész /Tyúkszínház/ (1999.szept.)
- Gárdosi Péter, az FVM Agrárrendtartási Főosztályának helyettes vezetője (1998.dec.)
- Gedei József, országgyűlési képviselő (2002.jún.)
- Geiger Tiborné, az MGYOSZ vezető szakértője (2001.jún.)
- Glattfelder Béla, GM államtitkár (2001.febr.)
- Kéry László, politológus (2001.jan.)
- Kis Zoltán, országgyűlési képviselő (2000.márc.)
- Koós János, táncdalénekes (2001.jan.)
- Laár András, színművész /Tyúkszínház/ (1999.szept.)
- Lednitzky Péter, a Vivendi Telecom Hungary kormányzati és külkapcsolati igazgatója (2002.febr.)
- Magyar Levente, Jászberény város polgármestere (több alkalommal)
- Markos Zoltán, színművész /Defekt duó/ (2000.dec.)
- Molnár Gyula, országgyűlési képviselő, az Országgyűlés Külügyi Bizottságának alelnöke (2000.szept.)
- Mrena István, a K&H Rt. Szolnoki Területi Igazgatóságának ügyvezető igazgatója (1997.ápr.)
- Paksy Gábor, a VÁTI Kht. vezérigazgatója (2001.nov.)
- Pekár István, a DUNA TV hírigazgatója (1996.dec.)
- Petschnig Mária Zita, közgazdász, a Pénzügykutató Rt. tudományos főmunkatársa (2001.jan., 2002.jún.)
- Rác Mihály, színművész /Defekt duó/ (2000.dec.)
- Rogán Antal, országgyűlési képviselő, a FIDESZ alelnöke (2001.nov.)
- Sáros László, Jászberény város főépítésze (1998.máj., 2000.dec.)
- Söllei János, az APEH JNKSZ megyei igazgatója (1996.nov.)
- Szekeres Imre, országgyűlési képviselő, az Országgyűlés Költségvetési és Pénzügyi Bizottságának elnöke (2002.jan.)
- Szinyei Béla, JNKSZ megye főépítésze (2000.dec.)
- Sziráki András, a JNKSZ megyei Kereskedelmi és Iparkamara elnöke (2000.dec.)
- Tamás Károly, FVM államtitkár (2000.dec.)
- Tamásné Czinege Csilla, az APEH JNKSZ megyei igazgatója (1999.nov.)
- Varga Mihály, PM államtitkár (1999.febr.)

Fontosabb rendezvényeink, a közreműködésünkkel megvalósult akciók

Az egyesület saját szervezésében, hagyományteremtésként 2000.január 22-én rendezte az első Menedzser Bált, melyet azóta újra és újra sikeres bálók követtek. Társrendezői, ill.

támogatói voltunk a Vállalkozói Szféra Estélyeknek, a JÁSZ EXPO Kiállításoknak és Vásároknak, a „Jászok a pályán”: vállalkozók-politikusok teniszmérkőzéseinek és az olimpiai bajnok sportolókkal rendezett élménybeszámolónak. Az egyesület 2000-tól képviselteti magát az Önkormányzati Tervtanácsban.

A tagság részére kirándulást szervezett a Paksi Atomerőműbe és az Oktoberfestre (a müncheni sörfesztiválra).

Kárpáti Zoltánné

A SÁROS ANDRÁS KULTURÁLIS KÖZALAPÍTVÁNY TEVÉKENYSÉGÉRŐL

Az alapítvány a nevét Sáros Andrásról kapta, aki kitűnő pedagógus, festőművész, tudományos kutató és író volt. Mind a tanítást, mind pedig a festészetet hivatásának tekintette. Nem azért nem lett belőle szabad foglalkozású művész, mert nem tudott volna megélni belőle, hanem azért, mert imádott tanítani. A tanítás, a tapasztalatok tökéletes átadására való képesség a vérében volt. Szabadidejében rendszeresen kutatta Jászberény történelmét, különös figyelmet tanúsított a város műemlékei iránt. Egyik önmagáról készített vallomásában ezt írja: *„Munkásságom két irányú: pedagógiai és festőművészi. Rajzpedagógiai célkitűzéseim: a rajz tanításának tekintélyt szerezni, alkotó munkára nevelni a tanulókat. Rávezetni őket a rajzi látásra és vizuális gondolkodásra. Mindezek szükségesek a műszaki rajznál is. A rajztanulás – rajztanítás módszereinek kísérletezésére jó lehetőséget adott a tanítóképző.”*

Sáros András pedagógusként a Lehel Vezér Gimnáziumban, majdan pedig a Tanítóképző Főiskolán tanított. Sajátos helyet foglal el a művész megyénk életében. Sokan úgy jellemezték, hogy az Alföld borongós szürkességének, színtelen hangulatainak festője. De csak látszólag paradoxon ez. Sáros András borongós szürkéiben már a régi, az elmúló búcsúra int. A művész így akar „jelet adni”, emléket állítani a jövőnek. 1976-ban hagyja abba az oktatást, de nyugdíjas éveiben is aktív tagja Jászberény kulturális és művészeti életének. Utolsó kiállítására 1983 májusában került sor. Röviddel ezután 1983. július 1-jén 71 éves korában hunyt el Jászberényben.

1991 januárjában vetődött fel az a gondolat, hogy Jászberény város önkormányzati testületének oktatási, közművelődési és kulturális bizottsága alapítványt szeretne létrehozni a város tudományos és kulturális életének támogatására, és az e téren kiemelkedő tevékenységet végzők ösztönzésére és elismerésére. A szándékot tett követte 1991. február 20-án hozta létre a Sáros András Alapítványt Jászberény város Önkormányzata.

Az alapítvány fő célkitűzése, hogy támogasson különféle kiemelkedő tudományos illetve kulturális és művészeti alkotótevékenységet, rendezvényeket és kiadványokat. Az alapítvány munkáját 9 tagú kuratórium irányította. Tagjai: Balog János nyugalmazott igazgató, Gál Tamás a MÁV szimfónikusok karnagya, Lampé István a DOTE professzor, Magyar Levente polgármester, Németh Pál az SZKI igazgatója a kuratórium elnöke, Paksy Gábor építész a VÁTI igazgatója és Varga Imre professzor, irodalomtörténész. Az ügyviteli feladatokat Gedei László az önkormányzat munkatársa látta el.

Ők azok, akik vállalták ezt a nemes, de könnyűnek nem ígérkező feladatot, hogy mint a városhoz kötődő, azért tenni szándékozó emberek hozzájáruljanak Jászberény város kulturális életének fejlődéséhez az alapítványt támogatók által biztosított eszközökkel. Az alapítvány megalapításakor az önkormányzat 500.000 Ft törzstőkét biztosított ezen pénzügyi alap 1991. júniusában a magánszemélyek, szervezetek és gazdasági egységek befizetése révén 1 hónap alatt 122.000 forinttal gyarapodott.

Az alapítvány éves kamatából támogatható és elismerésben részesíthető minden olyan egyén és közösség, amely a város hírneve érdekében jelentős tevékenységet végez. Támogatható továbbá kiemelkedő nagyságrendű kulturális, tudományos rendezvény illetve kiadvány. Az anyagi támogatások igényelhető pályázat útján, amelyet az alapítvány ír ki, illetve támogatások megítélésére javaslatot tehet bármely magánszemély jogi- és nem jogi személy illetve gazdasági társaság. A támogatások odaítéléséről a Sáros András Alapítvány Kuratóriuma dönt. A Kuratórium évente legalább két alkalommal ülésezik, illetve szükség szerint kuratóriumi ülés bármikor összehívható. A Kuratórium ülése határozatképes akkor, ha azon a tagok legalább 2/3-a jelen van. Döntéseiket egyszerű többséggel hozhatják meg. A Kuratórium ülésein tanácskozási joggal meghívottak részt vehetnek. Az alapítvány nyitott, bárki csatlakozhat hozzá, aki az alapítvány célkitűzéseit „magáénak” érzi. A csatlakozáshoz szándéknyilatkozatot kell kitölteni és az alapítvány törzstőkéjéhez hozzá kell járulnia.

Mind minden alapítványnak és civil szervezetnek így a Sáros András Alapítványnak is van működési szabályzata, ez pedig a következő:

Az alapítvány kezelő szerve a Kuratórium

1. *A 9 tagú kuratórium tagjait az alapító kéri fel határozatlan időre (jelen esetben a polgármester az önkormányzattal).*
2. *A Kuratórium a tagjai közül elnököt illetve egy szűkebb körű ügyintéző bizottságot választ. Az elnök egyben az Alapítványt képviselő személy is, akit akadályoztatása esetén a bizottság két tagja pótolhat.*
3. *A tagok és a tisztségviselők megbízása megszűnik akkor, ha az alapító (önkormányzat – polgármester) visszahívja őket, illetve, ha lemondanak. Csak azt a tagot, tisztségviselőt lehet visszahívni, aki az alapítvány célkitűzéseit viselkedésével hátrányos helyzetbe hozza.*
4. *A kuratórium*

- *meghatározza saját ügyrendjét és azt szükség esetén korszerűsíti*
- *dönt a gazdasági program és az előterjesztett költségvetés elfogadásáról*
- *dönt a pályázatok kiírásáról és annak elbírálásáról*
- *dönt a céltámogatás odaítéléséről*
- *értékeli és figyelemmel kíséri az általa támogatott programok támogatásának felhasználását és azok eredményeit*
- *éves gazdasági beszámolót készít az adott évben folyósított támogatásokról és azt a sajtó útján nyilvánosságra hozza.*

5. A kuratórium elnöke

- *vezeti a kuratórium ülését*
- *képviseli a kuratóriumot a legjobb képességei szerint*
- *az Ügyintéző Bizottsággal egyetemben gondoskodik a pályázatok kiírásáról és közzétételéről*
- *az elnök a bizottság tagjaival együtt gondoskodik az utalványozási jog gyakorlásáról*
- *az alapítóval együttműködésben kijelölt kezelő útján gondoskodik az alapítvány számviteli és ügyviteli feladatainak ellátásáról.*

Az alapítvány 1991-ben és 1992-ben szinte csak a működéshez szükséges anyagi források előteremtését végezte. A lehetséges szponzorok, támogatók sokaságát kereste fel, hogy az alapítvány évente szabott célkitűzéseket támogassa. Az alapítvány 1992-ben az Önkormányzattal és a Jász Múzeummal közösen megrendezett egy kiállítást. Sáros András alkotásaiból és erre az alkalomra megjelentetett egy monográfiát Sáros Andrásról. Ugyancsak megjelent gondozásában egy Sáros András festményeiből és régi jászberényi képeslapokból álló válogatott 16 db-os képeslap sorozatot is. Az alapítvány volt a kezdeményezője annak az ötletnek is, hogy megrendezzék a Jászok Világtalálkozóját. Ezen rendezvénysorozathoz az alapítvány 300.000 Ft-tal járult hozzá.

1991-ben a Sáros család az alapítványnak adományozta sáros András festőművész 64 rajzát és akvarelljét, továbbá egy 194 oldalas naplószerű feljegyzés fényképes másolatát a főtemplom rekonstrukciójáról, melyet a művész mind festmények által mind pedig írásban részletesen nyomon követett. Az esetleges publikációból eredő díjak mindenkor az alapítványt illetik meg.

Az alapítvány fő bevételei 1991-95 között a következők voltak:

1991: Műszaki és Kulturális Rendező Bizottság – 180.000 Ft

Önkormányzati támogatás – 300.000 Ft

Hűtőgépgyár – nem adott támogatást

összesen: 630.000 Ft

Egyéb szponzori források – 264.000 Ft

1992: Önkormányzati támogatás – 681.000 Ft

Hűtőgépgyár – 150.000 Ft

összesen: 1.095.000 Ft

Egyéb szponzori források – 172.000 Ft

1993: Önkormányzati támogatás – 300.000 Ft

Hűtőgépgyár – 950.000 Ft

összesen: 1.422.000 Ft

Egyéb szponzori források – 172.000 Ft

1994: Önkormányzati támogatás – 100.000 Ft

Hűtőgépgyár – nem adott

összesen: 149.000 Ft

Egyéb szponzori források – 49.000 Ft

1995: Önkormányzati támogatások – nem adott

Hűtőgépgyár – 500.000 Ft

összesen: 502.000 Ft

Egyéb szponzori források – 2.000 Ft

Mint a fenti adatok is bizonyítják, a támogatások mértéke nagyon változó volt az 5 év alatt. Szembetűnő, hogy az 1992 és 1993-as években sokkal magasabb támogatási összeget kapott az alapítvány. Az, hogy a vagyoni helyzet nagyobb állandóságot mutat, elsősorban a banki kamatoknak és az odaítélési támogatások éves kompenzációjának az eredménye.

Az alapítvány vagyoni helyzete a következő volt az 5 év alatt:

1991: 628.000 Ft, 1992: 2.082.000 Ft, 1993: 3.063.000 Ft, 1994: 3.007.000 Ft, és 1995-ben 3.392.000 Ft.

Az alapítvány az érdemi munkáját 1993-ban kezdte meg, amikor is a benyújtott támogatási igényeken kívül kulturális pályázatokat hirdetett meg, főleg a Jászsággal, Jászberénnyel kapcsolatos kiadványok kiadására vonatkozóan. A támogatásra kizárólag Jászberényben működő művelődési közösségek, egyéni alkotók, illetve Jászberénnyel kapcsolatos

kiadványok szerzői nyújtottak be pályázatot. A közzétett felhívásokra számtalan értékes pályamű érkezett. A teljesség igénye nélkül néhány ezek közül:

Buschmann Ferenc: Jászberény természeti értékei I., Sugárné Koncsek Aranka: A jászberényi patikák története, Hortiné Bathó Edit: Népi méhészkedés a Jászságban, Gyurkó Rita: Szücsök a Jászságban, Járadi Katalin: Jászberény zenei élete, Papp Izabella: Görögök Jászberényben a 18-19. században, Babucs Zoltán: Jászkun alakulatok 1948/49-es magyar függetlenségi háborúban. Ezen pályaművek egy része már önállóan vagy gyűjteményes kiadás részeként megjelentek, illetőleg kiadás alatt állnak.

Mint már azt az előzőekben említettem az alapítványt érzékenyen befolyásolta, hogy 1994-ben és 1995-ben az előző évekhez képest kevesebb támogatáshoz jutott. Viszont a Kuratórium úgy próbálta ezt lekezelni, hogy ebből a pályázóknak semmilyen kára ne származzon.

A következőkben pedig néhány gondolatban megemlítem, hogy éves lebontásban 1991 és 1995 között milyen támogatásokat illetve pályázati díjakat ítelt meg az alapítvány kuratóriuma. A felsorolásban 1991 és 1992 nem szerepel, mert ekkor még az alapítvány nem végzett érdemi munkát.

1993.

Támogatott pályázatok	Támogatás összege
• Pályadíjakra	340.000 Ft
• Jászsági Évkönyv 1993 támogatása	60.000 Ft
• Jászkiút újság működési támogatása	100.000 Ft
• Palotásy kórus támogatása	50.000 Ft
• Sisa József művészi munkájának támogatása	20.000 Ft
• Jászsági Művészeti Szabad iskolának	30.000 Ft
• Barkóca gyermek táncegyüttes támogatása	60.000 Ft
• Jászkiút támogatása a működéshez	80.000 Ft
• Sugárné Koncsek Aranka kiadványához	30.000 Ft
• Lehel Vezér Gimnázium vegyeskarának	30.000 Ft
• Díszítőművészeti szakkör támogatása	25.000 Ft
• Berényi Műhely működési támogatás	25.000 Ft
• Verseghy Ferenc Könyvtár antológiához	80.000 Ft

Az alapítvány által 1993-ban biztosított támogatások összege: 930.000 Ft

1994.	Támogatás összege
• Székely Mihály Ált.Iskola kórusának	100.000 Ft
• A Város Napja rendezvényhez	30.000 Ft
• A DMK-nak számítógép vásárláshoz	150.000 Ft
• Berényi Műhely működési támogatása	55.000 Ft
• A Jászsági Évkönyv kiadásához	150.000 Ft
• J-N-SZ megyei Levéltár évkönyvének támogatása	50.000 Ft
• A Vertcsipke-szakkör alapításához	15.000 Ft
• Jász Múzeumnak számítógép vásárláshoz	150.000 Ft
• Egyéb támogatások	5.000 Ft

Az alapítvány által 1994-ben biztosított támogatások összege: 705.000 Ft

1995.

Támogatott pályázatok	Támogatás összege
• Hortiné - Bathó Edit könyvének kiadásához	80.000 Ft
• Babucs Zoltán könyvének kiadásához	165.000 Ft
• Bányai Zoltánnénak gazdaságvezetői munkájáért	50.000 Ft
• Pályázati díj 2 fő részére (94-es)	20.000 Ft
• Társ.bizt. járulék és egyebet	23.000 Ft
• Jászok Világtalálkozójának támogatása	300.000 Ft
• Buschmann Ferenc könyvének kiadási tám.	180.000 Ft
• Muhoray György könyvének kiadásához	95.000 Ft
• Városi Könyvtár cikk bibliográfiájára	40.000 Ft
• A Jászberény Cigányok Nyelv és Hagyományőrző Egyesületének	50.000 Ft
• Középiskolai diákverseny pályázatához (keret)	150.000 Ft

Az alapítvány által 1995-ben nyújtott támogatások összege: 1.153.000 Ft

Összefoglalásként elmondható, hogy a Sáros András Alapítvány a lehetőségeihez képest 1991 és 1995 között maximálisan segítséget nyújtott azon pályázóknak, amelyek pályamunkái a kritériumoknak megfeleltek.

1996.

Ebben az évben a Sáros András Alapítvány Kuratóriuma a következő összetételben dolgozott:

- Balog János nyugalmazott igazgató
- Faragó László nyugalmazott igazgató
- Magyar Levente polgármester
- Paksy Gábor építész
- Sáros András Miklós grafikus
- Szücsné Bíró Éva titkárságvezető
- Sass Pál rektor

A Kuratórium elnöke Németh Pál meghívott állandó vendégként Sinka Judit titkárságvezető az Electrolux Lehel Kft. részéről.

1996-ban a Kuratórium két alkalommal ülésezett és egy alkalommal pedig rendkívüli ülést tartott a meghirdetett pályázatokkal kapcsolatban. A Kuratórium az Ügyrendi Bizottság kérésére szeptember 10-én beszámolót tartott az alapítvány tevékenységéről. Ezen az ülésen felvetett javaslatokat a Kuratórium elfogadta és azt beépítette a jövőbeni munkájába. Mint minden évben, így 1996-ban is fő témát jelentett a Kuratórium ülésén az alapítvány gazdasági helyzetelemzése, az alapítvány tökéletesebb népszerűsítése és természetesen a benyújtott pályázatok elbírálása. A Kuratórium elnökének javaslatára az alapítvány felkérte Jászberény város Polgármesteri Hivatalának revizorait, hogy pénzügyi-gazdasági oldalról vizsgálják meg az alapítvány rendszerét. A vizsgálat 1996. októberében készült el. Az itt feltárt hibák illetve hiányosságok kijavítása és pótlása folyamatos ütemterv alapján elkészült. Az alapítványt 1996-ban az Electrolux kiemelten támogatta megközelítőleg mint egy 700.000 Ft-tal járult hozzá az alapítvány működéséhez. Az alapítvány 1996. évi bevétele 1.298.342 Ft volt, ebből a kiadások fedezésére 629.561 Ft-ot használt fel az alapítvány. 1996-ban az alapítvány a következő egyesületeket, szervezeteket illetve magánszemélyeket támogató pályázat útján: Szabó László tanár jutalmazása az előző évi értékelés alapján: 57.000 Ft, a Barkóca gyermek táncgyűttes törökországi útjához 50.000 Ft-ot biztosított, a Liska József Erősáramú SZKI és Gimnázium leánykarának külföldi fellépésre: 50.000 Ft, a Székely Mihály Általános Iskola

énekkarának külföldi útjához 50.000 Ft-ot biztosított, nagytemplomi hangverseny: 150.000 Ft, Palotásy János Vegyeskar finnországi útja: 50.000 Ft, a Vasas Kórus számára 50.000 Ft, Sugárné Koncsek Aranka könyvéhez 50.000 Ft, Díszítőművészeti szakkör működési támogatás: 20.000 Ft-ot utalt át az alapítvány. A fennmaradó mintegy 52.562 Ft-ot a különböző járulékos költségek fedezésére használték fel (forgalmi jutalék, könyvelők tiszteletdíj). Mint az az iménti felsorolásból tökéletesen kitűnik, az alapítvány 1996-ban nagyon széles réteg számára tudott megfelelő segítséget nyújtani ahhoz, hogy azon munkákat, melyeken dolgoznak tökéletesen és a város szempontjából hasznosan véghez tudják vinni.

1997.

Az alapítvány 1997-ben három alkalommal ülésezett. Tevékenységéről beszámolt az Ügyrendi Bizottságnak az Oktatási, Közművelődési és Kulturális Bizottságnak, illetve szeptember 24-én Jászberény város Képviselőtestületének. 1997. fontos év volt az alapítvány életében. A Ptk. 74/6. §. (1) bekezdésének értelmében az Önkormányzat a Sáros András Alapítványt közalapítvánnyá alakította át. Az alapítvány eredetileg 9 taggal működő kuratóriumot hozott létre, amely viszont a lemondások hatására 7 tagúvá szűkült. Az alapító úgy látta, hogy ezen 7 kuratórium a továbbiakban elegendő a kezelő szervi feladatok ellátására. A törvényi rendelkezés alapján a kezelő szerv ellenőrzésére létrehozta egy 3 főből álló ellenőrző bizottságot. A kuratóriumnak minden év március 31-éig kötelező beszámolnia az előző évi munkájáról, gazdálkodásáról az alapítónak, amely jelen esetben Jászberény város Képviselőtestülete. Természetesen ezen jelentős átalakítás következtében a megkezdett munka nem állt le. 1997-ben a Közalapítvány három városi pályázatot hirdetett a következő címmel:

- „Az én Jászberényem” fotópályázat középiskolásoknak
- Jászberény XX. századi képzőművészeti életének feldolgozása
- Javaslatok Jászberény kulturális életének fejlesztésére

Sajnálatos tényként regisztrálták, hogy mindhárom pályázat esetében kevés pályamű érkezett. Így nem tudták elérni azt amit szerettek volna, hogy Jászberény középiskolás diákjait bevonják a kulturális élet fejlesztésébe, még pedig azon ötletek alapján, amelyeket ők javasolnak műveikben. Természetesen a beérkezett pályázatokat így is elbírálták és a következő jutalmazásokat biztosították.

1) „Az én Jászberényem” fotópályázat

A fotópályázatot Győri Lajos szakíró, Sáros László építész, Baráth Károly fényképész és Faragó László a kuratórium tagja bírálta el. A zsűri 9 pályázó 56 alkotását tartotta érdemesnek a kuratórium elé terjeszteni. Az első helyezett 12.000, a második helyezett 8.000, a három harmadik 3.000 – 3.000 Ft jutalomban részesült. Még további 4 pályázó egy-egy fotóalbumot kapott.

b) Jászberény XX. századi képzőművészeti életének feldolgozása

Ezen pályázatra sajnos csak 4 pályamű érkezett. Az elbírálást - Basics Beatrix művelődéstörténész, Kolozsváry Mariann művelődéstörténész, Sáros András Miklós és Szűcsné Bíró Éva kuratóriumi tagok végezték. Az elbírálás alapján a kuratórium az első és második helyet nem adta ki. Harmadik helyezett pályamunka 30.000 Ft díjazásban részesült, míg két pályázatot különdíjban részesített egyenként 20.000 Ft értékben.

c) Javaslatok Jászberény kulturális életének fejlesztésére

A beadott pályamunkákat - Farkas Ferenc, Kiss Erika, - Boros Dezső és Balog János kurátor értékelte és terjesztette a kuratórium elé. A kuratórium és a bíráló bizottság két pályázatot egyenként 40.000 Ft, míg egy pályázatot 20.000 Ft jutalomban részesítette.

Mindhárom pályázat díjátadása és értékelése ünnepélyes keretek között zajlott a Polgármesteri Hivatal dísztermében.

A Sáros András Közalapítvány 1997-ben is mint minden évben különböző támogatásokat ítelt meg az arra érdemesnek tartott magánszemélyek és szervezetek számára. Az öregerdei tábor technikai felszerelésének korszerűsítésére 50.000 Ft-ot adott.

A „Jász” Ifjúsági Bélyeggyűjtőkör részére tanulmányúti hozzájárulást 8.000 Ft-ot biztosított. A Hamza Múzeum baráti körének támogatására 25.000 Ft-ot utalt át. A Nagyboldogasszony Katolikus Plébánia Ifjúsági Házának 20.000 Ft-ot biztosított számítógépek vásárlására. A Jézus Neve Plébániának 100.000 Ft-os támogatást biztosított az orgona felújítására. Ezen felsorolás után fontos megjegyezni, hogy az alapítvány 1997-ben sem önkormányzati, sem pedig magántámogatásban nem részesült. Ebben az évben az előzetes szóbeli ígéretet majd a Képviselőtestület határozata ellenére sem történtek érdemi lépések az ügyben, hogy együttműködési megállapodás jöjjön létre a Közalapítvány és a Polgármesteri Hivatal között. Ennek fontosságát nem kell külön ecsetelni, mert mind adminisztratív, mind pedig pénzügyi feladatainak tökéletes ellátása végett szükség van önkormányzati segítségre.

1998.

1998-ban a Közalapítvány kétszer ülésezett. Első ülését 1998. február 2-án tartotta. Ezen kuratóriumi ülés más volt a megszokottakhoz képest. A sáros András Közalapítvány a következő vendégeket hívta meg az ülésre: - Stanitz Károly, B. Jánosi Gyöngyi, - Farkas Ferenc, Kiss Erika, Lukácsi Pál, Banka Csaba, Sas István, Szikra István, Lantos Tibor, - Knorr János, Molnár György, - Suba György, - Kertész Ottó, - Boros Dezső és Gulyás Erzsébet. A kuratóriumi ülés témája az volt, hogy a meghívottak hogyan vélekednek a Sáros András Közalapítvány munkájáról. Az ülés során sok vélemény és javaslat hangzott el, ezek közül az alábbiakat ismertetem a teljesség igénye nélkül. - Stanitz Károly a Tanítóképző Főiskola igazgató-helyettese elmondta, hogy Jászberény város kulturális életének frissítéséhez szükség van a főiskola tenni akaró hallgatóinak bevonására. Lehetséges célként említette, hogy el kellene készíteni Jászberény kulturális térképét. Stanitz Károly hozzátette, hogy a korábbi évektől eltérően a főiskola aktívabban szeretne részt venni a város kulturális életében. Sas István a Déryné Művelődési Központ vezetője elmondta, hogy fontosnak tartaná bevonni a főiskolai hallgatókat a DMK életébe, hogy többek között megfelelő tapasztalatot szerezzenek a leendő művelődésszervezők. Továbbá fontosnak tartotta tájékoztatni a jelenlévőket, hogy a városban működő profi színvonalú művészeti csoportok vezetőinek anyagi elismerését egy korrektebb szintre kellene emelni.

Farkas Ferenc egyfajta kulturális átvilágítás gondolatát vetette fel és kihangsúlyozta, hogy a főiskolának igen is kötelessége bekapcsolódni Jászberény kulturális életébe, hiszen itt művelődésszervező képzés is folyik. Természetesen az ülés során a szakmai kérdések mellett felvetődtek pénzügyi kérdések is. Sajnos mint azt már eddig is láttuk az anyagi támogatások az évek múlásával folyamatosan csökkennek. - Knorr János ügyvéd elmondta, hogy ez az országos tendencia sajnálatos módon nem akar megszakadni. Az országban és Jászberényben is az a sajnálatos jelenség tapasztalható, hogy a tehetős vállalkozók nem azért támogatják a kultúrát, hogy azt fontos értéknek tartják, hanem azért, mert ezen támogatások adókedvezményeket vonnak magukkal. Németh Pál kuratóriumi elnök kérte a jelenlévőket, hogy próbáljanak mindent megtenni annak érdekében, hogy lehetőleg minél többen felajánlják adójuk 1 %-át.

Az alapítvány életében a február még hozott kellemetlen dolgokat is hiszen Sándor András Miklós lemondott kurátori tisztségéről.

Az alapítvány 1998-ben soron következő ülését október 12-én tartotta. A kuratóriumi ülésen javaslatokat tettek az alapítvány jövőbeni tevékenységi módjára. A felvetések a következők voltak:

- Önálló rendezvények szervezése – ezt a formát a kuratórium nem támogatta
- Pályázatok kiírása
- A kuratóriumhoz beérkezett kérelmek elbírálása

A kuratórium ezt az utóbbi lehetőséget tartotta jövőbeni működési forma megoldásának. Kárpáti Zoltánné kuratóriumi titkár javaslatát, amelyek a következők voltak a kuratórium elfogadta.

- Emlékplakett alapítása „Jászberény város kultúrájáért” címmel, amely minden évben átadásra kerül (100.000 Ft-os anyagi elismeréssel, és amelyre minden magánszemély illetve intézmény, vállalat javaslatot tehet. A díj átadására a Város Napja alkalmából rendezett ünnepségeken kerül sor.
- 1999. március 15-én az alapítvány 7-8. osztályosok részére versmondó versenyt szervez az 1848/49. forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmából. A szavalóverse y díjazására az alapítvány 50.000 Ft-ot biztosít.
- Az alapítvány elfogadta és 100.000 Ft.-tal támogatja majd az 1999. évi Jászberényi Nyár záróhangversenyének támogatási kérelmét.

1998. október 12-ei dátumozással megállapodási tervezet jött létre a Sáros András Kulturális Közalapítvány és Jászberény város Önkormányzata között, hogy a képviselőtestület ellátja a közalapítvány számviteli, pénzügyi, adóügyi és egyéb nyilvántartási vezetését, adminisztrációs feladatait, mely döntés a közalapítvány Alapító Okiratában rögzítésre kerül. Ezen megállapodást a Sáros András Kulturális Közalapítvány elfogadta.

Németh Pál a közalapítvány kuratóriumának elnöke 1998. december 1-jei hatállyal benyújtotta lemondását, melyet elfogadtak.

Az alapítványt 1998-ban csak csekély mértékben támogatták, de ezen támogatási hiányosság az odaítélt támogatások mennyiségén nem változtatott. Jászberény város polgármestere a saját

keretéből 1998. augusztus 27-én 200.000 Ft támogatást biztosított az alapítványnak. Ezen felül még a COOP Hungary Rt. támogatta az alapítványt 50.000 Ft-tal.

1999.

Ebben az évben miután 1998-ban Németh Pál a kuratórium elnöke lemondott a Sáros András Közalapítvány élére új elnököt neveztek ki. Az alapító, ez esetben Jászberény város Önkormányzata Kármán Antalt nevezte ki a kuratórium elnökének. Az előző évhez képest az alapítvány működési struktúrája megváltozott. Versenyeket, vetélkedőket rendezett az alapítvány hagyományteremtő szándékkal. A közalapítvány célja ezen jeles ünnepekhez (március 15., október 23stb.) kapcsolódó versenyekkel az volt, hogy Jászberény város fiatalságát bevonják a város vérkeringésébe és esztétikai érzékeiket illetve nemzeti identitástudatukat növeljék.

Ebben az évben adták át először a „Jászberény város kultúrájáért” emlékplakettet. 1999-ben ezen kitüntetést Bedőné Bakki Katalin karnagy kapta és vehette át az érte járó 100.000 Ft-os anyagi elismerést. Mint az az indoklásból kitűnik, a díjat egy olyan személy kapta meg, aki elévülhetetlen érdemeket szerzett Jászberény zenekultúrájának fejlesztése és országos illetve nemzetközi megismertetése terén.

A Sáros András Kulturális Közalapítvány 1999-ben a következő rendezvényeket bonyolította le:

- Petőfi szavalóverseny (március 15.) a 7-8. osztályosok számára rendezett vetélkedőn az alapítvány a különböző okleveleken kívül 50.000 Ft pénzdíjat is kiosztott a helyezettek között. A verseny iránti érdeklődés megfelelő volt, hiszen Jászberény összes általános iskolája képviseltette magát.
- Történelmi vetélkedő középiskolásoknak (április 2.) a középiskolások számára kiírt vetélkedőn a fő téma Jászberény szerepe a tápióbicskei csata előkészítésében volt. A vetélkedő kérdéseinek összeállítása a Tanítóképző Főiskola kiemelkedő tanárának - Wirth Istvánnak volt a feladata. A kérdéssorok összeállítása mellett ő volt a vetélkedő levezetője is, míg az elnöki teendőket kitűnő tanárkollégája Ball Ferenc látta el.
- „Az én Jászberényem” fotókiállítás (április 2 – április 30.) ezen kiállításon kerültek bemutatásra a nyilvánosság számára azon pályaművek, amelyek az alapítvány egyik 1997-es pályázatára lettek elkészítve.
- „Jászberény város kultúrájáért” díj átadása (április 3.)

- Csíkszeredai Állami Népi Együttes műsora (szeptember 26.) ezen műsorra meghívót kaptak különböző vállalatok, vállalkozások vezetői. Ezt a rendezvényt valamilyen fokon nevezhetjük lobby-nak is, mivel a műsor előtt jelenlévők tájékoztatást kaptak a közalapítvány működéséről és tiszteletteljes kérés hangzott el az ügyben, ahogy akinek módja és lehetősége van rá, támogassa az alapítvány jövőbeni munkáját.
- Prózamondó verseny középiskolásoknak (október 23.)

Az alapítvány 1999-ben a következő szervezeteket, magánszemélyeket támogatta:

- Vásárhelyi vetélkedő és természetkutató tábor – Déryné Művelődési Központ
- A „Jász” Ifjúsági Bélyeggyűjtő kör számára működési támogatás
- A Vasas Kórus erdélyi útjához való anyagi támogatás
- Palotásy János Vegyeskórus működési támogatása különböző rendezvényeken
- Öregzenészek Baráti Körének támogatása különböző rendezvényeken
- Öregerdeiek Baráti Körének működési támogatás
- „Jászberényi Nyár 99” rendezvénysorozat záróhangversenyére: 100.000 Ft-os támogatás
- Hamza Múzeum Benke László monográfiájának kiadásához támogatás
- Barkóca Gyermek táncegyüttes külföldi útjához
- Jász-Népi Díszítőművészeti Alkotó közösség működési támogatás
- Nagy János a gödöllői egyetem tanársegédjének indiai expedíciójához
- Kurunczi Zsanett németországi tanulmányútjához hozzájárulás
- Pethő László könyvének kiadásához.

A szponzori támogatások 1999-ben is meglehetősen kevésnek bizonyultak, hiszen a Horizont Color Kft. 250.000 Ft-os támogatásán kívül csak az Aprítógépgyár által biztosított 100.000 Ft illetve 1 %-os adó adományos 23.440 Ft-ja jelentette a bevételét az alapítványnak a törzstőke kamatain kívül. Az viszonyt a támogatott pályázatok felsorolásából kitűnt, hogy ennek ellenére a közalapítvány tökéletesen megfelelt a működési szabályzatban illetve az alapító okiratban leírt célkitűzéseknek.

2000.

2000-ben a Sáros András Kulturális Közalapítvány tevékenységi köre bővült, köszönhetően annak, hogy a 2000-ben megszűnt Jászkürt sajtóalapítvány tevékenységét felvállalta. A tevékenységi köre így az alábbiakkal bővült:

- Sajtótevékenységek támogatása Jászberényben
- A Jászságban megjelenő lapok, megjelenítésének támogatása és finanszírozása
- Fiatal újságírók támogatása, nyelvtanulásának és továbbtanulásának segítése
- A térségben megfelelő lapok közötti kapcsolattartó segítése és kibontakozása.

A közalapítvány 2000-ben is azt a pozitív visszhangot kiváltó működési rendszerét követte, amelynek alapjait 1999-ben rakták le. A kuratórium ezen évben 4 alkalommal ülésezett.

Ebben az évben is átadták a „Jászberény város kultúrájáért” elnevezésű díjat, melyet 2000-ben Hortiné - Bathó Edit vehetett át, aki az indoklás szerint a Jász Múzeumban végzett odaadó munkájáért kapta meg a kitüntetést. A közalapítvány 2000-ben is követte azon szokását, hogy saját rendezésű eseményeket szervezett. Ebben az évben a következő rendezvények kerültek megrendezésre:

- Petőfi szavalóverseny (március 15.) Az általános iskolások számára rendezett verseny ebben az évben is sikert aratott. A diákok az okleveleken kívül könyvvásárlási utalványokat nyertek. Az alapítvány ezen rendezvényre megközelítőleg 30.000 Ft-ot fordított.
- Történelmi vetélkedő középiskolásoknak (április 3.) Ebben az évben a történelmi vetélkedő témája „Nyitott szemmel Jászberényben” – a város nevezetességei, híres szülőttei, az 1948/49. forradalom és szabadságharc volt. A vetélkedőn 5 fős középiskolai csapatok indulhattak és nagy sikere volt. A közalapítvány tárgyjutalomban illetve vásárlási utalványokkal jutalmazta a helyezetteket. Ezen rendezvényre a közalapítvány megközelítőleg 130.000 Ft-ot fordított. A kérdéssorok összeállítását, a rendezvény levezetését és zsűrizését ismét a főiskola két kiváló tanára - Wirth István és Balla Ferenc végezte a főiskolai hallgatók segítségével.
- „Jászberény város kultúrájáért” – díj átadása a Város Napján.
- Prózamondó verseny középiskolásoknak október 23-án.
- Kiállítás Sáros András festőművész azon alkotásaiból, melyeket a művész családja a közalapítványnak adományozott (DMK október 15 – november 10-ig).

Az alapítvány 2000-ben nem kapott anyagi támogatást sem magánszemélyek, sem pedig vállalatok, vállalkozók részéről. Az alapítvány ennek hatására a jövőben kiemelten szeretne foglalkozni ezen kérdéssel. fontosnak tekintik, hogy a jövőben az alapító vagyis Jászberény város önkormányzata a költségvetésében támogassa az alapítvány munkáját. Természetesen

az alapítvány a 2000 éves támogatásoknál nem szerette volna értékelteni a költségvetési hiányt. Ennek meg is lett az eredménye, hiszen a közalapítvány 2000-ben a következő szervezeteket, magánszemélyeket támogatta:

- Vásárhelyi István Környezet és Természetvédelmi Oktatóközpont támogatására: 50.000 Ft
- Élővíz Természetvédelmi Egyesület számára táborozás céljából: 50.000 Ft
- Déryné Művelődési Központ História történelmi játszóház támogatására: 40.000 Ft
- „Jász” Ifjúsági Bélyeggyűjtőkör működési támogatására: 25.000 Ft
- Vásárhelyi István Környezet és Természetvédelmi Oktatóközpont Ötlettár: 20.000 Ft
- Déryné Művelődési Központ – Jász Színfolt foltvarró kör támogatására: 25.000 Ft
- Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar Gyakorló Iskolájának támogatására: 50.000 Ft
- Déryné Művelődési Központ által szervezett nagytemplomi hangverseny támogatása 100.000 Ft
- Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar Magyar Nyelv Hete 30.000 Ft
- Székely Mihály Gyermekkoros belgiumi útjához való hozzájárulás 100.000 Ft
- Jászsági Évkönyv kiadásához való hozzájárulás 50.000 Ft
- Vasas Kórus támogatása az erdélyi együttes fogadásához 40.000 Ft
- Buschmann Ferenc amatőr természetkutató támogatása a kutatáshoz 50.000 Ft
- Városi Könyvtár és Információs Központ támogatása a Költészet Napjához csatlakozó irodalmi műsorhoz 40.000 Ft

Sajnos anyagiak hiányában az alapítvány kénytelen volt pályázatokat elutasítani, de ehhez némely esetben hozzájárult a pályázatok megfelelő szakmai indokoltságának hiánya is. Az önkormányzat a közalapítvány által készített éves beszámolót fenntartások nélkül fogadta el 2001-ben.

2001. 2001-ben az alapítvány folytatta az utóbbi években hagyományosság vált működési rendszerét, amelyben benne foglaltatik a közalapítvány által alapított díj átadása, illetve a

saját rendezésű rendezvények megtartása. Ebben az évben is átadta az alapítvány a „Jászberény város kultúrájáért” díjat, melyet 2001-ben Buschmann Ferenc amatőr természetkutató kapott a vele járó 100.000 Ft-ot.

A kuratórium egyhangúlag fogadta el Buschmann Ferencre szóló ajánlásokat, mivel úgy ítélte meg, hogy az amatőr természetkutató hosszú évek munkájával folyamatos elismerést szerzett magának illetve Jászberény városának.

A közalapítvány megrendezte a mára már hagyományossá vált vetélkedőit Jászberény diákjainak számára. 2001. április 3-án került megrendezésre a történelmi vetélkedő a középiskolák tanulók számára. A vetélkedő témája az 1848/49. forradalom és szabadságharc és annak jászberényi vonatkozása volt. Az alapítvány 130.000 Ft-ot biztosította vetélkedő megrendezésére. A hagyományoknak megfelelően a főiskola két tanára - Wirth István és Balla Ferenc segédkezett a lebonyolításban. 2001. március 15-én megrendezték az általános iskolások számára kiírt szavalóversenyt és 2001. október 23-án a prózamondó versenyt, melyre az alapítvány megközelítőleg 30.000 – 30.000 Ft-ot költött.

Ebben az évben is felvetődött azon probléma, hogy az alapítvány milyen anyagi bevételekre tud szert tenni. Sajnos az Electrolux már 1994-től nem támogatja a közalapítvány munkáját, így eddig a bevételeket csak az eseti támogatások és banki kamatok biztosították. Ezen források viszont nagyon lecsökkentek. Az Önkormányzathoz a Kuratórium elnöke 2001. november 14-én írt levelet, hogy a város polgármestere saját keretéből 500.00 Ft-tal támogassa a közalapítványt. Természetesen a lehetőségekhez képest a beadott kérelmekre a közalapítvány az esetek többségében próbált pozitív választ adni, de a bevételi hiányok ezt erősen befolyásolták.

A 2001-ben adott támogatások a következők voltak:

- Velkeiné Pócz Ilona számára kiadványhoz biztosított támogatás 20.000 Ft
- Bedőné Bakkai Katalin és Thormanné Husznay Mária Zeneakadémiai záróhangversenyének meghívóihoz 12.000 Ft
- A Főiskola Kollégiumában kialakított Sáros András kiállító terem számára 100.000 Ft
- Öregzenészek Baráti Körének rendezvényekre való támogatására 40.000 Ft
- Vásárhelyi vetélkedő lebonyolításához 40.000 Ft

- Jász Múzeum számára biztosított támogatás 40.000 Ft
- A történelmi játszóház működéséhez 40.000 Ft támogatást biztosított
- A Bélyeggyűjtő kör működéséhez biztosított anyagi fedezet 25.000 Ft
- Kelemen Csilla riporter tevékenységéhez az alapítvány 25.000 Ft-tal járult hozzá
- És végül de nem utolsó sorban a TIT Jászberényi Szervezetének 40.000 Ft-ot adott.

Mint az előbbi felsorolásból kitűnik, nem volt lehetősége a közalapítványnak az olyan sokrétű támogatás kiadásaira, mint az előző években. Ennek kiküszöbölésére a közalapítvány folyamatos tárgyalásokat folytat Jászberény város Önkormányzatának (mint alapítóval) hogy a jövőben költségvetésben támogassa az alapítványt, mint ezt teszi más esetben is.

2002-ben az alapítvány hagyományos rendezvényeit megrendezi. A pályázatok és a támogatási kérelmek elbírálásának pedig nagy hangsúly helyeződik arra, hogy a Sáros András Kulturális Közalapítványt 2002-ben hogyan támogatja az önkormányzat illetve a városban működő vállalkozások, vállalatok milyen formában fogják támogatni Jászberény kulturális életét és ezen belül a Sáros András Kulturális Közalapítványt.

2002-ben Jászberény város önkormányzata 2 millió Ft támogatást biztosított, így az alapítvány pénzügyi gondjai egyenlőre megoldódtak.

Bízunk benne, hogy lesznek olyan vállalatok és vállalkozók akik megkeresésünkre támogatni fogják közalapítványunkat, biztosítva ezzel is nemes céljaink megvalósítását.

TANÍTÓK EMLÉKMŰVE JÁSZFÉNYSZARUN

Jászfényszarun az iskolai keretek között folyó tanítás az 1700-as években kezdődött el a Római Katolikus Egyház keretein belül. Az eltelt 300 év alatt a tanítók jelentősen hozzájárultak a település szellemiségének gyarapításához, az itt élők tudásának fejlesztéséhez. Városunk történetében érdemük örök és elévülhetetlen. A Fényszaruiak Baráti Egyesülete és az általa létrehozott „Jászfényszaruért” Alapítvány fontosnak tartotta, hogy emléket állítson a tanítóknak, és nevüket megőrizze az utókor számára. Tanítóink valamennyiünk számára, így őseink életében is meghatározó szereppel, sokszor egy életre szóló példaként bírtak és bírnak.

2000 tavaszán egyesületünk tagja Szabó Imrefia Béla szobrászművész vetette fel, hogy Bács-Kiskun megye egyes településeihez hasonlóan „tanítók fájának” állításával örökítsük meg emléküket az utókor számára. A gondolatot szépnek, nemesnek és városunkban is megvalósítandónak ítéltük. Az egyesület elnöksége 2001 tavaszán, alapítványunk pedig ősszel határozott a megvalósításról. Az egyeztetések nyomán némileg módosult az elképzelés, nálunk nem kopjafa, hanem emlékmű állítás mellett döntöttünk. Megbíztuk Szabó Imrefia Béla szobrászművészt az emlékmű terveinek elkészítésével.

2001-ben elkezdődött a tanítók neveinek kutatása, melyet elsősorban az Egri Érseki Levéltárban végeztük. Munkánkat segítette Kiss Péter úr a levéltár vezetője. A latin nyelvű iratok tanulmányozásában Győri Gyula, a Jászapáti Gimnázium ny. igazgatóhelyettese volt segítségünkre. A helyi XX. századi kutatómunkában Zsámboki László és neje, Mészáros Tivadar és Kiss Szidónia nyugalmazott tanárok, egyesületi tagok vettek részt. A névsorunk teljesebbé tétele érdekében Lantos Péter tanár, helytörténeti kutató állami levéltári kutatásait is felhasználtuk.

A közel 300 év alatt több mint 300 tanító végzett, illetve végez nevelői, oktatómunkát településünkön. Közülük 103-an már nem élnek, *ők kerültek be a „halhatatlanok olvasókönyvébe”*. (Névsorukat a beszámoló végén közöljük.) Időközben a formálódó emlékmű funkciója bővült, hiszen az iskola államosításáig fontos szerep jutott az iskola irányításában a mindenkori plébánosoknak, ill. a káplánoknak. Jászfényszarun ezen időszak alatt 36 plébános és 116 káplán teljesített nevelői és lelkipásztori szolgálatot.

A süttöi nehmészésközből készült emlékmű asztalszerű formájával egy katedrát szimbolizál. Az asztalra egy bronzból készült nyitott könyvet helyezett el a művész. A könyv vörösrézlemezből készült lapjain olvashatók a tanítók nevei, ill. az az időszak, ameddig Jászfényszarun tanítottak. Az emlékmű körészének elkészítésére a jászfelsőszentgyörgyi Tóásó Tibor közsobrász, a könyv kivitelezésére Szabó Imrefia Béla szobrászművész kapott megbízást. Az emlékmű jórészt civil szervezetek és magánszemélyek adakozásából valósult meg. A „Jászfényszaruért” Alapítvány a részére felajánlott 1%-okból 312 ezer forinttal, további 70 magán, ill. jogi személy 170 ezer forintot ajánlott fel, 568 ezer forintot pedig FÉBE szavazott meg erre a célra. A város Önkormányzata az emlékműhöz vezető út és díszvilágítás költségét fedezte, mintegy 500 ezer forint összegben.

A immáron közüggé vált május 1-jei Városnap emlékműavató ünnepségre igen sokan jöttek el. A jeles nap 8 órakor a tanítók tiszteletére celebrált szentmisével kezdődött. Az ünnepségen közreműködtek az óvodások, az általános iskola tanulói, a FÉBE Szűcs Mihály Huszárbandériuma, Bordásné Kovács Katalin, Cserhádi Ágnes, a MTV bemondója, Harmath József, Jakus Tímea színművész és a Pedagógus Énekkar.

A megjelenteket Győriné Czeglédi Márta polgármester köszöntötte, majd Dobák Miklós, a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára mondott avató beszédet, melyből néhány részletet idézünk:

„...Valamikor itt volt a lányiskola, amelyre még néhányan emlékezünk: olajos padlóval, vaskályhával, harmóniummal. Mégis egy csodálatos palota volt számunkra. Azért volt palota, mert a tanítók azzá tették. Nem a padló volt a lényeg, hanem a szellem.

Elgondolkodtam, mi az, ami a pedagógus pálya csodálatosságát adja? Mitől tiszteljük, emlegetjük öreg korunkban is tanítóinkat, tanárainkat? Mitől van az, hogy édesanyám, aki már elmúlt 80 éves, még mindig fel tudja sorolni minden tanítóját, azok intelmeit, mondásait, életbölcseégeit.

Amiért önöket irigyelni lehet: életükben szimbólummá, a gyerekek hőseivé válnak. Mi a titka annak, hogy ez így van? Azt gondolom, az a szerencse és az a lehetőség, hogy önök egyszerre három szerepet is el tudnak látni. A tudás átadójának szerepét, az életfilozófus szerepét, szemléletformálást, világnézet-formálást, s magatartásmintát, példaképet adnak a gyerekeknek, a felnövekvő nemzedéknek. Mit is jelentenek ezek a kategóriák? Nem egyszerűen statikus tudást kaptunk, hanem a tudás vágyát kaptuk meg önöktől. A diplomám 4-5 évenként elavul. Az orvosé, a mérnöké, a szakmunkásé szintén. De ha van az emberben tudásvágy, akkor szeretné megújítani önmagát, ismereteit, akkor versenyt tud tartani az idővel. A második dolog az életfilozófia, az életszemlélet, a világnézet-formálás. Megtanítanak a jó és rossz közötti különbség felismerésére, az emberség, a tisztaság és egymás megbecsülésére függetlenül bőrszíntől, vallástól. A tanítók a lusta és a szorgalmas, a jó és a rossz tanuló között tettek különbséget. S a harmadik dolog a magatartásminta és példakép. Azt gondolom, ez nagyon lényeges dolog. Úgy tudunk ránézni tanítóinkra, mint példaképeinkre, mint egy stabil pontra, néztük, hogyan viselkednek, hogyan reagálnak bizonyos dolgokra, hogyan mennek az utcán, hogyan vásárolnak az üzletben, mit csinálnak az iskolában, s a tanyasi gyerekek pedig azt láthatták, hogyan élnek ott a tanítók családjukkal együtt. A tanító minta volt, példakép volt, s higgyék el, ez döntő a fiatal ember életében, hogy a nevelés és példaadás összetartozó kategória. Ez hát az önök titka: tudásátadás, élet és világszemlélet-formálás, magatartásminta, példaadás. De van még valami, ami szintén csak önöknek adatik meg. Azt szokták mondani, hogy az értelmiségi létnek egyik legizgalmasabb kérdése, hogy az ember megtudja-e valósítani önmagát? Az embernek vannak mindenféle szükségletei: a biztonságra vágyás, a közösségre vágyás, a jó munkára vágyás. De az is szükséglet: meg tudom-e valósítani önmagamam? Ki tudok-e teljesedni? Ki tudom-e adni önmagamából mindazt, amiről úgy gondolom, bennem van. Nos ez az önmegvalósítás, ez önöknek megadatott, de óriási különbség, nagyon sok más értelmiségi pályához képest: az önmegvalósítást önök a diákjaikban mérhetik le. Hová jutottak, meddig jutottak, milyen sikereket értek el. Azaz, önök a tanítványaikban élnek tovább, azt gondolom, ennél nagyobb ajándékot nem adhat a sors.

Mindezek alapján megkérdezhették: megbecsüljük-e, megbecsültük-e tanítóinkat, tanárainkat, pedagógusainkat. A válaszom: igen is, meg nem is. Szavakban mindig. Nagyon szépeket tudtak mondani az elmúlt két-háromszáz évben a pedagógusoknak. Tettekben már egy kicsit problematikusabb, ha az anyagi és egyéb más feltételekre gondolok. Nem akarom ezt a szép napot elrontani ilyen kérdésekkel, de hozzá kell tegyem: kormányoktól függetlenül, természetesen különböző módon támogatták a pedagógusokat, de nem olyan mértékben, ahogyan kellett volna. Pedig tüzzel játszanak a politikusok, mert eddigi sikereinket Európában, a gazdaságban soha nem érhattük volna el, vagy a Nobel-díjasaink soha nem lehettek volna ilyen szép létszámban, ha nem áll mögötte egy közoktatás, ha nincsenek mögötte a nemzet önzetlen robotosai. S higgyék el, hogy ez az, ami egyetlen olyan erőforrás lehet Magyarország számára, amely segítségével megadatik, hogy emelt fővel menjünk az Európai Unióba, amikor azt mondja majd egy német vagy francia állampolgár: ez igen, ezek a magyarok okosak, szorgalmasak, innovatívak, meg tudnak újulni. Ez pedig nem a politikusokon múlik, hanem Önökön! Akik kicsi koruktól fogva a kis embereket nevelik, akik tudást adnak át, szorgalomra, megújulásra tanítják őket....”

A beszéd elhangzása után Nagyné Kiss Mária a FÉBE alelnöke, Mészáros László a „Jászfényszaruért” Alapítvány Kuratóriumának elnöke, Győriné Czeglédi Márta polgármester és Szakali János iskolaigazgató közösen leplezték le az emlékművet. Ezt követően a tanítók, tanárok emlékére piramis tölgyfát ültettek el a volt és jelenlegi iskolaigazgatók. Az emlékművet Csőke György esperes, plébános szentelte meg, majd koszorúzások következtek.

Az elszármazottak nevében Nagy Lászlóné (sz.: Sztojkov Erzsébet) és Gál István tanító leánya Darabos Pálné (sz.: Gál Ágota) az Országos Széchenyi Könyvtár nyugdíjasa mondott köszönetet. A megvalósításban résztvevők munkáját Tóth Tibor FÉBE elnöke köszönte meg.

Az 1754-től napjainkig a „halhatatlanok olvasókönyvébe” bekerült tanítók, tanárok nevei:

<i>Jakab László</i>	<i>1754-1755</i>
<i>Mátyus Ferenc</i>	<i>1755-1769</i>
<i>Kompóty Lőrinc</i>	<i>1762-1769</i>
<i>Rudinszky Antal</i>	<i>1770-1792</i>

<i>Mészáros Pál</i>	1784-1815
<i>Promer János</i>	1792-1793
<i>Gonda Pál</i>	1793-1794
<i>Hanyó János</i>	1794-1796
<i>Molnár László</i>	1796-1809
<i>Kőszeghy Ferenc</i>	1798-1833
<i>Mosótzai Antal</i>	1810-1828
<i>Bezzeg Márton</i>	1816-1831
<i>Scipiades János</i>	1834-1873
<i>Kátó József</i>	1849-1890
<i>Percz Antal</i>	1852-1892
<i>Boros István</i>	1861-1904
<i>Gúgi János</i>	1869-1873
<i>Stanczel Anna</i>	1873-1911
<i>Zimányi Ilona</i>	1873-1892
<i>Kovács Flórián</i>	1883-1884
<i>Mánásy Pál</i>	1884-1892
<i>Zakkay József</i>	1884-1885
<i>Sváby Dezső</i>	1888-1889
<i>Márkus János</i>	1890-1926
<i>Nedelka András</i>	1891-1892
<i>Támár Emma</i>	1891-1892
<i>Dausz Sándor</i>	1892-1896
<i>Hodek Ferenc</i>	1892-1893
<i>Kertész János</i>	1893-1927
<i>Adamszik István</i>	1897-1899
<i>Csuha József</i>	1897-1898
<i>Gruber Emil</i>	1897-1899
<i>Baumgartner János</i>	1898-1899
<i>Bubla Róza</i>	1899-1901
<i>Hamza György</i>	1899-1904
<i>Paulovits Mária</i>	1899-1900
<i>Fábryné Szalai Ilona</i>	1900-1929
<i>Velsinszkyné Hamza Margit</i>	1901-1924
<i>Koósch János</i>	1904-1913
<i>Marton Károly</i>	1904-1911
<i>Négyessy Ferenc</i>	1904-1905
<i>Lung Gizella</i>	1905-1940
<i>Piffkó Antal</i>	1905-1909
<i>Velsinszky József</i>	1905-1915
<i>Martonné Márkus Irén</i>	1907-1911
<i>Guricsky Jolán</i>	1910-1912
<i>Danassy Mária</i>	1911-1941
<i>Jókits Ilona</i>	1911-1912
<i>Jókits József</i>	1911-1917
<i>Antal Aladár</i>	1912-1915
<i>Marcányi Győző</i>	1912-1921
<i>Gusztin Mihály</i>	1913-1936

<i>Mácsay Albert</i>	1913-1929
<i>Tóth János</i>	1913-1949
<i>Kalivoda Kálmán</i>	1914-1917
<i>Marcányi Mária</i>	1915-1918
<i>Ürményiné Perlaky Aranka</i>	1915-1918
<i>Adamcsek Imre</i>	1917-1958
<i>Boros Sándor</i>	1917-1927
<i>Noge Gyula</i>	1922-1962
<i>Havassy Anna</i>	1923-1947
<i>Seress Erzsébet</i>	1923-1961
<i>Csiky Margit</i>	1924-1965
<i>Haffner Dezsőné</i>	1925-1966
<i>Gál István</i>	1926-1941
<i>Geng Márton</i>	1926-1939
<i>Novothny Isván</i>	1926-1935
<i>Kolb Gyöző</i>	1928-1941
<i>Novothnyiné Rimóczi Terézia</i>	1929-1936
<i>Zingay Béla</i>	1929-1957
<i>Rimóczy Ilona</i>	1931-1933
<i>Márkus Mária</i>	1934-1956
<i>Pénzes Miklós</i>	1936-1970
<i>Kiss István</i>	1936-1950
<i>Kispál János</i>	1936-1938
<i>Kiss Katalin</i>	1937-1950
<i>Vastag Mária</i>	1938-1966
<i>Agócs István</i>	1939-1941
<i>Kolb Gyözőné</i>	1939-1941
<i>Miklósi István</i>	1941-1951
<i>Kispál Sándor</i>	1942-1951
<i>Probocskai Zoltán</i>	1942-1947
<i>Seress Gábor</i>	1945-1946
<i>Görbe Emánuel</i>	1946-1952
<i>Seress Ilona</i>	1948-1961
<i>Császár János</i>	1950-1951
<i>Fodor Éva</i>	1950-1966
<i>Veréb Józsefné</i>	1950-1952
<i>Csáder Margit</i>	1951-1952
<i>Hesz Ernő</i>	1952-1972
<i>Kertai László</i>	1952-1957
<i>Ballagó Gyula</i>	1953-1954
<i>Csirke Béláné</i>	1953-1970
<i>Csák Ferenc</i>	1955-1959
<i>Mészáros Ferenc</i>	1955-1957
<i>Kiss József</i>	1957-1985
<i>Rusai Pál</i>	1958-1972
<i>Zsámboki Zoltán</i>	1958-1988
<i>Király Lászlóné</i>	1970-1975
<i>Kovács András</i>	1972-1986
<i>Réz Sándor</i>	1975-1983
<i>Sass Istvánné</i>	1975-1976

Bordásné Penczner Mária 1977-1991

Besenyi Vendel

In Memoriam

PESTI KÁLMÁN

1923-2002

Redemptus család sarja, ősei 1745-ben részt vettek a Jászkunság megváltásában. Családja 1720-ban már Jászberényben élt. Tekintélyes középirtokosi családból származik, ő maga is tekintélyt szerzett gazdátársai körében.

Szakmai ismeretei bővítése céljából elvégezte a két éves Jászberényi Mezőgazdasági Szakiskolát. A Rekettyési Gazdakörnek 1949-ben történt megszűntéig tagja volt, s annak idején közadakozásból és társadalmi munkában építették fel a kör székházát.

1959-ig egyénileg gazdálkodott saját birtokán. 1959-ben belépett a Március 15. TSz-be, ahol gazdátársai növénytermesztési brigádvezetőnek választották. Eredményes munkája következtében előbb elnökhelyettese, majd 1968-tól elnöke lett a szövetkezetnek.

Elnöksége idején kezdődött el a Március 15. TSz. fejlődése és kibontakozása. A korábbi mérleghiányos évek megszűntek, megteremtette a gazdálkodás korszerű feltételeit. Az eredményesség fokozása érdekében tehetséges, fiatal szakembereket vett fel a szövetkezetbe.

Elnöki tevékenysége alatt alakult ki Portelek tanyaközponti képe, amelyben a szövetkezet házhelyeket osztott. Élharcosa volt a porteleki, szentimrei és a rekettyési tanyák villamosításának. Neki köszönhető, hogy a porteleki vasútállomáson áruk, termények, termékek ki- és berakodása ma is lehetséges.

1976-ban a Kossuth és a Március 15. TSz. egyesülésekor újra elnökhelyettes lett és 1983-ban történt nyugdíjazásáig ebben a munkakörben dolgozott.

Szívügye volt a kultúra fejlesztése, vezetésével a szövetkezet 1969-ben Portelken kultúrházat létesített. Nagy figyelmet fordított annak rendezvényeire és az ifjúsági klub működésére. Jó kapcsolatot épített ki az iskolával, az óvodával, amelyeket a szövetkezet anyagilag is támogatott. Segítette a porteleki tűzoltókat, a csapatok versenyre való felkészítését mindig biztosította.

A népi hagyományok ápolása érdekében a szövetkezetben belül 1971-ben pávakör létrehozását kezdeményezte, melynek működését ugyancsak szívügyének tekintette. A Porteleki Pávakör immár 31 éve működik, eredményes munkájukat több Arany és két Arany Páva minősítés dicséri.

A tsz tagsága szerette egyszerű, becsületes és emberséges magatartásáért, a velük való törődésért. Gondot fordított az idős tagok szociális támogatására, a szegényebb sorsú családok gyermekei taníttatásának segélyezésére.

Köztisztelőnek örvendő ember volt úgy városi, mint megyei szinten. Szívesen végzett társadalmi tevékenységet. 1963-86-ig volt tagja a Jászberényi Városi Tanácsnak, 1973 és 1986 között, pedig a Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának is. Aktívan tevékenykedett a Hazafias Népfront városi bizottságában és a Vöröskereszt városi szervezetében. Kitűnő veradásszervező volt. Vezetői és társadalmi munkája elismeréseként több kitüntetésben részesült.

Segítő szándékú ember volt, szívesen adott tanácsokat a hozzá fordulóknak a hozzá közel álló témákban. Magatartásában nem tett különbséget a szegény és a gazdag emberek között. Tagja volt a porteleki Szent Vendel társulatnak. Hosszú ideig aktív munkát fejtett ki a

porteleki római katolikus egyházközség életében, mint egyházi képviselőtestületi tag. Az ő érdeme a porteleki római katolikus temető ravatalozójának és kerítésének létesítése.

Családcentrikus és kiváló apa volt. Római katolikus vallású, hívő emberként élt, meggyőződéses hitvallását élete végéig gyakorolta, azt a legnehezebb időkben is megtartotta. Rá valóban illenek Szent Pál sorai: „A jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam, a hitet megtartottam. Most készen vár az igaz élet koronája, melyet azon a napon megad nekem az Úr, az igazságos bíró, de nemcsak nekem, hanem mindazoknak, akik örömmel várják eljövételét.” (Szent Pál 2 Timoteushoz 4)

Halála mindannyiunk vesztesége.

FAZEKAS DÁVID JÁKÓHALMI BETYÁR HISTÓRIÁJA

150 év elmúltával azt hinnők, hogy az egykor fénykorát élő betyárvilág végleg letűnt, megszűnt létezni. Nos ebben bizonyára többen tévednének, mert népünk emlékezetében újra és újra felbukkannak e betyárvilág valós és képzeletbeli elemei, s a népmeséhez hasonlóan állandóan formálódnak, alakulnak, egyesek elvesznek vagy újra élednek, esetleg az előadók fantáziája szerint bővülnek még napjainkban is.

E folyamatnak legfőbb formai megőrzői a betyár, betyárok személyéhez és cselekedeteihez kötődő népköltési, népzenei, díszítőművészeti, mondabéli alkotások, melyek a népi gyakorlatban különféle alkalmakkor felbukkannak. (Borozgatások, disznótor, munka közbeni beszélgetések, pávaköri és honismereti hagyományápolás, sajtó és filmtémák, népi faragások stb.) Most legutóbb Sobri Jóskáról készítenek filmet. Előbb azonban a több részes Rózsa Sándort is láthattuk, de filmparódia is született Délibáb minden mennyiségben címmel.

Ma már kevesen tudják, hogy a betyártörténetek kezdeti elterjedéséhez és életben tartásához jelentősen hozzájárult a korabeli írott sajtó (újságok, kalendáriumok, valamint a 19. és a 20. század végén ill. elején működő ponyvaszerzők, „műköltők”, akik a régi énekmondó hagyományainkat megőrizve saját szerzeményeiket kinyomtatták, s legtöbbször saját vagy népi dallamra énekelték a vásárokon ill. terjesztették a néhány filléres produktumaikat.

Így lassan-lassan elterjedtek az egész országban. E műveket még többnyire most is az egyre fogyatkozó paraszti könyvtárak őrzik, magukban rejtve az adott kor írott autentikus és népi vallásos alkotásait is, vidékünkön főként a katolikusok körében

Továbbá a betyárromantika és a betyárok idealizálásában sokat köszönhetünk Móricz Zsigmondnak (A betyár c. színmű és Rózsa Sándor c. regény), valamint Ráth-Végh István: A pénz komédiája c. művének, melyben Fazekas Dávid históriáját, a postakocsi és a grófkisasszonyok kirablását, Dávid elvesztését írja le. De azon népszínművek íróinak is, akik betyár témát vittek színpadra, lévén híresek és kevésbé híresek.

E népszínművek legtöbbje zenés darab volt, már ismert vagy újabb szerzett dallamokkal, melyeket cigányzenei kísérettel adtak elő. Dallamaik legtöbbje még ma is igen népszerű és kedvelt melódia. Ezekből olykor esetenként következtethetünk más betyár személyiségekre is. (Ilyen pl. Bogár Imre.) Más esetben egy-egy gyűjtött dallamot összevetve bizonyos tudományos gyűjtemények dallamaival, népszínmű eredetét állapíthatunk meg. (Az Árvalányhaj lengedez a hegytetőn c. dal egy elveszett népszínműre utal, ami az évek múltával vásári históriás énekké vált, de népdalként is énekelték.)

A Jászság területén a népszínművek elterjedésének úttörője volt a jászberényi illetőségű Bakó Gábor színtársulata és Szigeti József színpadi szerző, népszínmű író – egykori jászberényi színész – az 1800-as évek utolsó harmadában.

Fazekas Dávid igazi jászsági betyár volt. Több községünk is magáénak vallja. Balladáját többféle dallam és szövegváltozatban éneklék. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az említettekén kívül más betyárhősökről ne énekelnének. Ilyen pl. Bozsó v. Bossó Sándor, Cene József, vagy esetleg névtelenek. (Tisza partján elaludtam c. ballada hőse.)

Fodor István Ferenc a helyi honismereti szakkör vezetője már régebben is kutatott a megyei levéltárban Fazekas Dávid után, s a feltárt írott anyag alapján hiteles adatokat közölt róla.

A feltárt adatok szerint Dávid 1820-ban, vagy 1823-ban született Jászfákóalmán. Ebben az időben több gyermek is hallgatott e névre, ezért nem lehet megállapítani a pontos születési dátumot. A mai Kossuth utca 10 sz. alatt volt a háza, amit Szöllősi Mihály kőműves mester bontott le, illetve épített újjá. Bontás közben előkerült az elöltöltős pisztolya is a falból, amelyet most a honismereti múzeumunk őriz.¹ A betyárt a berényi cseh-zsandárok fogták el László Antal segítségével, aki 1853-ben Ferenc Józseftől kitüntetés is kapott. Dávidot 1853-ben akasztották fel Gyöngyösön.

Az elsoroltak után Fazekas Dávid betyárhistóriájának legutóbbi néhány évtizedben jelentkező, még ma is elevenen élő dokumentumait, hagyományait kívánom bemutatni. Az emlékezők, a felnőttek és gyerekek szavaiból egyaránt érzékelhető, hogy betyársága ellenére valamiért mindegyikük büszke egy kicsit faluja szülőltére.

A betyárballada egyik változatát 1965. októberében énekelte el nekünk a honismereti szakkörben az akkor 76 éves Fazekas István.² (Lásd a dal kottázott változatát.) Az ének befejeztével Fazekas István megjegyezte, hogy „Ezelőtt 60 évvel így tudtam.” Ezek után Dávid történetét mondta el:

Fazekas Dávid a mai Kuczki-féle kocsmá helyén lévő istállóban tanyázott másod vagy harmadmagával. Zsíró Mengyié volt az istálló... Fazekas Dávidék hazajöttek Szentlászlórol. (Szentlászló többek között a jákóhalmiak pusztája volt, ma Jászszenlászló.) Zsíró Mengyi bement Jászberénybe, s kihívta a cseh zsandárokat. Ez 1854-ben történt.... Azok rágyújtották az istállót. De előbb beszóltak: - Gyertek ki! Azok meg: - Gyertek be! – s lövöldöztek... Dávid kiszaladt az égő istállóból, majd átugrott a kerítésen, de felbukott. László Antal meg rádőlt. - Miért fogtál meg Antal? – kérdezte tőle...

¹ E közlés alapján tudtam meg, hogy kb. 1950-ig e házban éltek anyai dédszülőim. Dédnagyapámat innen temették el.

² Onnan alól jönnek a zsandárok,
Ide látszik fegyvercsillogásuk.
A betyárnak csak az a nótája:
Igyunk egyet a más kontójára.

Kocsmárosné, jó napot, jó estét!
Hát ez a szép szilaj csikó kié?
Jó bort iszik e lónak gazdája,
Most jött ide, nincsen félórája.

Küldje hát ki e lónak gazdáját!
Nem bántjuk mi, csak adja meg magát!
Ki sem megyek, meg sem adom magam,
Kinek tetszik vigye el a lovam!

A lovamat nem annyira bánom,
Csak a nyeret, kantárom sajnálom.
Nyereg alatt a bugyellárisom,
Abba hever százezer forintom.

Százat adtam ezért a szép lóért,
Másik százat rá való szerszámért.
Harmadikat egy szép barna lányért,
Negyediket véle hálásáért.

Engem hívnak Fazekas Dávidnak!
Mi baja hát vélem a zsandárnak?
Jöjjön ide az a zsandársereg,
De nem eszik több komisz kenyeret!

A pap is kikísérte Dávidot a faluból, s közben megszólalt a lélekarang. A pap azt kérdezte: - Ejnye Dávid fiam, ugyan ki halt meg, kinek csengetnek? Megmondom, ha kiérünk a faluból – felelte Dávid.... Amikor másfelé fordultak azt mondta: - Nekem csengetnek... Gyöngyös felé vitték, s ott fel is akasztották... Lakása a mai Kossuth utcában az öreg Dósa-féle ház volt...”

A nyolcvanas években a községi Pávakörben is sokat beszélgettünk Fazekas Dávidról, balladáját népdalkörünk azóta is állandó műsorának tekinti.

Történetének jó ismerője volt Papp János bácsi is, aki úgy tudja, hogy a betyár a jelenlegi József Attila út környékén lakott, a kertjük végén. Majd tovább imígyen folytatta:

- *Édesapja számadó gulyás volt Jákóhalma pusztáján, a mai Jászszenlászlón. Dávid is odakerült akkoriban kiségitőnek az apja mellé. Sokszor őrizte a marhákat a pusztán, több más vele egykorú gyermekekkel. Heverészs közben sok minden megmozgatta a fantáziájukat. Beszéltek egyszer, hogy Pest felől a postakocsi járattal sok pénzt indítanak útnak. A legények fejében felmerült a postajárat kifosztásának gondolata. Többen szövetkeztek, s meglesték a postakocsit. A szállított pénzt elrabolták, a lovakat kikötötték, a postakocsist szélnek eresztették. A kocsiban utazott két grófkisasszony is, akiknek a jelenléte megzavarta a betyárokat. Nem tudtak velük mit kezdeni. Otthagyták őket az útfélen.*

A lopott kincstári billogozott lovakat a jákóhalmi erdőbe csapták ki, ahol akkoriban a községben élők lovai is legelésztek. Az erdőcsősz ügyelt rájuk. Feltűnt a csősznek, hogy a lovakért már jó pár napja nem jön senki. Az is feltűnt, hogy a lovakon billog van, ami igen jól megmutatta a lovak hovatarozását.

A csősz most már figyelte a lovakat, s egyszer meglátta, hogy Dávidék jöttek megnézni. Azonnal tudta, hogy milyen körülmények között kerültek ezek ide, s kihez tartoztak.

Bement Jákóhalmára, s jelentést tett a hatóságoknál. Az egyik pandúr meg akart győződni a tény valóságáról, s beöltözött az erdőcsősz ruhájába. Kiment az erdőbe, s végignézte Dávidék mustráját a lovak fölött.

A hatóság elhatározta, hogy lóvásárt hirdet, hátha behozzák a betyárok is elkótyavetyélni a lovakat. A pandúrok majd álruhába öltöznek, s az odaérkező betyárokat elfogják.

Úgy is történt, ahogy elképzelték, csak egy kis módosítással vált be a feltételezésük. Dávid ugyanis másodmagával érkezett, s nagyon óvatos volt. A vásárba elsőként barátja, a jásztelki születésű Nagy Mátyás ment be, akit abban a pillanatban lefogtak az álruhás pandúrok. Az utolsóként haladó Dávidnak sikerült még idejében megugrania. Barátját azonban vasba verték, s a berényi fogházba vitték. Dávid pedig megkezdte a bújdosó életet.

Nagyon bántotta, hogy barátjával így történt a dolog. Elhatározta, ha török ha szakad, kiszabadítja. Sok lovat lopott, melyeket orgazdáknak adott el. A lovak árát összegyűjtötte, s megvesztegette vele a berényi foglárt. Száz aranyat adott neki, hogy reszelőt s kötelet csempésszen be a börtönbe. Így is történt. Nagy Matyi elreszelte a rácsot és megszökött. A két cimborá újra együtt „dolgozhatott”. Kószáltak Jákóhalma és Szentlászló között. Közben a nagygazdáknak igen sok kellemetlenséget okoztak. Ahol csak volt jószág, ott "segítettek a létszámcsökkentésben” – fejezte be Papp bácsi.

1991-ben amikor az iskolában betyárnótát (népdalt) tanultunk, a gyerekek is érdeklődve hallgatták Fazekas Dávid történetét. Néhányukat biztattam is a Dávidhoz fűződő családi legendárium szóbeli hagyományainak felkutatására, s arra, hogy saját ismereteikkel együtt mondják el mit hallottak. (A gyerekek 5. osztályosok voltak.) Ezekből közlök néhányat:

N. László

- *Fazekas Dávid Jászejákóhalma és a környék leghíresebb betyára volt. Ha bement a kocsmába minden ember futva jött ki. Volt egy fokosa, amivel levette a poharokat. Búvóhelyét a legjobb barátja árulta el. Rágyújtották az istállót. Egy Tóth János nevű ember fogta el. Egy fakocsin vitték fel Gyöngyösre. A felesége utána kiáltotta: - A véka*

búzát hozd el! ... De a búza nem búza volt hanem pénz. A bíróságon az utolsó szó jogán ezt mondta: - Nem hittem volna, hogy falubéliek fognak el. Ha még egyszer szabad lennék, Jászfákalmát a négy sarkánál fogva gyűjtanám fel, mert én mindig megvédtem a többi betyártól. Dalt is írtak róla.

B. Andrea

- *A Kuczki kocsmá helyén volt egy istálló. Ott több napig aludt, és ezt megtudták a zsandárok. Egy nap rávették az istálló tulajdonosát, hogy engedje ki a jószágait itatni. A tulajdonos kiengedte a jószágokat, s ekkor felgyűjtötták az istállóját. A istálló kárát kifizették. Fazekas Dávid a lovára ült és ezt mondta: - Én ennek a községnek nem ártottam semmit, inkább segítettem rajta. A lovával kijött az istállóból, de a csendőrök lehúzták róla. Hiába ígért sok pénzt a pandúroknak, mégis felakasztották Gyöngyösön.*

M. Mariann

- *A kocsmárosné árulta el. A pandúroknak azt mondta, hogy ad nekik annyi pénzt, hogy ki tudja vele rakni Jászfákalmától Jászberényi rakni az utat. De a pandúrok nem fogadták el az ajánlatot. Másnap hajnalban felakasztották. A szegények búsultak Dávid után. A kocsmárosra pedig újjal mutogattak az utcán. Végül is megbánta amit tett.*

B. Attila

- *A kocsmá alatt volt egy alagút, ami az istállóba vezetett. Fazekas Dávidot irigyelte egy másik betyár, ezért szólt a csendőröknek.*

G. Attila

- *A kocsmá alatt volt egy alagút, amit Fazekas Dávidék azért ástak, hogy el tudjanak menekülni. Az istálló gazdája kihívta a zsandárokat. Ezért nagy pénzjutalmat is kapott.*

F. Ildikó

- *Fazekas Dávid kiszökött az égő istállóból, de nem járt szerencsével, mert elfogták. A cimborái várták, de a betyárt másik úton vitték. Ki akarták szabadítani, de nem sikerült nekik. Így a betyárt elvitték Gyöngyösre, ahol felakasztották. Mielőtt kivégezték volna, Fazekas Dávid azt mondta, hogy meg fogják ezt bántani, mert a barátai bosszút állnak miatta.*

K. Ágnes

- *Fazekas Dávid megijedt, hogy ég az istálló. Kivágtatott a lovával, de a pandúrok üldözőbe vették. Egy jákóhalmi ember lerántotta a lóról. Csodálkozott is, mert ő mindig védte a jákóhalmiakat, a gonoszokat pedig kirabolta. A pandúrok elvitték Gyöngyösre, hogy majd felakasszák őt. A betyártársai ígértek a pandúroknak olyan sok aranyat, hogy az egész jákóhalmi Fő utat kirakhatták volna belőle. Fazekas Dávidot fölakasztották Gyöngyösön.*

Friczné Urbán Magdolna

MIHÁLY BÉLA

1930-2001

keramikus, látványtervező iparművész

1930. február 8-án született Jászapátin, itt is cseperedett fel, bár mintha gyermekkorát átugrotta volna, hiszen hétéves kora óta keményen dolgozott. Szülei libapásztornak adták. Később Koczka Andor kereskedésében volt egyszerű kereskedőinas, majd segéd.

19 évesen a háború után Budapestre került. 1950-ben bevitték katonának. Ez idő tájt vált világossá számára, hogy keramikus akar lenni. Elhatározása minden előtanulmányt nélkülözött, autodidakta módon látott hozzá elképzelései megvalósításához. A szakemberek ikebanái és kerámiái láttán östehetségnek találták, és messzemenően támogatták.

Erős akarattal, igényes, szívós munkával ügyességével és ötletgazdagságával elindult azon az úton, melyen a művészvilág jól ismert alakjává válhatott.

13 világiállításon vett részt 650 lezsűrített kerámiájával. Ő honosította meg az ikebana tálakat Magyarországon a 60-as évek elején. Nagy sikere lett a kerámiával kombinált virágkompozícióinak.

Egyedi kerámiáit 1995-ben szülővárosának ajándékozta, melyek a Vágó Pál Helytörténeti Gyűjtemény féltve őrzött kincsei.

Összesen 14 alkalommal rendezte meg a Jászsági Randevú című kulturális műsort, ahol jól ismert művészek találkoztak a jászsági közönséggel.

Ha szülővárosáról volt szó, legendák keringtek segítőkészségéről, adakozásáról : kulturális események, jótékonyági programok, színes rendezvények önzetlen segítőtje, támogatója volt, elkötelezett és nagylelkű mecénása a kultúrának, Jászapátinak.

1992-ben elsőként kapta meg a „Jászapáti Városért” kitüntető címet.

Színházi látványtervezői karrierje Jákó Verával kezdődött, aki műsorához virágdekorációt rendelt tőle. Ezt követően se szeri se száma a felkéréseknek.

Évtizedekig azokhoz az előadásokhoz, koncertekhez hívták, ahol a színpadot különösen meghitté kellett varázsolni, ahol lényegében nem volt díszlet, hanem helyette elegáns virágkölteményekkel fejezett ki hangulatot.

A virág a művészeti élet jeles személyiségein túl nagyon sok más ismert emberrel is összehozta.

Számtalan hazai és nemzetközi helyen és esemény alkalmával bizonyította tehetségét: a Parlament karácsonyi ünnepségei, a Habsburg ház esküvői, Interoperettek, Korona Pódium, Szépségkirálynő választások, Máltai Szeretetszolgálat rendezvényei, Erzsébet királynőnek szánt csokrok elkészítése, EBEI ülések, Hélia Szálló, Musica Hungarica rendezvényei, stb.

65. születésnapján Göncz árpád köztársasági elnök a „Magyar Köztársaság Érdemrendjének Kiskeresztjét” adományozta Mihály Bélának.

2001. november 27-én életének 72. évében váratlanul ragadta el a halál. Mihály Béla és virágai nélkül szegényebb lett a világ. Szülővárosa nem felejtí.

VKMK igazgató

JÁSZBERÉNY RÉGI POLGÁRMESTEREIRŐL

A leköszönt évszázadra visszatekintve Jászberény város élén álló polgármesterek sorából négy személy nevét emelem ki. Nem ragaszkodtam teljes értékű életrajzokhoz, csak mozaikszerűen ragadok ki korokra, reájuk a városlakókra vonatkozó eseményeket. Ezekből kerekedik ki elénk az akkori valódi városkép, mely egyszerre állt össze történelemből, és lakóinak mindennapjából. Egy személyt csak hírből, a másik három városvezetőt személyesen ismertük, s bizony változatos évtizedeket éltünk át velük a XX. század folyamán.

Pintér Mihály

Városunk főterének egyik dísze, a Bundás-kút, az ő polgármesterségének emlékét őrzi. Ott állt a piactér alvégi részén úgy 1908-tól. Gyermekkoromban az öregek még Pintér – kútjának nevezték városszerte. Mi, alvégi gyerekek a 20-as években iskolába menet – jövet elmentünk mellette. Akkor még a kút fényes, sárgarézcső kifolyói ontották a jóízű artézi ivóvizet. Hogy a kút talapzatában miért éppen juhászember állt szoborként kifordított bundában, báránnyal a lábánál? Egyszerű a magyarázata: Pintér Mihály uram hétköznapi juhászból lett a város első embere hajdanában. Nem könnyű dolog hírré, témává válni, mert a hírválásnak valami oka van. Hát Kása Pintér Mihály uram ilyen szükséges valamivel bőven rendelkezett. Gyermekkoromban az alvégi öregek, akik ugyanazon a leszármazási ágon való nemzedékből voltak, nyári estéken a ház előtti kispadon gyakran szóbahozták Pintér Mihály nevét. Még az itt élő retyerutyája is úgy szólt róla, hogy nem volt sandaság nélküli ember. Szájon forgott, hogy annyi hold földet szedett már össze, ahány birkát őrzött valaha. No, meg szerintük a nevét viselő kút, meg a saját magát mintázó szobor főterre való odabiggyesztésében is bizonyára ludas volt ökelme. Vasárnap itt vonultak el a misére a fekete ünneplőbe öltözött módos gazdák, meg a Pálinkás – csengettyűnél lévő emberpiacra özönlő mezítlásosok. Csak kell, hogy egy pillantást a kútjára odavessenek! Lám, az ember fia milyen galád! A Felvégen meg azt beszéltek szélteben – hosszában, hogy egynek számolja a város földjét a sajátjával, s élvezi mindkettő hasznát.

Az ezredfordulón a városi közgyűlésen három milleniumi tanyasi iskola építését szavazták meg. A négyszállási iskolához Pintér Mihály saját földjéből adott ajándékba telket. Ezt várták csak a kákán is csomót keresők! A Jászság c. hetilap vezércikkének írója bizony nem vallotta, hogy ajándék marhának ne nézd a fogát!

Ezt írta a telekről: „Szikes, vízjárta, rongya föld, istentelen helyen. A gondatlan módon felhúzott, össze is rogyott iskolaépület újabb botrányt kavart, mert a lakosságra kivetett pótdoból emeltek új épületet új helyen.” (Az összedőlés idején azonban már nem Pintér, hanem Koncsek István volt a polgármester.)

A népes tanyavilág az iskola már csak emlék, de Pintér földje elnevezés ma is él. Kevesen, de vagyunk, akik még eredeti helyén, (a mai főtéri áruházzal éppen szemben) teljes pompájában láttuk a Bundás – kutat, ittuk a vizét. Emlékszem, hogy alkonyatkor hangos volt a kút környéke, vidám cserfes nyelvű lányok tereferéltek itt, karjukon fényes rézkannákkal. Hol van már az a világ, amikor piacolók, vándorlók szomját oltotta a kútnak áldott vize? Úgy vélem, ezért a szép, maradandó emlékekért mégis Pintér Mihályt illeti a köszönetünk.

Friedvalszky Ferenc

1919-ben Jászberény város képviselő-testülete választotta polgármesterré. 1920-ban a város lakossága nevében már Horthy Miklós fővezért köszönti, mint a város első embere. A Trianon utáni Magyarország legválságosabb időszaka az 1920-as, 30-as évek városunkban is. Szanálás a hivatalokban, keresethiány, élelnívó csökkenés. Kevesebbet ettek-ittak az emberek, rosszabbul ruházkodtak. Folt hátán folt a szegény sorsú gyerekek gúnyjában, s hivatalból már 15 éves korukban megkaphatták a cselédkönyvet. Üres volt a pénztára a városnak, annyira úr volt a pénztelenség, hogy a városvezetésnek jövedelemforrás érdekében még a pálinkafőzés jogának visszaszerzéséért is harcolnia kellett. Késett az adók befizetése, így sokszor a városi alkalmazottak nem kapták meg fizetésüket a szokott időben. Az alkalmi szükségmunkára sokszoros túljelentkezés volt az emberpiacon. Hol volt itt a kiút? A polgármester úr támaszkodhatott a város polgárságának hajtóerejére, valamint a városkörnyéki földbirtokos osztály segítőkézségére. Ilyen körülmények között vágott bele a város 1925-ben Faluszövetség címen háromnapos kiállításba a kultúra, mezőgazdaság, ipar, kereskedelem felvonultatásával. Valósággal megpezsduült az élet. Az iskolák tantermeiben a tanulók munkái voltak kiállítva, az iskola udvarokban pedig gazdasági termékeket, iparosok, kereskedők portékáit mutatták be. Az iskola kiállításán a sláger egy szépen megmunkált lakat volt, elejét betűkoszorú díszítette. A neves vendégeket kalauzoló polgármesterünk szeme rögtön

megakadt a lakaton. Mi, gyerekek körülállva lestük a furfangos lakat kinyitásával bíbelődő városvezetőt. Tapogatta a betűket, mint tót a hajnalt, de bizony a lakat nem nyílt. Egy kisinas meg csak leste, majd udvariasan elkérve saját alkotását, s pillanatok alatt kattant a zár. A polgármester úr nevetve barackot nyomott a fejbűbjára, markába csúsztatott valamit, és megdicsérte ügyességét. A bénultság tovább oldódott, ez időtájt újraéledt a vendégfogadás, mint régen. Zadravec Ferenc püspök 1926-ban a Barátok – terén kultúrházat szentelt, melyet a ferences atyák, a Jászság kultúrájáért cselekvő jász fiatal írók, festőművészek, ügyvédek, jogászok összefogása valósított meg. 1928-ban Klebelsberg Kunó kultuszminisztert üdvözlöttük a városháza előtt. Neki köszönheti sok állástalan jászberényi fiatal tanító is, hogy az általa életrehívott 5 ezer tanyai iskola kenyérhez juttatta. Ebben az időben közel egy millió volt az írástudatlanok száma Magyarországon.

Olyan fogadásra, mint a 20-as évek vége felé volt, nem sokra emlékezem. A főtéri Pálincás kerestől 25-30 fényes hintó indult egyszerre a vasútállomásra, magas rangú vendégünk, képviselőnk, gróf Apponyi Albert elé. Mi, polgárista lányok is mindig sorfalat álltunk, az üdvözlő beszédet Friedvalszky polgármester úr mondta. Eleget tett ő ennek a feladatának városi hazafias ünnepeken, iskolavizsgákon, olvasókörokbén, jótékonysági bálokon, teadélutánokon is. A polgármester úr ebben az időben fiatal, jó külsejű, magas termetű férfi volt, elegáns, mindig alkalomhoz illően öltözött. 1926-ban a tanévzáró vizsgáinkon a szülők mellett a hivatalos előjáróink is megjelentek, ezzel még ünnepélyesebbé téve számunkra az eseményt. Nyílt a tanterem ajtónk, és megjelent Friedvalszky polgármester úr, Erdős plébános úr kíséretében. Kölcsönös köszöntéskor a polgármester üdvözlő mondatai kedvességet, biztatást árasztottak felénk, de aztán jött a fekete leves. A plébános úr kezdte a feleltetést a hittan vizsgával, - emlékszem – imígyen: Na, te kemence kenyér fejű gyerek ott a 4. pad szélén, hát tudod-e, hogy mi végre teremtette Isten a világot. Persze, hogy nem tudott egy árva szót sem kinyögni az ártatlan ilyen dörgedelem után. Mi dermedten lestünk, a vendégek is zavartan feszengtek. Szerencsére aztán mégis sok kéz emelkedett, hogy megfeleljen a feltett kérdésre, így a továbbiakban simán, szépen zajlott a vizsga. Gyerekfejjel is fel tudtuk már mérni, hogy a két előjáró nem azonos emberi tartású. Friedvalszky polgármesternek is voltak ellenlábasai. Újságcikkben fessegették, hogy a város fogatát nemcsak hivatalos útra, hanem vizitelgetésre is használja, csak a szőlőjébe jár magánfogatán. Becsülve középút tartásáért lényegesen nagyobb többségben voltak hívei. A Borsóhalmi úton (mai Ady út) lévő villáját emberáradat vette körül, amikor felnőtt fiát temették. Ezt a csapást különösen felesége, Erzsike néni sohasem heverte ki. Megcsendesedett a ház, miután leányuk Budapestre ment férjhez. Magas rangú vejük révén a polgármester úr ék gyakran voltak

hivatalosak a kormányzóné várbeli garden party-jára. Az ő polgármestersége idején is akadt azért botrány! A városi képviselőtestület tagjaival eltérő vélemények néha viharos közgyűlést eredményeztek. Emlékezetessé vált Baráth Endre, városi képviselő a közgyűlés elé tárt indítványával. A „két kenyeres tisztviselők” elbocsátására tett javaslatot, mondván, hogy hozzák bátran nyilvánosságra, kik azok, akiknek a rovására másoknak is kenyeret tudna adni a város a 30-as évek nehéz megélhetési viszonyai között. Darázsfészekbe nyúlt!

Legtöbb bennszülött jász tisztviselő élükön a polgármesterrel – módos házzal, földdel, szőlővel rendelkezett. Ezeknek a jómódú embereknek feleségei a Nőegylet keretében városszerte száz számra éhező iskolás gyerekeket ebédeltettek, télvíz idején meleg ruhával, élelemmel, tüzelővel sok nyomorgó családon segítettek. Adakoztak maguk is, adományt gyűjtöttek önzetlenül, fáradhatatlanul. Hamvába is holt a találékony képviselő indítványa! Hej, pedig ha a kárörvendők a jövőbe látnak akkor! Ugyanis nem kisebb személyt, mint a majdani világ Szolnok megyei főispánjukat hurrogták le ott, akkor. Jutott bizony Friedvalszky polgármester úrnak is bőven a városban állástalan diplomás, okleveles polgár. Közülük sokan még a heti 6 pengős ínségmunkát is elfogadták, ezért is „alázatos tiszteletem” volt a köszönő szó. Amikor húsz szegény jelentkező várt közmunkára, s csak öt kellett, volt kemény válasz is: Vagy mindannyian, vagy senki! A korgó gyomrú szegény más szemszögből mérte az összetartást. Ebben az időben egy állástalan gimnáziumi tanár először házi tanító, majd óraadó helyettes tanár lett. Végre, de még más városban, gimnáziumban taníthatott, s csak ezután volt számára tanári állás a jászberényi gimnáziumban. Pályaképe éppen így alakult Simon András középiskolai tanárnak városunkban a 30-as évek derekán. Kezében a diploma, de állástalan, gimnáziumba járó, gyámolításra szoruló diákok házi tanítójaként teszi meg az első lépéseket. Ezután a helybeli polgári fiúiskolában óraadói minőségben dolgozott, majd Sopronban kötött ki, egyházi gimnáziumban lett helyettes tanár. Jászberénybe visszatérve végül állami kinevezést nyer, s lesz a gimnáziumnak kiemelkedő tanár egyénisége hosszú éveken át.

A járásköri tanítógyűlésről azt írja a korabeli Jász Hírlap: „A tanítók eszem-iszom nélkül távoztak a gyűlésről” Bizony a város életének egy szelete volt ez is.

A 30-as évek felejthetetlen élménye volt, amikor a városi Nőegylet meghívására Tüdös Klára, az Operaház híres ruhatervezője idelátogatott. Nem jött üres kézzel! A magyar motívumokkal, magyaros szabású ruhakölteményeit a Kultúrházban állították ki a lányok, asszonyok legnagyobb örömére. Bár az akkori jövedelmi viszonyok a vásárolgatást nem igen tették lehetővé, de nyoma mégis maradt. Szíves szóval tanácsolta Tüdös Klára, hogy viseljünk

rános parasztszoknyát a piacon kapható képfestő vásznakból. Sőt, Jász Bálon, előkelő esküvőn már fel- felbukkant eredeti Tüdős Klára tervezett ruhacsoda is.

Zarándok utat szervezett Amerikába a helybeli Nőegylet. A résztvevők magyar ruhában pompáztak a tengerentúli Kossuth szobor előtt. Csodákat meséltek Szabó József bankár feleségének, Tarnay Cecéliának a Tüdős Klára készítette ruhájáról.

1940 májusában Friedvalszky Ferenc megromlott egészségi állapotára hivatkozva 6 hónapos betegszabadságra ment, majd nyugdíjba vonult. A városi képviselő testület ideiglenesen Pénzes Sándor városi főügyészt bízta meg a polgármesteri teendők ellátásával, mert benne látták az utódot is.

Pénzes Sándor

1940-től 1945 márciusáig töltötte be polgármesteri tisztségét, amikor a II. világháború eseményei senkit és semmit nem kíméltek már. Több mint 30 évet állt Jászberény város szolgálatában, ebből 26 évet, mint városi főügyész töltött be. 1935-től gyakran jártunk a főügyészi irodájában az álláskérő kérvényeinkhez szükséges okmányokért. Roppant udvarias, kedves volt. Egyszer azt találta mondani, hogy ilyen fiatal csinos lányok ne állást kunyeráljanak, hanem menjenek férjhez.

Megrökönyödve hallgattuk, mert a vallás és közoktatási miniszter az állásért folyamodó tanítónőknek alkalmazás helyett ugyanezt tanácsolta. Erre jókora tömeg állástalan tanítónő verődött össze. Budapesten, s a miniszteri iroda erkélye alatt fakanállal hadonászva férjet követeltek. Tőle távozóan csak a folyosón merre valamelyikünk kinyögni: „Nahát, ez az aranykakas!” Így hívták a háta megett. A bennfentesek azt mondták azért, mert a bankos Weisz családba nősült. Korán megözvegyült, s nem is házasodott többé. Ismert volt, hogy naponta felkereste fiatalon elhunyt felesége sírját. Magányosságát rokoni és baráti kapcsolatokkal igyekezett feloldani. Az Úri Kaszinó minden napos vendége volt. Ma lehet, hogy belekötnének természetbe, de elegáns öltözetével, ezüst fogantyús sétabotjával egyéniség volt, aki tekintélyt szerzett és meg is tartotta. Gyakran lehetett látni a templom melletti parkban városházi beosztottjaival is üldögdélni vagy sétálni. Szívesen szót váltott az utcán is a járókelőkkel. Ő, aki igazán tudója volt évekig tartó állástalanságunknak örült, amikor már kinevezéshez jutottunk. Módos polgár házában kényelmét az idős, gondos házvezetőnő biztosította, egyszerű módon élt, a városban gyalogosan közlekedett, utazásakor bérkocsi vitte, hozta a vasútállomásra. A rendkívüli idők különleges feladatokat róttak a közigazgatásra. A katonai behívások miatt most tisztviselő hiány van, kiegészítő munkaerőt

alkalmaznak. A lakosság tömegével keresi fel ügyes bajos dolgaival a városi hivatalokat. Beszolgáltatási kötelezettség, jegyrendszer, gyors hadisegély, menekültek fogadása, árdrágítás megfékezése, mind égetően sürgős. Pénzes Sándor frontra induló csapatokat búcsúztat, visszatérőket fogad a Főtemplom terén. Még a nehéz időkben is megnyitja a Jászsági festők VII. kiállítását. Ünnepi megnyitójában kéri a támogatásukat, képeik vásárlására buzdít. Az újságok azt írják, hogy Jászberényben kitűnő kezekben van a közigazgatás, még is megtörtént, hogy a közvélemény a polgármester úrral nyíltan is szembe fordult. Először, amikor bejárta a várost az a hír, hogy a pótdóterhet 150%-ra emelik. Szerencsére a városvezetők idejében közös megegyezéssel kimondták, hogy 100%-osnál a város magasabbat nem tud elviselni. Ennél jóval nagyobb port vert a cigányok ügye. Még az előző polgármester feladata lett volna, hogy a város végén vízben álló cigánytelep számára új helyet jelöljön ki. Ezt a feladatot az utód Pénzes Sándornak kellett megoldania, be is telepítette az egész tábor a Szelei út végére. Az érintett környéklakók ezért szünet nélkül, úton – útfélen a polgármestert szidalmazták, hosszú évtizedekig hánytorgatták a sérelmüket. A II. világháborús események egyre nehezebb feladatokat rónak a városvezetésre. A zsidótörvények végrehajtása, a menekültekkel felduzzadt városi lakosság ellátása. Ijesztően fogyott az élelemkészlet, mivel a Jászság háborús hadtápterület volt. Pénzes Sándor rövid polgármesterségének legnehezebb szakasza volt 1945 januárja. A város ismert munkásvezetői, élükön Tóth György Istvánnal az orosz városparancsnokság segítségével kezükbe ragadták a hatalmat. 1945. március elsején lemondatták Pénzes Sándort, helyét Tóth György István jászberényi illetőségű úri szabó tölti be új polgármesterként. Lám, lám, milyen forgandó is a világ! Ő ebrudalja ki a város törvényesen megválasztott ünnepélyesen beiktatott, jogi végzettségű polgármesterét, aki évtizedeken át szabóműhelyének küszöbét taposta kuncaftként. Ami még reá várt: nyugdíjelvonás, házának kiigénylésre bocsátása.

Tóth György István

Velük szembe szomszédok voltunk a Rózsa utcában. Egyszerű házban laktak, de észrevehető volt életvitelükön, hogy nem az átlag, gazdasági válsággal küzdő iparos volt. Szabó műhelye az akkori szokásoktól eltérő módon nem a házuknál volt, hanem bent a központban, a Lehel – szálló üzleti során. Itt dolgozott estig, így a jószomszédi viszonyt inkább csak feleségével és apró leánykájával tartottuk. Nyári estéken a kispadon megindult a sustorgás, hogy van itt valami titokzatosság is. (1919-ben, a Tanácsköztársaság idején tanácsstag és jegyző volt.) Idős szomszédok azt állították, hogy nehezen elalvók, s azt vették

észre, hogy hetente kedd este, 11 óra tájt bizony nyitogatják Tóthék ajtaját. Biztosan a régi kapcsolatok, vélték sokatmondóan. Ki nevetett, ki legyintett, hol van már 1919! Hogy mégis ténszerű volt 1926-ban az álmatlankodó Rózsa utcai öregek fülelése, az bizony 1945-ben igazolást nyert. Lám, újra jelentős pozíciót tölt be Tóth György István városunk életében.

Nem volt könnyű dolog 1945 tavaszán Jászberényben sem a polgármesterkedés. A városban dúló kenyér, tüzelő petróleum hiány okozói az árdragítók, piaci hiénák, akik még azt a keveset is elorozzák, ami megmaradt. Az új polgármester a háborús károk összeírásával a város tanítóságát bízta meg, s egypár cipőtalpat ígért fizetségül, ami bizony csak az ígéret szintjén maradt, sose kaptuk meg. A kukoricacsutka igénylése is zátonyra futott a tanítóságnak. Egyszerű, érthető módon indokolt a városháza, miszerint az csak a dolgozóknak jár, a tanító nem dolgozó. Se „cipőtalp”, se „csutka”, de lett B listára helyezési okmány jó sok városi tisztviselőnek. Népbírósi ítéletek, két megélhetésük felülvizsgálata alapos tisztogatást végzett. Bizony eltűnődve olvastam B -listára tett férjem papírján a régi utcaszomszédom aláírását. Más lett a polgári értékrend. Akármerre néztünk újsütetű, frissiben bekapcsolt városi vagy idegenből érkezett vezető trónolt mindenhol. A feszültség sokszoros volt, nehéz volt a broszúrákon iskolázott előadók szónoklatait hallgatni megállás nélkül, és féken tartani a kivezényelt iskolásokat, amikor sok ilyen elhangzott: „jaj, az imperivanilistáknak”.

Bármilyen meglepő is, önmutogatás, szereplési vágy nem túlzottan volt jellemző Tóth György Istvánra. Velünk járta kezdetben a pünkösdi, úrnapi körmenetet, mint városvezető, Ő fogadta bérnyálásra a városba érkező egri érseket. Minden jól ment, volt sorfal, virágcsokor, de az egyházi méltóságnak is le kellett nyelnie a káplánnak kijáró tisztelendő úr megszólítását. Polgármesterünk dicséretére legyen mondván, szerény kéttablakos házában lakott továbbra is. Nagy kártyás hírében állt, de este 7 órakor ha nyert, ha veszített, elnézést kérve befejezte és hazament. Megtiszteltetésnek vette, ha vendégségbe, vacsorára meghívták, így a szamaras fuvarozót, Kaudesz bácsit is megtisztelte feleségével együtt. Voltak ott még régi, nem is akárki más vendégek is ilyenkor! Az már persze csak csacska fecsegés volt a városban, hogy a vendéglátó szamarat vágott, amit akkor ugye nem disznótornak, hanem szamártornak hívnak. Azért időzik emlékezetem hosszasan Kaudesz bácsinál, mert a háború utáni rendszernek érdekes, kételtű egyénisége volt. Reggel maszek módra fuvarozott szamaras kocsiával, szabadság szóval köszönt városszerte. Nem egy esetben, délben már röpgyűlést tartott az utcasarkokon. Úgy biztosított délidőben hallgatókat, hogy erélyesen toborozta a különböző világnézetű utcabelieket. Aki nem tudta, miért van a szárazság, az most megtudhatta azért, mert a kulákok kutakat ásnak a földjeiken.

Gyerekei iskolai értekezletén mindig jelen volt, a szülők jobban várták a hozzászólását, mint a nevelőtestület mondanivalóját. Itt meg azzal győzködött, hogy ne adjuk a lányokat traktorosnak, mert milyen feleség, anya lesz abból, aki egész nap traktoron rázkódik, kormosan, olajosan tér haza. Nem jászosan formálta a szavakat, közlő, kérdő, humorral átszőtt mondatai nagy derűtséget keltettek, hisz az utcákon kitett plakátokon meg lányokat hívtak traktorosnak. Egyszer azonban nagyon kitett magáért! Hogyne lett volna jelen nyolcadikos fia tanévzáróján. Pergett a műsor, természetesen szigorú forгатókönyv alapján, kizárva azt, hogy más is adódhat. Pedig adódott! Az igazgató búcsúztató beszéde után le sem ért az udvari pódium lépcsőjén, amikor Kaudesz bácsi fenn is termett oldalról. „Csak azt akarom mondani, kedves fiaim, hogy sohase felejtsetek, hogy van Isten!” Némáság, dermedtség! Ami kiszivárgott, a „koca” szónok fejmosást kapott, egy közmondással körítve, hogy addig jár a korszó a kútra, míg eltörik. Bóna Antal igazgatónkát azonban másnap leváltották.

Aztán ment az élet tovább az általuk kijelölt úton, gyakran hallhattuk, hogy itt, most mi parancsolunk. Akkor is akadt bizony a város lakóinak ügyes-bajos dolga. Naponta hosszú sor kígyózott a polgármester ajtaja előtt. A vélemények egyben megegyeztek, a polgármester meghallgatja a panaszt, kérést, ha tud segíteni, ha nem, megtisztelő a kézfogása. Azon aztán sorra kerülésig vitáztak, hogy a régi polgármesterek kézfogása csak kényszeredett volt a szegény ember felé. Ennél viharosabb vitát kiváltó téma is adódott, színhelye a városi képviselő tanács közgyűlése volt.

Előterjesztették határozathozatalra Tóth György István jelenlegi polgármester 30 éves nyugdíj jogosultságának megszavazását. Fűlsiketítő láрма tört ki. A régi képviselő testületi tagok azt kiabálták, hogy nyugdíj csak közszolgálatban töltött évek után jár. Akinek volt ilyen attól elveszik, akinek nincs, megadják. Jól is nézünk ki! Szitkokat szórtak egymásra az új és a régi vágású képviselő tagok. Sok lúd disznót győz, végül is Tóth Mihály az új többséggel győzelemre vitte és megszavaztatta a nyugdíjjogosultságát Tóth György Istvánnak. Hamar híre ment a viharos közgyűlésnek, városszerte sokan megrökönyödéssel fogadták a döntést. Eleddig 30 év? Mire? Hiszen az úri szabósága jól jövedelmezett mindég. Tóth Mihály nevet is említettem. Szintén régi mozgalmi ember, szintén szabó mesterséget űzött. Mozi igazgatósága mellett számos tisztséget töltött be. A közvélemény egy része szalonkommunistának tartotta, más része hatalmaskodó Kása Pintér Mihályra ismert benne. Nekünk, tanítóknak bizonyította mindkettőt. Moziba menet Balogh Aladár kollega állt elől, a gyerekhad élén. Az igazgató a mozi előcsarnokának ajtajánál állt, így vele közölte véleményét. Ma is szó szerint tudom idézni, akkortól bennem feszül, talán a mai napig is. Szóval így hangzott: „Professzorom! Ha

nem táncolnak úgy, ahogy mi füttyülünk, akkor suszterinasokat alkalmazunk az iskolákban.” Az elől álló, jó fülelő tanulók másnap el is játszották a nagyszünetben a lezajlottakat. Egyébként mindenki maradt a helyén, de a gúnyos professzorozást a régi vágású néptanítók soha nem felejtették.

Talán ezek a múltbeli emberek valóban nem voltak többek, mint csupán egy-egy tégl. Bizony gyöngé, tévedő vagy gyarló, ám jócselekedetre is hajlók. Emlékezésem bár a letűnt múlt töredéke, mégis örökül hagyható mondandók ezek. Utána már tanácselnökök következtek.

A JÁSZKISÉR HARANGJAIRÓL

Az első nagy harangot a legendák alapján Paulinus készítette a nolai templom számára rézércekből, mégpedig 394 január 13-án, Veronika napján. Az olaszországi Nola városa Caserta olasz tartományban található. Történelmileg is nevezetes város, mert Marcellus kétszer verte meg falainál a Rómába igyekvő Hannibált. A későbbi évszázadokban a kereszténység terjedésével párhuzamosan épültek a templomok vagy a templom mellett harangtoronyok. A harangtoronyok elsősorban Olaszországban váltak gyakorivá, az egyik legismertebb a pisai ferde torony. Hazánkban – főleg a Felvidéken és Erdélyben – található harangtoronyok; így pl. Lőcsén és Késmárkon. A mai Magyarország a Báthoriak által épített gyönyörű nyírbátori fatorony a leghíresebb.

A világ egykoron szinte versengett a nagy harangok építésében. A nyilvántartások szerint a moszkvai Kremlben lévő 1653-ban készült, 201916 kg súlyú szerkezet a legnagyobb. Ezt követi a Kyotóban 1632-ben készített 75 600 kg súlyú harang. Tekintélyes helyet foglal el a rangsorban a bécsi Stephansdom (19 824 kg) és kölni dóm 1875-ben felszentelt 26 250 kg súlyú harangja.

A harangjárás a katolikus egyházban vált szokássá. Nagycsütörtökön, amikor elhangzik a Gloria in ex celsis Deo -Dicsőség az Istennek! az oltári szentség dicsőítésére az összes harangok meghúzatnak és Nagyszombaton a mise Glóriájáig az orgonával együtt elhallgatnak. Nagypénteken némák maradnak, Krisztus halálának emlékére, és ilyenkor csak a kereplők szólnak a katolikus templomok tornyában. A katolikus néphit szerint ekkor a harangok Rómába mennek a pápához, és ott maradnak Nagyszombatig, a feltámadás napjáig.

A harangjátékok csupán a XIX. századtól váltak ismertté. Belgiumban és Hollandiában divatosá, sőt hangszerré lettek. Hazánkban három helyen vonzza a látogatókat a harangjáték: Szegeden a Dóm téren, Kecskeméten a Városházán és Nyíregyházán a görög katolikus templomban.

A harangszentelés, az a szertartás, amellyel a katolikus egyházban a harangokat felavatják. A harangot a püspök, vagy az érsek szentelheti fel. Mi kisériek két harangszentelésnek lehettünk tanúi; nálunk 1956-ban - a háborúba elvitt harang helyett -a lakosság adakozásából épített harangot szentelték fel.

A harangszentelést Kovács Endre segédpüspök végezte el. Szentelés alkalmával a harangot először kívülről szentelt vízzel, majd az un. Gergely-vízzel szentelik meg, Öntenek rá a betegek olajából, abból bérmáláskor használnak, ill. amit a haldokló utolsó keneteként adnak.

A katolikus templom harangjairól

Jászkiséren 1650 körül épült az első templom, torony nélkül, mivel Jászkisér kun lakossága a Nagykunsággal együtt egységesen, önkaratából áttért a református vallásra. A katolikus lakosság csak a Rákóczi Ferenc csatái után telepedett Jászkisérre.

Az első templomunkat Eszterházy Károly egri érsek építtette 1773-ban. Az új templomot a községünkben született Foltin János kanonok - Jászkisér nagy támogatója - építtette fel a mai neoromán-neogót stílusban 1906-ban. Építését olasz kőművesek fejezték be, mert a kisériek sztrájkoltak. A templom felszentelésére 1906. október 7-én került sor. A később díszpolgárrá választott Foltin János által

harangokat adományozott a templom számára. Ezeket az I. és II. világháború idején elvitték és beolvasztották.

Ma a katolikus templomnak 3 harangja van:

A nagyharang.

Felirata a következő: *Szűz Mária Szeplőtlen Szíve,*

légy a mi menedékünk. Öntették templomunk 50. éves jubileumára Jászkisér hívei

Öntötte Szilárd Károly Műhely Avtallalat Budapestén.
A harang átmérője 126 cm, míg a magassága 90 cm.

A középső harang.

Felirata: *Mi lesz belőlünk, hogyha Te elhagysz!"*

Szent István tiszteletére ajánlják G. Varga István és neje Nagy Mária 1925. szent évében.

A harang átmérője: 78 cm, magassága 70 cm.

A kisharang, a "lélekharang":

Ezen a harangon semmi felirat nincs. Kutatásaink alapján ez az 1773-ban épült templom megmaradt harangja.

Átmérője: 35 cm, magassága 30 cm.

A hagyományok szerint a harangok „beszélnek”. A kiséri reformátusok harangja ezt mondja: *Földje, tanyája*, a katolikusoké pedig ezt mondja: *Inge, gatyája!*

A református templom harangjai

230 esztendeje, hogy a református templom tornya megépült Mária Terézia engedélyével. Az első harangot - a leírások szerint - 1744-ben a nemes jászkiséri református eklézsia számára készíttetett Joseph Steintoch. Ez a kisharang ma Debrecenben a Református Kollégium egyháztörténeti kiállításán látható.

1773-ban készült el a második harang. Felirata: *Aki szómat hallja serkenj fel szíveddel , jöjj el a templomba lelkeddel - testeddel a gyülekezetbe.*

A harmadik harang 1775-ben készült. Felirata: *Kegyves személyével eklézsiái imával szolgálj Isteneddel .* Ez a harang 1790-ben elhasadt, és 1802-ben Eger városában Johannes Jusztel műhelyében újra öntötték.

A negyedik harangot a jászkiséri szent eklézsia öntette „Mucsi Bálint főbíró, Filép Mihály és Bóné István kurátor munkaidejében 1821.júniusában Pesten Judith Herikus Eberhard által” . A harang szerelője Tevély Antel volt Sopronból . " *A jászkiséri református harang felhúzásánál munkában voltam 6 nap , napidíj 260 fillér , jun. 21-től 27-ig , összesen:1560 fillér..."* Ezeket a harangokat elvitték a református egyháztól és háborús célra hasznosították.

Az új harangok

Az elszállított régi harangok helyett 1913-ban helyeztek el újakat. A toronyban levő harangokon a következő feliratok olvashatók:

*Készítették a ref. egyház számára:
T. Mészáros Sándor és neje L. Szabó Eszter
jászkiséri lakosok*

Első nagyharang öntődött 1913. ápril 30-án ; sulya 19 mm. 98 klg.;
felirata: Sámuel II. könyve 18 rész 18 vers : Nincsen nékem oly fiam, kinek én nevem emlékezete felmaradhatna. K. P. Z. B.

Második harang sulya 11 mm. 75 klg.; felirata: LXXIII. zsoltár 25 vers :
Kicsoda volna nékem mennyékben, te náladnál egyébben nem gyönyörködöm e földön.
K. P. Z. B.

Harmadik harang sulya 6 mm. 2 klg.; felirata: XXXIV. zsoltár 4 vers : Magasztaljátok az Urat vélem együtt és magasztaljuk az Ő nevét egyetemben. Megkerestem az Urat és meghallgatott engemet. K. P. Z. B.

Negyedik harang sulya 2 mm. 27 klg.; felirata : Aki szómat hallod, serkenj fel szíveddel, jöjj fel a templomba lelkeddel, testeddel, a gyülekezetet kegyes személyeddel ékesítsd, imádkozz szóddal Istenedhez. K. P. Z. B.

A korabeli feljegyzések megőrizték a nagyharang szentelésekor mondott imát és énekeket.

Mi Urunk Istenünk! vedd kedvesen ezen mi áldozatunkat. Amikor adott néküink az Ur Isten nyugodalmat, annak okáért az Ur parancsolatja szerint elhoztuk a mi földünknek gyümölcsét heted és tizedrészben, ahová az Ur mondotta és menj oda, arra a helyre, melyet a te Urad Istened választott, hogy az Ő neve ott lakozzék. És ime elhoztuk ezen szent helyre az egész gyülekezetet részére és Isten dicsőségére. Ámen.

*Dicsőít téged, égi nagy teremtő
A mindenség nagy szent dala
Az ég, a föld és a csillagok ezre s a
buzgó keblek imája
Ime e szent egyház harangjai is
szólnak, zúgnak.
Dicsőítik nagy nevedet.
Hatalmas szavuk magasra felhangzik,
Az égbe viszik imánkat,
Hozzád juttatják hálánkat.*

*Néked földön, mennyeken
Világ nagy istenének,
Számptalan jószágodért
Zeng nyelvünkön hála ének.
Angyaloknak szent kara
Áld menyekben világ ura.
Imánk mind csak töredék,
Mely hálát rebeg feléd.*

A legnagyobb harangot 1914-ben újra elvitték. Ehelyett 1928-ban öntetett újat Gócza József református lelkész öntette újra. Ez a harang újra hasonló sorsra jutott, mert 1944-ben ezt is elvitték. A szemtanúk szerint harangozás után leengedték, majd a templomkertben összetörték. Ezt követően lovas kocsival szállították a vasútállomásra.

A harangok rendeltetéséről, működéséről

A harangokat eredetileg kötéllel húzták. A hetvenes években Gulyás Sándor villanyszerelő elektromos működtetésűre alakította át a húzószervezetet. A 90-es évek közepétől – újabb fejlesztés nyomán - automatikusan, számítógépes irányítással kondítják meg a harangokat. A harangozás napirendje szabályozott. Régebben reggel 8-kor, este 8-kor (napjainkban is) nyáron 9-kor szólal meg a szerkezet. A harang minden kedden 1/4 9-kor Biblia órára, pénteken 1/4 9-kor Hálaadásra szólít. Vasár- és ünnepnap reggel 9-kor 1 ütessel „gyűlöre” szólít, utána fél 10-kor 3 ütessel pedig „beharangoz”. Valaki elhunytáról a hírharang tudósít, „csendít”. Háromszor egy harangütés ad hírt egy férfiről, és kétszer egy-egy a nő haláláról. A halott emlékére 9, 12 és du. 3 órakor is meghúzzák a harangokat. Esetenként rendkívüli harangszó is szól 10, ill. és du. 5 órakor. A temetés alkalmával búcsúztatás előtt, kerek óra előtt 5 percig 1, a búcsúztatási szertartás megkezdése után kb. fél órával, minden harang szól. Emlékharang nem régóta van, az elhunytak emlékére szól évfordulók alkalmából.

Egykoron a harang adott hírt a fellobbanó tűzről, ilyenkor félreverték a középső harangot. A vihart piros zászló jelezte, ugyanez mutatta a tűz irányát a templom erkélyéről. Sötétben piros lámpa lámpával jelezték a tűz irányát. Régen toronyőr is strázsált, aki óránként megfújta kürtjét az erkély négy sarkán.

GONDÚZÓ

A Liliom utca még megtalálható. Megkurtítva ugyan, de ez a ház még áll, amelyben 5 éves koromtól 16 éves koromig laktunk. Álmaimban sokszor visszajár. A napfényes gang kiugró részében, a fonott fotelokban ülünk, s együtt a család. Szép gyermekkorom képei közé tartozik ez is. Nemcsak az álom hozza el a régi időket, de megszépíti jelen napjaimat is a visszajáró emlékezés. A Liliom utca közepe volt az, amivel most kezdődik. A Fő térről nyíló Tarnay Alajos utcából kezdődött. A Pálincás csengettyű mögött volt a Berger élelmiszer, csemege kereskedés, ez volt a Tarnay Alajos utca egyik sarokháza, a másik sarokházban a Hangya bolt állott impozánsan, magasan a járdától néhány lépcsőfoknyi magasságban. Az utca másik végén volt a Pesti pékség, illetve a Fecske Sándor /malomtulajdonos/ háza. Egy utca vezetett a malom előtt párhuzamosan a Zagyva folyócskával és egy térben torkollott. Ezen a téren volt kedden és pénteken az ócska piac. Ezt ugyan senki nem így nevezte, hanem sokkal dallamosabban, misztikusan muzsikáló szóval Zsi-piacnak nevezte, így összeolvasva, hosszú í-vel ejtve. Volt egy időszak, amikor a tavaszi és őszi hónapokban hétfőeken, szombaton és vasárnap körhintát /ringlispilt/ ütöttek fel. Egész nap, de főként délután és este szólt a zene, repültek a fennülők körbe-körbe, fenn a suhanc gyerekek hajtották a kereket néhány menet idejéig, ezután az volt a fizetségük, hogy ők is mehettek egy menetet. Ezalatt mások voltak a hajtók, és azok, akik előbb hajtották a fizetségüket élvezték és repültek. Így ment ez felváltva. A körhinta körül sétáltak a diákok, vasárnaponként a kimenős cselédnányok, szabadnapos inasok stb. A tér nyugati felében a bal oldalon a Zagyván át a Kállay híd vezetett. Ez egy masszív fahíd volt, nem éppen keskeny, de nem is nagyon széles. Csak gyalogosoknak. A kerékpárt az átmenőnek át kellett gyalog tolni, de előfordult, hogy egy-egy rendetlenkedő ifjú kerékpáros, ha nem látott gyalogost, gyorsan átvágtatott rajta, élvezve a tilalom édességét és az aljdeszkák mozgását.

A Kállay híd közepén ha megálltunk és az alvég felé tekintettünk, jó 100-120 méternyire volt a Mizsei híd, kissé régebbi, kissé keskenyebb s nem is olyan forgalmas. A jobb kezünk felé levő folyóparton nem voltak épületek, hanem a Varga utcai házak, kertek alja volt. Tavaszi időben a sűrű orgona és jázmin bokrok illatoztak. Szükség is volt sokszor erre a jó illatra, mert a Mizsei híd előtt magasodott a Surák „börgyár”. Üzem volt ez, de a város lakói gyárnak emlegették, nem lévén ugyanis más gyár az egész városban. Igaz, hogy a szódásüvegekre az volt maradandó módon ráírva, hogy „Csollák szikvízgyára Jászberény”. Volt még egy szikvízgyártó, azt hiszem az volt a jelentősebb, talán Bartusnak hívták A börgyár börcserző illata nem volt éppen orrfacsaró, de nem is a legkellemesebb. De úgy emlékszem ez mindenkinek természetes volt és a környéken lakók nem berzenkedtek. Szívesen jártak ide pecázni a fiúgyerekek, s ezen közben ha nem jöttek horogra a lusta halak, csúzlíjokkal megcélozták az emeltes börgyár üveglablakait, sokszor sikerrel is, azután ha hullottak le az üvegcserépek a nebulók szaladtak, ki merre látott. Az ócskapiac árusai hetivásár-napokon (kedd, péntek) egészen a Kántor utcáig elfoglalták a járdaszélet, de volt, hogy még tovább is. A Kántor utca tulajdonképpen igen-igen kicsi utca volt, az egyik oldalon három, a másik oldalon csak két házzal. Amilyen kicsi utca volt, olyan vidám. S ezt a vidámságot az okozta, hogy az utca legszebb négyablakos házából délutánonként hegedűszó hangzott, de vidám nótázás is, ha éppen nem tél volt és nyitva voltak az ablakok. Ilonka néniéknél kosztos diákok laktak, egy-egy gimnazista is, de túlnyomórészt tanítóképzősek. Ezek a vidám

dallamok behallatszottak a mi udvarunkra is, mivel a Liliom utcai házunk melléképületeinek ablakai szokásos magasságban a Kántor utcára nyíltak. Házunk udvarra vezető utcai másodbejárata is ide nyílt. Ez volt az alsó ajtó, a felső ajtó a Liliom utcai szobaablakok mellett a folyosóra vezetett.

Ebből a házból jártam óvodába, iskolába a főtemplomon túl az Érseki Leánynevelő Intézetbe. Ez az iskola a Szt. Vincéről nevezett Szatmári Irgalmas nővérek vezetése alatt állott. A városban leányok számára csak ez volt az egyetlen iskola. Óvoda, elemi, polgári iskola, majd 1937-38-ban egy polgárit elvégző leányok számára egy éves továbbképző tanfolyam is indult. Itt az általános ismeretek (irodalom, történelem, földrajz, növénytan, számtan) mellett gyakorlati tárgyakat is tanítottak. Mégpedig: gazdasági ismeretek keretében konyhakertészetet, majd a Zárda konyhájában sütni, főzni tanítottak. Nagyon élvezetes egy év volt, mivel a Zárdának volt egy szép nagy kertje, ahová gyakorlatra az intézet lovas kocsija vitt és hozott bennünket. Persze ez jó időben volt és mindig felért egy jó kirándulással. Énekszóval vonultunk a lovaskocsin, mintegy 8-10-en. Ennyi volt ugyanis az akkori osztály létszáma. A másik évben én is, mások is kikerültünk, mert a szülők engedtek a féltésükből és elengedtek bennünket más városba intézetbe, vagy rokonokhoz elszállásolva középiskolába. Mint fent jeleztem Jászberényben leányok számára nem volt középiskola. Egy-egy tanulót évente felvettek különbözeti vizsgával a helyi fiúgimnáziumba. Majdnem én is beiratkoztam, de szüleim féltettek a „vásott fiúk közé” adni. (Volt egy hat évvel idősebb bátyám, tapasztalatunk innen származott.)

A Gondúzó

Kezdetben Szigetnek hívtuk, mert hogy az is volt, félsziget. A Zagyva észak, nyugat, dél oldalról körülölelte. Húsznál több jegenye, nyár vette körül ezt a másfél holdnyi földterületet. Egy szoba, kamra, nyitott tornácós házacskó állt rajta kezdetben. Ezt a fedett tornácot képeztük ki üvegezett ablakkal, ajtóval szobává. Tulajdonképpen inkább fedett üveg-veranda volt, mint szoba. Világos, napfényes ugyan, de a hatalmas fák jótékonyan árnyékolják. A ház előtt egy hatalmas eperfa és egy szintén hatalmas vadkörtefa volt. Az eperfa megfelelően hajló vastag ágára egy hinta volt felerősítve, a vadkörtefa alá néhány évvel a megvétel után egy lengőteke lett felszerelve. A folyócska partján cölöpökhöz kikötve ladikok voltak, kezdetben csak egy, majd kettő, majd egy kétpár evezős világoszöld szandolin, amelyet én kaptam egyszer vizsgaajándékként. Négy vagy öt éven keresztül a család, a barátok, az ismerősök kiránduló helye volt.

A csónakok a városban levő Margit szigetről indultak a csónakázni, kirándulni vágyókkal a Vashídon túl, a merészebb csónakázókkal egészen a Donátusig. (Szent Donát szobra a Császár tanyánál, majdnem a mai Hűtőgépgyár bejárati útjáig.) Sokan viszont feladták eredeti uticéljukat, s eljutva a mi Szigetünkig, ott kötöttek ki, hintáztak, szalonnát sütöttek, fürödtek. A Zagyva medre itt eléggé keskeny volt, nem volt túl mély, s talaja nem volt iszapos. Különben a Zagyván ez időben (1930-tól 40-41-ig) igen nagy vízi élet volt. A Szúnyogostól kezdődően a Szilvásban majdnem a Vashídig a folyó két oldalán kis vikendházak sorakoztak. Ezek nagyrészt fából készültek, színesre festett házikók voltak. Mindenütt lépcsőfeljáró és csónaknak kikötő cölöp volt. Jártak is egymáshoz látogatóba a tulajdonosok, a vendégek csónakkal, gyalog, vagy kerékpáron a Szúnyogoson át a Külső-zúgónál elhaladva, a másik oldalt a Tanítóképző mögötti részen - ma sportpálya - közelítve.

Közkedvelt lett a mi kis Szigetünk is, egyre többen látogatták, s egy vidám látogató jelentette ki, hogy

minden gondom elfelejtem, amikor itt vagyok. Ez a mondás érlelődött édesapám gondolatában, majd tervében s egy nyári kisvendéglő megnyitására kért engedélyt, amit meg is kapott, s így változott a név, nem Sziget ettől kezdve, hanem Gondúz. S mit kaphattak itt az ide látogatók? Elsősorban jó hideg málnaszörpöt, palackozott sört hétvégeken, csapolt sört, tepertős pogácsát, sósperecet, sóskiflit, fröccsöt, téliszalámit, sonkás és szalámis zsömlét retekkel, zöldpaprikával. Ezekre volt a legnagyobb igény, de sokan elemózsiát hoztak magukkal otthonról, de ez egyáltalán nem volt baj. Ezeket a magukkal hozott csomagokat asztalokhoz ülve elfogyasztották. Az egy hinta se lett már elegendő, s készült egy másik is, egy állványos, mivel már nem volt megfelelően nőtt faág. Egy hatalmas széles törzsű nyárfához pedig a nagytemplomunk régi használaton kívüli óralapja lett felerősítve, úgy, hogy az alatta ülők láthatták a római számokat. Persze mutató nem volt, de minek is mutatta volna a múltó időt, mivel itt a jó hangulat közepette megállt az idő. Az asztalok, padok egy része ritkításra (kivágásra) kerülő rengeteg nyárfából készült. A fák egy részét – különösen a vastag törzsű nyárfákat - pedig úgy vágtak ki és úgy fűrészelték el, hogy a háttámlájuk is lett. Természetes széket, háttámlásat alkotott így a fatörzs, s kibújtak rajta zöld kis ágacsok a későbbiekben. Nagyon romantikus, a táj természetének megfelelő ülések készültek így.

Ugyancsak ilyen fából készült egy átjáró gyalogos híd a Zagyván. Néhány lépcső vezetett fel a két partról, mivel olyan pillért kellett kialakítani, hogy alatta a csónakok kényelmesen elférjenek még akkor is, ha a víz szintje valamit megemelkedett. A híd járófelülete deszkapallós volt, ennek anyaga már a Balla-féle fakereskedésből került ki.

Ez a híd igen jó szolgálatot tett, mert a „Felvég”-nek nevezett rész lakosainak útját igen lerövidítette, gyorsabban juthattak el: a Szunyogosig. A város másik felének az útja a Rákóczi úton át vezetett, de még jóval a Tanítóképző épülete előtt, a mai Jókai utcánál letértek a Rákóczi útról. Itt volt a régi Korcsolyapálya, a balkéz felőli részen a Sánta utca és az Elefánti tó. Innen rendes kocsis és gyalogút, (egyben kerékpárút) vezetett a Vashíd előtti rampán át a Gondúzba. Nem volt ez egyenes út, hanem két S kanyaros út, de soha nem éreztük hosszúnak, mivel virágzó mákok, pipacsos búzák stb. között vezetett. Lenke, a kedves fekete kanca vitt minket a könnyű kocsival. Mi gyerekek, serdülők, szinte az egész nyarat ott töltöttük. Ezért is bővült háromszorosára az ott levő épület. A vendéglői rész a Zagyva folyó felé terjeszkedett. Magasabb is volt mint a régi kisépület. Volt előtte kényelmes fedett terasz is. A vadkörtefa szomszédságában pedig egy fából épített, de cseréptető komoly, eléggé nagy terasz épült, s így ha jött a nyári eső nem ázott meg senki. Az épület túldalán, a veteményes kertre és csirkeórla nézett egy szoba-konyhas kis toldalék épület. A kezdet kezdetén az „aglegény” Jóska bécsi lakott itt télen, nyáron vigyázva a gazdaságra. Később egy idősebb házaspár, András bácsi és Mari néni laktak itt. Volt itt egy kemence is, amelyet kintről lehetett fűteni, de úgy volt kiképezve, hogy belső falai az épület középső szobáját és András bácsiék szobáját is fűtötte. Tüzelőről gondoskodott a természet, a rengeteg fa, amely minden évben gondosan gallyazva volt, hogy hatalmas árnyéka ne akadályozza a konyhakerti növények fejlődését, s a dinnye beérését. Jó homokos volt itt a föld, de nem túlságosan homokos, csak annyira, hogy a zöldségfélék, szőlő, dinnye megteremjen. Volt felszerelve egy bolgárkerék is, és a Zagyvából szükség szerint ezzel öntözték a növényeket.

Lenke lovunk ment körbe-körbe és forgatta a kereket, ami félig a vízbe ért, fából készült kis rekeszekbe felvonva a vizet, ami azután csatornákon folyt oda, ahová kell, szabályozhatóan hova több, hova kevesebb. Az árnyas fák alatt a „leghorn és izlandi” tyúkoknak volt bekerített, elég nagy területük és emeletes tyúkol. Egy fotó őrzi azt a pillanatot, amikor a vendég rámutatva az egyik csirkére, azt mondja, ebből kérek paprikást. Így a megrendelt

ebédekhez, de főként vacsorákhoz minden megvolt, ami szükséges. Frissen és bio módon, mert nem emlékszem, hogy permetezni kellett volna valamit a föld közepén végig futó lugas szőlőn kívül. A lugas közötti út vezetett a telek végébe, már a folyó partján álló nagy körtefához. Édes, lédús, az Alexander körtehez hasonló gyümölcs termett itt, zsengességében is élvezhető, éretten pedig mézédés, de nem túlérő. Ezen kívül volt még sárgabarack, szilva és almafa is. Három körtefa közül az egyik pergamenkörte volt, a másik Vilmos-körte. Nagyon finomra beérett itt a sárga és a görög dinnye is. Most, hogy visszagondolok, mi gyerekek, valóságos kis paradicsomban éltünk. Amikor Sziget volt még a nagymamával voltunk itt, később már csak András bácsiék voltak velünk. Szüleink sokszor kint aludtak, csak hajnalban mentek be a városi üzletet kinyitni. Hétköznap délelőtt nemigen volt vendég, inkább délután jöttek, főként hét végén szombaton és vasárnap. Kivétel volt az, ha egy-egy iskola nevelői vagy tanulói majális rendeztek itt, de azt mindig előre bejelentették. Ilyenkor Imre cukrász bácsi is kitolta a fagyaltos kocsiját a gyerekek nagy örömeire. Ilyen alkalommal született meg a „Gondúzós-induló”. A református iskola tartotta akkor a majálisát és Király Győző tanító bácsi odament Kótvé Ágoston cimbalmoshoz és dúdolgatni kezdte az induló dallamát. Ágoston bácsi figyelmesen hallás után cimbalmozta is. Nagyon gyorsan, szinte spontán született, s a dallammal együtt a szöveg is. Így hangzott: *Madárdalos már a lég, A rét csupa margarét, Azt suttogja a szellő, Megnyílt a Gondúzós. A sok bánat, a sok bú, Elmúlik majd a bortú? Ki a jó bort szereti, a Gondúzósba jöjjön ki.* Persze ez a pattogó induló ritmussal volt az igazi. A zenekar nagyon hamar, szinte azon nyomban megtanulta. Völgyi Rudi volt a primás, Kótvé Ágoston bácsi a cimbalmos, Miska fia a másodhegedűs, nagybátyja a kontrás testvérbátyja, szintén Ágoston, a nagybőgős. Ez a cigányzenekar igen szívesen sétált ki a városból jó időben minden délután. Muzsikáltak és a messze hangzó cigányzene vonzotta is a vendégeket. Szabad idejükben a zenekar fiataljai lengő-kugliztak, sokszor én is velük, mivel igen jól kitapasztaltam, hogyan merre lendüljön a fagolyó, hogy három ütésre mind a kilenc bábút letarolja.

Szívesen jártak ide hétköznap délutánonként a tanítóképző diákjai is. A zene a kuglizás, málnaszörp, vagy pikoló világos, esetleg pogácsa, vagy sósperec mellett igen jól érezték magukat. Közben tanulgattak is, mert elég nagy volt a Gondúzós területe, s találtak bőven csendes, nyugodt helyet is. Az egyik ötöd éves látogató osztály édesapámat elneveztek „sekrestyés bácsinak”. Ez fedőnév volt, mert így kérdezték egymást az internátusban. „No fiúk megyünk ma a sekrestyés bácsihoz”. Persze ez nem maradt örök titok, mert az intézet fiatalabb tanárai, amikor társasággal jöttek, ők is így szólították édesapámat, s nevettek a diákok titkain. Nagyon kedves, egyben igen szolid szórakozások folytak itt. Az éneklés is igen kulturált volt cigányzene mellett. Érdekessége volt még a Gondúzósnek a Cleopátra szobor. Ez egy majd másfél méteres csontsínű cserép szobor volt, az egyik helybeli patika átalakítása során vált feleslegessé. Édesapám ötlete, hogy egy orgonabokor mellé helyezze a Zagyva közelébe, s eléje két fehér pad és asztal került. Nagy sikert aratott. Első volt a lefoglalt asztalok között. Szintén van egy fotó arról, hogy a cigány Kleopátra fülébe húzza a nótát. Néhány fotó és egy emlékkönyv (vendégekönyv) őrzi az elismerő, s sokszor igen szellemes sorokat. Tulajdonképpen csak 1942-ig üzemelt, de a negyvenes években már igencsak érezni lehetett, hogy háború van. Sok volt a bevonuló, s az itthon levők már csak nosztalgizálni jártak ide. Még akkor is kilátogattak, amikor a vendéglő már nem is üzemelt. 1943-ban édesapám eladta és ezután az új tulajdonos mint tanyát használta. Majd később egy fiatal vasutas család állandó otthona lett. Volt elég helyiség, tehát a gyerekeik is elfértek.

A Gondúzós név néhány évvel később egy Búza-piac végén levő korcsma cégére lett. A mai idősebbek is talán már csak azt ismerik. Bízom abban, hogy az idősebbek közül akad néhány ember, aki mint gyerek vagy fiatal

diák volt a Gondúzóben. Talán olyan is akad, akinek csak a szülei meséltek erről. Nekik szánom ezeket a sorokat, elsősorban és azoknak, akik szeretik szűkebb pátriájukat és szívesen megismernék a közelmúlt egy darabját. Hogy hogyan élt, tanult, szórakozott közvetlenül a második világháború előtt mindaz, aki szívesen kirándult, szerette az egészséges sétát, úszást, csónakázást és szórakozást.

A mai térkép jelzi a Gondúzó területét, még egy épület rajza is látható, de hogy milyen most valójában, azt nem kívánom megtudni, mert azt mondja a bölcs mondás: „Ne keresd a régi helyet, ahol boldog voltál, mert boldogság helyett szomorúsággal lesz tele a szíved.”

Emlékeimben sokkal szebben és elevebben él, nemcsak a tájak, a tárgyak, a régi ismerősök, barátok de elsősorban drága szüleim és drága férjem is, akit mint tanítóképzős diákot ott ismertem meg a Gondúzóben. Sokszor elkérte a primástól a hegedűt és vonót és lelkesen, szépen játszott, s akkor, ha kisleány voltam is még, tudtam, hogy elsősorban nekem hegedül...

PAPVÁLASZTÁSOK JÁSZBERÉNYBEN

1852-1927

Stipula József utódja Farkas Péter prépost plébános lett.¹ Az előzőek ismeretében egyértelmű, hogy a megválasztott, majd kinevezett plébánosok nem pályáztak a plébánosi helyre. A most napirenden lévő papválasztás viszont jelzi, hogy időközben változás történt. A megüresedett plébánosi helyre lehetett pályázni, betöltésére a megfelelő személyt a pályázók közül választani.

A papválasztó közgyűlést 1852. január 12-én tartották, a „tanácsstagok, a választott polgári egyének, úgy számos birtokosok jelenlétében.” A közgyűlés elnöke, levezetője Muhoray János cs. kir. járási kapitány volt. Ő ismertette Jankovich György cs. kir. Jászkun Kerületi főkapitány 135. számú leiratát „a Jászberényi megüresedett Parochiális javadalmait megnyerni kívánóknak, Egri Érsek Ő Méltósága által leküldött folyamodványait.” Négyen folyamodtak, úgy mint Tabódy Péter árokszállási, Thóber Ferenc sajószögedi, Harsányi József erki plébánosok, és Farkas Péter jászberényi segédlelkész. A vita során „közmeggyőződés” volt, hogy érdemes személyek „szerénységből nem folyamodnak.” Így a folyamodók körét kiegészítették, Steinhauzer Antal jászapáti apátplébánossal, Szöghi István kápolnai plébánossal, és Szele Gábor Érseki irodai jegyző Urakkal. Végül a lezajlott vita után a szavazás eredményeként a többség első helyen jelölte Farkas Péter jászberényi segédlelkészt, utána következett Szele Gábor az Érseki iroda jegyzője, a harmadik lett Harsányi József erki plébános. A további hivatalos intézkedési feladatokat kapta, Sipos Imre tanácsbíróági elnök, Komáromy János tanácsnok, és Pecsényánszky András polgár.

A küldöttség január 14-én már Egerben volt. A javaslatot azon szóbeli kéréssel adta át az érseknek, hogy „a kijelöltek közül bár melyiket egyedüli bölés belátása eránt kinevezni méltóztassék.” Az érsek, miután az első helyen javasolt Farkas Péter személye ellen semmi kifogása nem volt, és neki öt mások is ajánlották, mint helybéli születésűt „Jászberény Város Plébánosának” kinevezte. Véleménye szerint az ugyancsak helyi születésű, a második helyen „kijelölt” sok szép tulajdonsággal rendelkező Szele Gábor Urat ő Excellenciája „fiatalsága miatt jelenleg mellőzhetőnek vélte.”

Farkas Péter prépost plébános 20 évig volt a jászberényi rk. hívek lelkipásztora. Szolgálati ideje a Bach-korszak, a kiegyezés, a városra is jellemző polgárosodás kora. A városban megjelent, és gyökeret eresztett az izraelita felekezet. Egyre erőteljesebben bontakozott ki az ellenzéki pártosodás, melynek résztvevője az egyik segédlelkész is. Az ő idejében nyitották az Új temetőt, melyet 1860-ban Mindenszentek napján szentelt fel. Ugyanekkor szentelte fel a temetőben akkor állított, ma is meglévő kőkeresztet. Farkas Péter plébános viszonylag rövid életpályáját 1872. január 19-én, mint jászberényi plébános fejezte be.²

Az új plébános Gyurka József 1872-1883. A polgárosodással járó gondok, pártalakulatok létrejötte, a napirenden lévő közigazgatási változások, vagyis több mindenhez társult az utódlás megoldása. A plébános választását az egyházzvédnökség most nem sietette. Valószínűleg azért nem, mert akit akartak több mint egy évtizede

¹ A Jászsági Évkönyv 2001. számában közöltük a tanulmány első részét – Szerk. megj.

² Jb. Jk. 1852. I/18. 9-11.o. MOL

Küldöttség jegyzőkönyv. 1852. I/17. 1-2. O. MOL.

Sugárné, Koncsek Aranka i.m. kézirat

helyben volt. A helyi sajtó érzékeltette, hogy az utódlás kérdésében hiányzik az egyetértés a kijelölő egyházzvédnökség és a kinevező érsek között. Véleményük szerint azonban „csekély értékű vallási dolgok miatt újhuzásokra most az idő nem alkalmas, de figyelmet érdemel, hogy ki lesz megválasztva, mert a plébános az egyház képviselőjeként „a Jászkun Kerületek virilista tagja lesz.”

Azt, hogy mégis volt némi újhuzás mutatja, ahogy a plébánosi állás pályázására, a kijelölés megtartására az egri érsek az időpontot kiírta. Azt azonban „patronátusi jogánál fogva” Jászberény város vezetése, az egyházzvédnökség nem fogadta el. Későbbi időpontra, április 24-re írták ki, s ezt be is tartatták. Az, hogy hány pályázó volt ismeretlen. Az egyházzvédnökség jelöltje, az igen népszerű, a város közéletében, a Jászkun Kerületek vezetésében jelenlévő (tiszteletbeli táblabíró) Gyurka József jászberényi segédlelkész volt.

Végül Bartakovich Béla egri érsek 1872. május 14-én kinevezte. Az Egri Egyházmegye Közlönye közölte: „Gyurka József jászberényi káplán az egyház védnökséget gyakorló katolikus hitközség kijelölése alapján jászberényi plébánossá neveztetett ki.” Kinevezését Jászberény korabeli sajtója „Őszinte öröm hangján” tudatta. Az erről szóló érseki értesítés ismertetése után Pintér Mihály főbíró elégedetten helyezte levéltárba. A következő ülésen ismertették Gyurka József plébános levelét, melyben közli kinevezését, és egyidejűleg: „Igéri, hogy a benne helyezett bizalom várakozásának megfelelőre ereje és tehetsége szerént igyekszik.” A sors nem sok időt tartogatott Gyurka József plébános számára. Alig néhány évi munkálkodás következett, majd évekig tartó betegsége végleg bezárta pályáját.³

Az új plébános Koncz Menyhért 1883-1908. Elefánthy Sándor polgármester rendkívüli közgyűlésen jelentette be Gyurka József plébános elhunytát. Ugyanakkor tájékoztatta a közgyűlést arról, hogy „az egyházi törvény értelmében a megüresedett plébániai állás 4 hó alatt betöltendő. "Ezért szükséges a szabályszerű intézkedések megtétele, ami meg is történt. Az azonban, hogy a meghirdetett pályázatra kik jelentkeztek, a későbbiekben nem ismertették.

Az egyházzvédnökség a szabályszerű jelölést augusztus 7-én tartotta. A titkos szavazás eredményeként, az első helyre lett jelölve a 84 szavazatot kapott Lippay Lajos, a jászberényi főgimnázium hittanára. A második helyre a 64 szavazatot kapott Koncz Menyhért, szuhogyi lelkész, ő 1875-1878. között Jászberényben volt káplán. A harmadik helyre a 48 szavazatot kapott jászberényi születésű Hulin István záthodi lelkész. A pályázók között volt Tersztyánszky Dezső, aki Gyurka József plébános betegsége idején, vagyis 5 éven át adminisztrátor, helyettes plébános volt. Így joggal számíthatott arra, hogy ő lesz az utód. Viszont a titkos szavazáson az első helyre csak 7, a harmadik helyre 1 szavazatot kapott. E nagyon csekély támogatottság azt jelzi, hogy nem volt népszerű. A többség az 5 éves szolgálat után nem óhajtotta véglegesíteni.

A választás eredményeként elkészített javaslatot már másnap, augusztus 8-án Elefánthy Sándor polgármester által vezetett 16 tagú bizottság vitte, s adta át a szikszói nyaralójában pihenő érseknek. Samassa József érsek pihent, majd hivatalos útja miatt a plébános kinevezése a hónap végére maradt. A polgármester szeptemberben kapta és ismertette közgyűlésen az egri érsek ő Nagy Méltóságának f. évi 3165. sz. alatt küldött következő leiratát: „Tekintetes Polgármester Úr! A jászberényi rk. Egyház Tekintetes Védnökségének kijelölése kapcsán, a Gyurka József plébános halálával jogilag és tényleg megüresedett jászberényi plébánia lelkészévé Koncz Menyhért szuhogyi lelkészt

³ Jb. Jk. 1872. V/16. 181. o., V/25. 189.o. MOL.
Egri Egyházmegyei Közlöny. 1872. V/16. XII/1. OSZK
Jász-Kunság. 1872. II/4., III/8., V/19. OSZK
Sugárné, Konczek Aranka i.m. kézirat

neveztem ki. Felkérem a Tek. Polgármester Urat, hogy ezt a Tek. Egyházközség tudomására hozni szíveskedjék. Főpásztori áldásom mellett tisztelettel vagyok Tek. Polgármester Úr szíves jó akarója. Samassa József egri érsek. augusztus 30. 1883.”

Koncz Menyhért szolgálata első éveiben kezdeményezte és valósult meg a Nagytemplom külső-belső tatarozása. 1886-ban volt a Szoldatics Ferenc festőművész által alkotott főoltárkép ünnepélyes megáldása. 1888-ban vették át és helyezték el az új orgonát. Kezdeményezte és 1894-ben valósította meg az 1760-61-ben épült, s már szűknek bizonyuló földszintes plébániai épület emeletráépítését. 1885. május 31-én helyezte el, s áldotta meg az Érseki Leánynevelő Intézet alapkövét. Felügyelte építését, és volt az intézetnek több mint két évtizeden át igazgatója. A jászberényi hívek szeretett plébánosaként lett címzetes prépost, felső jászszági kerületi esperes, patai főesperes. S 1906-ban Jászberény város díszpolgára.

Koncz Menyhért 25 évig volt jászberényi plébános. 1907. december 11-én lett kinevezve egri kanonoknak. 1908. január 4-én kanonoki beiktatására Jászberény város küldöttsége Egerbe vitte a Lehel-kürtöt is.⁴

Az utód Erdős András apátplébános 1908-1926. Az egyházközség által a plébános jelölésére a készülődés időben elhúzódva, indulatoktól sem mentes légkörben zajlott. S akadt egy távoli plébános, akit mindez a következő vers megírására ihletett.⁵

⁴ Jb. Jk. 1883. VI/15. 130.o. IX/21. 191.o. MOL
Egri Egyházmegyei Közlöny. 1883. VIII/16., IX/8. OSZK
Sugárné, Koncz Aranka i.m. Kézirat.

⁵ „Epistola

Papválasztó jászberényi Jászok!
Messziről megy e levél hozzátok;
Zajló Tisza szöke vize mellől,
Fakad pedig őszinte szívemből.

Hős jzigok késő unokái
Hát így tudtok a síkra kiszállni?
Nincs köztetek egyetértés, béke...
Választásnak mindig harc a vége?!

Húsz pályázó nem elég tinektek!
Ti még most is ujakat kerestek?!
Lehet miből válasszatok, rajta!
Van ott bőven minden féle fajta.

Látom egyik kiválik egy fejjel.
Amint hallom, azt mondjátok: nem kell.
Pedig a lánc jól állna nyakába,
Igát huzna Isten igazába!

Régi jelszó: „Nagy testben, nagy lélek.”
Prépostságra ilyen embert vélek.
Nemzedéket nevelt Bukoveczky...
Prezentából ne felejtsetek ki!

Elegánsan jön-megy ott egy másik,
Arravaló, egyszerre meglátszik.
Tudásában vég és határ nincsen,
Venni kéne ilyet drága kincsen.

Ja sed vége: agyonütte Demkó,
Bár az ilyet még hallani sem jó.
Ám különben ti sem szeretnétek;
Elegáns pap nem való közétek!

Dömötör György tiszalöki plébános verse elég jól szemléltette a helyzetet. Sok volt a pályázó, többen szerették volna elnyerni a plébániai javadalmakat. Az erőviszonyok megosztottak, harc folyt egyes pályázókat támogatók között. Azt is jól ítélte meg, hogy ki az a kettő, akik közül az egyik győztes lesz. A verset a Jászkürt 1908. március 15-én közölte.

Az egyházzvédnökségi gyűlést április 1-jén tartották. Koncsek István polgármester mint az egyházzvédnökség elnöke az ülés fontosságának ismertetése után kérte az egyházzvédnökség tagjait igyekezzenek „patronátusi joguk gyakorlásánál a kellő higgadságot megtartani.” Felolvasták az érsek február 2-án küldött 763-1908. sz. kéziratát. Így vált ismertté, hogy az érsek által kitűzött határidőn belül az egyházmegye „18 áldozóra küldte be kérvényét.” Sipos Géza jászárokszállási plébános. Bukoveczky Sándor újvencsellői, Nagy Ferenc szuhogyi Ambrus László besenyszögi, Végh Kálmán Mátyás ároktői, Popovics József kemecesei, Kucsera Ferenc hajdudorogi, Kovács Mihály jászszentandrásai, Erdős András tassi, Harmat János mesterszállási, Réz Kálmán sajóalgóci, Hebrony Kálmán jászfényszarui, Piroska István siroki, Tóth István kótaji, Barcsák Sándor újhutai, Linner János bánhorváti lelkészek. Papp Endre jászberényi káplán, és Barsy József jászberényi főigaznáziumi hittanár.

A pályázók kérelmét az érsek azzal küldte meg az egyházzvédnökségnek, hogy „az kegyúri jogánál és kötelességénél fogva” közülük jelöljön hármat és azt további intézkedésre küldje meg. A titkos szavazás megkezdése előtt elfogadták, hogy az egyházzvédnökségnek joga van kinevezésre csak egy jelöltet bemutatni. Ezen joggal most nem él, de nem mond le róla. Valamint azt, hogy mind 3 jelöltre egyszerre szavaznak. A pályázók közül kinevezésre a 3 legtöbb szavazatot kapott „egyenlő ajánlattal” elsőbbségi helyre jelölés nélkül terjesztik fel.

A titkos szavazás során 164 egyházzvédnökségi tag szavazott. Erdős András 158, Harmat János 107, Papp Endre 100, Kucsera Ferenc 60, Piroska István 57, Végh Kálmán 3, Kovács Mihály, Hebrony Kálmán, és Linner János 1-1 szavazatot kapott. Ezek után a jegyzőkönyvbe rögzítették, hogy „Az egyházzvédnökség az üresedésben lévő jászberényi plébániai javadalomra Erdős András tassi lelkészt, Harmat János mesterszállási lelkészt és Papp Endre jászberényi káplánt elsőbbségi helyre való kijelölés nélkül egyenlő ajánlattal kijelölte.”

Samassa József bíboros érsek 1908. július 2-án kelt 4239 – 1908. sz. főpásztori levelében közölte, hogy az „egyházzvédnökség hármass kijelölése kapcsán a jászberényi plébánia lelkészévé Erdős András addigi thassi lelkészt kinevezte.”

Erdős András 18 évig, volt jászberényi plébános. Szolgálatát kezdetén kezdeményezte a Nagytemplom renoválását, amit anyagilag is támogatótt. Az I. világháború alatt következetesen harcolt a harangok elvitele ellen, végül sikerült megtartani a nagyharangot. Megakadályozta a torony rézfedelének lebontását. Része volt abban, hogy 1918-ban a Nagytemplom a műemlékek közé felvételt nyert. Földi pályáját 58 éves korában a váratlan halál 1926. október 20-án zárta le.⁶

Az utód a névsorban immár 27-ik jászberényi plébános Kele István 1926-1958. Erdős András apátplébános váratlan halálával megüresedett plébániai javadalomra az érsek a pályázatot rövid határidővel (október vége) az egyházmegye papjai körében meghirdette. Az, hogy hányan, kik pályáztak az egyházzvédnökség előtt ismeretlen maradt. Ugyanis a legújabb kánonjog alapján a kegyuraság a megyés-püspök által jelölt három pályázó közül választhatta meg papját.

⁶ Jb. Jk. 1908. IV/1. 136-142.o. VII/21. 310.o. VIII/12. 383.o. MOL.

Jász Kürt. 1913. III/15. OSZK.

Sugárné Koncsek Aranka. Jász Történelmi Arcképcsarnok Jb. 1995.

A város életében központi kérdés volt, hogy ki lesz néhai Erdős András plébános utódja. Erről cikkezett a helyi sajtó is. November első napjaiban megjelent cikke szerint, az új plébános személyét „elfogja dönteni Kegyelmes Érsek Atyánk irántunk érzett önzetlen szeretete, és az egyházzvédnökség elfogulatlan józansága.” Azt is közölte, hogy „A jász nép él, hal a papjáért.” Ahhoz azonban, hogy elfogadja, hogy példakép legyen, példás életű, nagytudású, sok életbölcsessel rendelkező, energikus személyiség kell legyen. Az sem lehet közömbös, hogy az új plébános hány éves? „Mert legalább 15-20 évig dolgoznia kell, ha eredményt akar elérni.” S a társadalmi, közösségi élet megkívánja, hogy tudjon reprezentálni, és jártas, képzett legyen a szónoklásban is. Végül megfogalmazódott az az óhaj is, hogy jó volna „ha a Főpásztor bölcsessége a pályázók közül jász embert is találna” a plébániai állásra.

Szmrecsányi Lajos érsek november elején küldött leirata tudatta, hogy a pályázó egyházmegyei papok közül a három legkiválóbb pályázót kijelölte. Nemcsak nevüket, életútjukat is ismertette. A három kijelölt; Kele István esperes, mezőtárkányi plébános, Kocsis István h. esperes, vencesellői plébános. Ragány Bertalan h. esperes, szuhogyi plébános. Azt is közölte, hogy az egyházzvédnökség e három kijelölt pályázó közül egyet „kegyurilag bemutatni sziveskedjék.”

Az egyházzvédnökséget a képviselőtestület róm. kath. vallású tagjai alkották, ekkor 146-an voltak. Az egyházzvédnökségi gyűlésen november 13-án 103-an vettek részt. Az új plébános megválasztása nem volt egyhangú. A jelöltek közül Kele István tehetségével, tudásával, életútjával a legalkalmasabb volt. Kocsis István viszont hajdan jászberényi káplán volt. S ez a helyi vezető személyiségek között harcnak is beillő nézeteltérést okozott. Az érseki jelölőirat ismertetésekor elhangzó kiabálások zavarólag hatottak. Ezért az elnök elrendelte a cédulával való titkos szavazást. A 103 szavazatból Kele István 62. szavazatot, Kocsis István 41-et kapott. Így 21 szavazat többséggel Kele István lett a megválasztott plébános.

Az egyházzvédnökség december 7-én tartott díszközgyűlésén ismertették az érsek leiratát, melyben tudatta, hogy „Kele István megválasztott plébánost megerősíti, illetve kinevezi.” Az érseki leirat arra is felhívta a figyelmet, hogy a Mária Terézia féle kiváltság levél alapján annyi jog illeti az egyházzvédnökséget „amennyit a jelen alkalommal gyakorolt.” Majd ezek után a Péntes Sándor által vezetett küldöttség az új plébánost az egyházzvédnökségi ülésre meghívta. S immár feledve volt minden ellentét, teljes volt az egység. A terembe érkező Kele Istvánt a jelenlévők harsány éljenzéssel fogadták. Friedvalszky Ferenc polgármester, mint az egyházzvédnökség elnöke üdvözölte, s beszédében ünnepnek mondotta azt a pillanatot amikor „az új főpap élére áll a közel 30 ezer katolikusból álló hitközségnek.” Elmondta milyen feladatok várnak az új lelkészre, s végül isten áldását kérte munkásságára. Kele István a köszöneten túl arra is válaszolt hogyan igyekszik majd megoldani az elhangzott kívánalmakat. A következő nap a hívők által zsúfolásig megtöltött Nagytemplomban megtartotta az első miséjét. Majd a régi barát Bozsik Pál gyöngyösi prépost plébános, kerületi főesperes 1927. január 20-án ünnepélyes keretek között iktatta be Jászberény város új plébánosát.

Kele István 32 évig volt jászberényi plébános. A bemutatkozásakor elmondott programját megvalósítva szolgálta egyháza, hívei és a város érdekeit. Példaértékű a történelem által két szakaszra osztott szolgálata idején a követelményeknek megfelelő helytállása, munkássága. Nyugdíjasként hosszas betegség után 1959. augusztus 22-én Jászberényben fejezte be földi pályáját.

Kele István pápai prelátnak, apát plébános zárja a jászberényi választott plébánosok sorát. Az egyházzvédnökség az ő választásakor gyakorolta utoljára a papválasztó ősi jogát.

JÁSZÁGÓ ÖTVEN ÉVES

A község természeti képe

A községben kiváló tájékozódási vonal az északi horizonton vonuló Mátra szinte teljes láncolata. Amennyivel az évmilliók tompították az egykori élesen büszke vulkáni csúcsokat, az ágói felszín annyival növekedett, eltemetve, raktározva a múltat örök időkre. Itt mintegy ötezer méternyi vastag üledékre, hordalékra telepedtek az első lakók, elfoglalva a vízjárta területek száraz szigeteit, s azóta is folyamatosan lakottnak bizonyult vidékünk. Mivel az embert túlélte az időtálló eszköze, szerszáma, melyet az ősi vízfolyások áradásai és a szélhordta homok ma is őriz, csak a kútúrás, építési alapgödrök, árokásá, talajforgatás hoz felszínre. Ezek a leletek vallanak a 10-15000 év előtti természeti képről és emberi életről.

A község 3693 hektárnyi területét, Csány, Jászárokszállás, Jászberény, Pusztamonostor és Jászfényszaru települések határolják. Jelenkori természeti képe az említett erők és az emberi gazdálkodás nyomán ma is változik. A határrészek elnevezése nagyrészt ezeket tükrözi, másrészt a gazdálkodással kapcsolatosak, illetve történelmi eredetűek. A tengerszintfeletti magasság 99 és 118 méter között van, a lejtés pedig északnyugat-délkelet irányú. Az éghajlati viszonyokra a szélsőség jellemző, amilyen a mérsékelt övi medence peremére is érvényes. A hőmérséklet, a napsütötte idő az alföldéhez hasonló. Az uralkodó északnyugati szél nem mindig hoz csapadékot, gyakori az aszályos időszak, amikor jól megfigyelhető a szél építő, vagy romboló hatása, ilyenkor emlegetik a „jászeső”-t. A nyári gyors felmelegedések gyakran járnak pusztító forgószéllel.

Ezek következménye a talajminőség is. Kiváló öntésterületek, szikes, könnyű homok és az erre települt változatos növényzet: ligetes, erdős, füves rétek, őszyepek frissítik a levegőt. A közöttük levő gondosan művelt szántókkal együtt szép, üde tájképi elemekkel találkozhatunk lépten-nyomon.

A gazdag természetes növényzet – és állatvilágban sok védelemre szoruló, megismerésre érdemes fajta is van.

Az elődök életéről

Csodálkozunk, de már nem lepődünk meg, ha a kőkor emberének pattintott pengéit látjuk, majd a gyönyörűen csiszolt eszközeit szemléljük, vagy éppen az agyagból készült tároló edényeinek töredékeiről olvasunk ízlést, életet. Tízezer évnyi idő tartósította a korabeli gondolatokat. Termelt növényeket, gabonát nehéz munkával őrölt, s a természet adta anyagokból előkészítette táplálékát. Már csak a lakóhelyének nyomaira kellene rátalálni az ágói határban.

A bronzkori elődünktől eredő leleteink többet is mondanak. Ők már ismerték a szövőszéket, tehát ruházatunkban a szőtt anyag is ott volt. Cserépedényeik díszítő elemei és egy idol. Formája arra enged következtetni, hogy a termékenység vágya magas szintű lehetett náluk. A szarmata – jzig nép időszámításunk kezdete után több száz év nyomait hagyta ránk. Nekik szoros kapcsolatuk volt a rómaiak távoli tartományával, Pannóniával, még pénzeiket is használták. Saját készítésű edényeik közt terra sigillata darabokat is találunk. Szabad tűzhelyük volt és törődtek a gyermekek játékaival is. Hittek a halál utáni életben, minden bizonnyal ennek kultuszát is éltek. Ismerték a vasat és alkalmazták a tűzgyújtásban. S a legérdekesebb: a negyedik század húszas éveiben ők is ásták a híres mondabeli Csörszárkot.

A magyarság utolsó honfoglalása a kilencedik század végén ide is telepített népeiből, akik aztán tartósan együtt élő közösséget hoztak létre a később, IV. Béla király által idefogadott jászokkal együtt. A következő évszázadok már fejlett kisvárost mutatnak. Ekés földművelést folytatnak, kézműiparuk is van és a kornak megfelelő önkormányzatuk. Az Ágó helynév ez idő tájt már él. 1450-ben Hunyadi János kormányzó egyik adómányozó levelében, majd Mátyás király 1478-ban írt oklevelében, ahol megerősíti Ágót jász kiváltságaiban. (Egy forrás szerint a király megválasztásán Ágó képviselője is jelen volt.) Az ezt megelőző kor kutatása még várat magára, főként az írásbeliség szempontjából. Selmeczi László archeológus 1990-1994 közötti ásatai a késő gótikus kőtemplom /XV. sz./ és körülötte levő temetőrészletet tárta fel. Az érdekes kutatás során jász jellegű leleteket is találtak. Az Ágó név feltehetően a kaukázusi alán múltból származhatott, az oszétek egy törzse viselte az Agu-szaron nevet. Többek szerint Oszétiában még ma is élő ez a név.

Ágói Kelemen magvaszakadtával, Ficsor Lukács lett a település szálláskapitánya. Lázár deák 1514-beli felvételű térképén Ágó jele is szerepel, egy 1540-es vatikáni kiadvány mellékletén a városka nevét is olvassuk.

Törökvilág – szomorúság

Miután 1544-ben a törökök elfoglalták Hatvant, ott szervezték meg a szandzsák székhelyét, amely a megszálló hatalomnak és a hadseregnek legfontosabb és csaknem mindenható ellátói hatalmát valósította meg. Ezt a feladatot a legnagyobb szigorral szervezték és végre is hajtották. Ágó helyzetéről az 1550-beli adóösszeírásban 99 adózó férfi neve szerepel, köztük magyar és jász eredetűek. Két felelős tisztségviselő is van: Pál pap és Tomás ispán.

Az 1570-ben készült defter már több adatot mutat számunkra, 76 családban 122 férfit. Az ágóiakat 22 270 akcsa / ezüst/ adóval terhelték, amely a következőkből tevődött össze: 76 kapu után, búza, kervert gavona, báránytized, lencse, borsó- és baltized, káposzta – és répatized, fokhagyma – és vereshagymatized, méhkastized, len- és kendertized, tűzifa- és szénaadó, csősztartási adó, hordóadó, gyümölcstized, birtoklási adó és bírságpénzek. Ezek a terhek évről évre nőttek. De nemcsak török részről, hanem a magyar királyi katonaság eltartása és az egri végvár megerősítésének költségeihez is hozzá kellett járulniuk. S elkezdődött 1593-ban a 15 éves háború.

Az ágóciák képtelenek voltak teljesíteni a lehetetlent, s már a következő évek pusztító viharában utól érte a hatvani bég kegyetlen büntetése. Lángba borult, elhamvadt a jobb sorsra érdemes kisváros. A támadókkal szembeszállók, menekülni képtelenek kiszenvedtek, később titokban tömegsírban találkoztak. A többi földönfutóként menekült erdőn, mocsáron át. Többségük Árokszálláson kapott menedéket, s ki tudná, hogyan tudtak új életet kezdeni.

A XVII. század elején már csak Ágó pusztáról beszélnek, de még áll a kőtemploma. Ez is a végzet áldozata, amikor 1630-ban templomot építenek Árokszálláson. A század közepén a király jószolgálati jutalmaként Pető János gyöngyösi kapitánynak ajándékozta Ágó pusztát. A jászokat ez felháborítja, törvénytelennek tartják a Jászság egy testének kiszakítását. Az árokszállásiak azzal indokolták ragaszkodásukat a pusztához, hogy az ágóciák zöme a török elől hozzájuk menekült és többen is voltak, mint ők. A hatvanitól félve nem mertek visszamenni elpusztult falujukba, de titokban művelték földjeiket. Egy külön bíróság bizonyos költségtérítés ellenében vissza is ítélte a néptelen, de művelés alatt levő Ágót. Ezután már településünk története az árokszállási életben folyik.

Jobbágysors

A jászok legnagyobb sérelme volt, amikor I. Lipót király 1702-től kezdve elzálogosította a Jászkunságot a Német Lovagrendnek, mert ezzel jobbágysorsra jutottak, vége a kiváltságoknak. Az előzetes értékmegállapítás céljából tartott Pentz féle összeírás Ágó területén 111 termelő gazdát jegyzett fel. Ezeknek bizonyosan csak alkalmi szállásai lehettek a pusztán.

A Rákóczi vezette függetlenségi háborúban a „Jász-ezer” kurucok között az ágóciák is ott voltak. Nem véletlenül gyökeresedett meg tudatukban oly erősen a nagyságos fejedelem tisztelete.

A Lovagrend földesúri helyzetébe be is rendezkedett, katonaságot telepített tulajdonosi jövedelmének biztosítása, védelme céljából. Ezekkel az idegen erőkkel állandó feszültségben élt a lakosság, gyakori nézeteltérés, sőt összetűzés is előfordult.

A nehéz mezőgazdasági munkában lemaradó fiatal biztatására még szólásmondás is fennmaradt: „... vigyázz, mert a német hozzád köti a lovát.” A Hármas Kerület tekintélyes, tudós képviselői évtizedeken át hiába tiltakoztak az önkény ellen, nem sikerült feloldani ezt a szolgálai helyzetet. A másfél emberöltőnyi eladottság megszűnésére 1745-ben került sor, amikor Mária Terézia királynő diplomájában engedélyezte a jászkunoknak, megválthatják eredeti kiváltságaikat, ha a kincstárnak készpénzben befizetik a megállapított költségeket. Ezt készségesen vállalták és teljesítették is. Ezzel visszaváltották ősi kiváltságaikat, ez a Redemptio, melyre mindig büszkén emlékeznek a jászok és kunok. Ágó pusztán 8000 rajnai aranyat fizettek be. Ennek részleteit földkönyvbe írták, melynek alapján az egyéni befizetések arányában használták a földet a háromnyomásos gazdálkodás folyamatában.

Népesedés, polgárosodási út

Megszabadulva a kiszolgáltatottság óriási terhetől a jáász önkormányzati rendszer megerősödött. Árokszállás mezővárosi rangra emelkedett, vásártartási jogot kapott, a kereskedelem újító vonalába került. A céhrendszer hálózata az ipari termelés tekintélyét, és hasznát is megnövelte. Tellett arra is, hogy gyönyörű barokk templomot építsenek az utókor számára.

A föld értéktermelő szerepe is tovább erősödött, az állattartásra kiskunsági pusztákat is béreltek. Az ágói határ ebből a szempontból is jelentős, de a rendszeres gazdálkodást fékezte a 10-16 km-es távolság, a rossz utak és az ott helyben levő munkaerő hiánya. Ezen hosszú folyamat eredményeként a természetes népmozgalom hozott megoldást. Öröm kísérte a gazdag gyermekáldást, másrészt a Felvidékről, a palóc vidékről a vándoriparosok nyomán, előbb idénymunkára, később letelepedésre is sokan érkeztek. Főként a XIX. század második évtizedében, később a kiegyezés után is.

Ágó pusztán az 1780-90 közötti népszámlálás 11 állandó lakost talált két családban. Ez lehetett a területen átmenő forgalom pihenő csárdája.

Az 1848-49-beli szabadságharc újra áldozatot követelt emberéletben és anyagiakban egyaránt. A honvédezredek hősiiesen küzdő huszárjai közt már ágói neveket is olvashatunk, pl. Farkas, Guba, Szántó stb.

A millennium felé

Mivel az 1848. áprilisi törvények megszüntették a nemesi kiváltságokat, ez a jáások különleges jogi állására is vonatkozott. Csak a szervezeti formájuk maradt fenn az 1876-os közigazgatási változásig. 1855-ben hatósági mérnökök munkájával a földet a redemptusok végleges tulajdonába adták, telekkönyvezték.

A kiegyezést követő évek a gazdasági felemelkedésnek itt is lendületet adtak. A szélesebb látókörű gazdák bátran fektetnek be, élnek a hitel-adta lehetőséggel, nemesebb fajtákat szereznek be, gépesítenek. Többségüknek ez meg is térült busásan. Az ágói szőlő is népszerű lett, „nem is gazda az, akinek nincs benne kisebb-nagyobb paracellája.”

A tanyarendszer végső formája, a tanyasorok kialakultak, akár csak a redemptus gazdák kettős élete. Már mint nyáron a tanyán termel, ősztől tavaszig és hétvégeken pedig a „városban” levő nagy házban lakva a társadalmi kapcsolatokban érzi jól magát. Az ezredéves országos ünnepek ide is kisugároztak a maguk önbizalmával, büszkeségével. A legemlékezetesebb rendezvény a „lófutás” melyen az ágói részen nevelkedett lovas lány /Farkas Marcella/ kiváló szereplését még évtizedek múlva is emlegették. A mindennapos igényeknek megfelelően több kovács iparos, 1-2 szatócs, pálinkafőző, olajsütő működött a határban, termeltető kapcsolatok is voltak, és egy különleges vállalkozás, a magániskolák, 5-6 tanyán.

Új évszázad, régi gondok

A rossz, gyakran járhatatlan utak és az elemi népiskola hiánya zárja el a világtól a tanai embert. Egy-egy reménysugár felvillant a képviselőválasztások korteskedéseiben, a politikai vetélkedésben. Utána azonban minden maradt a régiben. Csak a férfiember, akit 10-12 évre elvittek katonának, Őneki lehet világképe.

Jött a világháború, pusztult a férfinép, szegényedett a család, utána meg mindent előlről kellett kezdeni.

Ez az újrakezdés gyümölcsözőnek bizonyult. Az új országgyűlési képviselő Czettler Jenő lett, ő nemcsak ígért, hanem összefogásra, áldozatkészségre is lelkesített. Az ágóiak ebben jó társak voltak és ebből született az első iskola nálunk 1924-ben. A következő év júniusában nagy ünnepélyességgel avatták, szentelték fel. Ez alkalommal tartották az első búcsút és alakult meg Ágón a Római Katolikus Egyháztanács is. Ennek a tanyavilágnak egy működő közösségét jelentette ez, melynek központja az iskola a tanítójával (Lótos Ferenc) az élén. Többszörös szerepet töltött be ez a fórum: az alpműveltség, a hazafiság hivatásos terjesztését, segítséget a községi közigazgatás intézkedéseinek végrehajtásában, a lakossági tájékoztatásban, és a terület lakossági érdekképviseletét. Ezeket példásan teljesítette is a mindenkori tanítók fáradhatatlan készségével.

Napirendre került az iskola bővítése, sőt az útépités is sikeresen indult a harmincas évek végén. Nemegyszer a község vezetői előkelő vendégeiknek is bemutatták az ágói tanyákat. Ha ez így haladhatott volna... Ám megint, az előbbinél súlyosabb háborúba sodródott Magyarország. Újra előjöttek a tanyai emberek szenvedései még halmozottabban. A szigorú Jurcsek féle beszolgáltatási rendszer, innen került kis az első hősi halott, itt is állandó „légó ügyelet” volt és robbantak is a bombák. Még az iskolások is hazafias érzellemmel telítve gondozták a katonasírt és gyűjtött pénzzel segítették a Bajtársi Szolgálatot, amely a hadiözvegyek, árvák szenvedéseit próbálta enyhíteni. S a legsúlyosabb, itt is átvonult 1944. november 16-án az ellenséges seregek harcvonala.

Út az önállósághoz

A háború nyomainak eltüntetéséhez és a továbbélés feltételeinek megteremtéséhez látott hozzá minden épkézláb ember az országban. Így volt ez a tanyákon főként a termelésben, mert a városi lakosság ellátása érdekében tovább is fenntartották a szigorú beszolgáltatási rendszert. A régi társadalmi kötöttségek fellazultak, új szervezeti formák jelentek meg, mégis talpra kellett állni.

Ágón is megindult a közös sors, a helyi irányításra való törekvés. Egyetlen középület itt az örökség, az iskola, ahol rendszeres az időnkénti találkozás: esti iskola, szaktanfolyam, egyesületi élet, stb. Az önállóság megszerzésében látják a jövő biztató útját az emberibb élethez. Úgy tűnik, ezt az állam is segíti. Fogalmazódott és ment a beadvány fölfelé, ha kellett, a küldöttség is a „tanya-község” útja érdekében, majd mérnöki szemrevétel, tervezés, módosítás. Ez már a tanácsi rendszer eleje.

A jászárokszállási Előljáróság is látta, hogy a 10-16 km távolságra az ügyintézés, egészségügyi – és egyéb szolgáltatás változást követel. Létre is hozták 1950-ben a jegyzői kirendeltséget. Két évre rá pedig a miniszteri döntés engedélyezi az önálló községi igazgatást Jászágó névhasználattal. Már kész a községháza és negyven kislakás, az Újtelep. 1952. januárjában 388 lakóház és 1554 személy nyilvántartásával kezdődött a Jászágói Községi Tanács nem könnyű munkája. Az első tanácselnök Szabó Ferenc, a tanács titkár pedig Abonyi Margit lett, mindketten helybeliek.

Évről évre

Ettől kezdve az ország élő sejtje a község és önmagáért felel minden téren. Eleget kell tennie az állam iránti kötelezettségnek, biztosítani a lakosság törvény adta jogainak érvényesülését az írásismerettől akár az egyetemi szintű műveltségig, a gyertyafénytől a villanyig, az egészséges életmódig. Összetett feladat ez, melyet csak a közös bölcsességgel, egyetértéssel lehet lépésről lépésre megoldani. Minden évben a következőkben meg is termett a gyümölcse a mozitól a templomig. Csak néhányat említsünk.

A szövetkezeti gazdálkodás a hullámozó nehézségek ellenére is jelentős eredményeket hozott: belvízrendezés, öntözéses kertészet, állattenyésztés, gépműhely stb. A hozzákapcsolódó háztáji gazdaság öreg Ágó területén a régi szőlőkultúrát öntözéses, fóliás kertészté alakította át. Ezek nemcsak az utcaképet, hanem a lakáskultúrát is kedvezően érintették. 1957-ben megépítették az orvosi lakást és rendelőt, az első orvos lakója Zombori Gyula. Kezdődött a védőnői szolgálat és szakrendelések. 1959-ben bővült az iskola tantermekkel és szolgálati lakással. Végre befejeződött a Pusztamonostorral összekötő út építése és nincs már akadálya az autóbusz közlekedésnek sem.

1960-ban művelődési házavatás volt a szenzáció, mellyel a hagyományos műkedvelés, a színházi tájelőadások, könyvtár, majd a zeneoktatás és egyéb kapott helyet. 1962-ben a villany érkezését megyei szinten ünnepelték birkapörkölttel. Ezzel a kísérő kiállítással indult el a jászágói helytörténeti kutatás is. Jelentős volt a postaház megépülése és a jó ivóvízellátást szolgáló artézi kút fúrása, amit aztán követett a lakossági vízhálózat kiépítése. Már az ötvenes években megalakult az Önkéntes Tűzoltó Egyesület és TSZ Sportkör. Megépítették a községi halottasházat is.

A Petőfi utcával megkezdődött a belterületi utak szilárd burkolattal borítása /1969/. A nyári óvodát felváltotta a napközi otthonos óvoda és konyha megépítése, mely már a lakossági igényekkel is számol. Az ÁFÉSZ által épített ABC áruház már minden igényt kielégít. Ez idő alatt emlékünnepeket is tartottak. Ilyen volt 1961-ben a II. világháború áldozataira emlékezve a felszabadulási emlékmű avatása és 1975-ben az 50 éves iskola ünneplése, melyet emlékezetes kiállítás kísért.

1976-ban újabb negatív fordulatot vett a község sorsa, hiszen „szerep nélküli” településsé nyilvánították és Jászárokszállás társközségévé tették. A gazdasági szervek és intézmények beolvadtak a székhelyközségbe, helyben igazgatási dolgokkal a csökkentett hatáskörű Előljáróság foglalkozott. Ágón egyedül a Hazafias Népfrent Bizottság maradt önálló érdekképviseleti szerv. Ez az évtized sem maradt teljesítmény nélkül. A sportpálya mellé öltöző épült, nagyrészt társadalmi munkával.

Tornaszobai berendezést kapott az iskola, orvosi rendelővel bővült az egészségügy. 1982-ben Helytörténeti, - és Iskolatörténeti gyűjtemény nyílt meg a közérdeklődésre. Az „Elit” budapesti szövetkezet kaptafagyártó kisüzemet épített. Portalanításra előkészítve alapozták a Rákóczi – és Jáger – utakat. Megszervezték az idős tanyai lakosok szociális ellátását. 1989-ben pedig felszentelték Jászágón a Jászság legmodernebb r. k. templomát.

Megújulás

Az 1989-1990-es fordulat után ismét önálló lett Jászságó. A rendszerváltozás óta Szabó Gyula a polgármester aki 7 tagú képviselő-testülettel végzi munkáját. Előbb körjegyző, később önálló jegyző irányítja a hivatali munkát.

A változást követő privatizáció a község gazdasági formáit átalakította. Jelenleg három nagyüzemi forma van a határban. Ezek egyike a régi jogutóda és szinte csak bér munkával foglalkozik. A lakosság zöme magángazda. Az iskola is önálló igazgatású, központi fűtésű és számítástechnikai oktatáshoz megfelelő felszerelésük is van.

Ez idő alatt a lakossági szövetséggel, áldozatkészséggel és állami támogatással a belterület útjait szilárd burkolattal látták el. Hasonló egyetértéssel kapcsolták be a község lakóit igényeik szerint az országos távbeszélő hálózatba. Hasonló nagy jelentőségű, hogy ilyen áldozattal településünk lakóinak is rendelkezésére áll a háztartási vezetékes gáz. A környezetvédelem érdekében 2001 óta folyamatos a háztartási hulladék szervezett elszállítása a körzeti lerakó helyre.

A képviselő-testület megalkotta a község címerét, melyen a jász színekben búzakaralász, szőlőfürt és a patak hagyományos jelképek szerepelnek. 1999 óta aug. 3. szombatján „Falunapot” tartanak. 1992-ben alakult az Ágóiak Baráti Egyesülete közhasznú civil szervezet, amely alapszabálya szerint korunk igényének megfelelő dolgokkal foglalkozik. Évenkénti országos találkozójuk esemény. A Jászságói Népdalkör jól, színvonalasan népszerűsíti a jász népdalkultúrát.

Több évtizedes működésű a községben a női kézimunka szakkör, melyben a magyar és benne a jász díszítő művészet hagyományai kelnek életre. Évenkénti színes bemutatóik népszerűek. Falunk ifjúságának kedvelt szórakozása a sportolás. 1-1 kisebb csoport „grund-játéka” most a jellemző. A régi sportegyesület megújítása közérdek és csak a legjobbak cselekvésére vár.

Jászságó félszáz éven át az önzetlenségre, áldozatkészségre sok jó példát mutatott, ezért gyarapodhatott, szépülhetett a falu. Ezt a közösségért való felelősséget érdemes erősíteni, hiszen az egymás iránti tisztelet, megbecsülést hozhat kölcsönösen jó közérzetet minden polgára számára, és az ideérkező vendég öröme is.

Rüblein Richárd

JÁSZAPÁTI EMLÉK

Tapasztaltam, hogy Jászapáti népe szinte egy emberként gyűlölte a “népi demokráciát”, így hát bennünket az ellentétes propagandával szemben barátsággal fogadott. A tanács tagjai és azok hozzátartozói fékezten, de sokszor teátrálisan, egymást meggyőzve ellenségeskedtek már velünk, azzal a maradék vagy harmadik transzporttal, akik 1951. május 31-én érkeztünk oda. A rendőrökről, akik komiszul viselkedtek utóbb kitudódott, hogy csaknem valamennyien más községből odatelepített emberek voltak, akiket később, a kitelepítés feloldásakor azonnal máshová helyeztek át.

Állítólag a korábban érkezettekkel még komiszul bánt az akkori tanács elnöke: Gömöri János, de utóbb érezhető volt, hogy általunk ismeretlen erők fékezhetők már. Ebből az emberből áradt a gonosz indulat; egyes helybeliek úgy tudták, hogy vagy ő vagy a felmenői 1920-ban összetűzésbe kerültek az akkori rendszerváltókkal.

A kitelepítő végzésen a következő állt: “munkaalkalomról a tanács gondoskodik”. Ennek, mint akkor majdnem minden hasonló állításnak az ellenkezője volt igaz. Példaként megemlítem, hogy Balogh János akkor 27 éves kitelepített először beállt a malomba dolgozni. Amikor ezt a tanács képviselői észrevették, azonnal elbocsájtották, attól tartva, hogy “ki ne kémlelhesse a szocialista malom titkait”. Egy idő múltán egy tanácsbeli nagyember a Járási Tanács főnöke a „kilenc újjú” Vágó, elvette a munkakönyvét is, hogy ne helyezkedhessen el sehol. Utóbb ennek a hatalmaskadónak értésére adta valaki, hogy amit tesz az „törvénysértés”. Ezután Balogh visszakapta a munkakönyvét és egy Szaniszló Ferenc nevű „belrendőr” jóvoltával alkalmazást nyert „mindenesként” a község körüli vagy azon belüli munkákra. Mikor a tanács tagjai meglátták, hogy Balogh a füvet frissítgeti vízzel a tempomkertben, s a község csinos hölgyei hol fagyaltot, hol pohár fröccsöt vittek neki a tűző napra – azonnal elrendelték az elbocsájtását, mert így „kikémleli a község szocialista titkait”.

A község népe velünk tartott, szerette az értelmiséget, szerette az „úri embereket” mert lakossága maga is „úri tartású” nép volt. Sokszor beszéltek nekem a „körről” a „kaszínóról” és az iparosok kaszinójának a köréről. Mindeza múlté volt már, de egyetlen percig sem kételkedtek abban, hogy nagyon hamar újjá alakul valamennyire.

A kör a “Selymes kör” volt. Oda selyemben, bársonyban jártak a helyi társadalmi elitnek számító családok asszonyai és lányai. Felvételi bizottság minősítette a tagságra felentkezők közül érdemeseket. Az egyik főtitkár volt Utassy István hevesiványi (ma Jászivány,) gazda, aki agglégény maradt, s lelkében egész életében a Selymes kör főtitkára volt. A „kör” talán gazdakör lehetett. „Ott csak mi, jobb emberek

voltunk“ – mondta nekem az öreg Horváth bácsi akinek házába telepítettek be minket. (Utóbb úgy hallottam, hogy a ház csak részben volt az övé: A házat hamarosan diákotthonnak vette igénybe a tanács , noha az öreg Horváth fia, Horváth Gábor , aki ott élt a családjával – nem volt a kuláklistán.)

Kik voltak a „jobb emberek”? Ezt nem határozhatta meg egyedül az, hogy kinek „hány köblös a tanyája”, bár azt a kérdést se hagyta figyelmen kívül, de több szempont szerint is válogatott a felvételi bizottság. Utassy biztosított affelől, hogy a Selymes körbe való felvételem akadálytalanul megtörténhet. Érdekes, hogy föl se tétélezte, hogy ha a „rendes idők“ visszatérnek, akkor én visszavágyódók a szülővárosomba. Talán igaza volt abban, hogy ha a Selymes kör tagja lehetek, nincs miért hazatérnem. (Megjegyzésül; a Selyes Kör mai napig sem alakult újjá.) Utassy István nem él már, így nem biztos, hogy ma is beválasztanának.

Az egyik kitelepített hölgy azt mondta nekem, őt a helybeliek érdeklik. A kitelepített sostársaink közül elég sokkal és sokat volt együtt. Neki otthon nagy társasága volt, házában zeneteremmel hol sok házi koncert zajlott le, meghívott közönség előtt. Szívből osztottam ezt a nézetet. A művésznő – Mádayné - a Nemzeti Bank egyik magasállású főtisztviselőjének felesége - a kitelepítés megszűnte után még sokáig maradt Apátin. (Bartók tanítványa volt, és ez az élmény rányomta bélyegét egész életére) Zongorázni tanította a helybeli „jobb emberek” lányait és egy-két fiút is. Néhányakat, de kevesebbeket nyelvekre tanított.

A zongora iránt az iparos családok érdeklődtek inkább, de ők szép számmal. A gimnázumi igazgató is taníttatta a fiát és egy adóügyi jegyző szintén. Ezt a fiút én a legtehetségesebbnek láttam Mádayné tanítványai közül. Az iparos családok műveltsége általában magasan állt a parasztcsaládoké fölött. A lenézés nemcsak felőlük indult a parasztok irányába, hanem – még régi ellentétek alapján – azok részéről is feléjük. „Tucinak” nevezték az iparosokat. „No, mámeg a Tuci sört iszik. A Tuci bezzeg a sört issza.” – mondogatták. (Azóta persze már a parasztság egy nagy része is sört iszik, vagy azt is.) Az iparosok egy részét érdekelte a labdarugó „aranycsapat” sok sikere. A parasztokat általában nem. Ha pedig az intelligensebbeket mégis, akkor inkább negatíve, mert már utálák - velem együtt - Rákosi Mátyás egyetlen dicsőségét. Azt a kivétel számba menő pozitívumot, amelyet a 18 olimpiai győzelemmel, a „népi demokrácia eredményeként” fitogtattak.

Mindenki tudta, hogy a sportsikereket a fiatalság reménytelen utazás-vágya szüli, hiszen más módon nem jutnak világlátáshoz. Mások – vigaszul - mégis gyönyörködtek a magyar eredményekben. Ez az iparos társadalom fiataljait megosztotta. A nevezetes világbajnoki döntőn – néhányan velem tartva - az ellenük játszó németeknek szurkoltunk. Ám Ivanics borbély műhelyében dolgozott egy jámbor segéd, aki három napig fekvő beteg volt a döntőben elszenvedett vereség után. Akadt viszont olyan iparos házaspár, amely velem együtt boldogan ünnepelte az elszenvedett „magyar” vereséget.

A vereség efajta megünneplése már a kitelepítés feloldása után történt, amikor a nővérem ott

tanított a jászapáti gimnáziumban. Sok kitelepített ugyanis ott maradt még, mert nem volt hova menniük. Az a tény, hogy még a módosabbak közül is ott maradtak sokáig, arra utalt, hogy jó viszony keletkezett helybeliek és kitelepítettek között. Uhlmann István báró, egykori vezérigazgató, mondta nekem, hogy ő marad Jászapáti, hiszen „neki már gyökerei vannak“. Egy évvel később mikor a pesti letelepedést mégis megengedték - a lakások visszaadása nélkül - akkor Pestre költözött. 1956-ban pedig kiemerkült a Glesgow-ban élő egyetemi profeszor fiához.

Amikor mi odakerültünk még jó néhány kocsmá volt, de a „jobb emberek“ nem jártak kocsmába. A főtéren működő „Panyelő“-ba én is betértem néhányszor. A boldogság szigetei mégis a feketén bort mérő asszonyok konyhái voltak, melyek mindegyike club-szabályok szerint működött. Csak beltágok és azok szívbeli jó barátai ihattak ott. Sokan, ha úgy jött akár hitelbe. Helybeli barátaim jóvoltából – akik mint ivócimborát, szívesen vendégeltek meg – Kagy Böske, Lankasz Juh, Noszek Eta, László Laciné, Piroska (Utassy Piroska) Badesz Marcsa konyháiban voltam otthonos. E helyeken bőven tudósultam, Nostradamus utóbb mindig nagyon beváló jóslatai felől. Egy Rusvay Berci nevű gazda elmondta nekem, hogy hiába él sok Rusvay a községben mégsem rokonok egymással. Az ő őse Rákóczi tisztje volt, oda bujdokolt Apátira. Tőle származott Rusvay családnak jó hírére vette föl sok apáti család a Rusvay nevet. Mások nem így tudták ezt.

A Tajti névnek – a másik legelterjedtebb és jellegzetes apáti névnek nem volt ilyen legendája. Volt egy jó munkaviszonyom 1952 júliusától december végéig – a Karbantartó Szövetkezet – ahol kőművesek mellett voltunk segéd munkások. A Tanács vezetője észrevette köztünk Rakovszky Ivánt, volt belügyminisztert, s ekkor elrendelte, hogy minden kitelepítettet el kell bocsátani, mert lesik a szocialista szövetkezet titkait.

Rakovszky Iván, akkor fogadta el a felesége varrónője férjének tegezését, mikor bebizonyosodott, hogy német vaskeresztje van. Ez annál meglepőbb mivel az egykori miniszter, mint angol orientált, Bethlennel baráti németellenes, pontosan nácizmus ellenes közéleti nagyság, a német megszállás idején bujdosni kényszerült. Apáti népe sem beszélt gyűlölettel a németekről, inkább elismeréssel értékeik iránt – ám az oroszokat - teljes általánosítással lenézte és gyűlölte.

A számomra tragédiát jelentő történelmi esemény ellenére sem gondolok rossz emlékként Jászapátira. Sok jó barát és kedves, értékes ember szép élményeket is hozott ottani életembe. Néha még ma is odautazom.

Szathmáry István

FARKAS MÁTYÁS

1931-2000

Novemberben immáron két esztendeje, hogy Jászberény szegényebb lett egy olyan egyházi személyiséggel, aki hosszú időre szóló emléket hagyott maga után a városban. Ekkor távozott el közülünk 69 éves korában Farkas Mátyás apát-plébános. Zömök alakja húsz esztendőn keresztül tartozott hozzá Berény mindennapjaihoz, s emlékezetét nem csak az általa épített Szent István Ház falán levő bronztábla fogja az utókorra hagyományozni.

Módja lett volna rá, hogy más, magas presztízzsel rendelkező pályát válasszon hivatásául. Egyszerre vették fel a közgazdasági technikum elvégzése után az orvosi egyetemre, a testnevelési főiskolára és az egri teológiára. Az sem befolyásolta döntésében, hogy egyetlen fiúgyermek volt a családjában. Néha mosolyogva mesélte, hogy gyermekkorában édesapja, a törökszentmiklósi asztalosmester gyakran megjegyezte: ennek a gyereknek olyan apátos nyaka van. Bizonyára úgy volt, ahogy fiúi emlékezet édesapja szavait megőrizte, de ettől függetlenül is biztos, hogy olyan indíttatást kapott a hittől mélyen áthatott szülői hajlékban, ami elvezette őt a papi hivatás vállalásáig, és később a szolgálata során életornyosuló nehézségek elviselését is megkönnyítette számára. A keresztényi életvitelnek szép példáit tapasztalhatta otthon, különösen édesanyjától, aki férje korai elvesztése után egyedül nevelte fel őt gyermekét, majd csendes türelemmel viselte el hosszú földi útjának minden testi megpróbáltatását.

Az apát úr alkatának a hivatása kínálta lehetőségek közül legjobban az emberekkel való közvetlen kapcsolat, a személyes lelkigondozás felelt meg. Nem vonzotta az elvont kérdések boncolgatása, az elméletek csak addig a pontig érdekelték, amíg segítséget és útmutatást meríthetett belőlük munkájához. Jobban szeretett a lélekben olvasni, mint a könyvekben, de élete során azt a tudásanyagot maradéktalanul magába gyűjtötte, amit értékesnek ítélt. Őszinte figyelemmel és érdeklődéssel fordult mindenki felé, akivel kapcsolatba került, mivel a pap legfőbb kötelességének a mások terheinek elhordozását látta.

Minden közösség abban is megmutatja magát, hogyan vélekedik időseiről. Csak a pillanatot látva maga előtt, s nem az utat, melyet nekik is meg kell tenniük, vagy tiszteli azt a sorsot, és belőle fakadó élettapasztalatot, melyet az öregek hordoznak. Van ilyen is, olyan is, de

általánosságban szomorúan kell tudomásul vennünk, hogy a kor régen kikerült a tiszteletre méltó tulajdonságok közül, az elesettség gyakran gúnyt szül és nem segítő szóalmat. Az apát úr papként és emberként is cselekvő ellenfele volt e mentalitásnak. Nemcsak majd száz esztendő megélt édesanyja miatt. Kezdetől fogva meglátta, hogy milyen iszonyú magányban telhet az élet az elhagyott tanyákon, de gyakran népes sokaságtól körülvéve is. Rendszeres missziója volt egész élete során az öreg emberek gyámolítása.

Életének volt néhány epizódja, ami örökre megmaradt az emlékezetében, mert számára igen jelentős volt. Kedvvel emlékezett vissza az általa igen tisztelt és becsült gróf Teleki Pállal való egyetlen személyes találkozására. Cserkész korában, melynek tárgyi emlékeit haláláig a szobájában őrizte, egyszer az országúton vonuló csapatuk mellett elhaladt a miniszterelnök és egyben országos főcserkész gépkocsija. A társaságot meglátva Teleki megállította a járművet, kiszállt, és a gyerekekkel az árokparton hosszas eszmecserebe merült. Kifaggatta őket minden ügyes-bajos dolgukról, láthatóan őszintén érdekelte őt vélekedésük a világról. Személyisége örökre hatással maradt Farkas Mátyásra, és minden bizonnyal hozzájárult emléke ahhoz, hogy a lehetőség megnyíltával sok energiát fektessen a cserkészmozgalomba, mint az ifjúság nevelésének kiváló eszköze, újjáélesztésében.

Hasonlóképpen tisztelte Magyarország néhai, nehéz sorsú hercegprímását, Mindszenty Józsefet is. Nagyon kedves volt szívének, hogy szülőföldje elsőként állított látható emléket neki. Még két nevet szeretnénk megemlíteni azok sorából, akik iránt különös rokonszenvvel viseltetett, mert ezzel közelebb jutunk az apát úr lelki alkatának megértéséhez. Egyikük Gróf Apponyi Albert, a Jászság egykori országgyűlési képviselője, illetve a tudós-püspök Prohászka Ottokár. A püspök életművéből az ifjúság iránti elkötelezettsége ragadta meg, részben ennek hatására munkálkodott a Nagyboldogasszony Iskola megteremtésén, és a Szent István Ház felépítésénél, melyet főleg a fiatalok otthonául szánt.

A szentek seregéből kedves volt számára a Nagytemplom mellett álló kápolna védőszentje, Szent Rozália. Képe szobájában függött, és nem nyugodott addig, amíg többször elzarándokolva Palermóba, meg nem szerezte a kápolna számára a szent testereklyéjének egy kis darabját, hogy ezáltal ilyen formában is jelen legyen a városban.

Vagyont nem gyűjtött magának. Háza, nyaralója nem volt, kocsija - leszámítva élemedett korú Ladáját, amit szintén hivatali célra használt - az egyházé. Szülei után örökölt némi földet és egy házrészt, ennyi volt, amit ingatlanban birtokolt. Az őt körülvevő tárgyakat nem az

értékhalmozás vágya gyűjtötte össze, hanem jórészt emlékek voltak, fiatalon tett utazásokról, vagy számára kedves emberektől. Ami ezen túlment, a népművészeti kollekció, vagy a könyvtár, az értékmentés szándékával került hozzá, és szándékának megfelelően köz-, illetve egyházi tulajdonba került. Takargatni való titkai nem voltak életének, melyek révén bárki a markába kaparinthatta volna, a karrier lehetőségének megcsillogtatása pedig, nem keltett benne semmi rezdülést, ezen az úton nem lehetett hozzá közel kerülni. Kööttségektől mentesen igyekezett mozgásterének határait minél tágabbra szabni, hogy Istentől nyert hivatásához meglegyenek a megfelelő eszközei.

Életének utolsó esztendei a lelkerő próbái voltak. Tudta, hogy földi pályájának ideje erősen korlátozott. A lélektől elmaradt test szolgálatra kényszerítése egyre nehezebb volt. Ami ideje a mindennapi tevékenység, a papi, vezetői munka mellett maradt azt szolgálta, hogy mindent tövéről hegyére átvizsgáljon, rendezzen. Halálakor szobája tele volt a jórészt átnézett okmányokkal. A szólítás úgy érkezett hozzá, hogy az egyúttal üzenet is volt, eltelt életének mérlegéről. Utolsó földi ténykedése egy szeretetvendégség volt a Szent István Házban. Innen távozott szobájába meghalni, elköszönve a jelenlévőktől. 2000. november 19-e volt, a Szentév alkonya.

KRÓNIKA A JÁSZSÁGI TELEPÜLÉSEK ELMÚLT ÉVI ESEMÉNYEIRŐL

Jászapáti¹

2001

Május

- 1.1. Majális a Jászkör szervezésében. A városi sakkbajnokságon 6 csapat 24 versenyzője küzdött egymással. Ju. ápr. jún. JH. ápr. máj.
2. 4. A Mészáros Lőrinc Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium Jászsági Középskolai Sportversenyt rendeztetett. Öjkv. 4/2001.
3. 5. A helyi Vöröskereszt anyák napi ünnepe Öjkv. 4/2001.
4. 17. A Vágó Pál Általános Iskola sportnapja. Öjkv. 4/2001.
5. 26. A Városi Könyvtár és Művelődési Központ gyermeknapi rendezvénye. JH. máj., jún.

Június

6. 2-4. Jászsági randevú a sportpályán. Fő szervezője Mihály Béla keramikus, látványtervező iparművész .N. jún. 5. Öjkv 5/2001. Ju júl. JH jún.
7. 2. A tűzoltók jászkiséri versenyét felnőtt férfi csapatunk nyerte meg. Öjkv. 5/2001. N. jún. 6.
8. 2. Az Apáti nevű települések találkozóját rendezték meg a Zala megyei Alsónemesapátin. Öjkv. 4/2001., Szabad Föld aug. 24.
9. 6. A Vágó Pál Általános Iskola rajzversenyt hirdetett névadójának születésnapja alkalmából. Ju. júl.
10. 14. A képviselő-testület kihelyezett ülése a Tölgyes kempingben. N. jún. 14.
11. 16-17. Az István Király Általános Iskola csapata bejutott az ország 36 legjobb focicsapata közé a Góliát Mc Donald,s FC Budapesten rendezet tanévzáró fesztiváljára. Ju júl., JH júl.
12. 19. Pfenning László kézműves keramikus művész kiállítása. Öjkv. 9/2001.
13. 23. A Rejtvényfejtők Baráti Társasága országos rejtvényfejtő versenyén 22 csapat indult a mesterjelölt, haladó és kezdő kategóriában. Ju. júl.
14. 25-29. Mesterségek Hete címmel kézműves tábor a Városi Könyvtárban. JH júl.

Július

15. 6. Az Jászapáti Ipari, Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakközépiskola és a helyi Gazdakör agrárfóruma. Meghívott vendég Vonza András földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter. N. júl. 5., júl. 7.
16. 7. A Jászapátiak Baráti Egyesülete kerékpártúrája Jászdózsára a Jászok Világtalálkozójára JU Júl.
17. 9. A Jász Alkotók Körének hagyományos nyári tábora. Öjkv 9/2001.
18. 13-15. 11 fős delegáció érkezett Grafensteinből, Valentin Deutschmann polgármester vezetésével. Ju. aug. Öjkv 9/2001.
19. 14. Immár 5. A Jászapátiak Baráti Egyesületének a hagyományos aratónapja. Ju. jún., júl., aug., dec. Öjkv. 9/2001., N. júl. 16.
20. 20. Debrecenben Szabó Lajos polgármester aláírta a SAPARD szerződést, amely az informatikai központ létrehozásához biztosít támogatást. Öjkv. 9/2001.

Augusztus

21. 2. A Cigány Fiatalok Kulturális Szövetsége megemlékezést tartott a római katolikus templomban a holocaust cigány áldozatainak emlékére. Öjkv. 9/2001., JH júl.

¹ Összeállította. Friczné Urbán Magdolna

22. 4. A Nagyszakácsiban rendezett szakácsversenyen Rusvai László a királyi étek mestere címet nyerte el. JH aug.
23. 8. Tiszta udvar, rendes ház mozgalom eredményhirdetése a roma családok számára. 10 család épületét díszíti tábla a Dankó és Ilona telepen. N. aug. 9., 29.
24. 12. Antikvitas Kupa kispályás labdarúgó torna. N. júl. 28.
25. 17. A Jászkiséren rendezett gyermek-néptánc fesztiválon szerepelt a Hétszínvirág néptánc csoport. N. aug. 16.
26. 18. A József Attila utcában Frikandó Fogadónapot tartottak. JH aug.
27. 18-21. XVII. Szent István Kupa teniszbajnokság. JU szept., JH aug.
28. 20. Ünnepi postabélyegzés a Vágó Pál Helytörténeti Gyűjteményben. Három alkalmi levelezőlapot - Vágó Pál festményeit - első napi bélyegzővel hozták forgalomba. Ju szept. JH aug.
29. 20. Városi ünnepségek. Suba Györgyné tanyavilágnak emléket állító könyvének bemutatója, Jászapáti városért kitüntető díjat az Ipari, Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Vendéglátó Ipari Szakképző Iskola tantestülete kapta. Tölgyes Kupa strandlabdarúgó torna a városi sportpályán. Ju márc., szept., JH febr.
30. 25-szept. 2. A Jászapáti Városi Vegyeskar és a Muskáтли Népdalkör Franciaországban Charleville-Mezieres városban vendégeskedett a Crescendo kórus meghívására. Ju. okt., dec., JH szept.

Szeptember

31. 3. A Cigány Kisebbségi Önkormányzat roma napot és cigánybált rendezett. Öjkv. 10/2001., Lungo Drom okt. N. aug. 22.
32. 8. A Hajdú-Bihar megyei Körösszegapátiin rendezték meg az Apáti nevű települések V. országos találkozóját. N. szept. 11. Öjkv. 10/2001., Ju okt., JH szept.
33. 21-23. Autómentes napokat tartottak városunkban. Ju szept., okt., dec., JH szept.
34. 27-okt. 4. A Jásztánc Alapítvány felnőtt és utánpótlás csoportjának vendégszereplése Magdeburgban, ahova a Magyar Egyesület hívta meg őket. JH nov.

Október

35. 1. Informatikai központ nyílt a Vágó Pál Általános Iskolában. N. szept. 27.
36. 4. Állatok világnapja a Vágó Pál Általános Iskolában. JH okt.
37. 10. Születésnapján nyílt meg Szalkári Rózsa festőművész életmű kiállítása a Jászapáti Vágó Pál Múzeumban. Ju okt., nov.
38. 13. A Kamilliánus közösség jótékonyági hangversenye. JH nov.
39. 17. Vágó Pál emlékünnepe. JH okt.
40. 19-24. A Hétszínvirág táncegyüttes az Amiensi Nemzetközi Kapcsolatok Szervezetének meghívására 5 napot töltött Franciaországban. JH nov.
41. 26-29. A Cigány Fiatalok Kulturális Szövetsége szünetprogramot szervezett a Danon Aktiv támogatásával. JH nov., Öjkv. 14/2001.

November

42. 10. A Vágó Pál Általános Iskola jótékonyági bálja. Öjkv. 14/2001.
43. 23. A városi könyvtár nyugdíjasklubja fennállása 15. évfordulója alkalmából ünnepséget rendezett. Öjkv. 15/2001.
44. 27. 72 éves korában váratlanul elhunyt városunk nagy szülőtte Mihály Béla keramikus és látványtervező iparművész. A templomban ravatalozták fel, majd innen kísérték utolsó útjára a temetőbe. JH dec. Ju jan. N. dec. 4.

December

45. 13. Glattfelder Béla államtitkár jelenlétében ünnepélyesen adták át a Temető úti bérlakásokat. Öjkv 2/2002., N. márc. 21.
46. 15. Sportolókat, szakvezetőket tüntettek ki. Öjkv 2/2002.
47. 15. A Rácz Aladár Zeneiskola évvégi hangversenye. Öjkv 2/2002.
48. 16. Jótékonyági operett és nótaestet rendezett a színjátszó kör, melynek bevételét idős emberek megajándékozására fordították. Öjkv 2/2002., JH jan. Ju jan.

49. 18-19. Nyugdíjasok karácsonya a művelődési házban. Ju dec. Öjkv 2/2002.

2002.

Január

50. 22. A Magyar Kultúra Napja. Öjkv 2/2002.

51. 26. Jótékonyági bált rendezett az István Király Általános Iskola a művelődési házban. JH febr. Öjkv 2/2002.

Február

52. 23. A Jászapátiak Baráti Egyesülete jótékonyági bálja. JH febr., JU febr.

Március

53. 15. Megemlékezés az 1848-as forradalom és szabadságharc emlékére a Petőfi szobornál. Ju márc., Öjkv 4/2002.

54. 18. A Mészáros Lőrinc Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium Makó Pál napokat tartott. Öjkv 4/2002. N. márc. 19.

Április

55. 6-7. Jászszági Tavaszindító Gazdanapok. Ju ápr., N. ápr. 8.

56. 8. A jászapáti strandfürdő B-15 számú 805 m mély kútjának termál- és ásványvizét az Országos Gyógyhelyi és Gyógyfürdőügyi Főigazgatóság gyógyvízzé minősítette. Ju máj. N. ápr. 26.

57. 10. Hivatalosan is testvérvárosunkká vált a franciaországi Carignan városa. JH ápr., N. ápr. 26. N. ápr. 11.

58. 11. Szavalóverseny a Költészet Napján. JH ápr., JU máj.

59. 13-14. A Színjátszó kör nagy sikerrel mutatta be a Csárdáskirálynő című operettet. Jh febr., ápr., máj., Ju máj., N. márc. 22.

60. 21. Jászapáti 2. számú választókerületében Járvas Istvánt (Fidesz-MDF) országgyűlési képviselővé választották. N. ápr. 22.

Jászárokszállás

2001

Május

61. 1. Vezeték nélküli adatátviteli hálózat a Deák Ferenc Gimnázium és Szakközépiskolában. A rendszer segítségével saját hálózaton belül tartanak kapcsolatot a tanárok és diákok egymással. Jv. április 26.

62. 5. A Suzuki Zenepedagógiai módszerrel tanuló magyar gyerekek III. vidéki hangversenyét tartották a római katolikus templomban. Jv. április 26.

63. 9. Százmillió forintos támogatást nyert a Széchenyi Terv pénzügyi alapjából a Carrier Cr. Magyarországi Kft gyárának fejlesztéséhez. Jv. május 31.

64. 16. A Városi Könyvtár író – olvasó találkozásának vendégei voltak Kanizsa József író és Jenei Szilveszter gitárművész. Jv. június 28.

65. 20. A Trianoni békediktátum évfordulójára felújították a temetőben levő trianoni emlékművet. Jv. június 28.

66. 26. A Jászárokszállási Cukorbeteg Klubjának csapata I. helyezést ért el a Siófoki Országos Betegtalálkózón. Jv. május 31.

67. 26. Az Árokszállási Baráti Köre és a város önkormányzata a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Külső Fogadjának avatásán vett részt. Jv. június 28.

Június

68. 2. Ötödik kerékpáros emléktúra Újiregre. A 236 km-es túrát az elszármazottak tiszteletére rendezték. Jv. június 28.

69. 15. Ünnepélyes gyáratót tartott a Carlberg és fia svéd családi vállalkozás. A gyár 200 fő részére biztosít munkalehetőséget. Jv. június 28.

70. 25. Elhunyt Bordás György, az Operaház magánéneke, városunk szülötte. A 66. évében elhunyt művészt június 25-én kísérték utolsó útjára a temetőbe. Jv. június 28.

Július

71. 18. A Jászsági Önkormányzatok Szövetsége a Városháza dísztermében tartotta soros ülését. Jv. július 26.

72. 23-27. A Nagy Ignác Népfőiskolai Társaság Színjátszó Köre kárpátaljai vendégszereplésen vett részt. Jv. július 26.

73. 28. Megrendezték a hagyományos horgászversenyt. Jv. július 26.

- Döntöttek a Kossuth Szövetkezet vasipari telepének eladásáról. A telephelyet a Kröll Lufftechnik osztrák cég vásárolta meg és 2000 m²-es csarnokot épít. Jv. július 26.

Augusztus

74. 12-20-ig Árokszállási Ünnepi Hét rendezvénysorozat. Jv. július 26.

75. 12. Nagyboldogasszony-napi búcsú a lerombolt Nagyráki Iskola felújított keresztjénél. Jv. Júl. 26.

76. 15. A Gazdakör emléktáblát avatott a Petőfi Művelődési Ház falán. A Gazdakör székházában sütőipari és tejtermékek bemutatóra került sor. Jv. július 26.

77. 15. A Nagyboldogasszony Napján az Ipartestület és a Gazdakör közösen helyezte el emléktáblát a néhai elnök Soós Antal emlékére a Városi Könyvtár falán.

78. 17. Gazdatalálkozó. Magyartarka szarvasmarha tenyészállat szemle, bírálat és vásár a Ficzek Kft. telephelyen. Jv. július 26.

79. 17. Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért díjat kapott az amatőr színjátszó kör tevékenységéért a 10 éves születésnapját ünneplő Nagy Ignác Népfőiskolai Társaság. Jv. augusztus 30.

80. 18. Díjugrató- és fogathajtó lovasverseny – Széchenyi Kupa a Jeddi tanyán. Jv. július 26.

81. 19. Kertbarát Kör terménybemutatója, kistermelők és állattenyésztők kiállítása, az Ipartestület termékiállítása a Széchenyi István Általános Iskolában. Utcabál a Piac téren amatőr zenekarok közreműködésével. Jv. július 26.

82. 20. Szent István Napi ünnepség a Széchenyi Általános Iskola főépületének udvarán. Ünnepi beszédet mondott: Orosz Sándor, az Országgyűlés Mezőgazdasági Bizottságának alelnöke.

83. 20. Ünnepi kitüntetések: André Béláné „Jászárokszállás Tanulóifjúságáért”; Zsidei Lászlóné „Életműdíj Közszolgálatért” és Szalka Magdolna „Jászárokszállás Egészségügyéért” elismerésben részesült. Jv. augusztus 30.

Szeptember

84. 1. A Carrier Cr Magyarországi Kft. új vezetője az amerikai Dean Johnston. Jv. szeptember 27.

85. 6. A Deák Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola új igazgatója: Vereb András. Jv. szeptember 27.

86. Városközpont rendezési pályázaton nyert és saját forrásból az önkormányzat 36 db padot és 42 db hulladék tározót helyezett ki a város közterületeire. Jv. szeptember 27.

87. Elkészült az átépített és kívül-belül teljesen felújított Takarékszövetkezet épülete. Jv. szeptember 27.

88. 700 ezer Ft-ot nyert a Jászárokszállási Önkéntes Tűzoltó Egyesület a Belügyminisztérium pályázatán új védőeszközök, felszerelések beszerzésére. Jv. szeptember 27.

89. 120 KW-os trafóállomás épült az Ipartestület tőzsomszédságában, több mint 1 milliárdos költséggel az EMÁSZ kivitelezésében. Jv. szeptember 27.

90. 28. Déryné-díjat kapott Kovács Béláné szintársulati tevékenységéért. Jv. október 31.

91. 30. A Szentírás vasárnapján Gyenes Gyula pápai prelátus városunk oktatási intézményei részére 1 – 1 Bibliát ajándékozott. Jv. október 31.

Október

92. 20. Tóth Pál Péter „Íráni emlékek” című fotókiállítása a Petőfi Művelődési Házban. A kiállítás vendége volt: Rasool Mohayer iráni nagykövet. Jv. október 31.

93. 23. Az 1956-os forradalom emlékűnnepségén Kis Zoltán egy. Képviselő mondott beszédet. Jv. október. 31.

94. 23. Felavatták a bevásárló utcát, ahol 19 új kereskedelmi, illetve szolgáltató üzlet nyílt meg. Jv. október 31.

November

95. 1. Tisztújító közgyűlést tartotta az Árokszállásiak Baráti Köre. Jv. november 29.

96. 10. Amatőr Színjátszók Találkozására a művelődési házban. Jv. november 29.

10. 25–50 évvel ezelőtt házasságot kötött párok erősítették meg frigyüket a katolikus templomban. Jv. november 29.

97. 17. Néptánc és népzenei találkozó. Felléptek a jászberényi, viszneki és jászárokszállási hagyományörző együttesek, valamint a tiszafüredi Bíró zenekar. Jv. október 31.

98. 28. „Aranyszáj” széppolvasó verseny a Városi Könyvtárban. Jv. december 20.

December

99 1. A város új háziórvosa Bíró Attila, aki a 4. sz. körzet betegeit látja el. Jv. november 29.

100. .5. A Flóra Egyesület főzési és virágkötészeti bemutatója. Jv. november 29.

101. 8. Idősek Karácsonya. Jv. november 29.

102. 13. Véget ért az Aranykalászos gazdatanfolyam a művelődési házban. Jv. december 20.

2002.

Január

103. 18. A Magyar Kultúra Napja. Az író-olvasó találkozó vendégei: Kóczián János műfordító, Tóth Pál Péter szociológus és Ossik János műfordító. Jv. január 31.

104. 21. Stekly Zsuzsa Tűzzománcok című kiállítása nyílt a művelődési házban. Jv. január 31.

105. 25. „Kalandozás a nagyvilágban” címmel előadássorozat indult a Városi Könyvtárban. Előadó. Szabó György hegymászó volt. Jv. január 31.

106. 26. A Népfőiskolai Társaság Színjátszó Köre bemutatta Thomas Brando-Aldobói Nagy György: A Charley néneje című zenés bohózatát. Jv. január 31.

107. 27. Drogellenes felvilágosító előadás és tárlat a Deák Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskolában. Jv. január 31.

- Megszépült a Petőfi Művelődési Ház. Elkészült a színházterem, a folyosó és a lépcsőház festése, a nagyterem nyílászáróinak mázolása. Jv. január 31.

Február

108.1. A Deák Ferenc Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola tablóbálja. Jv. február 28.

109. 9. Az Árokszállásiak Baráti Köre 6. alkalommal rendezte meg az Árokszállási Jász Bált. Jv. február 28.

110. 12. A Városi Könyvtárban rendezték meg a Kazinczy Ferencről elnevezett „Szép magyar beszéd” versenyt. Jv. február 28.

111. 12. A Millenáris Parkban vette át az „Év jegyzője” díjat városunk jegyzője Németh András. Jv. február 28.

Március

112. 5. A civil szervezetek megalakították a „Civil Fórumot”. Közös képviselőjük Takács László, a városi Mozgássérültek Szervezetének vezetője lett. Jv. március 28.
113. 15. Két évtizedes fennállását ünnepelte a jászárokszállási tájfutó szakosztály. Jv. február 28.
114. 15. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc hőseire emlékeztek. Jv. március 28.
- 115.- A Flóra Virágkedvelők Egyesülete díszcserjékkel, tájba illő fákkal és új kerti bútorokkal újította meg a Takarékszövetkezet előtti parkot. Jv. március 28.
116. 42 db mives kivitelű utcajelző táblát helyezett el az önkormányzat. Jv. március 28.
117. Útépítés a Mátyás király utcában, amelyhez a megyei területfejlesztési tanács 10 millió forintos pályázati támogatást nyújtott. Jv. március 28.
118. Az önkormányzat pályázati és saját forrásból több mint 17 millió forintot költött az ivóvíz minőségének javítására. Jv. március 28.

Április

119. 6. Csetlik – botlik kupa a Széchenyi Általános Iskola tornatermében. Jv. április 25.
120. 9. A Költészet Napjának vendége volt Garamvölgyi László az ORFK kommunikációs igazgatója. Jv. április 25.
121. 11. A Költészet Napja tiszteletére ünnepi vers és prózamondó versenyt rendezett a Városi Könyvtár. Jv. április 25.
122. 12. Zenetanárok hangversenye a Petőfi Művelődési Házban. Jv. április 25.
123. 13. A Flóra Virágkedvelők Egyesületének virágbörzéje. Jv. április 25.
124. 14. A Csörsz Vezér Galamb, Díszmadár és Kisállattenyésztő Egyesület kisállat börzét rendezett a Széchenyi Általános Iskola udvarán. Jv. március 28.
125. 26. Gitárest. Felléptek: Erős Dénes gitártanár, és Pallagi Dóra a Zeneművészeti Főiskola végzett hallgatója. Jv. április 25.
126. 27. Felnőtt Amatőr Színjátósok Regionális Bemutatója. Jv. április 25.
127. A Cartographia Kft. Lázár Deák Térképészeti Alapítványától több mint 1 milliós adományt nyert a Széchenyi Általános Iskola. Jv. március 28.
128. Golyán Épületgépészeti Nívódíjat nyert a Zeuna Starker Magyarország Kft. jászárokszállási üzemcsarnoka. Jv. április 25.

Jászberény²

2001

Június

129. 7. Pedagógusnap ünnepséget tartottak a Városháza dísztermében. Gyémántdiplomás. Váradai János. Aranydiplomát kapott: Budavári Magdolna, Benke Imréné, Jakkel Imre, Kovács Sándorné, Csíder Lajosné. = (J., 01.június 9.)
130. 10. A szlovákiai Senkvicén rendezett motokrossz versenyen Dorók Adrián megszerzi az első helyet. (J. 01. június 16.)
131. 15. Az Aprítógépgyár Rt. tisztújító közgyűlést tartott. Kármán Antal lemondott elnökövezérigazgatói posztjáról. Az új vezérigazgató Beluzsár András lett, Kármán Antal pedig az rt. elnöke. (J. 01. június 23.)
132. 17. Az M7-es autópálya halálos motorbaleset áldozata lett Simon Ferenc, a jászberényi jégkorong csapat híressége. (J. 01. Június 23.)
133. 29. Semmelweis-napi ünnepséget rendeztek a Városházán. Az egészségügyben és a szociális ágazatban kiemelkedő munkát végzőket jutalmazták. (J. 01. július 7.)
134. 30. A Jász-Tel Rt egyesült a V-fon Rt-vel. A cég új neve V-fon Rt. (J. 01. július 14.)

² Összeállította: Hasznos Rozália

Július

135. V-fon Jászberény lett az új neve a Jászberényi Röplabda Klubnak. (Nl. 01. július 26.)
136. 1. Megkezdődött a Jászsági Regionális Hulladéklerakó üzemszerű működése. (J. 01. július 14.)
137. 1-8. Jász-Nagykun-Szolnok megye küldöttsége az angliai Durham megyében (testvérmegye) járt. A Jászberényt képviselő Jászság Népi Együttes nagy sikert aratott itt is. (J. 01. július 14.)
138. 4. Szabados Lajos a SZIE Jászberényi Főiskolai Karának új főigazgatója. (J. 01. Szeptember 22.)
139. 7. Első ízben rendezték meg a Sportolj velünk! – Fogyatékos sportnapot a sportcsarnokban. (J. 01. július 14.)
140. 20. Nagy erejű szélvihar, jégesővel pusztított a városban és a külterületen. (J. 01. július 28.)
141. 26. A Jász Múzeumban megnyílt Ötvös Nagy Ferenc kiállítása. (J. 01. július 28.)
142. 29. Ismét megrendezték az Electrolux Díjugrató Lovasversenyt. (J. 01. augusztus 4.)

Augusztus

143. 1. A Jászberényi Nyár első rendezvényeként megnyílt a IV. Jász Expo. Conselve Antonio Paoni polgármester vezetésével 19 fős delegációval képviseltette magát. (J. 01. augusztus 4.)
144. 3. Megkezdődött a XI. Csángó Fesztivál a Jászberényi Nyár egyik főrendezvénye. (J. 01. augusztus 11.)
145. 3. A Liska József Szakközépiskolában megnyílt a Berényi Műhely alkotóinak kiállítása a Jászberényi Nyár rendezvényeként. (J. 01. augusztus 11.)
146. 3. A Városi Bíróság nagytermében a nagybányai művésztelep alkotóinak azon munkáiból nyílt kiállítás, amelyek jászberényi műgyűjtők tulajdonában vannak. Thorma János festő emléktábláját avatták fel egykori iskolája a Lehel Vezér Gimnázium falán. (J. 01. augusztus 11.)
147. 4-11. Huszadik alkalommal rendezték meg a Nemzetközi Táncház és Zenésztábort. (Nl. 01. aug. 5. Grátis melléklet)
148. 6. A Városi Könyvtár rendezésében Korniss Péter: Jászság című fotóalbumát mutatták be. (J. 01. augusztus 11.)
149. 7. A Hamza Stúdió alkotóinak „Tánc” című kiállítása megnyílt a Lehel Filmszínházban. (J. 01. augusztus 11.)
150. 8. Az Állami Népi Együttes Naplegenda című tánckölteményének bemutatója a Bercsényi úti sportcsarnokban. A művet Mihályi Gábor rendezte, aki a Jászság Népi Együttes tagja volt. (J. 01. augusztus 11.)
151. 11. A Bercsényi úti sportcsarnok és a DMK Ifjúsági Ház adott otthont a XIV. Mézvásár és Méhésztalálkozó rendezvényeinek. Mézkirálynő Haár Gina lett. (J. 01. augusztus 18.)
152. 19. A Berény nevű települések VI. találkozóját Borsosberényben rendezték. Városunkat négy tagú küldöttség képviselte. (J. 01. augusztus 25.)
153. 19. Az Aprítógépgyár 50. születésnapját ünnepelték. A jubileumra könyv jelent meg a gyár történetéről, fotókiállítással is emlékeztek az évfordulóra. (J. 01. augusztus 25.)
154. 20. A Szent István napi ünnepségen adták át a Jászberény Díszpolgára kitüntetését. Posztumusz kapta meg a díszpolgári címet Szántai József és Petrics József tanár, valamint Farkas Mátyás címzetes apát-plébános. (J. 01. augusztus 25.)
155. 21. Elhunyt Kiss József történész, a Jászság történetének kiemelkedő kutatója, a jászberényi Tanítóképző Intézet egykori tanára. (J. 01. augusztus 25.)

156. 25-29. Magyar Levente polgármester vezetésével 30 fős jászberényi delegáció tartózkodott testvérvárosunkban, Conselvében. (J. 01. szeptember 1.)
157. 29. A megyei önkormányzat jóváhagyta a Viganó Alapfokú Művészeti Iskola alapító-okiratát. A néptánc tanításával foglalkozó iskola a Jászság Népi Együttes székhelyén, a Víz utcában működik. (J. 01. szeptember 1.)
158. 31. A SZIE JFK Kollégiumában megnyílt a Jászberényi Főiskolai Kar és az Ybl Miklós Műszaki Főiskolai Kar tanárainak kiállítása. (J. 01. szeptember 8.)

Szeptember

159. Új halottasházat avattak a Fehértói temetőben. (Nl. 01. szeptember 12.)
160. 1. Alapfokú művészetoktatás folyik a Gróf Apponyi Albert Általános Iskolában. (J. 01. február 2.)
161. 5. Elhunyt Vuics István festőművész. (J. 01. szeptember 8.)
162. 7. A Portelki Pávakor az Ifjúsági Házban ünnepelte megalakulásának 30 éves évfordulóját. (J. 01. szeptember 15.)
163. 9. Beiktatták tisztségébe a Jászberényi Református Egyházközség új lelkipásztorát, Szabó J. Róbertet. (J. 01. szeptember 8.)
164. 14. Az Aprítógépgyár alapításának 50. Évfordulóját szakmai találkozóval is ünnepelte, közös szervezésben a Gépipari Tudományos Egyesülettel. (J. 01. szeptember 22.)
165. 15. A DMK Ifjúsági Házában kilencedik alkalommal rendezték meg a Jászsági Cigánynapot kulturális bemutatóval, cigánybállal. (J. 01. szeptember 22.)
166. 27. A Nagyboldogasszony Kat.Ált.Iskola fennállásának 10. évfordulóját ünnepelte. (J. 01. szeptember 29.)
167. 28. A Szent Kamill Szeretetszolgálat a DMK Ifjúsági Házában rendezte meg az Idősek Napját. (J. 01. október 6.)
168. 28. A DMK-ban tartották meg a Déryné Emlékünnepséget. Déryné Emlékplakettel jutalmazták Kovácsné Banka Anna pedagógust és Szűcsné Urbán Mária néptáncost. (J. 01. október 6.)

Október

169. 6. Megrendezték a 10. Hajta 50/80 kerékpáros teljesítménytúrát. (J. 01. október 13.)
170. 20-21. A Jászság Népi Együttes jubileumi gálaműsorral emlékezett megalakulásának 30. évfordulójára. (J. 01. október 27.)
171. 22. Új emléktáblát helyeztek el a Lehel Vezér Gimnázium falán az 1956-os forradalom emlékére. (Berényi Kármentő, 01. 2.sz.)
172. 23. Mindhárom helyszínen megtartották az 1956-os forradalomra emlékező ünnepséget. Szónokok: Várenti Béla és Somogyi Jenő. (J. 01. október 27.)
173. 23-30. Magyar Levente polgármester vezetésével önkormányzati delegáció tartózkodott Vechtában. (J. 01. november 3.)

November

174. 12. Városunkban első alkalommal ünnepelték meg a Szociális Munka Nemzetközi Napját. (J. 01. november 17.)
175. Testvérvárosi Baráti Kör alakult (J. 01. november 24.)
176. 22. A Magyar Közoktatás Napja alkalmából a Liska József Szakközépiskolát Eötvös-emlékplakettel tüntették ki. (J. 01. november 24.)
177. 22. 10 éve alakult a Jász Lovas Bandérium. A jubileumi ünnepséget a Zagyvamenti Szövetkezet telephelyén tartották. (J. 01. december 1.)

December

178. 1. Ünnepélyes gázlánggyújtás Portelken. (J. 01. december 8.)
179. 5. A SZIE Jászberényi Főiskolai Kara Tudományos Diákköri Konferenciát rendezett. (J. 01. december 8.)
180. 7. Martfűn megnyílt a Jász-Nagykun-Szolnok megyei amatőr művészek tárlata, amelyen Molnár Annamária, Terjékiné Mozsár Magdolna és Velkeiné Pócz Ilona is kiállított. (J. 01. december 15.)
181. 11. A Jászsági Diáksport Bizottság köszöntötte és jutalmazta a Diákolimpia versenyei érmet szerzett fiatal sportolókat. (J. 01. december 15.)
182. 17. Ünnepi képviselőtestületi ülésen adták át a DMK nagytermében Göncz Árpádnak a Jászberény város Díszpolgári címet. (J. 01. december 22.)
183. 22. Jászberény legidősebb lakóját, a 102 éves Kiss Istvánnét köszöntötték születésnapján. (J. 02. január 12.)

2002.

Január

184. Megalakult Jászberény Lakosságának Érdekvédelmi Egyesülete. Vezetője: Galcsik Tibor. (J. 02. május 18.)
185. 1.A II. Magyar Hadseregére emlékeztek a II. világháborús emlékműnél. (J. 02. január 19.)
186. 22. A Magyar Kultúra Napján ünnepséget rendeztek a DMK-ban. (J. 02. január 26.)
187. Január végén megalakult a Jászsági Vendéglátók Egyesülete. Elnöke: Bobák József lett. (J. 02. február 2.)

Február

188. 1. Megalakult az Országos Nyugdíjas Polgári Egyesület. (J. 02. február 9.)
189. 8.A DMK nagytermében rendezték meg a XIII. Jász Bált. A bálkirálynő Kiss Elza, bárherceg Száraz Sándor lett. (J. 02. február 16.)
190. A Szent István Községi Ház Alapítványa megrendezte első jótékonyági farsangi bálját. (J. 02. február 16.)
191. 14. Az LVG-ben megnyílt Nagy László „Amerikában jártam” című fotókiállítása. (J. 02. február 2.)
192. 23. Nyolcadik alkalommal rendezték meg a műszaki bált, a bálkirálynő Lukács Eszter lett. (J. 02. március 2.)

Március

193. 5. A Salt Lake Cityben rendezett téli olimpia két jászberényi résztvevője Nagy Marianna és Farkas Éva élménybeszámolót tartott a Városháza dísztermében. (J. 02. március 9.)
194. Az Európa 2000 uniós vetélkedő döntőjében harmadik lett a LVG 11.d. osztályos csapat. (J.02.március 23.)
195. 9. Varga Mihály pénzügyminiszter adta át a Jász-Plasztik Kft új üzemcsarnokát. 8J.02. március 16.)
196. 15. A 48-as emlékműnél rendezett megemlékezés szónoka Kári László, a Gróf Apponyi Albert Ált.Iskola igazgatója volt. (J. 02.március 16.)
197. 18. A DMK Ifjúsági Házában adták át a 2001. „Sportleg”-díjakat. (J. 02. március 23.)
198. 14. A Szociális és Családügyi Minisztériumban a Pro Caritate kitüntetést kapta Máté Éva a Vöröskereszt jászberényi szervezetének vezetője. (J. 02. március 30.)

199. 21. A Jász Múzeumban Varga László Zoltán gyűjtő régi rádiókat, s jászberényi képeslapokat bemutató kiállítása nyílt meg. (J. 02. március 30.)

Április

200. 3. A Város Napján a rendezvény szónoka Kedves Gyula történész volt. Ezen a napon adták át a felújított „békás” szökőkutat. A Pro Urbe kitüntetést Besenyi Vendel kapta. Átadták a Közszolgálati Életmű és Nívódíjakat. (J. 02. április 6.)

201. 3. A Város Napján adták át a Jászberény Város Kultúrájáért kitüntetést Szücs Gábornak, a Jászság Népi Együttes művészeti igazgatójának. (J. 02. április 6.)

202. 5-7. Kovács Ádám a kanadai Montreálban a felnőtt rövidpályás gyorskorcsolyázás világbajnokságán szerepelt. (J. 02. április 27.)

203. 17. Választási nagygyűlés volt a Szabadság téren. Orbán Viktor miniszterelnök Szádvári Gábor Fidesz-MDF jelölt kampányát támogatta. 8J. 02. április 19.)

204. 17. Kovács László az MSZP elnöke sajtótájékoztatót tartott. (J. 02. április 19.)

205. 21. Az országgyűlési választásokon az 1. sz. kerületben Gedei József (MSZP) szerzett mandátumot. Kis Zoltán (SZDSZ) országos listáról jutott be a Parlamentbe. (J. 02. április 27.)

206. 8-10. A SZIE Jászberényi Főiskolai Karán rendezték meg a főiskolai napokat. A műsor vendégei Varnus Xavér zongoraművész és Rékasi Károly színművész voltak. (J. 02. április 27.)

207. 22. A Föld Napján adták át az Állat-és Növénykertben a Nyári Madárvédelmi Mintakert Tanösvényt. (J. 02. április 27.)

Május

208. 2. XI.Hajta 25/50 gyalogos teljesítménytúra rekord számú résztvevővel indult. (J. 02. május 11.)

209. 8. A Belvárosi Általános Iskola megrendezte a Székely Mihály Emlékünnepséget. A Székely Mihály díjat Laczkó Laura kapta. (J. 02. május 11.)

210. 12. 21. Alkalmossal rendezték meg a Lehel Futófesztivált. (J. 02. május 18.)

211. 21. A Honvédelem Napja alkalmából a Honvédelemért kitüntető címet vehette át Forgács István jegyző (J. 02. május 25.)

212. 26. A II. világháború hőseire, mártírjaira emlékeztek. Az ünnepség szónoka Magyar Levente volt. (J. 02. Június 1.)

213. 29. Vásárhelyi emlékünnepség a Gróf Apponyi Albert Ált.Iskolában. A Vásárhelyi Emlékplakett kitüntetettjei: a Botanikai szakkör és a Nagyboldogasszony Kat.Ált.Isk. 3.sz. Jászkürt Hagyományörző csapata. (J. 02. Június 1.)

214. 31. A Városháza dísztermében rendezték meg a pedagógusnapi ünnepséget. Rubin, vas, gyémánt és arany diplomás pedagógusokat köszöntöttek. (J. 02. Június 8.)

JÁSZDÓZSA³

2001.

Július

215. 6-8. Jászok Világtalálkozója: A millenniumi zászlót Áder János az országgyűlés elnöke adta át. Beiktatták Bollók György jászkapitányt, a Jász Himnusz ősbemutatója, a rekonstruált

³ Összeállította: Gulyás Erzsébet

jász zászlók – Sisa József munkája – bemutatása. Jászok Egyesülete nevében Dobos László ügyvivő átadta Gaál István jászladányi helytörténésznek a Jászságért díjat. Jászdózsáért kitüntetés Molnár Julianna Kerubina nővér és a Tarnamenti Horgász Egyesület kapta.

Programból: Könyvbemutató – Gulyás János: Jászság, emléktábla avatás: Anthóny Miklós néhai községi orvos emlékére és a közel 200 éves Kőhídon valamint az artézi kúton.

Kiállítások: Szalkári Rózsa versillusztrációi, a III. Nemzetközi alkotótábor művészeinek alkotásai, Györki Árpád, Vraskó Zsófia, Krepárt Melinda művészek tárlatai, Kossuth-díjas Hargitai Géza és barátnak templomi hangversenye. (Red. 01.aug.)

216. Nyelvi illem – nagyszüleink kiskorában: Válogatás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyeli pályázataiból c. kiadványban jelent meg Pádár Éva: A nevelőde (nevelés) illemtana Jászdózsán c. pályázata. (R. 01. Aug.)

Október

217. 1. Megemlékezés az aradi vértanúkról. (sz.közlés)

218. 18. A jászfényszaru dalostalálkozóon részt vettek Túri István, Brenkó Lajos, Bollókné Csomor Ilona, Tóth Lászlóné a honismereti szakkör tagjai

219. 23. Az 56-os forradalom emléknapja

November

220. 10. Pörkölttorta készítőik versenyén Szabó Gyuláné is részt vett Jásztelken. (R. 01. dec.)

221. 7. Haladó angol nyelv tanfolyam kezdődött. (D. 01. 5-6.sz.)

222. 28. Pályaválasztási vetélkedő a könyvtárban. (D. 01.5-6.sz.)

223. 28-dec.5. Gyermekkönyvhét a községi könyvtárban. (D. 01. 5-6.sz.)

December

224. 1. 72 gyermek látogatott a Parlamentbe, a koronaékszereket tekintették meg. (D. 01. Dec.)

225. 6. A Honismereti Szakkör mikulás ünnepséget tartott. (R. 02.február)

226. 18. A Gyermekékeztetési Alapítványtól 27 karácsonyi élelmiszer csomagot nyertek. (D. 01. 5-6.sz.)

227. . 29. Ifjúsági Önkormányzat közgyűlése és új elnökség választása. (D. 02. Július)

2002.

Február

228. A jászárokszállási Népfőiskolai Társaság Színjátszó Körének a "Charley nénye" című előadása. (D. 02. Július)

229. 16. Jászdózsai SE Jótékonyági Sportbált rendezett. (D. 02. Július)

Március

230. A jászapáti Vándorfy János szakkör tagjainak látogatása a Dósai Honismereti Szakkörnél. (R. 02. Április)

231. 7. Emlékezés az 1848/49-es forradalom és szabadságharc eseményeire. (D. 02. Július)

232. 18. Az Általános Művelődési Központ Általános Iskolája Bozoky János lelkészről lett elnevezve. (D. 02. Július)

Május

233. Községi gyermeknap megrendezése

234. 25. A jászapáti Amatőr Színjátszók „Csárdáskirálynő” című előadása a Művelődési Házban. (D. 02. Július)

Június

235. A tájház istállójának átépítése. (sz.közlés)

Jászfényszaru⁴

2001

Május

236. 1. Az általános iskola és a diákönkormányzat kihirdeti a környezetvédelmi pályázat eredményét. = Mf. május 4. p.

237. 1. Városnapi rendezvények. = Mf. május 1. p.

238. 5. A Fényszarui Romák Betegségmegelőző Egyesületének jótékonyági bálja. = Mf. június 3 p.

239. 13. A Rózsa téren - a korábban lebontott helyén - új keresztet állítanak fel. = Mf. május 2. p.

240. 26-27. Debrecenben, a nemzetközi gyermek néptáncgyűttesek minősítő fesztiválján szerepelt az Iglice Gyermek-néptáncgyűttes. = Mf. június 1. p.

241. 27. A Borostyán Társastánc Klub részt vett a Csetlik-botlik táncversenyen, Szolnokon = Mf. június 6. p.

242. 7. Megkezdődik a Városi Könyvtár bővítése, felújítása. = Mf. július 3. p., augusztus 3. p.

Június

243. 2-4. Fényszarui közreműködők a Jászsági Randevún. = Mf. június 7. p., Nl. május 17.

244. 8-10. Szarvason, a szülő táncosok országos döntőjén vesz részt az Iglice két tagja. = Mf. június 1. p.

245. 9. Rövid koncertet ad az amerikai Stuoghton High School vegyeskórusa. = Mf. június 10. p.

246. 13. "Európai úton" címmel versenyt rendez a Diákönkormányzat a gyermeknap alkalmából. = Mf. június 5. p.

247. 14. Győriné Czeglédi Márta polgármester fogadást ad az általános iskola kiemelkedő teljesítményt nyújtó diákjainak a Régi Kaszinó Étteremben. A Fair Play díjat Mészáros Viviennek adják át. = Mf. június 1., 6. p.

Július

248. 3-10. Időutazás Mammutföldön címmel IV. fantáziatábor általános iskolás gyerekeknek Nagyvisnyón az iskola és a BLNT drámapedagógiai műhelye szervezésében. = Mf. július 8. p.

249. 6-8. A VII. Jászok Világtalálkozója fényszarui közreműködőkkel. = Mf. július 2. p.

250. 14. Tar Ildikó amatőr festőművész önálló kiállításának megnyitója. = Mf. július 2. p.

251. 15-21. Honismereti és helytörténeti tábor a FÉBE szervezésében. = Mf. augusztus 2. p.

⁴ Összeállította. Sugár Judit

252. 28- aug. 5. Bakancsosok VIII. nemzetközi pedagógus továbbképző tábora. Nyári tábor az általános iskolában a BLNT drámapedagógiai műhely és a Színjátszók Baráti Köre szervezésében. = Mf. szeptember 4. p.

253. 24. Virágkötészeti tanfolyam a BLNT szervezésében. = Mf. június 8. p.

Augusztus

254. 19. Megkezdődnek a szennyvízcsatorna-építés II. ütemének kivitelezési munkálatai. = Mf. augusztus 3. p.

255. 1. Város- és faluvédő egyesületek által megjelent kiadványok bibliográfiája című kiadvány megjelenése a FÉBE szervezésében. = Mf. szeptember 3. p.

256. 19. Jászfényszaru millenniumi záróünnep. Díszkút felavatása. "Jászfényszarun a köz szolgálatáért" kitüntetésben részesülnek Kiss Szidónia, Kurunczi Sándor és Molnár Imre. A "Jászfényszaruért" emlékérmét Mészáros Tivadar és Szabó László, valamint a helyi Római Katolikus Egyházközség képviselői vehetik át. Díszpolgári címet adományoznak Dobák Miklós professzornak. = Mf. augusztus 1., 4., 5. p.

Október

257. 6. Csetlik-botlik Kupa a Petőfi Művelődési Házban. = Mf. november 8. p.

258. 6. Ünnepi állománygyűlést tartott a Szűcs Mihály Huszárbandérium a Kaszinó Étteremben. = Mf. október 5. p.

259. 10. Az Ipari Park első lakója a Hirsch Porozell Kft. = Mf. október 3. p., Nl. május 18. 7. p., Nl. október 13., 16.

260. 13. IX. Jász Dalos Találkozó a művelődési házban. = Mf. október 3. p.

261. 14. A Vidéki nők világnapján a "Kistelepülések nagyasszonya" címet adományozzák Kovács Béláné Pető Magdolna, a BLNT vezetője részére. = Mf. október 5. p.

262. 15. Ezüstkalászos Gazdatanfolyam indul a BLNT szervezésében = Mf. október 5. p.

263. 19. Befejeződik az a kutatás, melynek során egy II. világháborús repülőgép roncsait hozzák felszínre. = Mf. október 5. p., Nl. október 20.

264. 21. Orvostalálkozó a FÉBE szervezésében. Emléktáblát avatnak Hortáver József és Sándor Imre orvosok tiszteletére. = Mf. október 4. p., Nl. október 20., november 6.

November

266. 1. Kápolnaszentelés a templomban. = Mf. november 6. p.

267. 16. Vidékfejlesztési konferencia a BLNT szervezésében. Erzsébet-napi vásár. Megjelent a Bedekovich Füzetek 3. kötete A nők szerepe a vidékfejlesztésben és a civil szervezetekben címmel. = Mf. november 1., 5., 6. p., Nl. november 15., 17.

December

268. Philippe Brame francia fotóművész kiállítása a művelődési házban a BLNT szervezésében. = Mf. december 6. p.

269. 3. Megtörténik a Szabadság úti Kastélyépület műszaki átadása. = Mf. 2002. január 1. p.

270. 8. Az Önkormányzat Szociális és Egészségügyi Bizottsága műsoros rendezvény keretében köszöntötte az időseket a művelődési házban. = Mf. december 3. p.

271. 8. A Magyar Huszár és Katonai Hagyományőrző Szövetség alelnökévé választották Ézsiás Vencelt. = Mf. 2002. január 2. p.

272. 9. Samsung Electronics Magyar Rt. televíziógyárába látogatott Kim De Dzung dél-koreai államfő. = Mf. december 1. p., Nl. december 10., Fh. december 10.

Január

273. 2. Aranykalászos gazdatanfolyam indul a BLNT szervezésében. = Mf. január 5. p., Nl. április 22.

274. 21. Szent-Györgyi Albert Díjat kapott Dobák Miklós a Közgazdaságtudományi Egyetem professzora. = Mf. január 2. p.

Február

275. 6. Közmeghallgatást rendeznek a művelődési házban, melyen lehetőséget kapnak az intézményvezetők, hogy ismertessék a vezetésük alatt álló intézményben folyó munkát. = Mf. február 3., 4., 5., március 6., 7. p.

276. 17. A Fényszaruiak Baráti Egyesülete megrendezi kilencedik jótékonyági bálját. = Mf. március 2. p., Nl. február 18., 20.

Március

277. 11. Nancy Goodman Brinker amerikai nagykövet és Lévai Anikó, Orbán Viktor miniszterelnök felesége - megtekinti a Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat újonnan megalakult járszági csoportjának irodáját Jászfényszarun. = Nl. március 12.

278. 14. Emlékezés az 1848/49-es forradalom és szabadságharc eseményeire, hőseire. = Mf. március 1. p.

Április

279. 1-2. A Dicsőséges Tavaszi Hadjárat 153. évfordulója alkalmából a hatvani csata emlékére ünnepséget és csatabemutatót rendeznek a Szűcs Mihály Huszárbandérium és más katonai hagyományörző alakulatok tagjai, valamint Jászfényszaru Város Önkormányzata. = Mf. április 4. p.

280. 18. Átadják a Hirsch Porozell Rt. új üzemcsarnokát az Ipari Parkban. = Mf. április 5. p.

281. 30. Kihirdetik az Iskolai és Gyermekkönyvtár által kezdeményezett, "A család és én" című pályázat végeredményét. = Mf. április 6. p.

Jászákoshalma⁵

2001

Július

282.1 Megkezdődik az egész községre kiterjedő szemézsállítás

Augusztus

283. 20. A község címere is felkerül a Megyeháza karzatára

Szeptember

284. 10. A képviselő-testület hozzájárul László István Péter újságíró, a község díszpolgára emléktáblájának kapitányréti iskolánál való elhelyezéséhez.

Október

285. 15. Elkészült a nyolcadik modern vonalú buszmegálló, a Kékgolyó megállónál a kiterőt is rendbe teszi az önkormányzat

286. 19. Iparosok és gazdák közös fóruma a Gazdakörben. Vendégek Kassai Róbert az IPOSZ elnökhelyettese és Járvás István egy. képviselő

⁵ Összeállította: Fodor István Ferenc

287. 23. A nemzeti ünnepen adták át a felújított templomi fölépcsőt és a hajdani két angyalszobrot. A restaurálás a Varga Mihály pénzügyminiszter által rendelkezésre bocsátott 5 millió forintból vált lehetővé.

288. 25. Az országban elsőként mezőgazdasági vállalkozói tanfolyam indult a Gazdakörben, mely középfokú képeztést ad.

289. 31. Elkészült a Vörösmarty út, Fő út és a József Attila út közötti útszakasz burkolata. Ezzel a műútak aránya eléri az 50 %-ot.

November

290. 10. Gyurkó János volt környezetvédelmi miniszter emléktáblájának avatása. Beszédet mondott Hende Csaba igazságügyminisztériumi államtitkár

December

291. 8. Ünnepeyes megemlékezés a tornaterem felépülésének 10. évfordulóján. Vendégeink voltak az újszászi lábtollabdások

292. 10. Varga Mihály pénzügyminiszter 15 milliós adománya révén visszaállítható a község főtere

293. 20. Megjelent Laki Ida festőművész képtárának bemutató füzet. Írta: Fodor István Ferenc, a fotókat Baráth Károly készítette

2002

Január

294. 16. A képviselő-testület határozatot hozott a Holt-Tarna 13 éve lebontott fahídjának („Sóhajok hídjá”) újjáépítéséről.

295. 23. Harmat László 7 danos teawan-do mester látogatott el a községi klubhoz

296. 31. A Jász Önkormányzatok Szövetségének ülése. A testület tájékozódott a Jászok Világtalálkozója előkészületeiről

Február

297. 1. Jászberényi geodéták kimérték a Jászság közepét a jákóhalmi határ Kenderföld nevű határrészén

298. 18. Iparos-gazda csúcstalálkozó a Gazdakörben. Vendégek Kassai Róbert (IPOSZ) és Jakab István a MAGOSZ elnöke

Március

299. 19. Kigyulladt a libatelephoz tartozó fóliasátor

Május

300. 17-18-19. VII. Jászok Világtalálkozója. Mádl Ferenc köztársasági elnök – fővédnökként – levélben üdvözölte a megjelenteket. Vendégek: az iráni nagykövet és számtalan világi és egyházi személyiség. Fejes Zoltán nemzetközileg elismert atlétaedző lett a község díszpolgára.

Jászejákóhalmáért díjat kapott Fodor István képviselő és a Horgászegyesület. Az új jászkapitány a jákóhalmi származású Gubicz István lett.

Augusztus

301. 20. Megnyílt Horváth István autodidakta festő emlékszobája, lányának adományaiból.

⁶ Összeállította: Szakál Jánosné

Május

302. 31. Határozatot hoztak a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokról és a szociális közmunkaprogramhoz való csatlakozásról (Ökj.)

Június

303 Újra kiséri a Jászkapitány - Jászdózsán Bollók Györgyöt választották jászkapitánnyá (K. június)

304 . 60 éves a Jászkiséri Önkéntes Tűzoltó Egyesület (Nl. június 6.)

305 Az Ünnepi Könyvhét alkalmából a jászkiséri születésű Juhász Zsófia református lelkész nő Szőlőszemek című verseskötetét mutatták be. (JT. Június, K. június)

306 A rekultivált bányagödör területén a Jász Építési Kft. játszóteret alakított ki. (Nl. június 14.)

307 Horgászverseny - Horgász- és halfőző versenyt rendeztek a halastónál. (Nl. június 21.)

Július

308 5. Gaál Áron verseskötetének bemutatója a Könyvtárban (JT. Július, K. június)

309 A niederlenzi Mille Fenilles kórus vendégeskedett a községben (K. július)

Augusztus

310. Szent István-napi ünnepség - Borház, kovácsműhely és szabadtéri kemence átadása a Csete Balázs Helytörténeti Gyűjteménynél (K. aug.)

311. III. Lovasnap és díjugrató verseny (K. aug.)

312. . Másodjára került megrendezésre a Megyei Gyermekek Honismereti Tábor (Nl. aug 2, K. jún)

313. Az Országos Szántóverseny területi döntője (Nl. aug 9, K. aug)

314. A katolikus egyház segélyszervezetének segítségével öt belvízkárosult család házát újjították fel (Nl. aug. 16.)

315. 17-18. Négy ország táncsoportjai vettek részt a VIII. Nemzetközi Gyermekek Néptáncfesztiválon (Nl. aug. 17, K. aug.)

316. Romanap a Jászkiséri Cigány Önkormányzat és a Kéknefeljcs Klub rendezésében (Nl. augusztus 25.)

317. 30. A Csete Balázs Ált. Isk. pedagógiai programját hagyta jóvá a képviselő-testület (Ökj.)

Szeptember

319. A Japánban megrendezésre került Szervátültettek Világjátékán Berente Judit asztaliteniszben, ötven és százméteres mellúszásban aranyérmét, százméteres gyorsúszásban ezüstérmét szerzett. (K. szept.)

320. A Kis-Ér Kertbarát Kör termékbemutatót rendezet. (K. szept.)

321. A Gyermekekönkormányzat és az Ifjúsági Egyesület sportnapot rendezett (K. szept.)

322. A B-Metál Kft. és a Bede Kft. beruházása nyomán új üzem létesül, amely 60 főnek ad munkát. (Nl. szept. 8, szept. 20.)

323. A baranyai Bólyban megrendezett szántóversenyen II. helyezést ért el Farkasné Dóka Anikó, váltvaforgató szántásban országos bajnok lett Farkas Gábor, ugyanebben a kategóriában ezüstérmes lett Kókény József (Nl. szept. 8.K. szept.)

324. Október 1-től új rendőr áll szolgálatba (Nl. szept. 11. K.dec.)

325. II. Cigány Kulturális Napok (Nl. szept. 17, szept. 27.)

Október

326. Az életveszélyessé vált önkormányzati bérlakások helyett - a Széchenyi-terv keretében - 4 lakóház kerül megvásárlásra (Ökj.)
327. Hulladékrendeletet hozott az önkormányzat (K. okt.)
328. Bagi Gabriella 8. b osztályos tanuló nyerte el a megyei Közoktatási Közalapítvány tehetséges tanulók részére kiírt ösztöndíját. (JT. okt. K. okt.)
329. A SZIE Jászberényi Gyakorló Iskolájának nyelvi versenyén első helyezést ért el Fodor Márta, Bóné Borbála, Kiss Balázs és Baksa Erika. (JT. okt.)
330. Hősök Napja - Október 23-i megemlékezés (JT. okt.)
331. A Pannon és a Westel megállapodása értelmében a helyi toronyra felkerült egy Westel átjátszó egység is (JT. okt.)
332. "Ébredj már aluvó!" Virágh Tibor előadóművész Radnóti-estje a a Könyvtárban (JT. okt.)
31. Torma Mária előadóművész Ady estje a Könyvtárban (K. okt.)

November

333. A régi számlapok és a mutatók meghagyása mellett léptetőmotort építettek be a toronyóra szerkezetébe. (K. nov.)
334. Szüreti bál a Bocskai úti óvodában. (K. nov.)
335. A mozi épületét a Cerveza egyesület kapta meg hasznosításra (K. nov.)
336. A Jászsági Önkormányzati Területfejlesztési Társulás új elnöke Hajdú László polgármester lett (Nl. nov. 15.)
337. Újra eljött Svájcból Ruth Zschokke tanárnő, aki német órákat tartott az iskolában (Nl. nov 21. K. dec.))
338. Befejeződött a református templom orgonájának a felújítása. A hívek adományaiából felújított hangszert Hajdók Judit orgonaművész szólaltatta meg. Az egyház 400. éves jubileumának tiszteletére emléktáblát avattak és harangjáték készült. (Nl. nov 24, dec. 3.)

December

339. A "Múzeumpártoló Önkormányzat" versenyen harmadik helyezést szerzett a község (K. december)
340. Berente Juditot a Szervátültettek Európai Bizottságának elnökévé választották (K. december)
341. Apáról-fiúra - a gyermekjátékok tizedik alkalommal megrendezett bemutatója (JT. dec.Nl. dec.14, dec.17.)

2002

Január

342. Tánczos Ferenc fotókiállítása a Művelődés Házában (K január)
343. Niderlenzből adományként kórházi ágy, kerékpárokat, táblák és ping-pong asztal érkezett. (Nl. január 4.)
344. A Gyermekönkormányzat polgármester és tisztségviselőket választott (Nl. jan. 8. K. febr.)
345. A Pendzsom Néptánc Együts Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Művészeti díja kitüntetésben részesült. (Nl. jan. 12, K febr.)

346. Az FVM vidékfejlesztési céllelőirányzata 13 milló forinttal támogatja a horgászközpont kialakítását. (Nl. január 31.)

Február

347. . Új fogászati berendezést kapott a rendelő (JT febr. K.dec.)

348. Sítábor a Kokaván (JT február)

349. Átadták a Teleház új épületét, amely Nigel Thorpe brit nagykövet közbenjárásával 300ezer forint támogatást kapott a nagykövetség Know-How Alapjából (Nl. január 29, február 27.)

350. A bérlakás állomány növeléséről fogadott el határozatot a képviselő-testület. (Ökj.)

351. Magyar Kultúra Napja alkalmából a könyvtár a hagyományok szerepéről rendezett tanácskozást (JT február)

Március

352. Megemlékezés az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc alkalmából a Hősök Szobránál (JT márc.)

353. A képviselőtestület elfogadta a község rendezési tervét (Ökj.)

Április

354. "C" kategóriás országos díjugrató lovasverseny (K április)

355. A csepeli Csete Balázs Közgazdasági Szakközépiskola tanárai és diákjai vendégeskedtek a Csete Balázs Honismereti Szakkörnél (K április)

356. Költészet napi szavalóverseny a Művelődés Házában (JT ápr. K ápr.)

357. Svájci Napok a helyi Külkapcsolatok Baráti Egyesületének szervezésében. Rudolf Weiersmüller svájci nagykövet és Niederlenz küldöttsége látogatott a községbe. (Nl. ápr 13. K. ápr.)

358. Jankovics Marcell rajzfilmrendező előadása a Művelődés Házában (JT április)

Május

359. "Kihült világ" címmel Mohai Gábor a XX. századi magyar költők műveiből tartott előadást a Könyvtárban. (K május)

360. . A 25 éves Csete Balázs Honismereti Szakkör emlékülést tartott (K május)

361. Szüle Katalin és Molnár Ferenc könyvjutalomban részesült a Szolnoki Damjanich János Múzeum helytörténeti pályázatának díjkiosztóján (K május)

362. Csete Balázs Iskolanapok az Általános Iskolában (JT május)

363. 50 éve nyílt meg a jászkiséri Bölcsöde (JT május)

364. Szolnokon a roma gyerekek Ki mit tud?-ján, szólótánc kategóriában Makula Alex győzött (Nl. május 28.)

T á r g y m u t a t ó

Agrárfórum 15

Anyák Napja 3

Apáról fiúra népijáték bemutató 341

Apáti nevű települések 8, 32
Aprítógépgyár 131, 153, 163
Aranykalászos gazdalanfolyam 102
Aratónap 19
Autó-motorsport 190
Állat.és Növénykert 207
Árokszállási Ünnepi Hát 74
Árokszállásiak Baráti Köre 67, 95, 109
Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság 248, 252, 253, 261, 262, 267, 273
Belvárosi Ált. Isk. 209
Berény nevű települések 152
Berényi Műhely 145
Borostyán táncklub 241
Búcsú 75
Carlber és Fia 69
Carrier Cr. 69, 84
Cigány Fiatalok Kulturális Szövetsége 21, 41
Cigány kisebbségi önkormányzat 31, 316
Cigány, roma kultúra 29, 31, 41, 325, 364
Civil Fórum 112
Conselve 156
Csángó Fesztivál 144
Csete Balázs Ált. Isk 317, 362
Csete Balázs Honismereti Szakkör 310, 355, 360
Déryné-émlékünnepség 168
Díszpolgár 154, 182, 256, 284, 300
DMK 165, 168, 186, 189, 192, 197
Emléktábla 76, 77, 146, 171, 215, 264, 284, 290, 338
Eötvös emlékplakett 176
Az Év jegyzője 111
Ezüstkalászos gazdák 262
Farsang 190
Fényszarui Romák Betegségmegelőző Egyesülete 238
Fényszaruiak Baráti Egyesülete (FÉBE) 251, 252, 255, 264, 276
FIDESZ MPP 203
Flóra Egyesület 100, 115, 123
Főiskolai Napok 206
Föld Napja 207
Carignan 57
Gazdakör 76, 77, 286, 288, 298
Görkorcsolya 193
Gróf Apponyi Albert Ált. Isk. 160
Gyermeknap 4, 233, 246
Gyorskorcsolya 202
Gyógyvíz 56
Hamza Stúdió 149
Hajta-túra 169, 208
Halottasház 159
Hangverseny 38, 47, 62, 122, 125, 215, 245, 309
Háziorvosok 99

Hétszínvirág Néptáncsoport 25, 40
Hirsch Porozell Kft.
259, 280
Holocaust 21
Honismereti mozgalom, pályázat 218, 225, 230, 251
Horgászat, halfogás 73, 307, 346
Hősök Napja 212
Idősek Karácsonya 101
Idősek Napja 167
Ifjúsági Önkormányzat 227
Iglice Gyermekek-néptáncsoport 240, 244
Ipari- Kereskedelmi- Vendéglátóipari Szakképző Iskola 15
Ipari Park 259, 286
Író-olvasó találkozó 64, 103
István Király Ált. Isk. 11, 51
Jász Alkotók Köre 17
Jász Dalos találkozó 260
Jászapáti strandfürdő 56
Jászapáti városért 29
Jászapátiak Baráti Egyesülete (JABE) 16, 19, 52
Jász-bál 109, 189
Jász Expo 143
Jász Lovasbandérium 177
Jász Múzeum 141, 199
Jászberény Lakosságának Érdekvédelmi Egyesülete 184
Jászberényi Nyár 144, 145
Jászberény Város Kultúrájáért 201
Jászkaptány 300, 303
Jáskör 1
Jász-Nagykun-Szolnok Megyéért díj 79, 345
Jász-Plasztik Kft. 195
Jászok Világtalálkozója 215, 249, 300
Jászság Közepe 297
Jászságért Díj 215
Jászsági Népi Együttes 137, 170
Jászsági Cigánynap 165
Jászsági Önkormányzatok Szövetsége 71, 296
Jászsági Randevú 6, 243
Jászsági Regionális Hulladéklerakó 136
Jászsági Tavaszindító Gazdanapok 55
Jászsági Vendéglátók Egyesülete 187
Jásztánc Alapítvány 34
Jász-Tel rt. 134
Jégkorong 132
jótékonyági bál, hangverseny 38, 42, 48, 51, 52, 190, 229, 238
Kábítószer 107
Kamilliánus család 38, 167
Kerékpártúra 16, 68, 169
Kertbarát mozgalom 81, 320
Kiállítás 12, 37, 81, 92, 104, 141, 145, 146, 149, 153, 158, 180, 191, 199

Kitüntetések 46, 79, 83, 111, 133, 154, 168, 176, 198, 200, 201, 209, 211, 213, 214, 247, 256, 261, 274
Kossuth Szövetkezet 73
Költészet Napja 58, 120, 121, 356
Könyvbemutató 148, 153, 215, 267, 293, 305, 308
Könyvtár 4, 14, 43, 64, 77, 98, 105, 110, 121, 148, 222, 223, 242, 281, 332, 351, 359
Környezetvédelem 236
Közszolgálati díj 200
Kröll Lufttechnik 73
Labdarugás 11, 29
Lakásépítés 45, 326
Lehel Futófesztivál 210
Lehel Vezér Gimnázium (LVG) 146, 171, 191, 194
Liska József Szakközépiskola és Gimnázium 145, 176
Lovassport 80, 142, 311, 354
Magyar Kultúra Napja 50, 103, 186, 351
Majális 1
Makó Pál Napok 54
Március 15 53, 114, 196, 231, 278
Mesterségek Hete 14
Mészáros Lőrinc Gimnázium 2, 54
Mézvásár, mézkirálynő 151
Millenium 215, 256
MSZP 204, 205
Muskátli Népdalkör 30
Műszaki bál 192
Nagy Ignác Népfőiskolai Társaság 72, 79, 106
Nekrológok 44, 70, 132, 155, 161
Nemzetközi Gyermekmentő szolgálat 277
Nemzetközi Táncház és Zenésztárbor 147
Népművészet, néptánc 97, 144, 147, 157, 170, 241, 315
Nyugdíjasok 43, 67, 270
Október 23 93, 172, 219
Országgyűlési képviselők 60, 205, 286
Országgyűlési választás 60, 203, 205
Országos Nyugdíjas Polgári Egyesület 188
56-os emléktábla 171
Pedagógusnap 129, 214
Penzsóm Néptánc Egyesület 345
Petőfi Művelődési Ház 76, 92, 107, 122, 257
Pórtelek 178
Pórtelki Pávakör 162
Pro Urbe díj 200
Rácz Aladár Zeneiskola 47
Rajzverseny 9
Református egyház 169, 338
Rejtvényfejtők Baráti Köre 13
Romanap 31, 316
Sakk 1
Samsung Gyár 272

SAPARD-program 20
Simmelweis-nap 133
Sítábor 348
Sportegyesület, sport díjak 2, 4, 46, 139, 181, 197, 291, 319, 321,
Svájci Napok 357
Szakácsverseny 22
Szavalóverseny 58, 356
SZDSZ 205
Széchenyi Terv 63
Széchenyi István Ált. isk. 81, 82, 113, 127
Székely Mihály Emlékünnepség 209
Szélvihar 140
Szent István Közösségi Ház Alapítvány 190
Szent István Kupa 27
Szent István napi ünnepség 32, 154, 310
Szennyvíz 254
Szervátültetettek Európai Bizottsága 340
Szép Magyar Beszéd verseny 110
SZIE Jászberényi Főiskolai kar 138, 158, 179, 206
Színjátékosok 59, 72, 96, 106, 126, 228, 235
Szociális Munka Nemzetközi Napja 174
Szűcs Mihály Huszárbandérium 258, 279
Tábor 17, 248, 251, 252, 312
Tájház 235
Takarékszövetkezet 87
Teleház 349
Téli olimpia 193
Teniszkлуб, teniszbajnokság 27
Testvérvárosok, testvérközségek 18, 57, 137, 175
Trianon emlékmű 65
Turizmus 105
Tűzoltók 7, 88, 304
Újireg 68
Utcabál 81
Ünnepi Könyvhét 305,
Útépités 117
Vágó Pál Általános Iskola 4, 9, 35, 36, 42
Vágó Pál-emlékünnepség 28, 39
Vágó Pál Múzeum 28, 37
Város Napja 200, 201, 237
Városi Bíróság 146
Vechta 173
Vers és prózamondó verseny 121
V-fon Rt 134, 135
Viganó Alapfokú Művészeti Iskola 157
Világbajnokság 202
Vöröskereszt, véradás 3, 198
Zeuna Starker Kft. 128

Rövidítések:

J = Jászkürt

JT = Jászkiséri tudósító

Jv = Jászvidék

K = Kisér

Mf = Mi újság Fényszarun?

NI = Új Néplap

Fh = Fejér Megyei Hírlap